

Ileana Vulpescu

Arta compromisului

ILEANA VULPESCU

ARTA COMPROMISULUI

2002

CAPITOLUL UNU.

„De multe ori te bucuri prea devreme și te căiești prea târziu”. De ce mi-o fi venit gândul ăsta? Eu de bucurat nu m-am bucurat niciodată, nici prea devreme, nici târziu, nici prea târziu. Pentru că nu știu să mă bucur. Și de râs, râd foarte rar. Am citit cândva, într-o carte, că omul plânge mult mai ușor decât râde; în consecință, unui autor dramatic îi e mult mai ușor să compună o piesă care să-ți stoarcă lacrimi decât una care să te facă să râzi. Comedia aproape c-a dispărut și nu doar pe la noi, pe-aici, prin Est, pe la „boșimani”, dar peste tot, și la ăia îmbuibați și occidentali! Să-mi caut motiv de căință? N-am făcut nimic reprobabil. M-am măritat o dată, îndrăgostită fiind. Aveam nouăsprezece ani, săraca de mine. Și pân-atunci nu mă plimbasem cu nimeni de mână. Perioada romantică o sărisem. O ratasem. Amorul meu începea cu sfârșitul. Dezamăgirea a venit curând, chiar înainte de-a o naște pe Maria – la douăzeci de ani. Orfană de tată, mort pe front, crescută-n greutăți, mereu flămândă, mereu dezamăgită de colegi, de profesori, de vecini, coaptă la soarele sufocant al stalinismului, speriată să nu rămân fată bătrână, m-am măritat degrabă. Nu pot să spun că nu eram îndrăgostită de Alexandru când l-am luat, dar argumentul decisiv era teama de-a nu rămâne fată bătrână.

Alexandru m-a lăsat, fiindc-a făcut o pasiune pentru-o actriță, ce e drept talentată și frumoasă. A doua oară m-am măritat cu cel mai vechi prieten al meu. A mers bine, chiar foarte bine căsătoria noastră, până i-a plecat lui Tudor băiatul în Statele Unite. Tudor a-nceput să bea. A dat Dumnezeu și-a rămas și el în Statele Unite. Cu Tudor m-am măritat, fiindcă treceam printr-o pasă proastă și, probabil, ca să dau o tentă optimistă existenței mele. Când m-am măritat cu Tudor, mi-am amintit o replică-a lui Alexandru Bujor, în legătură cu Ileana Sachelarie: „Toate cărțile ei sunt atât de triste. Totul e-un eșec. E obositoare lipsa asta, sărăcia asta lucie de fericire”. Nu mai are nici o importanță de ce-am făcut-o. Ca să mă conformez rețetelor date producătorilor de la Hollywood, de înaltele autorități de stat americane, pe vremea crizei din '29-'33: happy end! Era și-așa lumea demoralizată, ce s-o mai fi demoralizat și cu filmele. Trebuia să-nvingă binele, virtutea, cinstea. Îi înțeleg pe unii care, zicând „ca-n filme”, se gândesc la ceva ce n-are nici o legătură cu platitudinea deprimantă și coruptă a realității. Deci, m-am măritat a doua oară pentru a ilustra ideea happy-end-ului! A speranței atât de constructive!

Atmosfera asta de ședință – începe în zece minute – îmi stimulează apetitul de autobiografie. Că, altminteri, din ce să mi se tragă rememorările astea? Așa, tam-nisam, hai să ne numărăm boabele vieții! Ne-a invitat și pe nemembri: „ședință cu toți oamenii muncii din Institut”. Lipsește Otilia, chimista noastră, marea noastră specialistă în SIDA, amanta profesorului. El abia-și mai trage sufletul la „Elias”. Otilia stă de-o parte a patului, doamna Profesor, de cealaltă. Când o muri, săracul, o să-i închidă probabil una un ochi, alta ălălalt ochi. Iar el o să scape de-amândouă. Minte, săracul, a avut, dar n-a fost toată bună. În materie de femei – n-a avut nici cât o bibilică. Am și-nceput să vorbesc despre el la trecut. Sforarii noștri îl socotesc și-ngropat, că se-agită fiecare cum poate, pe sus. Mie puțin îmi pasă. Dac-am scăpat nedată afară, când a rămas Tudor în Statele Unite, înseamnă că de-aici o să mănânc pensie”.

Ana Rotaru-Melinte, secretara de partid pe Institut, vorbea cu Valentina Presură și cu Mioara Ploscaru. Le sugera să ia cuvântul și cam ce să spună, că așa mergeau lucrurile în ultimii ani, de când se domolise entuziasmul revoluționar. Ana Rotaru-Melinte, femeie deșteaptă, bună profesional, cultivată și civilizată, beneficiară a tot felul de burse prin străinătate, știa să se facă agreată și de forurile de partid și de oameni, pe care nu-i asuprea nici cu vigilența, nici cu vreun manifest spirit de partid. Luările de cuvânt, la care nu se mai înghesuia nimeni în ultimii ani, se aranjau a l'amiable, între secretara de partid și vorbitori, și totul mergea ca pe roate. Lumea-și văzuse sacii-n căruță și-acuma picotea liniștită la ședințele de partid. Cine-avusese să se-aranjeze se-aranjase, adică se văzuse membru; cine putuse se băgase în B. O. B., își aranja plecări în Occident, iar cei care, dintr-un motiv sau dintr-altul, rămăseseră de căruță, stăteau liniștiți, luându-și gândul de la burse și de la simpozioane prin ăle străinătăți. Se mulțumeau să-și facă meseria mai conștiincios ori mai puțin conștiincios: ca și ceilalți.

Cel mai mare maestru al burselor, al simpozioanelor, al schimburilor de experiență, al croazierelor, cel despre care aflai că e plecat când în Spania, când în Anglia, când în Canada etc., fără ca plecarea să-i fie analizată în B. O. B., al cărui aviz trebuia să existe măcar de ochii lumii, acest campion era Titus-Livius Calomfir. Plecările astea erau puse pe seama strânsei colaborări dintre Titus-Livius și Biroul II. Așa presupunea lumea, iar el, Tituț, cum îi spunea tot Institutul, nu făcea și nu spunea nimic prin care să risipească zvonul aducător de foloase. O conferențiară de la Arhitectură îi povestise Sânzienei Hangan cum se strofoca bărbatul Anei Rotaru-Melinte

să se facă membru de partid. Pentru sprijinirea acțiunii, Ana trăgea și ea câte sfori putea pe la Municipiu, printre cunoștințe influente, printre cunoștințe cu alte cunoștințe, urmând un principiu verificat, care te-nvăța că nimic nu face mai multe parale decât diabolica perseverență.

Suzana Priboianu – Suzi – cu aerul ei mereu preocupat și nemulțumit, își făcea socotelile bănești și-și împărțea bancnotele în plicuri, după ce mai întâi le-ndoia pe lung și-apoi pe lat, adică invers decât majoritatea oamenilor. Anișoara Grigorescu, absorbită de-un roman polițist, ridică doar o dată ochii ei frumoși, negri, conturați cu eye liner violet, cu pleoapele văpsite-n turcoaz, când se-așeză alături de ea Titus-Livius Calomfir. Fără să se fi manifestat în calitate de curtezan, Tituț nu scăpa însă niciodată ocazia de-a se afla în preajma făpturii cărnoase, pietroase și îmbietoare care era Anișoara. Prin moliciunea mișcărilor, prin langoarea glasului și prin duioșia visătoare a privirii, Anișoara te ducea cu gândul la femeile seraiurilor. Prin ceea ce spunea – mai totdeauna comentarii privind moda și prețurile – n-o situai printre inteligențe. Felul pașnic în care susținea câte ceva – niciodată prostii ori absurdități – o așeza între oamenii de treabă și cu bun-simț. Născută într-o familie de boieri cu mari moșii prin Vâlcea, vorbea despre familia ei fără ostentație, citând mereu spusele și faptele bunicilor, cu-o tandrețe care multora li se părea nefirească la o femeie-n toată firea.

Lipsită de sentimentalism în cântărirea oamenilor, nedând cine-știe-ce parale pe mintea și pe valoarea profesională a Anișoarei, Sânzienei Hangan tocmai concepțiile ei rămase-n urma vremurilor îi plăceau. Sânziana o considera pe Anișoara o cucoană a secolului al XIX-lea, rătăcită printre contemporani. Bună să stea acasă, ocupată cu educarea copiilor, cu menajarea bărbatului, bună să meargă la croitoreasă, la baluri, la sindrofii, să facă și să primească vizite. Nemulțumiri avea și Anișoara destule. De primul bărbat se despărțise repede, acesta dându-și de la-nceput arama pe față: adică se purtase mitocănește cu părinții și cu bunicii Anișoarei, părinți și bunici alături de care era obligată să trăiască, fiindcă îndată ce Anișoara s-ar fi mutat din casa lor naționalizată, în care fuseseră lăsați în calitate de chiriași, în odaia rămasă liberă, spațiul locativ ar fi adus imediat pe cine-știe cine. Al doilea bărbat al Anișoarei, după felul cum îi îmbrâncea pe scară pe bunicii prin alianță și pe socri nu dovedea calitățile unui gentleman. Anișoara vărsase multe lacrimi și-n a doua ei căsătorie, mai greu de rupt, cu doi copii.

Sidonia Pușcaș – Sidi – se-așezase în fundul sălii, pe-un scaun din extrema dreaptă a rândului, locul cel mai ferit de privirile tuturor. Nu-i mergea cine-știe-ce nici în noua secție în care se mutase, la cerere, după multe șicane, în fosta secție, din partea Profesorului și-a doctorului Fechete. În conflictul dintre Direcție, șef de secție și Sidi Pușcaș, cele două prietene ale ei din B. O. B., foarte influente în Institut, nu scoseseră o vorbă s-o apere. Ardeleancă până-n măduva oaselor, permanent respinsă de maleabilitatea și de spiritul de compromis ale regățenilor, Sidi era gata să intre-n război cu oricine nu corespundea normelor ei etice: de fapt cu mai toată lumea. Singură, cu nici un sprijin de nicăieri, avea curajul să-nfrunte pe oricine.

În timp ce majoritatea celor din Institut puneau spada mereu scoasă din teacă a Sidoniei Pușcaș pe seama unui complex de superioritate, Sânziana Hangan era printre puținii care-o atribuiau unui sentiment de permanentă insatisfacție al Sidoniei; insatisfacție față de propria viață, față de mediul înconjurător, care nu era exemplu de virtute și, în mare parte, nici de competență, de regimul politic pe care nimeni nu mai dădea nici două parale, unii căutând să smulgă toate avantajele pe care le oferea, alții – majoritatea – încercând să supraviețuiască, destui lăsându-se zdrobiți și ajungând mai repede în cimitire și la crematoriu. Sidi era un amestec de milă creștină – mereu gata să-și sacrifice timpul, liniștea și banii pentru a-i ajuta pe cei în nevoi – și de intransigență ireconciliabilă în momentul când punea ochiul pe-un om care nu-i plăcea, ori pe-o idee pe care-o respingea. Obiectivă în judecarea celor care-i erau indiferenți, se dovedea părtinitoare în bine cu-aceia pe care-i agrea, și în negru, fără nici o zonă luminată, cu toți cei care-i stăteau la linguriță.

Printre oile negre-ale Sidoniei se număra Valeria Stoianovici. Deșteaptă, spontană, ironică, fără stare, chiulangioaică, știind perfect să-și facă relații, să se pună deci bine cu cine trebuia, nedând nici două parale pe altceva decât pe copilul și pe casa ei, pentru care-și consuma toată energia și toată priceperea, Valeria Stoianovici – Reli – era pentru Sidonia Pușcaș întruchiparea tuturor defectelor balcano-regățenești. Sidi nu-nceta să se crucească față de Sânziana, pe-a cărei discreție conta, cum de un om înzestrat ca Silviu Stoianovici, regisor de prestigiu, putea să trăiască lângă „așa ceva”, referindu-se la Reli. Nici o încercare a Sânzienei de-a o face pe Sidi să-i recunoască Valeriei Stoianovici vreo calitate n-avusese succes. Sidi recunoscuse doar că Valeria ar fi putut câștiga un concurs la număr de

mișcări pe minut. „Afară de umblatul ca strechea, nu știu ce merit îi mai găsești”, își rezumase părerile Sidonia despre Valeria Stoianovici. Sânziana învățase de la viață că oamenii erau ori de luat ori de lăsat: de luat așa cum erau, cu puținele bune, cu multele rele, sau de lăsat în plata Domnului. Să-ncerci să-i schimbi, însemna să cari apă cu ciurul.

Dintr-o-ntâmplare, toate cele patru beneficiare ale unor șederi de minimum un an în Statele Unite, în calitate de soții, se așezaseră una lângă alta. Două – fete de la țară, cu capete frumoase, cu trupuri vânjoase și cu oase mari, două – orășence, din neam în neam, cu fețe ridate mărunt și cu un aer de plantă de seră. „Pe astea patru parcă le-a făcut Dumnezeu să ilustreze literatura sămănătoristă”. Toate patru – membre de partid și cu funcții prin sindicat. Lulușa Gămulea, cea mai frumoasă dintre cele două de origine rurală, cu un mers țanțoș și cu fundu-napoi, era cea mai băgăreață dintre toate. Nu era ședință de vreun fel la care să nu ia cuvântul, având marele dar de-a vorbi fără să spună nimic. Nicidecum din prostie, ci dintr-un fel de viclenie a țăranului care face pe neștiutorul, ca să vadă ce dă din ăla care se crede mai deștept decât el.

În spatele Luluței, Lucia Rachieru, cu fața trasă și căzută, cu-o resemnare în ochi, dincolo de toate încercările lumii, se uita când la un participant, când la altul, ca să-și mai mute gândul de la durerea despre care nu aducea deloc vorba, din dorința de-a nu-i împovăra pe alții și de-a nu le face viața mai amară decât era în mod obișnuit. Când vorbea – atât cât mai vorbise – despre copilul ei mort, vorbea firesc, ca și când ar fi fost plecat într-o excursie mai lungă. Asta – la-nceput, după accident. Observase însă că și-această evocare le-ntrista pe colegele ei. În ultimul an vorbea cu ele despre lucruri obișnuite, vorbea, vorbea mereu, fiindcă voia să rămână în rândul oamenilor normali, adică a ceea ce considera lumea – bună-rea cum era – normal. Lucra o jumătate de normă în laborator, cealaltă jumătate acoperind-o cu punerea la punct a fișierului din întregul Institut. De la fișierul ăsta i se trăsese și conflictul cu Sidi Pușcaș, care-ntr-o zi îi ceruse niște fișe. Lucia o trimisese să și le ia singură din dulapul și din sertarul unde trebuiau să se afle. Sidi nu le găsise. Lucia o trimisese din nou. Sidi iar nu le găsise și se enervase. Lucia se dusese cu ea, le găsise și i le vârâse sub nas: „Astea ce sunt?”. „Sunt sau nu sunt, ai o jumătate de normă ca să mi le dai tu și nu ca să le caut eu. Și nu-ți mai ascunde neglijența și lenea după nenorocirea pe care-ai avut-o”, izbucnise Sidi, albă la față de mânie. Lucia-i

strigase tot ce-i venise la gură: „Mai rămăsesem eu, cu care nu vă certaseți din tot Institutul ăsta. Ei bine, ați reușit și cu mine”.

Sânziana Hangan, albă și ea la față și cu inima-n gât, asculta mută de uimire. Nu-i venea să creadă că Sidi îi putuse spune unei mame care-și pierduse un copil ceea ce-i spusese Luciei. De când lucra în acest Institut, Sânziana Hangan nu plecase niciodată mai tristă și mai dezamăgită ca de data asta. Cea care, judecându-se la rece, avea să se căiască de durerea peste care călcase era, fără-ndoială, Sidi Pușcaș. Ceea ce însă n-ar fi recunoscut în ruptul capului. Dovada acestei căințe o avusese Sânziana la două ore după incident, când Sidi îi povestise de-a fir a păr „conversația” cu Lucia Rachieru, ca și când Sânziana n-ar fi fost de față, îi povestise ca să se descarce și-n speranța s-audă un cuvânt de aprobare din partea Sânzienei, care-o ascultase fără să scoată nici un sunet.

În acea zi Sânziana plecase pe jos acasă, agale, evitând să schimbe vreun cuvânt cu cineva. Mergea cu gândul dus, copleșită de tristețe, ca după un dezastru căruia, fără să fi vrut, îi supraviețuise. În cap, parcă avea tărâțe cu clei. La un moment dat îi țâșni un gând cu violență. „Ce e-acela un fanatic?”. Nimic nu era mai ușor decât să pui sau să-ți pui întrebări, cum și mai ușor era să te miri. „Un fanatic este acel cineva care în numele unui principiu, al unei credințe, calcă-n picioare principiile și credințele altora. Mă gândesc la fanaticii adevărați. Simulanții fanatismului n-au nici măcar scuza doagei sărite de la natură. La ei, totul e calcul. Deci simulanții nu sunt luați de apa unei porniri, condamnabile, dar făcând parte din făptura lor, ci își pun migălos la cale „opera”, calculându-i efectele. Urâtă e lumea asta… Când te uiți bine la ei și-i scuturi, și la cei mai de ispravă oameni vezi faliile de răutate și de intoleranță. Norocul meu că am renunțat să mai fac ordine-n lume. Mulțumesc lui Dumnezeu că ordinea-n lume o fac microbii mei dragi, cu care mă-ntâlnesc, în fiecare zi, la microscop”.

Ședința-ncepuse. Era de fapt o dare de seamă profesională – de-aici și participarea „tutulor oamenilor muncii”. Vocea joasă a Anei Rotaru-Melinte, rostogolind r-urile, depăna domol rezultatele modeste ale muncii lor de cercetare, îngrădite de sârma ghimpată a sărăciei: aparatură de pe vremea lui Pasteur, substanțe pe sponci, culturi-moarte datorită frigului etc., adică tot ce știa omul. Raportul punea sărăcia Institutului pe seama regimului de austeritate impus de achitarea datoriilor externe. Ceea ce nu pomenea erau pomenile în reactivi și-n tulpine, de la cei câțiva foști colegi stabiliți în Occident. Valentina Presură și Mioara Ploscaru spuseseră și ele

aceleași lucruri, făcând efortul să le formuleze altfel decât în raport. Luluța Gămulea întrebă dacă nu se putea încheia vreun contract cu străinătatea pe bază de reciprocitate. Zâmbise până și secretara de partid față de atâta optimism fantezist. Ceea ce n-o-mpiedicase să promită că avea să ia în calcul și o astfel de eventualitate.

„Cred că putem ridica ședința”, încheiase cu bucurie în glas secretara de partid. La nostalgie n'est plus ce qu'elle était. Nici comunismul. Până prin '66 fusese apa-nvolburată care-i îneca fără milă pe unii și-i sălta pe alții la suprafață, ca pe gunoaie. Acum era o baltă stătută, în mâlul căreia înțepenise fiecare. Bucuria din glasul secretarei de partid nu scăpase nimănui. În acel moment se ridică Titus-Livius Calomfir și o-ntrerupse cu un gest. Ana Rotaru-Melinte îl privi întrebător. „Aș vrea să spun” – și-și compuse o figură de zile mari, adoptând un ton pe măsură – „că la următoarele alegeri propun să fie ales în continuare secretar-general al Partidului Comunist Român tovarășul Nicolae Ceaușescu”. Ana Rotaru-Melinte aprobă din cap. Luluța Gămulea nu-și putu reprima un zâmbet, oricât era ea de „cu partidul și cu guvernul”. Luați pe neașteptate, chiar și cei mai devotați „membri” uitară să aplaude. Ședința se ridică prin „ridicare” de pe scaune. Sânziana Hangan simți aceeași pâclă în suflet și-n creier ca-n ziua incidentului dintre Sidi Pușcaș și Lucia Rachieru, tristețe apăsătoare, fără geană de speranță, când specia umană i se părea sinistră, grotescă, derizorie. În gând îi veneau cuvintele pe care i le spusese într-o zi fiică-sii, Maria: „De frig și de foame ne-ar putea scăpa-ntr-o zi un parastas internațional, un parastas cu dar, în folosul României. Dac-ajungem un popor de lichele, nu ne mai poate salva nimic și nimeni”.

Conversații între patru ochi evita, pe cât putea, cu oamenii din Institut. Acuma, ca să nu se lase agățată de vorba cuiva, se-apucă să-și facă ordine-n birou. „Te duc până la troleibus?”, o-ntrebă Sidi Pușcaș. „Nu, mulțumesc. Trebuie să mă-ntâlnesc la ora cinci cu cineva și-mi mai fac de lucru pân-atunci”. Când toată lumea ajunsese măcar la jumătatea drumului spre casă, plecă și Sânziana din Institut. O opri portăreasa, rugând-o să-i citească niște buletine de analize. „Vetuțo dragă, sunt minunate analizele astea, îngropi tot Institutul! Fii fără grijă”, și-i făcu portăresei semn să se oprească din mulțumit. Era o zi limpede și caldă de octombrie. Frunzele trosneau sub tălpi. Un covor de la galben ca paiul până la ruginiu, cu pete ici-colo de verde puternic și de verde stins, „a moarte și-a putreziciune”. „Păcat că nimic nu ne servește la-nvățat indiferența. Indiferența naturii: deasupra

binelui și-a răului, cum probabil e Dumnezeu, dacă o exista. Ce-o fi reprezentând nenorocita asta de lume? Vreo colonie penitenciară a unei alte galaxii, vreun laborator unde s-a pierdut controlul? S-au întrebat ei alții, mai deștepți decât mine, și chiar dacă și-au dat răspunsuri structurate, la ce-au folosit dacă n-au schimbat nimic?! Un frumos exercițiu de inteligență. Adevărul e unul singur, ceea ce nu-mpiedică pe nimeni să-și prezinte minciuna și sofismul drept adevăr incontestabil. O s-ajungă vreodată lumea să nu-și mai facă zid de apărare din minciună și din interes? Ce viață dezgustătoare…

Profesional, Tituț al nostru ar fi putut ajunge ce-a ajuns și fără protecția Cabinetului 2 și fără declarații ca a de astăzi, dar e-adevărat că lumea n-ar fi călărit-o-n lung și-n lat. Vorba lui Alexandru: „de prezent ești sigur, viitorul – simplă presupunere”. Tituț – un bun profesionist – gaură-n știință nu era însă hărăzit să facă. Asta explica de ce nu se făcuse uitat prin nici o călătorie. Nu e de el competiția nemiloasă. El se-ntoarce mereu la noi, fiindcă la noi se poate da mare – mulți dintre noi ajungând să lucreze unde lucrează prin concursuri de-mprejurări și de dosare. Fericitele excepții – adică, oameni de reală valoare – sunt prea puține. Noi suntem un perfect „mediu” pentru Tituț. Ca peste tot”.

Sânziana ajunse la o biserică. Intră și aprinse o lumânare la vii, două la morți. Se opri la crucea cu Iisus răstignit. Îi atinse picioarele cu mâna stângă. De câte ori îi fusese greu în viață, își adusese-aminte de Patimi: de cele fizice – imaginabile, de fapt, pentru călăi; de cele sufletești – imaginabile pentru cei care simțeau la fiecare pas eșecul binelui în fața interesului, a necinstei, a simulării, a obtuzității. Își rezimă fruntea de piciorul crucii. „Cât ai suferit… și pentru ce? Lumea nu s-a făcut mai bună. Iar în numele tău s-a omorât și s-a jefuit și unii mai pretind și astăzi că-n numele Tău se căsăpesc. Zadarnic. Zadarnic. Iar credința în Tine se clatină peste tot. Se pregătesc să Te ucidă a doua oară. De data asta, definitiv – prin uitare… Rămâi cu bine…”.

Lumea coclise. Pata verzuie, ca veninul, nu se mai ducea. Cu nici un șmirghel. Pata se mărise și săpase adânc. Ea se ducea numai dacă topeai metalul. „Pe noi cine, cum și când să ne mai topească? De fapt, ca să fiu sinceră cu mine însămi, trebuie să recunosc și eu c-am ajuns la un imobilism, la o stagnare de unde nu mai doresc nimic. O schimbare chiar m-ar… dezechilibra. De fapt, nu mai aștept nimic de la viață. Am impresia că, moral, mi-am încheiat socotelile. Rămâne să viețuiască trupul, cât a fost

programat. Nu mă socotesc nici victimă, nici privilegiată. Fac parte, ca zeci de milioane, din lotul de condamnați de la Yalta. Mă număr printre cei situați între sârma ghimpată a lagărului de pedeapsă și sârma lagărului mare. Între una și alta, cum zice nenea Sandu Dragomir, funcționează simultan forța centripetă și forța centrifugă; nu ești cuminte, intri în cercul din mijloc, la pedeapsa-pedeapsă; ești cuminte – mergi în pas cadențat în cercul mai larg dintre ăle două rânduri de sârmă. Forța centrifugă îi propulsează pe cei mai dibaci și mai favorizați de soartă dincolo de cercul al doilea, în lumea „zis liberă”, cum o numește tot nenea Sandu”.

CAPITOLUL DOI.

Seara, Stela Dobrian, marea pianistă, „mai bătrână decât veacul”, dădea o masă la care fusese invitată și Sânziana Hangan: în numele bunei vecinătăți cu coana Stela, cum o numeau apropiații, și datorită serviciilor pe care Sânziana i le făcea; analize, consultații, tratamente. Orice întrevedere cu Stela Dobrian era o sărbătoare pentru Sânziana. Auzea de la acest martor al secolului povești anecdotice, pe care istoria n-avea cum să le-nregistreze, amănunte privind evenimente, personaje importante, pe care numai martorii informați și, mai ales, cei atenți le țin minte. Iar numărul acestora se-mpuținase și nu era departe ziua când ei aveau să fie cu toții doar amintiri. Sânziana se gândea la cei nezaharisiți și cu memorie bună. Altminteri, și printre tineri, destui uitau de la mână pân' la gură, majoritatea fiindcă n-ascultau nimic cu atenție și priveau tot cu gândul aiurea la ceea ce le trecea pe dinaintea ochilor.

Dacă ar fi pus-o cineva pe Sânziana Hangan să-și caracterizeze contemporanii de-aceeași vârstă cu ea – născută-n '40 – și mai ales pe cei mai tineri, o trăsătură esențială a tuturor acestora i se părea a fi inapetența de-a-l asculta pe celălalt. Important pentru fiecare era ce spunea el și defel ce spunea vecinul. Înstrăinarea, alienarea despre care se vorbea atâta, începea cu neatenția la spusele celuilalt. Cum să te fi aplecat asupra suferințelor sale dacă nici să-l asculți n-aveai timp? Sânziana Hangan nu era omul înduioșărilor, ci al eficienței. Ea te ajuta cât putea și cât știa, fără ca iubirea de oameni să fie imboldul cel mai important care-o mâna, ci din spirit de solidaritate. Nu analiza niciodată meritele sau lipsa acestora la cel care-i cerea ajutor. I-l dădea și gata. Recunoștință n-aștepta de la nimeni, iar unele forme ale recunoștinței îi creau un sentiment de jenă. Sânzienei nu-i plăcea să se simtă obligată nimănui. De pildă, nu acceptase inelul cu safir de Ceylon pe care coana Stela i-l oferise de ziua ei. Acceptase o umbreluță asemenea celor purtate de cucoanele din tablourile lui Monet, umbreluță de mătase neagră pe deasupra, roz în partea dinăuntru, cu tijă de fildeș și cu măciulie de lapis-lazzuli, obiect nedespărțit de coana Stela în prima ei tinerețe și care Sânzienei îi evoca o-ntreagă epocă, un obiect al visării; putând fi oricând valorificată, umbreluța însă nu reprezenta nici pe departe valoarea safirului de Ceylon, cât un bob mare de fasole.

Coana Stela avea o prietenă, vecină de apartament, cu vreo douăzeci de ani mai tânără decât ea, vânjoasă și iute ca un cal de curse și care-i purta de

grijă zi și noapte. Această prietenă, pe nume Nușa Beldiman – mare avocată la vremea ei – n-avea moștenitori, iar casa îi era plină de valori, ca și a Stelei Dobrian, care-o desemnase unică moștenitoare. Nici Stela Dobrian, nici Nușa Beldiman nu-și legau câinii cu cârnați, cum spun franțujii, dar când era vorba să recompenseze pe cineva, amândouă dădeau mai mult decât s-ar fi cuvenit, tocmai de teamă să nu pară zgârcite. Mesele pregătite de Stela și de Nușa erau modele de rafinament și de ingeniozitate: sosuri – unul mai sofisticat decât altul, care și pietrelor le-ar fi dat gust – salate, zacuști, combinații neașteptate; pe lângă ele, orice pește, carne, brânză, mezeluri își pierdeau valoarea, cu toate că și astea proveneau de la Gospodăria de Partid, de unde-avea grijă s-o aprovizioneze pe coana Stela prietenul și admiratorul ei, meloman și iubitor de artă în general, Petru Grigorescu. Stela Dobrian, care nu dădea prea multe parale pe nici un fel de putere – și văzuse destule – profita, fără complexe, de ceea ce-i oferea un exponent al comunismului, regim despre a cărui dispariție rapidă – spre deosebire de multă lume din categoria ei – nu-și făcuse iluzii.

De-a lungul vieții cunoscuse prea mulți artiști din Uniunea Sovietică pentru a nu i se fi deschis ochii în privința eliberatorilor care, și înot dac-ar fi pornit-o, tot ar fi ajuns la Moscova și la cei de sub dominația ei, Coana Stela împărțea posturile care emiteau pentru România în două „încrengături”: „vocea K. G. B.-ului” și „vocea C. I. A.-ului” și nu copleșea cu simpatia nici prima categorie, nici pe-a doua. Orice post i-ai fi citat, ea îți răspundea invariabil: „Dă-i dracu', toți mint”. Fiică a unui avocat bucureștean vestit și-a unei boieroaice moldovence scăpătate, o celebritate ea însăși, de mic copil, Stela cunoscuse lumea, de la vlădică până la opincă; știindu-și valoarea – de care nu făcea însă nici un caz – coana Stela nu se simțea obligată să fie nici ipocrită, nici conformistă, conformismul mai ales și spiritul snob de imitație părându-i-se un semn de netăgăduit al oamenilor complexați, nesiguri pe ei și pe care, oricum, nu-i dădea mintea afar' din casă. Pe mărimile lumești, Stela Dobrian nu dădea baremi o ceapă degerată. Nu umblase niciodată să li se bage pe sub piele, dar nici nu ocolise prilejurile de-a se afla în preajma lor și de-a se pune în valoare. Cântase în fața regilor Europei, în fața nomenclaturii sovietice, la fel ca și-n fața mărimilor comuniste autohtone.

Singura mișcare politică pentru care avusese vreodată simpatie fusese mișcarea legionară, la-nceputurile acesteia. Din punctul ei de vedere, legionarismul apăruse ca reacție a tineretului față de politica stătută și

coruptă a partidelor burgheze, care-aduseseră Țara la sastisire; o-ncercare de revigorare morală care, din păcate, se pătase cu sânge, în timp ce Carol al II-lea parcă-și pusese-n gând să intre-n război cu națiunea, într-atâta făcea din România o afacere personală, raportându-și tot comportamentul la atitudinea pe care cel de vizavi o avea cu privire la legătura lui cu Lupeasca: erai de acord cu-acest concubinaj – intrai în grațiile Curții, nu erai – te vedeai azvârlit cât colo.

Stela Dobrian îți făcea, fără înduioșări, fără menajamente, cu duh și cu judecată rece, tabloul oricărei perioade a vieții sale și portretul fiecărui personaj pe care-l cunoscuse. Nu înnegrea, dar nici nu-nfrumuseța nimic. Concluziile ei nu erau originale: unii erau făcuți s-o ducă bine oricând și oriunde; și-o altă categorie – cea mai largă – se afla când în deal, când în vale, roabă a vicisitudinilor istoriei: războaie, refugii, răsturnări sociale. Nașterea o plasase pe Stela Dobrian în fruntea bucatelor; talentul – o ținuse acolo mai departe. Talentul și dibăcia de-a nu se aventura „dincolo de capacul pianului”, cum spunea dânsa, ca și lipsa oricăror aptitudini, dar și-a oricăror veleități de eroism. De când se știa pe lume, coana Stela fusese în relații cordiale cu vecinii- „rudele cele mai apropiate” – cu neamurile, atâta cât le mai avusese, cu prietenii, mulți mutați la cele veșnice – singurii aleși – cu cei câțiva pianiști pe care-i formase și care-i rămăseseră fideli.

Cu cei doi membri ai C. C. (P. C. R.), oaspeți la cina la care-o poftise și pe Sânziana Hangan, coana Stela se afla în amiciție datorită tot vecinătății: cu Petru Grigorescu, Stela Dobrian fusese vecină pe vremea primei ei căsătorii, prietenă cu părinții acestuia, copil pe-atunci, care se juca în nisip; cu Marcel Suciu se cunoscuse prin socrii lui, vecini cu coana Stela, până se stinseseră din viață. Mărioara Lascu, soacra lui Marcel Suciu, mama Violetei, avusese două surori: Lenuța Pârcălăbescu și Aneta Dragomir. Lenuța, cea mai mare dintre ele, rămăsese văduvă de tânără. Bărbatu-său, Alexe Pârcălăbescu, mare moșier, murise dintr-un erizipel, în 1938. Coana Lenuța, femeie harnică și răzbătătoare, își pusese-n gând să-și plaseze fata, Marilena, cât mai avantajos în viață. Cum, după Stalingrad, era limpede încotro bătea războiul, și cum, după o socoteală scurtă și lucidă, pentru români erau mai de așteptat rușii decât americanii, într-o supremă inspirație, coana Lenuța își vânduse moșia, prefăcuse iute banii în briliante mari și de calitate și-și trimisese cât putuse de repede fata în Elveția, cu sprijinul binevoitor al „protectorului” fetei, personaj de mărimea-ntâi în Ministerul de Interne. Marilena, de-o platitudine intelectuală pe măsura marii ei

frumuseți, îndrăgostită până peste cap de „protectorul” ei, care-i era și profesor la Facultatea de Drept – căci așa-ncepuse idila lor – nu și nu, că ea n-are ce căuta în Elveția. „Ba ai, proasto! Un bărbat cu situație. Profită acuma, cât ești frumoasă, că mintea nu te dă afar' din casă. Lasă dracu' amorul, că ăștia au pierdut războiul. Neica ăsta al tău să zică bogdaproste dac-o scăpa cu viață după…”.

Suită cu forța în tren, Marilena ajunsese la Geneva și se cazase într-un hotel de mare lux. Mereu îi cerea maică-sii bani la telefon, vorbind nemțește, ca să nu i se-ntrerupă convorbirea. Și coana Lenuța trimitea iar parale. „Bine, Lenuțo”, îi spunea Stela Dobrian, „de ce trebuie, frate, să stea la ăle mai scumpe hoteluri? Eu, când mergeam în străinătate, stăteam numai în pensiuni…”. „Coană Stelo, dumneata și-n bordei dacă stai, și pe-un pietroi în marginea drumului, tot Stela Dobrian ești. Marilena mea e nimeni. Unde vrei mata să pună ochii pe vreun mare mahăr, la pensiune?”. Într-o zi dă Marilena telefon și-i spune mă-sii că a invitat-o un general neamț, un „von” nu-știu-cum, la castelul lui în Germania. Marilena vorbea tot nemțește, cum cereau regulile momentului pentru convorbirile internaționale într-o parte din Europa. Coana Lenuța, uitând de-această reglementare, sărise cu gura la fie-sa, pe românește: „Să-l refuzi cum oi ști. Fi-ți-ar „vonul” al dracu'. Fă!… ăștia au pierdut războiul”. Pe la jumătatea lui septembrie 1944, Marilena o anunța pe coana Lenuța de-o cucerire care, pe de-o parte o-ncânta – îl fermecase pe regele ceasurilor din America – pe de alta, însă… – cucerirea avea șaizeci de ani, în timp ce Marilena avea douăzeci și unu; și mai era și-nsurat în Statele Unite acolo. „Șo pe el, că nu-l faci ciorbă, ce dacă are șaizeci de ani!… Ce, în toată America nu s-o găsi un avocat să-l divorțeze?! Fă și tu ceva cu äia douăj' de ani și cu frumusețea aia a ta, că pe mine m-ai adus în sapă de lemn”.

În aprilie 1945, la vârsta de patruzeci de ani, coana Lenuța Pârcălăbescu și pornea la cucerirea Lumii Noi. Nu se lăsase până ce nu le luase cu ea pe soră-sa a mică, despre-al cărei bărbat, locotenentul Alexandru Dragomir, nu se mai știa nimic din august 1944. Nu figura nici la morți, nici la prizonieri; familia nu izbutise cu nici un chip să afle ceva despre el. Aneta cu greu se lăsase convinsă de soră-sa. „Dacă Sandu trăiește sau dac-a murit poți să afli oricând și-n Statele Unite. Dar de plecat de-aici, să-ți intre bine-n cap că ori pleci acum, ori niciodată”. Coana Lenuța avea ascendent asupra întregii familii, iar Aneta, rămasă orfană de mamă la doisprezece ani, o socotea pe soră-sa a mare o autoritate incontestabilă. Niciodată Lenuța nu făcuse pași

greșiți. Aneta își luase fetița de mână, își adunase la repezeală un minimum de lucruri, fiindcă Lenuța, din ziua când se văzuse cu pașapoartele și cu biletele de vapor în buzunar, nu mai admisese nici o-ntârziere.

Sora lor mijlocie, Mărioara, măritată cu inginerul Lascu, se uita la Lenuța și la Aneta ca la două nebune, spre deosebire de bărbatu-său, Grigore, pe-a cărui față se-ntipărise nesiguranța și-ngrijorarea. „Ce-ai, Griguță, de stai ca o curcă plouată?”. „Mărioară, cred c-am greșit că nu plecăm și noi cu ele, cum ne-a-ndemnat Lenuța. Cred c-am greșit-o. Să dea Dumnezeu să nu fie-așa! Dar mie-mi spune inima că vine răul peste noi”. „Ia nu mai cobi. Ce rău să vie?”.

Prin iunie-iulie 1944, generalul Constantin Sănătescu, cel care la Cotul Donului, de cum spărseseră rușii frontul, se suise-n mașină și pe-aci ți-i drumul, umblase printre ofițerii superiori ai frontului de la Iași, propunându-le să formeze acolo un guvern și să-l răstoarne pe Antonescu. Ofițerii superiori îl refuzaseră: chiar să fi vrut ei, asemenea act era greu de înfăptuit cu nemții-n coastă. Nedându-se bătut, Sănătescu le suflase și ofițerilor din eșalonul doi să se predea cu trupă cu tot rușilor, deoarece lucrurile n-ar fi durat decât două-trei zile, chestia fiind dinainte aranjată, în acest sens, cu armatele sovietice. Căpitanul Petrescu îi spusese locotenentului Dragomir că el pleacă de pe front, fiindcă vizita lui Sănătescu nu-i mirosea a bine. „Hai, mă, Sandule!”. „Mai întâi, nu pot să-mi las oamenii și, pe urmă, dacă suntem prinși, Curtea Marțială ne mănâncă”. „Auzi, Sandule, mai bine mort de glonțul Curții Marțiale, decât să putrezesc prin vreo Siberie”. Căpitanul Petrescu încălecase, își luase ordonanța-n spatele șeii, în primul sat cumpărase pentru amândoi haine țărănești, apoi își îngropase hainele militare; noaptea mergeau, ziua pășteau calul în câte-un crâng și până la Râmnicu Vâlcea nu se opriseră.

Încrezător în spusele generalului Sănătescu și temător de Curtea Marțială, Alexandru Dragomir ajunsese la Cercul Polar, trecuse prin cele mai dure lagăre, ca mai toți ofițerii capturați de ruși de pe frontul din Moldova; și avea să se mai întoarcă în Țară abia în 1958, când cei din familia neveste-sii îl primiseră ca pe-un strigoi ieșit din mormânt ca să le strice viața, când ai lui muriseră; când, după ce bătuse la toate ușile și scrisese memorii la toate forurile internaționale, de unde nu primise nici un răspuns, ajunsă la disperare, Aneta, nevastă-sa, se măritase cu un american, făcuse doi copii, iar fata lor, a lui Sandu și-a Anetei, Silvia, în 1958 era și ea măritată și studentă la medicină. Trezindu-se cu cumnatul Sandu la ușă, în

1958, într-o seară când le era casa plină de musafirii fiicei lor, Violeta, și-ai ginerelui, Marcel Suciu, ginere foarte autoritar, cum ședea bine cuiva în plină ascensiune în partid, Mărioara și Grigore Lascu, neștiind ce atitudine mai puțin păgubitoare să ia, după ce-și reveniseră din uimirea pricinuită de strigoi, îl ținuseră ascuns două zile în camera de serviciu a apartamentului lor. Socotind că nu puteau hotărî nimic fără să-și consulte ginerele, Mărioara și Griguță Lascu își luaseră inima-n dinți, trăseseră aer în piept și-i aduseseră la cunoștință lui Marcel năpasta care se-abătuse pe capul lor. Chibzuind cu toții, ajunseseră la concluzia că lucrul cel mai puțin compromițător pentru situația lui Marcel și chiar și pentru a lui socru-său, Griguță Lascu. Inginer, șef de șantier, era să-l plaseze pe nepoftit în cămăruța liberă de la subsol și să-l pună în legalitate prin „cunoștințele” lui Marcel.

La subsol, în altă cămăruță, stătea Anicuța, fochista blocului, țărancă de pe moșia ce i-ar fi revenit Mărioarei Lascu. Anicuța, crescută în casa părintească a doamnei Lascu, rămăsese ca un edec în familie. Ascultătoare, știind să-și țină gura mai ceva decât mormântul, vorbind puțin, muncind întruna, Anicuța nu reprezenta o primejdie pentru difuzarea vreunui secret din familia Lascu-Suciu. Singurele față de care Mărioara Lascu își vărsa paráponul, pe care i-l pricinuia gineri-su, erau Anicuța, care-o asculta fără nici o vorbă, făcându-se că nici n-aude, și coana Stela Dobrian, care încerca s-o liniștească pe Mărioara-n fel și chip, încheindu-și totdeauna discursul de consolare cu platitudini spuse pe-un ton aromitor ca un cântec de leagăn: „nimeni nu e perfect. Ia-l pe fiecare așa cum e, că de schimbat nu-l poți schimba”. Și coana Stela nu uita să enumere calitățile lui Marcel: inteligent, muncitor, serios, jurist remarcabil. Ardelean în toată puterea cuvântului.

Sandu Dragomir se văzuse, cu ajutorul „nepotului” Marcel, în legalitate, din punct de vedere al actelor și, tot datorită lui, angajat pe-un șantier de construcții prin nordul Moldovei. Disciplinat și priceput, fostul ofițer de Geniu ajunsese tehnician constructor. Familiei, adică nepoților Suciu și cumnaților Lascu, le promisese că n-avea să-ncerce în nici un fel să intre-n legătură cu fiica lui și cu fosta lui nevastă. Și fără această promisiune, Sandu Dragomir nu le-ar fi tulburat celor două viața. Pentru ele murise și mort trebuia să rămână. Până să iasă la pensie, abia la 66 de ani, Sandu Dragomir stătuse cel mult câte o lună pe an în cămăruța din subsol, vecină cu-a Anicuței. Și asta se-ntâmpla în decembrie, când își lua concediu de odihnă.

Pe șantier cheltuia puțin. Adunase ban pe ban ca să-și facă o garderobă „de București”, fiindcă acel decembrie de concediu îl petrecea la teatre, la concerte, la cinematografe, prin librării, prin magazinele cu discuri. Voia măcar prin îmbrăcăminte să-și amintească de cel care fusese până la-nceputul războiului: fiu de ofițer superior, cu Saint-Cyr-ul, și de profesoară de științe naturale, oameni interesați de cultură, cu gust în comportament, în casă, în îmbrăcăminte. Afară de șantier, unde umbla cu cască de protecție și rareori cu șapcă, Sandu Dragomir se-mbrăca așa cum se-mbrăcase civil înainte de război. La 66 de ani, în 1984, ieșise la pensie. Ar fi avut bani cu care să-și cumpere o garsonieră prin vreun cartier nou mărginaș. Distanțele l-ar fi-ndepărtat de teatre, de concerte, de librăriile mari, de magazinele cu discuri, de singurele mulțumiri pe care i le mai oferea viața. Toată lumea se mira că, întors în țară la patruzeci de ani, nu se mai însurase. Cumnată-sa, Mărioara Lascu, îl îndemna în fiecare concediu „să-și facă un rost”, ba se și oferise să-l pețească. Știa ea vreo trei văduve și tot pe-atâtea fete nemăritate, femei de ispravă, cu meserii bune, fără cățel, fără purcel. Sandu o asculta zâmbind, dar răspundea categoric „nu”. Paisprezece ani în Cercul Polar, „na séver”, cum ziceau basarabenii și bucovinenii deportați acolo, între care trăise după ieșirea din lagăr, în 1953, datorită intervenției lui Adenauer, care nu-și uitase nemții lui și nu se lăsase până nu-și recuperase ultimul om în viață, ocazie cu care ceilalți prizonieri fuseseră trimiși în domiciliu obligatoriu, deci paisprezece ani „na séver”, lui Sandu Dragomir îi zdruncinaseră părerile despre lume și despre felul tradițional de-a-ți organiza viața.

Acest seism, căruia nimic nu-i putea șterge amintirea, eliminase din preocupările lui planurile de viitor. Redus atâta vreme la supraviețuire, nu mai vedea nimic într-o perspectivă structurată. Nu-și mai dorise o familie, fiindcă nu mai îndrăznea să-și ia în cârcă responsabilitatea altor vieți. A lui îi era de-ajuns. Își dorise de-atâtea ori moartea, încât se putea spune că nu-și pusese capăt zilelor numai fiindcă nu voise să capituleze în fața dușmanului și nici să-i lase de izbeliște pe rezistenții lagărelor prin care trecuse. Nu putea să le facă una ca asta lui Aurel State, lui George Fonea, lui Gicu Mitrică și atâtor altora. Acești rezistenți, mai întâi, nu voiau să-și abandoneze statutul de ființe umane și-apoi voiau ca numele de ofițer român să-nsemne ceva nu numai în fața enkavediștilor și-a ceasovoilor, dar și a ofițerilor nemți, italieni și finlandezi cu care-mpărțeau soarta. Cum ar fi putut el, locotenentul Alexandru Dragomir, să depună armele – numai ale

sufletului care se străduia să mai țină trupul – și să-și lase camarazii singuri pe-un câmp de luptă mai aprig decât frontul? Așa se făcea că se străduise să trăiască. Toată puterea din suflet și pe cea din trupul ajuns epavă le-adunase, le-nnodase doar din ambiția de-a rămâne ființă omenească.

Altminteri, viața lui era zdrobită, ca a oricui ce nu mai dă doi bani pe ea, fiindcă-și dezvăluise toate mecanismele, în toată urâțenia lor dezgustătoare. Văzuse și ce era sublim în om: curajul, spiritul de sacrificiu, mila. Dar și josnicia, trădarea, slugărnicia. Citea-n neștire că doar-doar o mai afla vreo noutate despre adâncurile omului. Îi spusese odată Sânzienei Hangan – printre puținii oameni cu care se putea spune că avea o comunicare – îi spusese: „Îi înțeleg și pe ăi care citesc și pe ăi care nu citesc. Ție… îndrăznesc să-ți spun cât de fadă mi se pare literatura, mi se par filmele. Tot. Ori platitudinea experiențelor minore și-a sufletelor mediocre, ori exaltare lipsită de temei. Când ai coborât până-n fundul iadului, necazul e că ceilalți… ți se par fără consistență… ori simulanți. Și râsul. Râsul sănătos parcă stă să moară. Ăsta-i semn de devitalizare a lumii. De dus, lumea nu se duce, dar nici nu mai trăiește. Trăiești, de fapt, cât ai în tine o doză de inconștiență, de necunoaștere a lumii. Când i-ai aflat tertipurile, nu mai trăiești, o duci de pe-o zi pe alta și-atâta. Scârba, disprețul omoară dragostea de viață. Nu te supăra că-ți spun ce-ți spun…”. Și-n ochii lui Sandu Dragomir și pe tot chipul se-așternea o umilință ca-n ochii și-n toată înfățișarea câinelui bătut și vagabond. „M-am gândit de multe ori că după ce-ai văzut tot ce-am văzut noi, cei care-am trecut pe unde-am trecut, era mai bine să fi murit”. „De ce, nene Sandule? Adică să nu mai rămână chiar nici un martor al acuzării?”. „Al acuzării în fața cărui tribunal? Și pentru ce? Crezi că lumea învață ceva? Învață doar cum să amplifice oroarea. Uită. Uită ca să nu pleznească de-atâta memorie. Uită, ca să se apere…”.

Sufrageria Stelei Dobrian strălucea sub lumina revărsată din două candelabre și din patru aplice șiroind de țurțuri de cristal. Pe fața de masă de olandă, cu broderie plină pe margini, lată de două palme, terminată cu feston dublu, care-i dădea greutate, odihneau două sfeșnice de argint, cu două brațe învoalte fiecare, pornite dintr-un trup de femeie ca o torsadă, operă a unui argintar italian din secolul al XVIII-lea, făcând parte, ca tot ceea ce împodobea apartamentul, din zestrea de despărțire pe care i-o oferise Stelei Dobrian primul ei soț, un bancher evreu, om de aleasă cultură și de-un gust ireproșabil. Se povestea prin lume că această căsătorie de-o lună fusese pentru amândoi un „capriț”, mai mult pour épater le bourgeois,

căsătorie care nu se știe ce folos îi adusese bancherului, Stelei însă unul pe viață: un apartament de lux în mijlocul Bucureștilor, plin de lucruri rafinate, și o casetă de bijuterii, lucru de artă ea însăși, rod al agoniselii de pe la zeci de licitații. Lumânările din sfeșnice erau bleu-lavande, ca și motivul floral de pe farfuriile de Meissen, dintr-un serviciu de pe când vestita manufactură își însemna produsele cu două spade încrucișate. Când era invitată la coana Stela, Sânziana se ducea mai devreme decât ora fixată, ca s-o mai ajute pe Nușa Beldiman la pusul mesei. Stela Dobrian, mare bucătăreasă, nu se amesteca la nimic dincolo de preparatul mâncării. Sânziana aranja simetric niște crenguțe de asparagus, pătate din loc în loc de sângeriul unei floricele de mușcată. Așeză apoi suporturile de tacâmuri, câini șoricari în miniatură, de argint, ca și tacâmurile, pe care le puteai privi fără să te saturi. De proveniență orientală, aveau mânerele subțiri și lungi, ornamentate cu liane savant împletite, în care descopereai feline în mișcări avântate, gata parcă să zboare.

În pantaloni gri, în sacou bleu-marine, în cămașă albă, cu cravată gri-grena, proaspăt ras, dat cu lavandă, after-shave-ul bătrânelor generații, cu un buchet de garoafe pe braț, cu-o sticlă de șampanie în mână, cu aer emoționat și desuet de băiețandru la prima întâlnire – băiețandru din alte vremuri – Sandu Dragomir suna la ușa Stelei Dobrian la orele opt punct. N-ar fi avut cuvinte Sandu Dragomir să explice cuiva cât îi era de recunoscător Stelei Dobrian pentru că-l invita în casa ei când avea musafiri. După întoarcerea în țară, dându-și seama de condiția lui de strigoi ieșit din groapă ca să le strice liniștea neamurilor prin alianță, Sandu începuse să se gândească tot mai des că ar fi fost mai bine să fi rămas în Siberia. Dacă mătușa Suzana, cu care-mpărțise coliba domiciliului forțat siberian, n-ar fi murit, poate că acolo i-ar fi putrezit și lui oasele. Nu-și făcuse închipuiri că aveau să-l aștepte pomi înfloriți, brațe deschise și patria recunoscătoare. Stela Dobrian și Smaranda Hangan, răposata mamă a Sânzienei, îl făcuseră să se simtă iară-n rândul oamenilor. Smaranda, care nu ducea o viață mondenă, fiindcă n-avea cu ce, și nici tragere de inimă pentru-așa ceva, îl poftea la masă cu ea, în bucătărie, dar cu față de masă, cu tot ce se cuvenea unui musafir. „Domnule Dragomir. Nu te supăra că te poftesc în bucătărie, dar te consider prieten”. Moartea Smarandei îl duruse ca și moartea mătușii Suzana, bucovineanca luată de ruși de la casa ei, din țara ei, despărțită de bărbat și de copii, și azvârlită pe veci în Siberia. Suzana, căreia-i fusese dat

să moară-n Oceanul înghețat de Nord, în ultima ei cursă cu pescadorul „Mir”.

Pentru ca Sandu să nu comită vreo gafă, coana Stela, femeie de lume, îi făcea, la fiecare invitație, biografia musafirilor. Stelei îi plăcea ca în casa ei atmosfera să fie destinsă, deci să nu se ducă discuții de principii, discuții care de multe ori împart oamenii în două tabere și iau turnuri conflictuale. Într-o viață în care avusese de-a face tot timpul cu lume de toată mâna, de la capete încoronate, până la țărani și la muncitori, Stela Dobrian învățase că-n orice mediu e bine să menajezi susceptibilitățile oamenilor, prin urmare să întreții conversații convenționale care, uneori, cu toată lipsa de sinceritate, puteau atinge un nivel intelectual convenabil: „opere minore, fruct al fățărniciei”, cum le numea ea, preluând vorba unui politician care trecuse între cele două războaie, dintr-un partid într-altul, cu nonșalanța și cu zâmbetul pe buze, cum îi șade bine unui epicureu cinic, adică omului care-și ia o singură deviză în viață: traiul bun.

În privința lui Sandu Dragomir, coana Stela putea sta liniștită, indiferent care i-ar fi fost invitații. Față de câtă fățărnicie și de câtă lașitate văzuse el în viață, musafirii coanei Stela n-aveau cum să prezinte vreo noutate. Se uita la ei cu o curiozitate fără patimă, cum s-ar fi uitat la pietrele și la animalele împăiate dintr-un muzeu de științe ale naturii. Așa se făcea că nici nu tresărise când aflase că tovarășul Petru Grigorescu – tovarăș care nu protesta când i te adresai cu „coane Petruț” – dezertase, în prima zi de front, în '41, și trecuse la ruși, mânat de vechile lui convingeri marxist-revoluționare. În faza lui sovietică, dintre '41 și '44, se-nsurase cu-o fată, evreică fugită de frica nemților mai întâi în Basarabia, iar de acolo în Cazahstan, unde-i muriseră părinții. Femeie cumsecade, „Ada a lui Petruț”, cum îi spunea coana Stela, deși marxistă și ea, absolventă a Facultății de Filosofie din Iași, întoarsă cu bărbatu-său în România, se dedicase numai lui și copilului, fiindu-i urâtă agitația. Un om politic într-o casă era prea destul. Îl lăsase pe bărbatu-său s-ajungă mare, să facă slalomuri printre ideologii și printre dușmani și să aibă grija căzutului mereu în picioare.

Ada se frământa destul la fiecare bătaie de vânt, când întorcea situația pe toate fețele cu Petruț, a cărui sfătuitoare avea să rămână până la ultima ei suflare. Cu greu își dăduse duhul de grija lui, a copilului, a nurorii, a nepotului. Spaima prin care trecuse, când voise Ceaușescu să se descotorosească de Petruț, avea s-o muncească și pe patul morții. Striga mereu, prin somnul premergător celui de veci: „Petruțul mamii, nu poate să-

ți facă ție-așa ceva, ție, care ai crezut, care te-ai sacrificat…”. Petruț scăpase de mazilire atunci datorită șahului Persiei. Remarcându-i lipsa într-o delegație, Șahul îl întrebase pe Ceaușescu unde era domnul Petru Grigorescu, acel remarcabil economist și om de cultură, care-i făcuse o puternică impresie în cele câteva ocazii când îl întâlnise. Petruț crezuse în comunism cum crezuse și Ada; crezuseră, dar le trecuse demult. Continuau să se prefacă, fiindcă nu era să renunțe la dubița cu alimente, venită conștiincios de la Gospodăria C. C.-ului, la wiskyșor, la icre negre, tocmai în niște vremuri când lumea înțepenea pe la cozi pentru te-miri-ce și mai nimic. Față de Ada, Petruț din nebun nu-l scotea pe Ceaușescu.

Atâta cât trăise ea – deși pâinea lui Dumnezeu de bună și de milostivă, dar temătoare și de umbra ei, deci de orice-ar fi putut fi considerat abuz – Petruț nu-ndrăznise să-i alimenteze prin Gospodăria de Partid și pe cei câțiva intelectuali protejați, pe care-i adunase-n jurul lui, ca pe Curtea subversivă a unui pretendent la coroană, pretendent și curte gata să se afirme după mult-așteptata moarte a suveranului în funcție. Își adunase acești câțiva oameni inteligenți, cultivați, abili, ca pe niște posibili viitori martori ai disidenței sale de ordin interior. După cât băgase de seamă Petruț Grigorescu, într-o viață de dansat pe sârmă, relațiile întemeiate pe interes au șansele unei trăinicii și ale unei discreții mai mari decât cele bazate pe ideologii, pe simpatii, pe comunitate de gusturi. Burtă are tot omul și ea se cere umplută. Cu-atât mai mult trebuia luat în calcul acest organ, chiar înaintea creierului, mai ales în timpuri în care nu se putea evita obsesia foamei.

Vincențiu Velisar și Sabina Josan, cuplu conjugal în care nevasta-și păstrase numele de fată, nume cu care debutase în pictură, erau cei mai vechi protejați ai conului Petruț Grigorescu. Vincențiu Velisar își începuse cariera ca asistent la catedra de estetică de la „Belle Arte”, facultate unde Sabina îi fusese studentă. Cu vremea ajunsese un critic și-un cronicar de artă cunoscut și apreciat pentru finețea și mai ales pentru tonul elegant și binevoitor de a-și emite judecățile. Dragostea lui Vincențiu Velisar pentru Sabina, fulgerătoare, fusese și rămăsese un amestec între erotic și patern. Orice-ar fi făcut Sabina, pentru Vincențiu era de-nțeles și de acceptat. Orice-ar fi făcut, și făcuse destule care, pe un bărbat gelos sau măcar orgolios, ar fi putut să-l ducă la despărțire. Cântărind bunele și relele Sabinei, Vincențiu hotărâse ca atâtea zile câte-i hărăzise destinul să și le petreacă lângă ea. Copilăria traumatizată de repetatele vizite ale Securității,

înainte și după arestarea tatălui ei, ostracizarea din timpul școlii primare și a liceului, greutățile întâmpinate și la intrarea la „Belle Arte” unde, în primul an, fusese respinsă din cauza dosarului, erau suficiente rațiuni pentru îngăduința lui Vincențiu față de exuberanțele Sabinei.

Se cunoscuseră la scurt timp după o dramă sentimentală a ei: despărțirea de marea dragoste din adolescență, un actor în plină ascensiune, deloc frumos, dar cu aer de condotier, cu privire dominatoare și cu voce metalică, remarcabil interpret al rolurilor de duri și de seducători. În viața din afara scenei, de când se știa, Vlad Jitianu nu făcuse nici un efort să cucerească vreo femeie, în schimb se ostenise de multe ori să scape de unele iubite care nu-nțelegeau că dragostea nu ține-o veșnicie. Pe Sabina o iubise, dar nici prin gând nu-i trecuse să se-nsoare cu ea: mai întâi, fiindcă el nu se socotea un bărbat bun de-nsurat; prin urmare, de ce să fi-ncurcat viața cuiva numai ca pe urmă să aibă de cine divorța, deci de dragul de-a nu lăsa drumurile tribunalelor fără oameni. În afara acestor considerente, nu era dispus nici să ia-n cârcă dosarul cuiva. De socru fost deținut politic n-avea nimeni nevoie, cu-atât mai mult cineva care nu intenționa să-și bată singur cuie-n talpă și nici să-și îngrădească drumul cu sârmă ghimpată. Nu se născuse femeie pe lume pe care s-o iubească Vlad Jitianu mai mult decât pe sine și decât cariera lui de actor.

Posibilitatea de-a deveni tată, pe care i-o oferea Sabina, inedită la cei nouăsprezece ani ai ei, pentru el nu prezenta o noutate, iar o bucurie nici atât. Înainte și după ce-l cunoscuse pe Vlad Jitianu, mintea de copilă a Sabinei își închipuise momentul când o femeie îi face cunoscut unui bărbat că dragostea lor a rodit drept momentul suprem al unui cuplu, momentul cel mai apropiat de sublim. Actor înzestrat, Vlad Jitianu nu-și dădea osteneala să mimeze-n viață ceea ce nu simțea. „Cât are?”, întrebase el, ca răspuns la vestea cu care Sabina crezuse că avea să-i schimbe viața. „O lună jumate”, îi răspunsese într-un târziu, răpusă de indiferența lui Vlad față de marea veste, față de evenimentul vieții ei. „Mâine te duc la o doctoriță, prietenă de-a mea, să te scape”. „Dar eu vreau copilul, copilul nostru”. „Numai că eu nu-l vreau”. După câte lucruri urâte, întristătoare și dezgustătoare văzuse pân-atunci, atunci, totuși, lumea se răsturnase pentru Sabina: descoperea că-n această lume nu exista nici un punct stabil de sprijin. Cu tânărul actor Vlad Jitianu o rupsese fără nici un cuvânt. Îi spusese mamei ei adevărul și o doctoriță, veche relație de familie îi rezolvase fetei prima complicație feminină din viață. Vlad Jitianu, speriat de-a se fi văzut tată fără să vrea, o

căutase insistent pe Sabina, la școală, o pândise pe drumul către casă și-n cele din urmă îi bătuse la ușă. Mama Sabinei îi deschisese, îl măsurase din cap până-n picioare și, când Vlad Jitianu își declinase numele, doamna Josan îi spusese scurt, închizându-i ușa în nas: „Fiți liniștit, domnule, problema s-a rezolvat”.

Când își mai revenise din dezamăgire, Sabina luase o hotărâre: să tragă toate foloasele de pe urma farmecelor ei. Să se lase iubită, ocrotită, răsfățată, cumpărată, însă investiții sufletești să nu mai facă în nimeni și, mai ales, să nu perpetueze, cu trupul său, nici un bărbat: prin urmare, copii nu. Cam aceasta-i era dispoziția sufletească în momentul când o ceruse de nevastă Vincențiu Velisar, pe care-l luase de bărbat din matură chibzuință și nicidecum din dorința de-a-i face-n ciudă fostului iubit. Înalt, subțire, bine proporționat, cu-o față teșită în care ochii albaștri luminau visător, cu-o voce blândă, baritonală, om de adevărată cultură plastică și umanistă, cu zece ani mai în vârstă decât ea, Vincențiu Velisar i se păruse Sabinei un bărbat bun de luat. Deși cu sufletul devastat și plin de scepticism cu privire la tot ce mișca-n lume, când îl vedea pe Vincențiu Velisar, Sabinei îi venea să-l mângâie pe obraz și să-și rezime tâmpla pe umărul lui. Vincențiu era un om pe care-l respecta și-l îndrăgea.

Încă dinaintea căsătoriei căzuseră de acord că-n timpurile pe care le trăiau, să faci copii era un act nu doar de temeritate ci chiar absurd: pe bună dreptate, un copil te-ar fi putut întreba oricând unde-ți fuseseră mințile de-l aduseși în mijlocul iadului. Pe lângă feminitatea plină de nuri a Sabinei, atribute la care orice bărbat era sensibil, Vincențiu Velisar descoperea la tânăra lui nevastă o minte dornică de cultură, o solidă ambiție profesională și o capacitate de-a trasa jaloanele unei vieți, însușiri pe care greu le-ar fi bănuit cineva într-o făptură brună, senzuală, făcută parcă numai pentru amor. Sabina învăța pe rupte și, în fiece moment rămas liber, după ce-și îndeplinea obligațiile de studentă, picta: pentru sufletul ei, uneori abstract, alteori debordând de concret și de senzualitate, picta și pentru expoziții – de grup, la-nceput – obligatoriu peisaje industriale, o defilare cu un steag fâlfâindu-și pânza roșie împodobită cu un profil cât mai vaporos al clasicilor Marx și Lenin, ogoare pe care se zbenguiau tractoare și semănători, în fine, acele măști la umbra cărora mulți artiști își protejau în expoziții tablourile de suflet, ultimele neavând nici o șansă de-a se vedea atârnând într-o sală publică, fără ajutorul celor dintâi.

În anul III de Facultate, în urma unei expoziții astfel combinate, de acea dată individuală, Sabina Josan primise premiul CC al UTC. Ducând o viață potolită, fără legături cu boema artistică, ea și Vincențiu fiind mari dușmani ai pierderii de vreme în discuții sterile despre artă, despre libertatea interioară a artistului, exaltată mai ales de cei mai pe linie dintre plasticieni, discuții în urma cărora nu rămânea, de obicei, decât mahmureala vodcii și a șprițului, trăind deci cumpătat, ei nu stârneau prea multe invidii și nici bârfe, până-n ziua când cuplul primise o bursă de-un an în Statele Unite, bursă pusă de confrați pe seama relației cuplului cu tovarășul Petruț Grigorescu și pe seama trecutei relații dintre Sabina și un influent șef de gazetă cultural-politică, și nicidecum pe seama valorii de pictoriță a Sabinei și pe cea de critic de artă a lui Vincențiu.

Cu-atât mai abitir erau invocate sus-pomenitele relații cu cât un poet și nevasta lui, actriță, apropiați ai cuplului Josan-Velisar, susțineau că lor le fusese destinată bursa în Statele Unite, bursă despre care-avuseseră imprudența să pomenească Sabinei și lui Vincențiu, într-o vacanță, petrecută împreună de toți patru la mare. După două săptămâni de Vama Veche, la-ntoarcerea-n București, poetul și actrița aflaseră că bursa rămăsese, numai destinatarii se schimbaseră. Ce și cât era de adevărat din poveste puțini știau; un lucru era sigur: poetul și actrița nu se mai frecventaseră – nici cât fuseseră căsătoriți, nici după ce divorțaseră – cu Sabina și cu Vincențiu. Când niște confrați mai slobozi la gură făceau aluzii transparente la suspiciunile în legătură cu pomenita bursă, Vincențiu Velisar se făcea că n-aude, iar Sabina își țuguia buzele cărnoase peste dinții nițel încălecați și clipea des și naiv, manifestare obișnuită a cuplului ori de câte ori nu voia să participe la o discuție; de pildă, la orice banc politic sau porcos, spus în prezența lor, Sabina și Vincențiu nu râdeau. El își lua un aer absent, de om cu gândul plecat în cine-știe-ce sfere, iar ea aerul inocent al omului care de auzit aude însă nu pricepe. „Ia mai dă-i în… de ipocriți”, îi blagoslovea de câte ori venea vorba despre ei un pictor, pe cât de mare-n meserie, pe-atât de bețiv. „El e-o apă-ncropită, cu toată cultura lui… iar ea o cutră. Prefer curvele-curve”. „Gelule, tu te-oi fi dat la ea și n-o fi ținut…”, îi replicase un confrate. „Să i se usuce mâna și să-i degere capul cui s-a dat la ea. Mi-e silă și să respir același aer cu ea. N-ați văzut că dacă intră ea-ntr-o-ncăpere eu ies? Să fie la Velisar acolo și la tovarășu'…!”.” Mă, Gelule, talent nu poți să spui că n-are”. „Pictează cu ovarele, dar pictează. La urma urmei, fiecare cu

organele lui. Talent nu zic că n-ar avea… Poate că dacă n-aș cunoaște-o i-aș interpreta altfel toate tablourile. Ia mai dă-o dracu'!”.

Niște colege de breaslă, talentate și cu succes la public, bucurându-se de clientelă cu bani, din rândul medicilor, al avocaților și-al unor „tovarăși”, pretindeau că perechea Josan-Velisar nu și-ar fi putut justifica nivelul de trai prin veniturile sale avuabile. Pentru ochiul avizat, era limpede că Sabina și Vincențiu se îmbrăcau direct de la secția de export a unor fabrici de confecții și de blănuri, deci la preț de cost, totuși… Guri rele, potrivit cărora la prosperitatea familiei cu pricina ar mai fi contribuit și tovarășul Petruț…

Cu ani în urmă, la o masă dată de Stela Dobrian, printre invitați aflându-se Vincențiu Velisar, Sabina Josan, Petruț Grigorescu, de curând văduv, și Sânziana Hangan, venise vorba despre Maupassant, pe care toți îl elogiau ca pe-un mare nuvelist, evocând personaje și situații din opera lui. „Un funcționar modest, de la Paris, trăia într-o armonie desăvârșită cu nevasta lui, femeie chibzuită care, din puținul cât îl aveau știa să se gospodărească-n așa fel că nu le lipsea nimic, ba chiar o duceau foarte bine. Într-o zi, din senin, fără boală, fără suferință, fără nimic care să dea cât de cât de bănuit, nevasta moare. Bărbatul încearcă totuși să ducă o viață în rând cu lumea. Dar nu-i ajungeau banii oricâtă economie făcea. Mereu se minuna de răposata lui nevastă și de felul cum le mergeau toate pe vremea ei. Într-o zi, în pană de bani, se uită omul prin casă, în dreapta-n stânga, și se gândește ce să vândă ca să mai scoată un ban. Și-aduce-aminte c-avea nevastă-sa tot felul de coliere, de cercei, de inele, de brățări, false, evident, dar câțiva franci acolo, își zice el, poate că tot or fi făcând și ele. Intră la un bijutier în cartier și-i arată podoabele. Bijutierul le examinează cu lupa și i ie prețuiește. „Fac pe puțin atâția franci”. Funcționarul nostru se freacă la ochi. „De când le-a comandat bancherul X și până acum prețurile s-au mai ridicat”.

Nimeni nu scosese nici un cuvânt. „V-am povestit esențialul dintr-o nuvelă a lui Maupassant, intitulată parcă Bijuteriile. Am citit-o demult și mi-a plăcut”, spusese Sânziana, în tăcerea înghețată, luând seama fiecărui mesean. Sabina uitase să zâmbească, iar Vincențiu arborase aerul lui absent și visător. Petruț Grigorescu îi aruncase Sânzienei o privire neutră, printre pleoapele doborâte de osânză – privire de mistreț sătul – și i se-adresase tacticos: „Parcă mi-aduc aminte c-am citit și eu nuvela asta – foarte bună -… mi-aduc aminte… Stela, mai îndatorează-mă cu-o aripioară, că pe prima și târtița le-am păpat”, continuase el, fără nici o tranziție. „Ăsta, da, actor”,

își spusese Sânziana, evaluând efectul nuvelei lui Maupassant asupra convivilor ei. „Actor și om de lume. Știe să pareze orice lovitură. Colorista noastră dincolo de „ingenue” nu trece”.

La sfârșitul acelei sindrofii, Sânziana, rămânând ultima, o ajutase pe Stela Dobrian să facă ordine-n sufragerie. „A dracu' muiere ești tu, Sânziano. Experimentezi pe oameni ca pe cobaii tăi din laborator”. „Numai că pe cobai reacțiile nu sunt la fel de prompte și nici la fel de evidente”, îi răspunsese Sânziana cu melancolie, neștiind ce să regrete mai mult: reacția promptă a semenilor la experiment sau reacțiile, uneori neconcludente și întârziate, ale cobailor. Cu Stela Dobrian, oricum, Sânziana Hangan n-avea de ce să facă pe proasta și să-și țuguieze și ea-n vreun fel buzele a nedumerire. De câte ori se mai văzuse de-atunci cu Sabina Josan, Sânziana și Sabina se purtaseră ca și când „episodul Maupassant” nu s-ar fi petrecut niciodată. O măciucă la un car cu oale se dovedise de-ajuns. Deși eleve la aceeași școală primară și la același liceu, cu diferență doar de doi ani între ele, Sânziana Hangan și Sabina Josan nu schimbaseră nici un cuvânt una cu cealaltă până la sindrofiile Stelei Dobrian.

De-a lungul anilor, Sabina-și schimbase foarte puțin genul. În școala primară purtase codițe; elevă de liceu, avusese părul tăiat nițel deasupra umerilor, cu breton înfoiat pe trei sferturi din frunte, breton care dădea un aer zglobiu feței aproape ovale, cu ochii proeminenți, cu nas în vânt și cu buze cărnoase. Cea de-a doua coafură o păstrase din anii adolescenței până la vârstă coaptă. Umerii, care nu lăsau să se vadă nici o îmbucătură a oaselor, cu linie cătând în jos, ca-n portretele din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, Sabina îi lăsa dezveliți și vara și iarna, purtând bluze și tricouri care-i puneau în valoare întregul bust, din care sânii țâșneau ca două piramide gingașe. Talia, de-aceeași grosime cu șoldurile-nguste și cu picioarele drepte, cu mușchii pronunțați, cam de cătană, nu te așteptai să facă parte din același trup cu bustul demn de sculptat. Gambele soldățești se terminau cu labe fine care-o purtau pe Sabina ca pe arcuri, dându-i când vioiciune de capră, când unduiri de sălbăticiune pornită în explorarea pădurii pline de făgăduințe.

În afara vacanțelor, Sabina Josan se-mbrăca desăvârșit: își punea în valoare tot ce-avea frumos, își masca grijuliu ceea ce, fără să fi fost neapărat urât, nu era la-nălțimea părților ei de laudă. Vara însă, la mare, o apuca frenezia: defila tot timpul în costum de baie cât mai economic croit și nu-i lipseau cinci, șase rânduri de cordelușe și de șireturi viu colorate,

împletite în tot atâtea rânduri de codițe cu care-și pavoaza capul. Gelu Grigoraș, adunat cu alți pilangii, sub dud, la Schitu, văzând-o pe Sabina astfel coafată, pe când se făcuse și ca de vreo patruștrei de ani, zisese cu voce tare: „Domne, să facem rost de-un cerc și de-un băț pentru papuașa asta mică. Să se joace și ea cu ceva”. În chip de răspuns, Sabina își țuguiase buzele, apoi, într-un zâmbet larg, le arătase dinții ei nițel încălecați și cu voce și cu ton de copil naiv și răsfățat spusese „servus”, reminiscență a ascendenței ei ardelenești.

CAPITOLUL TREI.

Sânziana Hangan se uita cu-ngăduință și cu tristețe la femeile de vârste coapte, cu, și mai ales fără copii, care trăiau, după părerea ei, crize de spaimă în fața trecerii ireparabile a timpului și care, apucate de-un fel de furie a răzbunării pe neîmplinirile, pe eșecurile din viață, se găseau să facă pe fetișcanele. Spaima în fața sărăciei, a foamei, a bolii, a catastrofelor naturale, sociale, a neîndurării și-a absurdității autorităților – era greu de-ndurat; era, de fapt, motivul pentru care omul nu-ndrăznea să-și scoată capul din jug; dar nici spaima în fața nevăzutei treceri a timpului nu era ușor de îndurat. Într-un regim politic, să-i fi zis normal, în raport cu cel comunist, trecerea neîndurătoare a timpului ar fi trebuit să fie cel mai important motiv de spaimă. Teama de forța nevăzută și inevitabilă.

Amintirile grele și dureroase o asaltau pe Sabina: vizitele Securității, imaginea tatălui ei, cu capul desprins de trup, întins pe-o masă de ciment, la morgă, tată pe care ea trebuise să-l identifice la șaisprezece ani – maică-sa fiind într-o delegație – întâia masă ginecologică pe care plătise dragostea pentru Vlad Jitianu, a doua, pe care-și plătise dragostea pentru marele gazetar George Vișoiu, aceste amintiri o făceau să pornească pe străzi și să colinde prin piețe, ca să vadă oameni, oameni mulți, care s-o facă să simtă că era vie și că lumea nu se terminase, lume în care trebuia să țină și cu dinții de ceea ce dobândise, și prin har, și prin perseverență, și prin hazard, și prin concesii, de ce să n-o fi recunoscut. Își impunea să izgonească aceste amintiri, să le socotească simple fapte de viață hărăzite de un destin pe care trebuia să-l corecteze prin luptă îndârjită și mai ales prin iubire de sine, iubire de sine mai presus de orice iubire.

Pe Vincențiu Velisar, soțul ei, îl considera parte din ea însăși. Cu el împărțea totul. N-ar fi acceptat nici o plecare-n străinătate fără el, nici o invitație numai pentru ea, la nici un nivel. Deși având propria valoare în domeniul lui, Vincențiu Velisar ajunsese să fie tratat ca un prinț consort, până într-atât încât, fără ironie, adesea era prezentat de unii „Vincențiu Velisar, soțul Sabinei Josan”, la care lui i se păruse mai inteligent să tacă decât să-și manifeste protestul. O-ntrebare devenită aproape obsesie n-avea să-i dea pace Sabinei toată viața: tatăl ei murise într-un accident adevărat sau își pusese capăt zilelor simulându-l? Mama Sabinei, înzestrată cu un simț practic de invidiat, nu se-arătase din cale-afară de tulburată, nici de-ndurerată de moartea bărbatului ei. „Mamă, cu tata o fi fost chiar accident

ori…?”, o-ntrebase o singură dată Sabina. „Pentru noi, ca și pentru el, un singur lucru contează: că a murit. Dacă a fost accident de tramvai, așa a vrut soarta. Dacă n-a fost accident, așa a vrut el. Orice-am spune, orice-am presupune tot banii ăia”.

Orice echivalență de situații, în orice domeniu de viață s-ar fi petrecut, pentru doamna Josan, mama Sabinei, se exprima rezumativ prin „tot banii ăia”. Expresie care nu se trăgea doar de pe urma meseriei – doamna Josan fiind absolventă de Academie Comercială, contabilă la Ministerul Agriculturii – ci mai ales dintr-o experiență de-o viață, care-i demonstrase că distanța dintre fericire și om era direct proporțională cu distanța dintre om și bani. Doamna Josan, iute la minte și la vorbă, nu se sfia să folosească platitudinile, convinsă că ele puneau totdeauna degetul pe rană; fie că era ea a gunoierului, fie că era a academicianului, „tot banii ăia”, că oameni erau toți și, „dragul mamei”, cum i se-adresa ea fiică-sii, „banii n-aduc fericirea, dar lipsa lor e mare necaz”.

În prima tinerețe, Sabina mai avusese o suferință, izvorâtă dintr-o supărare pe ea însăși: supărarea că nu-ndrăznise să dea examen la „Artă Dramatică”, unde nu se-ndoia că ar fi reușit, iar scena i-ar fi asigurat – nu se-ndoia, de asemenea – o celebritate rapidă și, credea ea, mai puține îndoieli decât artele plastice. La prima tinerețe. Sabinei nu-i erau de-ajuns cronicile elogioase, pozele din gazete, premiile, expozițiile din țară, cele din străinătate, faptul că nu lipsea din nici o delegație de artiști trimiși să reprezinte Țara. Notorietatea aceasta i se părea ștearsă față de ceea ce i-ar fi adus profesia de actriță. Odată cu vârsta, cu oboseala ei de neocolit, ajunsese să se mângâie și chiar să se felicite că făcea o meserie de una singură, meserie care n-o obliga să suporte hachițele, incapacitatea și „ideile” altora. În adâncul ascuns al sufletului îi rămăsese, totuși, ceea ce-i era greu să recunoască și față de ea însăși, părerea de rău că nu-ndrăznise să fie o zi vultur.

Către cincizeci de ani o-ncerca destul de des și părerea de rău după copiii pe care i-ar fi putut avea. Conștientă că părerile de rău nu folosesc decât la otrăvirea sufletului, se scutura de ele, își vedea mai departe sârguincios de administrarea prezentului, de gestionarea profesiei, ca un bun manager, de îngrijirea propriei persoane – înot, gimnastică, masaj – de-a casei din București, de-a celei de la țară, de bunăstarea lui Vincențiu și de-a propriei mame, doar cu douăzeci de ani mai vârstnică decât ea, stâlp de nădejde în tot ce-i scosese viața dinainte.

Femeie frumoasă, falnică, rămasă văduvă la treizeci și șase de ani, doamna Josan avusese câteva legături discrete cu oameni însurați, bine situați în ierarhia socială, de care nu se cramponase, cărora nu le dăduse ghes, de care știuse să se despartă prietenește și la vreme, lăsând, cum zicea ea, „loc de bună-ziua", acei oameni continuând să-i ceară sfatul în toate împrejurările importante ale vieții lor și mult după ce legătura dintre dânșii și Verona Josan încetase. Doamna Josan cântărise mult acei oameni până să-i accepte în viața ei: îi acceptase pentru a nu abdica de la drepturile sale de femeie, dar și pentru a se simți ocrotită social și material. În vederile doamnei Josan nu-ncăpeau legăturile din care femeia se-alege doar cu un schimb de hormoni. Mai întâi, bărbatul trebuia să fie curtenitor, ceea ce pentru doamna Josan însemna ca el să-și dezlege baierile pungii. În vederile ei, dragostea unui bărbat pentru o femeie se măsura în daruri, darurile epocii fiind, fără fandoseli, mai întâi banii și alimentele. Fără să-i dea explicații, doamna Josan, la școală și apoi la facultate, nu-i dădea Sabinei decât sendviciuri cu brânză și cu salam, iar ca desert două mere; lucrurile acătării se mâncau acasă. După căsătoria Sabinei, fiecare mânca la casa ei, iar protecția de care se bucura menajul Velisar-Josan din partea tovarășului Petru Grigorescu, „conul Petruț", o dispensa pe mamă de-a mai împărți cu fiica. Văzând că, deși artistă, Sabina nu umbla cu capul în nori, ci pricepuse de copilă cum mergeau lucrurile pe lume, Verona Josan o lăsase pe fiică-sa să-și orânduiască viața așa cum găsise ea de cuviință.

Încrezătoare doar în clipă, căutând să uite un trecut plin de zguduiri și să nu-și facă închipuiri sumbre despre viitor, Verona Josan socotea că-ncepuse să trăiască de-adevăratelea doar când ieșise la pensie, de unde nimeni n-o mai putea da afară, zi în care își luase rămas-bun și de la ultima legătură, hai s-o fi numit sentimentală. De uitat avea multe, amare și grele, ca piatra de râu. 30 august 1940, ziua când se parafase Diktatul de la Viena, o aflase la Carei, însărcinată-n șase luni; maică-sa venise cu trei zile mai înainte s-o ajute la mutat. Ovidiu Josan, soțul Veronei, plecase cu un camion de lucruri la Satu Mare, la casa nouă în care urmau să locuiască, zestre a Veronei, casă pe care părintele Avram Opriș o gândise pentru fata lui din clipa când se logodise cu Ovidiu Josan, licențiat în drept, notar la Carei. Liviu, feciorul părintelui Opriș, terminase medicina la Cluj și aștepta numirea la post. Părintele voia să-și adune copiii pe lângă el. Norocul făcuse ca unul dintre notarii din Sat să se fi retras, tocmai bine ca să-i facă loc lui Ovidiu Josan. În ziua de 7 septembrie, când preoteasa Rahila Opriș, cu fiica ei, Verona, și

cu un fin, care venise din Sat pe 5 septembrie să le-ajute, ajunseseră cu camionul în fața casei noi a Veronei, Ovidiu Josan, cu mânecile suflecate, cu câteva cuie într-o mână și cu un ciocan în cealaltă, le ieșise înainte, le urase bun-venit și le spusese că părintele și cu Liviu trebuiau să sosească și ei, din clipă-n clipă, să-i ajute la așezatul lucrurilor. El abia ce se-ntorsese de la un negustor de cherestea din celălalt cap al orașului.

„Cum îi pe-aici?”, întrebase preoteasa, rotindu-și privirea și făcând semn din cap către clădirea poliției. „Până-acuma, bine”. Numai că părintele și cu feciorul Liviu nu mai veniseră să-i ajute și n-aveau să mai vină niciodată, de nicăieri. Îl ținuseră minte ungurii pe părintele Opriș. Încă de la 1918, când ieșise cel dintâi cu steagul românesc și pornise cu credincioșii lui spre Alba. Atunci scăpase de glonț ca prin urechile acului. Zadarnic bătuseră preoteasa și gineri-său drumul pe la autoritățile maghiare: nimeni nu știa nimic. Pentru preoteasă era limpede: îi omorâseră. Îngrozit, Ovidiu Josan îi propusese soacră-sii să se refugieze toți trei, câți mai rămăseseră, la București, la un văr bun de-al lui. „Du-te tu cu Verona, eu nu merg. Mai mult decât să mă omoare ce-au să-mi facă?”. Tinerii nu se-ndurau s-o lase pe preoteasă și, la urma urmei, unde să se fi dus și ei, de la casa lor care sclipea ca paharul, fără să mai fi vorbit de starea-n care se afla Verona.

Pe 30 septembrie, autoritățile maghiare îi luaseră fără să-i mai întrebe și-i suiseră într-un tren de marfă, împreună cu alți români, plumbuiseră vagoanele și-i expediaseră cu pază în direcția Timișoara. Jandarmii unguri le-ngăduiseră Veronei și lui Ovidiu s-o strige de la poartă pe preoteasa Rahila, casele fiindu-le aproape una de alta. O aflară pe preoteasă legată cu un lanț, cu lacăt, de stâlpul de beton al porții. Verona își făcuse cruce. „Asta-i nebuna pe care n-am putut s-o luăm că nu s-a lăsat”, vorbiseră jandarmii unguréște-ntre ei. „Au vrut să mă ridice și le-am spus că numai moartă. Eu m-am legat. Am cheia-n sân”. „Hai cu noi, mamă. Om trăi cum om putea. Mai bine decât…”, spusese Verona printre lacrimi. „Ba nu. Voi mergeți în drumul vost, cu bunul Dumnezeu”.

Pe drumul spre Timișoara, Verona născuse copilul viu. Trăise câteva ore și se stinsese fără să fi scos nici un sunet. Ajunși la Timișoara, cumpăraseră o lopată de la un acar, așteptaseră să se-nsereze și-o porniseră pe câmp. Îngropaseră copilul învelit în baticul Veronei și-i puseseră la cap o cruciuliță din două crengi de măceș. Oricât o rugase Ovidiu să nu vină cu el pe câmp, istovită cum era, Verona nu se lăsase. Ea dusese copilul în brațe, ea-l pusese-n groapă, ea adunase frunze și iarbă și le-așternuse deasupra ca pe-o

plăpumioară. Fără nici o lacrimă întorsese capul spre mormântul de-o palmă și spusese resemnată „Apăi, dormi în pace, dragul mamii, că lumea tare-i urâtă”. Peste doi ani, la București, o năștea pe Sabina. Ceruse moașei de la Maternitate să-i arate fetița. O privise printre pleoapele care-i picau de osteneală și-i spusese cu un glas pierit: „Numai noroc de-ai avea”, apoi căzuse într-un somn adânc.

Preoteasa Rahila Opriș n-avea să se clintească din Satu Mare până la moarte. Îi spărseseră ungurii geamurile cu pietre în '44, când apăruseră trupele române, cum spărseseră, ca urare de bun-venit, la toate casele românești ale celor plecați în bejenie – de altminteri, demult devastate – și la ale celor puțini rămași pe loc. Avutul ei și casa Veronei le păzise cu toporu-n mână preoteasa. Arma de vânătoare a lui Liviu i-o luaseră autoritățile unguerești. După '44, autoritățile nu-i dăduseră înapoi arma. „Apăi, tot de-ai lor sunteți”, zisese ea și plecase. Nici o rugăminte a Veronei și-a lui Ovidiu n-aveau s-o-nduplece pe Rahila Opriș să-și vândă casa și să se mute la București. Vânduse casa celor tineri unor români, iar ea, rămasă locului, creștea cum putea doi porci, unul pentru ea, altul pentru copii. Verona și Ovidiu își petreceau concediul la doamna preoteasă, iar pe Sabina, până se măritase, în afara unor zile de tabără la mare ori la munte, în toate vacanțele o aflai la buna Rahila.

Părinții lui Ovidiu Josan muriseră la puțin timp după nașterea Sabinei. Preoteasa Rahila era convinsă că Ovidiu făcuse șase ani de pușcărie, fără proces, fără nimic, tot datorită unora din Satu Mare, unii care, era la fel de sigură, îi omorâseră pe părintele Avram Opriș și pe Liviu. În genunchi, în fața icoanei cu Iisus Răstignit, înconjurată cu panglică tricoloră, icoană sub care ardea tot timpul candela, preoteasa Rahila se ruga în fiecare seară cu glas șoptit. Pentru pace pe pământ, pentru sănătate, pentru sănătatea și binele celor vii, pentru odihna celor morți, pomenindu-l pe fiecare, ultimii fiind „robii lui Dumnezeu Avram, preotul, și Liviu”. Și continua neabătut, seară de seară: „Și nu-i îndura, Doamne, pe aceia”. Sabina îndrăznise s-o-ntrebe cine erau „aceia”. „Apăi ăi de i-or pușcat pe bunu-tău și pe unchi-tău”. „Bună, și mata îi știi?”. „D-apăi cum! Îi știu demult”. „Și n-ai spus la autorități?”. „Tot ei îz autoritățile. Da' Dumnezeu poate că n-o dormi”. În cimitir ridicase cruce pe care scria: „Avram Opriș, preotul, și Liviu Opriș, doctor în medicină”, iar sub nume erau săpate cu litere și mai mari „uciși de unguri în anul 1940”.

Veniseră de nu-se-mai-știe câte ori autoritățile comuniste s-o convingă pe preoteasă să scoată crucea, „că vă facem noi alta mai frumoasă”, numai să dispară vorbele cu ungurii „ca să nu semene a provocare”. „Apăi când v-or omorî dumneavoastră copilul și femeia scrieți ce-ți crede. Dacă-mi ia careva crucea din cimitir fac omor”. Știind-o dintr-un neam care n-avea obiceiul să glumească, autoritățile se lăsaseră păgubașe. „Ce să te pui cu nebunii?”. La urma urmei, cine citea ce scria pe crucile din cimitir? Doar turnătorii-și făceau neabătut datoria și nu le dădeau pace nici viilor, nici morților. În vara de după moartea tatălui ei, Sabina se afla, ca de obicei în vacanțe, la buna Rahila; atunci se-necase-n Someș unicul fiu, de 22 de ani, al colonelului de miliție Garbay István, unul dintre ucigașii preotului Avram Opriș și ai fiului său Liviu, după cum aflase preoteasa Rahila, așa cum se află mai toate pe lume, mai ales când nu sunt făptuite de-un singur om. Preoteasa se-mbrăcase cu tot ce-avea mai bun, își pusese pălărie neagră de pai, pe care-o avea de peste treizeci de ani în dulap. Își înțepenise capul între umeri și se-ndreptase către poartă. „Încotro, bună?”, o-ntrebase nepoată-sa nedumerită, fiindcă de când se știa pe lume n-o văzuse pe bunică-sa îmbrăcată ca-n acea zi și nici purtând pălărie. „Ți-oi spune când m-oi întoarce”. Și preoteasa Rahila Opriș intrase hotărâtă în casă la colonelul Garbay István care, oricât de-ndurerat era, tresărise și se albise la față când o văzuse. „Dumnezeu să-l ierte”, zisese preoteasa și se uitase țintă-n ochii tatălui nefericit. Lume intra, lume ieșea, ca-n asemenea împrejurare. „Ocupați un loc, doamnă preoteasă”, îi spusese într-un târziu, cu spaimă-n glas, Garbay. Preoteasa făcuse un semn cu mâna a refuz. „Așa am plâns și eu după Liviu-al meu, domnu' Garbay. El nici mormânt n-are” și nu-și mișcase ochii din ochii colonelului.

„Pe oameni omu-i păcălește, domnu' Garbay, pe Dumnezeu, nu. Iacă-tă. Dumnezeu să vi-l hodinească pe ficior”. Își făcuse cruce și plecase lăsând în urmă o tăcere de gheață. „Așa repede, bună? Am zis că te-ai dus la biserică”. „M-am dus numa' s-amintesc unuia dintr-aceia că Dumnezeu nu doarme”. Sabina se albise la față și se scuturase ca de piaza-rea. Înțelesese de unde venea bunică-sa. „Ei, ce-i?”, și bună-sa o desfăcuse felii din ochi. „Bună, eu… eu n-aș fi în stare…”. „Ba să fii și să nu uiți niciodată”. Multe avea să uite Sabina: priviri, vorbe, situații; multe amintiri aveau să fie-nvăluite într-un abur cenușiu, aveau să-și piardă însemnătatea, aveau s-ajungă un fel de vechituri prăfuite pe care nu mai dădea doi bani, dar privirea de-atunci a bunică-sii Rahila îi rămăsese ca un cui înfipt în creier.

Bunică-sa se uitase la ea ca la o ființă nevolnică, iar glasul tăios cu care-i spusese „Ba să poți și să nu uiți niciodată” o făcuse să priceapă că ea era făcută dintr-un alt aluat decât preoteasa Rahila. Preoteasa și neamul său aveau structura stâncilor: numai trăsnetul și dinamita le clinteau.

Nu era de Sabina sufletul neîndurător al bunică-sii și nici răbdarea de-a aștepta mânia sau răsplata lui Dumnezeu, în care nu credea, ceea ce nu i-ar fi spus nici bunică-sii și nici maică-sii, pentru a nu le mâhni. La ce mai era o femeie tânără și frumoasă? Doar ca s-aștepte mila și mânia Domnului? Sabina ardea de nerăbdare să se bucure de viața pe care o socotea unică, în cea de apoi necrezând nici o clipă și chiar de-ar fi existat, puțin îi păsa. Pentru Sabina un singur adevăr se impunea: „ce-i în mână nu-i minciună” și ceea ce decurgea din el: bucuria sufletului și neapărat și a trupului. N-avea de gând să-i fie numele precedat de cuvinte înrudite cu martiriul ori cu eroismul. Continuase, verile, să meargă la bunică-sa; înainte de-a se mărita – întreaga vacanță, după ce se măritase – măcar o săptămână.

Blajin, înalt, bine făcut, corespunzând ideii sale de „om la casă”, Vincențiu Velisar îi fusese drag bunei Rahila din prima clipă. Cât stăteau la ea, buna făcea, pentru Sabina și pentru Vincențiu, feluri de mâncare și prăjituri aproape uitate, fiindcă pentru ea nu se mai ostenea cu lucruri „ca la Curte la Viena”. Trebăluia și-i lăsa pe ei să povestească despre viața lor la București, despre călătoriile lor, despre tot ce le trecea prin cap. Asculta atent ce-i povestea Vincențiu despre familia lui, de obârșie din Albac, ajunsă apoi în Mărginimea Sibiului, îl iscodea cu privire la moșii, la strămoșii lui, dar nu-l întreba, nici pe el, nici pe Sabina, de ce nu făceau copii, iar despre viața ei și-a neamului ei preoteasa nu mai scotea nici un cuvânt. Din ziua când se dusese la colonelul Garbay, izvorul de povești al preotesei despre moși și chiar despre cei mai apropiați în timp, din neam și din istorie, secase. Sabina nu povestise nimănui despre ziua pe care-avea s-o numească „Ziua Garbay”, cea care săpase un hău de netrecut între ea și bunică-sa. „Mamă, dumneata nu mai vorbești ca altădată”, se mirase Verona. „D-apăi…”. Sabina se făcuse că n-aude remarca maică-sii. „Bună, cu-atâtea câte-au trecut peste dumneata, nimica nu povestești”, spusese și Vincențiu. „Cine trebuia să le știe le-o aflat. Ce să le mai spun?…”. „Uite că eu nu le știu”. „D-apăi și dumitale ce-ți trebuie?! Noi, pe-aici, cu-ale noastre, cui ce-i pasă, dumneavoastră, pe-acolo, cu-ale dumneavoastră”. Preoteasa înălțase gardul dintre ea și ei, poarta se deschidea numai cât era

nevoie. De familie, gândea preoteasa, numai Dumnezeu avea dreptul să te despartă. Ea înălțase gardul, poarta avea s-o-nchidă de tot Dumnezeu.

CAPITOLUL PATRU.

Printre oaspeții Stelei Dobrian se mai număra un cuplu, protejați de-ai conului Petruț: Grigore Nicolaescu, cel mai important critic de artă al generației născută-n '40, și ultima lui iubită, cu care trăia marital, Ioana Dobrescu, profesoară de desen, pe care-o cucerise cu ocazia unei selecții de pictură naivă infantilă. Grigore Nicolaescu – pentru intimi și pentru admiratori, Grig – se-nsurase la terminarea liceului cu fosta lui colegă de bancă; repede puseseră de-un copil și tot așa de repede se despărțiseră. Nevestei îi rămăsese copilul și numele, obținut prin căsătorie; se despărțiseră fără să divorțeze: ea pentru a-și face ambiția și pentru a nu-i suprima hățul „zburdalnicului”, iar el pentru că-i convenea situația care-l punea la adăpost de-o altă căsătorie. Sensibil la frumos, lui Grigore Nicolaescu îi sclipeau duios ochii ori de câte ori dădea de-o femeie atrăgătoare. Pornea din ei o undă ce impresiona totdeauna ființa care-o provoca. Un val de căldură cu mare viteză de propagare.

În jurul vârstei de treizeci de ani, Grigore Nicolaescu trăise o pasiune pentru o pictoriță de un talent subtil și cam bizar, femeie cultivată, inteligentă și cu un fizic agreabil, fără să fi fost o frumusețe. Declarându-i că nu putea trăi fără ea, Grigore i se infiltrase încetișor în viață, pentru a i-o cotropi apoi ca iedera. Până la legătura lui cu Ioana Dobrescu, Adriana Andrei, pictorița, se făcuse că nu bagă de seamă infidelitățile lui Grig, trecătoare și fără consecințe, ce e drept.

Pe Grigore Nicolaescu îl îndepărtase de Adriana Andrei nu numai tocirea inevitabilă a pasiunii, ci și acreala ei de suflet și pizma ei nedeclarată față de colegele de breaslă. Remarcabilă mânuitoare a condeiului, ca și a penelului, lăudându-și colegele care meritau, Adriana Andrei nu scăpa în articolele sale critice nici o ocazie să le persifleze, cu-atâta dibăcie – că dintr-o pagină de gazetă nu-ți rămâneau în minte elogiile, ci lejera tușă de venin. În ciuda răcelii dintre ei, din ultimul an de conviețuire, Grigore Nicolaescu ar fi păstrat-o și pe pictoriță și pe Ioana Dobrescu, atât de odihnitoare și de reconfortantă, prin iubirea ei calmă, fără accese de autoritate, fără încercări de a-i influența părerile, indiferentă în privința cotelor din artele plastice, indiferentă la mondenități; ea nu dorea de la Grigore Nicolaescu decât s-o lase să-l iubească și să-i stea alături, ca un câine credincios. Adriana Andrei, pictorița, ca majoritatea oamenilor cu mari calități, avea și defecte pe măsură. Dincolo de pictură, în care-și punea toate învolburările, toate

elanurile și toate dezamăgirile, avea, în viața de zi cu zi, un suflet lipsit de duioșie și de-ngăduință. Totdeauna victorioasă în viață, nu cunoștea nuanțe intermediare între tot și nimic.

Nu se mângâiase – ceea ce n-ar fi recunoscut în ruptul capului – că Grigore Nicolaescu nu divorțase de-o femeie oarecare, de care nu-l mai lega nimic, pentru a se-nsura cu ea. De asemenea, în ruptul capului n-ar fi recunoscut că-și dorise un copil – nu cu oricine – ci cu Grigore Nicolaescu, pe care acesta nu i-l ceruse. Când pasiunea dintre ei se stinsese, Adriana Andrei și Grigore Nicolaescu își dăduseră seama, aproape cu stupoare, că nu-i lega nimic dincolo de intelect, dincolo de ambiția de-a stabili ierarhii în artele plastice și nu numai, ajungând amândoi, în colaborare, casația epocii, oamenii în gura și-n ochii cărora se uita toată suflarea artistică, și cu speranță și cu teamă. Nu-i legase nimic din adâncul ființei. Stima intelectuală reciprocă nu-i unise în fața zâmbetului deschis, mereu uimit, a trupului subțiratic și, la prima vedere, nefăgăduind cine-știe-ce voluptăți, dar atât de cald și de darnic, al Ioanei Dobrescu.

Așa cum se-ntâmplă prin unele cărți, prin unele piese de teatru, prin unele filme prea puțin apreciate de critică, amatoare mai ales de ambiguități savant regisate, femeia simplă și nesofisticată câștigase partida în jocul cu intelectuala incontestabilă și care stârnea admirația unei întregi elite artistice. Ea, Ioana Dobrescu, se potrivea cu-acea parte din sufletul lui Grigore Nicolaescu în care nu pătrunseseră ambiția și calculul. Când îl judecai pe Grigore Nicolaescu, trebuia luată în considerare epoca dură în care crescuse, mai ales că datele lui biografice moștenite îi îngreunaseră ascensiunea care, fără calitățile și fără perseverența, dar și fără abilitatea lui, ieșite din comun, ar fi rămas în domeniul virtualității. Meritele lui Grigore Nicolaescu erau de necontestat, cu-atât mai mult cu cât nu erau îndatorate politicului. Neavând nici un apetit pentru eroism, Grigore căutase să nu intre-n contradicție cu legile, să nu deranjeze nici o zeitate politică, ba chiar să-și asigure bunăvoința unora mai luminați dintre cadrele Partidului: o conferențiară de la propria catedră, nevastă de ministru, un director de editură și, printr-o întâmplare favorabilă, conul Petruț Grigorescu. Față de condiția lui de fiu al unor căpetenii din tineretul manist, judecate, condamnate, se putea spune că nu i se puseseră bețe-n roate, însă nici nu fusese dăruit cu burse și cu schimburi culturale prin străinătate, ca unii colegi care nici la degetul mic nu-i ajungeau.

De când se știa, ducea o viață studențească: într-un apartament de două camere din Balta Albă, cu câteva tablouri, cadou de la artiști cărora le deschisese expozițiile, cu o copie după masca mortuară a lui Beethoven (cea făcută de Bourdelle), cumpărată din talcioc, ca și o statuetă, reducție a unei Himere a lui Paciurea; vânzătorul din talcioc, proprietarul lucrurilor, impresionat de priceperea tânărului intelectual și de regretul lui de-a nu fi avut banii cu care să cumpere cele două obiecte, preferase să le dea în rate unui cunoscător și iubitor de artă decât cuiva care le-ar fi luat la întâmplare. Puțin probabil, de altfel, ca vreun burtă-verde să fi dat parale pe-o mască mortuară, ori pe straniul amestec de vrej cu femeie, adică pe Himera lui Paciurea. Neavând banii cu care, și nici casa în care, să devină colecționar, Grigore Nicolaescu se mulțumise să-și adune o bibliotecă de specialitate și operele poeților apropiați inimii lui.

Intrând prin case confortabile și spațioase, de multe ori își înăbușise un oftat. Raportându-se pe sine la tot și la toți cei care-l înconjurau, oricât de largă i-ar fi fost inima, nu putea spune că nu-l încerca un sentiment de frustrare, în fața disproporției dintre posesorii bunurilor, ai onorurilor și meritele acestora. El nici n-ar fi lăudat, nici n-ar fi periat pentru vreun bun ori pentru vreun avantaj. Îi era destul slalomul pe care-l făcuse pentru evitarea stâncilor. Dar nici nu putea spune că nu-și raporta situația la un regim normal, cum ar fi fost cel interbelic la noi, ori cel contemporan din Occident. Din Țară n-ar fi plecat oricâte posibilități i s-ar oferit. Și nu din teama de-o viață obscură în altă parte ci, mai ales, din lipsa de iluzii cu privire la lumea zis liberă. Orice-ar fi făcut, el se simțea solidar cu umiliții Ialtei. Emblema lipsei lui de apetență pentru alte locuri nu și-o trăsese nici din proverbele românești, nici din vreun naționalist român, ci din versurile cam melancolice și constatative ale lui Baudelaire:

L'homme ivre d'une ombre qui passe /Porte toujours le châtiment /D'avoir voulu changer de place.

[*Urmându-i umbrei echivocul. /Plătește omul pururi vina /De-a fi voit să-și schimbe locul.*]

Arta și dragostea erau singurele izvoare de bucurie din viața lui. De-aceea, Grigore Nicolaescu le ocrotea în forul său interior ca pe-o singură și inalienabilă avere.

Pe Vincențiu Velisar, fără să-l fi socotit un deschizător de drumuri, un șef de școală, îl stima ca pe-un om de gust și de cultură solidă. Pentru Sabina Josan nutrea o antipatie bine deghizată. Nu-i nega meritele profesionale, dar

zâmbetul ei mereu prezent, mereu egal, mereu ingenuu, îi suna calp: monedă bine imitată, dar falsă. Glasul miorlăit și copilăros, la o femeie matură, nu era nici el un element care să-l bine-dispună pe Grigore Nicolaescu față de Sabina Josan. El nu se mirase când George Vișoiu – primul protector al lui și-al Sabinei, cel care-i lansase în și prin gazetărie – se despărțise de Sabina, după o dragoste pasionată; se despărțise „în favoarea” unei cucoane nici mai tânără, nici mai frumoasă, nici mai nimic decât Sabina, ba încă și rea de muscă, dar care avusese curajul să-i facă un copil nelegitim. Pe Grigore Nicolaescu miorlăielile și falseturile, ca și lăsările în triluri ale Sabinei Josan îl indispuneau mai ales fiindcă-l făceau să-și analizeze propriul glas, firav și rârâit, care era cel mai mare motiv de nemulțumire a lui față de propria persoană.

Cu un fizic neutru, nedebordând de masculinitate, dar neavând caractere efeminate, cu un cap delicat, cu trăsături armonioase, frunte înaltă, ochi negri proeminenți, ca două globuri, gemeni cu ochii Sabinei Josan, cu gură subțire, dar energic tăiată, în momentul când Grigore Nicolaescu începea să vorbească erai tentat să te uiți în altă parte după vorbitor. Glasul nu era deloc potrivit cu ceea ce făgăduia trupul. Acest glas se dovedise însă îndestulător pentru șoapte spuse cum și când trebuia la urechea femeilor. Dacă ar fi avut un glas puternic, poate că Grigore Nicolaescu i-ar fi-ncercat mai puțin virtuțile. Așa însă… Miorlăielile și ingenuitățile unei femei nelipsite de inteligență, cum era Sabina Josan, i se părea că ascund un complex, o hibă, iar lui îi erau dragi, atât cât îi erau dragi, oamenii fără asemenea semne de-ntrebare.

Grigore Nicolaescu era nemulțumit de timpurile-n care-i fusese dat să trăiască, în primul rând pentru că nu-i îngăduiseră să se consacre preocupărilor lui de anvergură, care l-ar fi dus la o istorie a artelor văzută și simțită de el, fără iluzii, fără menajamente, încercând să detașeze partea din artiști care-i reprezenta strict și partea de „comandă socială”, incontestabilă în toate epocile; împăcarea dintre cele două, contrastul dintre ele, suferința atâtor artiști de-a nu-și fi exprimat doar credințele. De fapt, istoria propriei suferințe. Dacă Giuliano della Rovere, ajuns Papă – Iuliu al 11-lea – n-ar fi fost comanditarul unor opere ale lui Raffael, ale lui Bramante, ale uriașului Michelangelo, ce-ar fi fost opera acestora? Cât din pornirea interioară a acestor artiști corespundea pretențiilor Papei? Care fusese proporția dintre liber-arbitru și, cum se numea în comunism, „comanda socială”? Grigore Nicolaescu investise nepermis de multă muncă în exprimarea unor puncte

de vedere asupra artei plastice românești contemporane, în care făcuse tururi de forță din condei, ca să nu distrugă acea parte din opera unor artiști închinată construcției socialiste, în care lipsa de credință, falsul, lipitura se simțeau de la o poștă. „Lumina, în aceste tablouri nu este doar incandescență a sufletului juvenil, ci un optimism funciar, bizuit pe-o mare încredere în virtuțile epocii socialismului. Ziditorul comunismului cultivă lumina. Lumina e puritate, candoare, dar și dăruire optimistă idealului comunist”.

El scrisese aceste cuvinte, prin anii '60, la expoziția de grup a unor tineri, între care se număra și Sabina Josan. Cum ar fi zis un poet pe care Grigore nu-l prețuia din cale-afară: „Niciodată golul n-a sunat mai tare”. Se străduise să nu distrugă ceva gata mort: operele „comandă socială” comunistă. Fără aceste concesii n-ar fi ajuns niciodată să scrie monografiile despre artiștii robiți doar harului și propriei pasiuni, despre unele curente în artă. Prea puțin, în comparație cu paginile închinate unor efemeride, ce n-aveau nimic din grația pe care-o pune-n efemeridele ci natura. Grigore Nicolaescu se vedea ajuns la cincizeci de ani adânc nemulțumit de sine însuși, deși privirea asupra timpurilor îi acorda toate circumstanțele atenuante, mai ales dacă se compara cu cei din breasla lui și cu tot ce ținea de artă. Nici un om cinstit n-ar fi negat vicierea omului sub strânsoarea timpurilor. Timpuri ce-nstrăinaseră oamenii de oameni și, mai rău, înstrăinaseră omul de el însuși, de ceea ce, în niște vremuri mai aproape de normal, ar fi fost unul și-același om.

Abstrăgându-se din vremuri, din ceea ce-l înconjura, judecându-se ca entitate izolată, Grigore Nicolaescu nu era mulțumit de sine; era departe de cel pe care-l proiectase naivitatea și buna-credință a copilăriei, a adolescenței și-a primei tinereți. Ca să se-afirme, nu izbutise să evite capcana cuvintelor prin care devenise frate bun cu ceilalți: cuvintele-acelea, „creaturile” comunismului. Dimensiunile părții pe care-o destinase lui Dumnezeu îl nemulțumeau. Dimensiunile a ceea ce trebuia să-nfrunte vremea. Judecat din afară, Grigore Nicolaescu părea un model de echilibru și de-mpăcare cu sine. Doar el știa nemulțumirea care-l rodea stăruitor, insidios și care-i schimba încet-încet felul de-a privi oamenii, tăindu-i îngăduința și-nlocuind-o cu o acreală coclită. Pentru că lui Grigore Nicolaescu îi repugna succesul de-a fi chiorul rege-n țara orbilor. El n-ajunsese cel pe care-l visase.

Spre protecția conului Petruț, pe Nicolaescu îl împinsese prietenul lui, director de editură, și propria judecată asupra faptelor. Moștenit de la Gheorghiu-Dej, care nici el nu-l alesese de capul lui, conul Petruț îi stătea ca un ghimpe-n ochi lui Ceaușescu. Intervenția Șahului Persiei, intervenție care l-ar fi scăpat pe conul Petruț de mazilire, echivala cu-o frumoasă poveste cu zâne. Șahul nu mai era de mult Șah și se prefăcuse-n oale și ulcele, în timp ce conul Petruț rămăsese neclintit în post. Protecția conului Petruț venea de la ceva de care Ceaușescu se temea, de la ceva cu care nu dorea să intre în conflict. În favoarea acestei ipoteze pleda audiența pe care conul Petruț o găsea la orice oră din zi și din noapte la Beizadea. Când Sabina Josan scrisese niște articole care contraveneau ortodoxiei socialismului multilateral dezvoltat, articole care n-amenințau cu nimic stabilitatea monolitică a sistemului, turnătorii obținuseră de la cenzură interzicerea semnăturii ei și concedierea redactorului care dăduse drumul articolelor. Interzicerea Sabinei durase trei luni – timp de penitență judecat necesar de conul Petruț – după care acesta i se-adresase Beizadelei. Ca reparații morale, Sabinei i se programase repede o expoziție. Îi apăruse un album și fusese trimisă într-o delegație în Belgia. Această întâmplare îl decisese pe Grigore Nicolaescu să accepta mâna amicală întinsă de conul Petruț. Luând poveștile cu zâne și cu șahi ai Persiei sub beneficiu de inventar și înțelegând că Petruț Grigorescu era pionul unor forțe mult peste Ceaușescu, Grigore Nicolaescu hotărâse să se lase protejat și să-și mascheze cât mai bine antipatia față de Sabina Josan, vioara-ntâi în orchestra de cameră a protectorului.

Mihnea Dobrotă, unul dintre cei mai valoroși pianiști pe care-i avea România, după al doilea război, se putea numi copilul de suflet al coanei Stela, care investise în el știința și subtilitatea ei de mare interpretă și-o afecțiune de mamă fără copii. În adolescență și-n prima tinerețe, nepăsător față de sfaturile și față de dorințele părinților lui, profesori de matematică, oameni așezați și cu frica lui Dumnezeu, Mihnea Dobrotă îi dăduse mult de furcă și Stelei Dobrian. Simțind din prima clipă când îl ascultase scânteia de geniu care țâșnea din degetele nesfârșit de lungi, de viguroase și de expresive ale adolescentului Mihnea Dobrotă, Stela Dobrian își pusese-n gând să-i trezească interesul și pentru aspectul lui exterior, pentru ținuta obligatorie într-o profesie care te-aduce în fața a tot felul de oameni, de formații, de neamuri diferite, adunați la un loc de dragostea pentru muzică, învăluiți de fluidul de-mpăcare și de liniște, de boarea binefăcătoare

copleșind sufletele aduse la unison într-o sală de concert prin harul dirijorului, al orchestrei, al solistului. „Mihnea, băiete, numai când ți-ai consolidat celebritatea poți să umbli cu un pantof verde și cu unul roșu. Doar atunci, neglijența și exhibiționismul tău fac modă, sunt imitate. Până-atunci umblă tu cum au umblat ăi mai mari dintre ăi mai mari: în ținuta cuviincioasă pe care o așteaptă publicul”.

Stela Dobrian dibuise dintr-o ochire ce era autentic și ce era poză în persoana tânărului său elev. Autentică era pasiunea lui pentru muzică, aspirația spre perfecțiune. Simulare, poză – dezinteresul față de propria persoană, „stimulate” și de-un fizic puțintel cam nefericit. Înalt cât o prăjină, cu aspect greoi de animal de povară, cu mâini prea lungi pe care, neaflându-le nici un rost dincolo de clapele pianului, le ținea inerte pe lângă trup; cu un cap nefiresc de lung, cu o frunte ca o boltă de catedrală, cu chip închis, posac, pe care ochii, dacă n-ar fi purtat ochelari, l-ar fi luminat cu sclipiri vesele și șugubețe, care-i scoteau din când în când dintr-o somnolență și dintr-o nepăsare de ferestre cu obloanele trase, așadar cu un fizic destul de ingrat pentru un suflet prea tânăr ca să fi devenit cu-adevărat nepăsător față de propriile imperfecțiuni, Mihnea Dobrotă alesese simularea dezinteresului față de aspectul său, pusă în evidență de-un imobilism de statuie.

Râsul lui, pornit când nu te-așteptai și din motive uneori greu de-nțeles, cu sunete evoluând între bas-pedală și behăit de capră de coloratură, plăcerea de-a se schimonosi pentru-a sugera stări de groază, o tendință spre dedublare și spre disimulare o puseseră pe gânduri pe Stela Dobrian, care se-adresase unor psihiatri, soț-soție. Îi invitase la ea când îl avea la lecție pe Mihnea, în așa fel ca totul să pară o-ntâlnire întâmplătoare. Concluzia celor doi medici nu fusese nici alarmantă, nici foarte liniștitoare: pronunțată tendință schizoidă, „prezentă la mulți oameni de talent și mai ales la genii”. O viață fără contrarieri, cu satisfacții, dusă între oameni binevoitori și cooperanți și totul avea să fie bine. „Cum e lumea plină de binevoitori și de cooperanți…”, își spusese Stela în sine. „Și în nici un caz nu trebuie supraprotejat, ci trebuia să ducă o viață responsabilă”, atrăseseră atenția în mod deosebit psihiatrii.

Bursa care i se oferise în Uniunea Sovietică, bursă pe care el nu știa cum s-o refuze fără să tragă ponoase, doamnei Stela Dobrian i se păruse o șansă profesională de invidiat, căci școala rusească de pian era printre cele mai bune, și un prilej ca Mihnea să devină pe deplin răspunzător de viața lui.

Până să-l convingă să primească bursa și să plece, Stelei Dobrian îi ieșiseră peri albi și-i secase glasul. Niciunul dintre elevii ei n-o adusese la stări de exasperare și chiar la depresiune cum o adusese Mihnea. „Ia mai dă-l dracului! Să facă ce-l taie păcătosul lui de cap de elefant corcit cu dinozaur”, o apuca furia. Și, deodată, îi suna în urechi un adagio de Mozart cântat de Mihnea. Și-i venea să se-așeze în genunchi. „Viața lui e muzica. Ce să-i fac, idiotul dracului… să-l ajut s-arate ce poate. Răbdare, madam Dobrian”. Din Rusia, Mihnea Dobrotă se-ntorsese vorbind fluent rusește, înfricoșat de perfecțiunea polițienească a regimului sovietic, prețuind omul de rând rus, melancolic și generos, ca descins din Sărmanii lui Dostoievski, iar din punct de vedere profesional, punându-i Dumnezeu mâna-n cap să fie selectat de profesorul lui Richter, cu-o tehnică și cu-o rigoare în lectura partiturii pe care, cu toată strădania, Stela Dobrian nu izbutise să i le impună. Aprofundarea, rafinarea interpretării ca și îmbogățirea repertoriului se numărau, de asemenea, printre câștigurile celor doi ani petrecuți de Mihnea Dobrotă alături de-un profesor de înaltă clasă, între oameni rafinați, muzicieni de valoare.

Trecerea prin Rusia, echivalentă cu trecerea prin Franța în secolul al XIX-lea, îi asigurase lui Mihnea Dobrotă un statut binemeritat de vedetă. Alți colegi, pentru a-și spori șansele în România, se-ntorseseră cu neveste rusoaice. Mihnea, spre mulțumirea lui, nu se-ndrăgostise de nimeni prin „Uniune”, cum se spunea pe-atunci, considerându-se de prisos să mai folosești și determinantul „sovietică”. O dragoste i-ar fi complicat existența și i-ar fi tulburat echilibrul sufletesc, și-așa precar, echilibru pe care o suflare de vânt îl zguduia cât un cutremur. Mihnea plecase hotărât să nu-și ia nevastă din URSS, fie ea rusoaică, fie ce-ar fi fost. Pe el, comunismul îl respingea prin așa-zisul internaționalism proletar, cel mai larg paravan, îndărătul căruia maica Rusie distrugea spiritualitatea tuturor popoarelor peste care-și punea cizma.

În comunism, pe plan social fiecare se prefăcea cum putea: unii – pentru a se afla în fruntea bucatelor, alții – pe la mijloc, majoritatea – pentru a supraviețui. Înghițitul limbii și cusutul gurii, pentru a nu-și primejdui libertatea și cariera, se numărau printre convențiile cărora – cu părere de rău și cu un permanent sentiment de umilire – Mihnea înțelegea să se opună, dar nevastă de alt neam, de dragul parvenirii, n-avea de gând să-și ia. Măcar atât să-și fi îngăduit omul robit de timpuri. Să nu facă și o concesie fără de care se putea supraviețui. O concesie cu sufletul și cu trupul lui. Era

mulțumit că șederea-n Rusia nu-l pusese-n dilema de-a alege între principii și dragoste. Fusese scutit de situații corneliene.

La-ntoarcerca-n Țară avea să cunoască marea dragoste. O tânără de-aceeași vârstă cu el, absolventă de „Belle Arte”, graficiană de calitate, care-și făcuse un nume în special în ilustrația de carte. Tânăra graficiană era fiica unui pictor cunoscut în breaslă pentru talent, dar mai ales pentru firea lui arogantă și excentrică, pictor umblând cu nasul la asemenea înălțime de parc-ar fi fost singurul reprezentant al picturii pe Pământ, mă rog, cel mai mare artist dintre cei mai mari; dotat, ce e drept, cu un talent indiscutabil de-a bate cu pumnu-n masa autorităților comuniste, ca să obțină împrumuturi nerambursabile, acordate sub felurite forme, călătorii în toată lumea, vilă, mașină, tot ce-i trebuia și tot ce-și dorea. Despre comitete și comiții ce să mai fi vorbit. N-apărea unul în care să nu fi fost membru. Autoritățile înghițeau aceste pretenții, motivându-le prin două portrete: al Tovarășului și-al Tovarășei, de pe vremea când nimeni n-auzise de ei și când Scheianu, cu ochiul lui telescopic, îi remarcase ținându-se de mână la o manifestație de prin '46, și-i nemurise într-un decor romantico-revoluționar. Nevasta lui Scheianu, pictoriță și ea, plină de grație și de fantezie și în artă și în viață, murise în floarea vârstei, subit, sub ochii lui și-ai fiicei lor, de paisprezece ani pe-atunci.

O vreme, Victor Scheianu și Fiorela, fata lui, umblaseră ca niște somnambuli, ca niște drogați. Nu-și reveneau din durere și din uimire. Trei ani, Victor Scheianu pictase numai portrete ale răposatei lui neveste. Fiorela n-ar fi putut spune ziua, ceasul când durerea tatălui ei se transformase-n clișeu, dar își notase ceasul, ziua, anul când i se furișase în așternut, ca apoi să i se furișeze în suflet o tânără pictoriță, Onița Doroftei, cel mai viguros, mai limpede și mai lucid talent din generația ei – la fel de valoroasă, judecată și dincolo de-această generație. Diferența de vârstă între maestru și tânăra lui iubită era de treizeci de ani. Ceea ce nu-i atenuase acesteia gelozia față de răposata nevastă care, fără nici un dubiu, fusese femeia vieții lui Victor Scheianu. În ciuda inteligenței și-a talentului, Onița Doroftei, cu mutra ei mongolă, cu glasul ei țărănesc, cu mersul de fată venită de la prașilă și cocoțată deodată pe tocuri înalte, avea complexele femeii urâte, care-și atribuie eșecurile și insatisfacțiile acestui ponos. Între Onița Doroftei și Fiorela Scheianu, leită răposata ei mamă, antipatia fusese instantanee și trainică. Onița simțise o adevărată voluptate văzând că nici Fiorela, cu grația ei de lujer, cu profilul ei de medalie, cu un farmec de netăgăduit, nu

era mai fericită cu Mihnea Dobrotă decât ea, Onița, cu maestrul Victor Scheianu, tot un moft și-o țâfnă.

Accesele de gelozie ale lui Mihnea Dobrotă față de Fiorela, fără nici o motivare, crizele de absurditate, de cruntă încăpățânare, cele de autoritate – „pune-ți pantofii ăștia, că altfel nu te iau la concert”, sau „nu-i mai răspunde lui X la salut că te calc în picioare” – monedă curentă în manifestările marelui pianist, se terminau pentru Fiorela de cele mai multe ori cu ochii învinețiți și cu mâini sucite. Oricât încerca să se domine, la un moment al perorației lui Mihnea Dobrotă, ca și la perorațiile tatălui ei, Fiorela izbucnea în râs, ceea ce și unuia și celuilalt le sporea furia. În timp ce Victor Scheianu, jignit de moarte, părăsea încăperea, trântind ușa, Mihnea Dobrotă se deda la o cinetică obișnuită la cei care, indiferent de condiție și de educație, când văd roșu, își descarcă adrenalina pe cel care i-a provocat revărsarea. Nedispusă la martiraj, Fiorela îl părăsise pe Mihnea, care se afla într-o vertiginoasă ascensiune și, după un an de refacere, în singurătate, își alipise un alt pianist. Acesta, fără să scoată scântei din degete, de fapt mai mult compozitor decât pianist, avea o fire blândă și odihnitoare, un adevărat sanatoriu de refacere pentru Fiorela, care se vedea mântuită deodată și de nacafalele paterne și de corridele cu Mihnea Dobrotă.

Mihnea se-nsurase cu-o arhitectă care-l diviniza și, mai mult, îi suporta firea fără să crâcnească. Pentru a-i întări încrederea în legătura lor, îi făcuse și-un copil. Nesemănând cu părinții lui, era frumos și, din fericire, moștenise echilibrul și-nțelepciunea maică-sii.

Pe Violeta Suciu, născută Lascu, fiica Mărioarei și-a inginerului Grigore Lascu, Stela Dobrian o știa, cum se exprima popular marea pianistă, „din burta maică-sii”. Fuseseră vecine până cu cinci ani mai înainte, când Stela Dobrian vânduse Violetei și lui Marcel Suciu o vilă a ei din Domenii, plină de chiriași, din pod până-n pivniță. De la-nălțimea postului său, și prin multă lume pe care-o cunoștea, și pe care-o avea la mână, lui Marcel Suciu nu-i fusese greu să găsească locuințe chiriașilor din Domenii. De la-nălțimea postului pomenit, Marcel Suciu, pe lângă binele pe care și-l făcuse sieși, precum și familiei sale, nevastă și fată, făcuse bine și altora, nu din milă creștinească neapărat, ci, mai degrabă, ca monedă de schimb pentru caz de nevoie.

Înalt, cu umeri lați, cu șolduri înguste, cu părul perie, cu ochi negri-tăciune, sub niște sprâncene ca două linii drepte, cu dinți splendizi, de-un alb-albăstrui, rămași ca la tinerețe, într-un obraz ponosit de slalomul

meseriei desfășurate sub atentă supraveghere ideologică și de bețiile rare, dar crunte, petrecute întotdeauna în câte un grup de high-life tovărășesc pe la vile de la Snagov, sâmbătă seara, urmate de mahmureala de-a doua zi și de dresul cu-o ciorbă de potroace, pentru ca luni dimineața să fie drepți, la datorie, gata oricând să se prezinte în fața Tovarășului, care nu prea avea somn. Cam ăsta era portretul, cam astea erau evadările din cotidian ale unui înalt „ierarh" de partid.

Dintr-o casă de țărani cu zece copii, dârz și așezat, mâncând cartea, Marcel Suciu era făcut să răzbească. Pe de-o parte cu o putere de muncă și de concentrare ieșită din comun, întâlnită mai ales la cei care vor să-și depășească neapărat condiția, pe de-altă parte, cu-o privire câinoasă și pișicheră asupra vieții și-a oamenilor, purtător al unei dezamăgiri pe care-ncerca s-o ascundă și față de sine, Marcel Suciu se-ncadra perfect între produsele regimului comunist, dar perfect confortabil s-ar fi potrivit oricând, din comuna primitivă până-n post-capitalism. Știind să-și domine disprețul și să nu-și manifeste suspiciunea față de cei de deasupra lui și față de cei de sub el – străbătând toate gradele magistraturii civile – dovedise marele talent de-a nu-și face dușmani. Părerea lui întreagă și-adevărată despre un om n-o spunea nimănui. Învățase, în aproape patruzeci de ani de frecventare a Justiției, că orice cuvânt se poate întoarce, la un moment dat, împotriva celui care l-a rostit. Era bine să ai cât mai multă lume la mână, dar, ideal, să nu te aibă nimeni la mână. Oamenii se dădeau unii pe mâna altora mai puțin cu fapta și mai totdeauna prin efuziuni verbale, prin incapacitatea de-a respecta o regulă simplă: ce nu vrei să se știe, nu spui nimănui.

Violetei, pe care-o luase din dragoste, nu-i pusese niciodată la-ncercare capacitatea de-a păstra o taină. Fără să fi fost gură de petice, îi plăcea și ei să asculte bârfe, ca mai tuturor femeilor. O mânca de multe ori limba, dar îndată ce se gândea la Marcel, înghițea în sec și-și potolea imboldul de-a participa cu vreo picanterie la scărmănatul vreunui personaj sau cu o tușă de culoare la tabloul unei situații. Marcel nu-i spusese și nici n-avea de gând să-i spună părerea lui întreagă despre, să fi zis, invitații coanei Stela și nici despre coana Stela. Deferent totdeauna față de-aceasta, prețuindu-i marele talent, inteligența și cultura aleasă, ca și darul de-a fi modelat câțiva artiști valoroși, Marcel Suciu păstra pentru sine părerile despre coana Stela, decurgând din observațiile proprii și din informații care nu se aflau la-ndemâna oricui. După judecata lui, Stela Dobrian investise tot ce-avea mai

bun în muzică, nerefuzându-și în viața particulară nici o plăcere și neîncurcându-se în scrupule, în jenă și-n conveniențe sociale. Nu se sfiise nici să fie întreținută de bărbați bogați, nici să iubească bărbați însurați, fără să-și impună restricții de discreție și de menajamente față de neveste. Coana Stela Dobrian se situase mai presus de morală. Doar când punea degetele pe clapele pianului o copleșea curățenia de gând a preoteselor menite să păzească templul Vestei. Comuniunea între ea și sufletul universal atunci se petrecea. După fiecare piesă pe care-o interpreta, rămânea un minut-două cu mâinile-n aer, descumpănită că trebuia să coboare din nou pe pământ.

Pe Grigore Nicolaescu, lector la catedra de estetică la care Violeta era conferențiară, critic de artă prețuit de cei din breaslă, dar nu la fel de iubit, Marcel Suciu, în sinea lui, îl socotea de-o imensă ambiție și de-un nemăsurat orgoliu care, deși bine-ascunse, îl rodeau ca un vierme neadormit și ieșeau uneori la suprafață în câte-o frază spusă ori scrisă, cu un venin de care nu-l credeai în stare pe distinsul critic, chip scăldat mai totdeauna de-un zâmbet resemnat și iertător. Marcel Suciu înțelegea alergia lui Grigore Nicolaescu la prostie și la incompetență. Prin acele rare, dar memorabile „eșapamente” de răutate-ale sale, ducea însă cu gândul la nemulțumiri dincolo de găunoșenia lumii în care trăia și-a lumii în general. Lui Marcel Suciu, Grigore Nicolaescu îi părea pus pe-o răzbunare de proporții, gata să arate lumii o față nebănuită. „Un personaj balzacian”, îl categorisea el în cele din urmă pe Grigore Nicolaescu, detașat, ca un om de știință care-nfige o gânganie într-un insectar. Dintre invitații din acea seară ai coanei Stela, pe Marcel Suciu îl interesa cel mai mult Grigore Nicolaescu: fiind coleg de catedră cu Violeta, era prudent să-i arate bunăvoință, cum îi arătase și pân-atunci, ba intervenind pe la pașapoarte pentru el, ba scutindu-i fiul de armată, ba punându-i o vorbuliță la cenzură. Ca și banii, pe care omul chibzuit nu-i ține într-un singur loc, bunăvoința trebuia răspândită, oferită cât mai multora, pentru ca, la o nevoie, măcar unii să-ți înapoieze moneda.

Pe Mihnea Dobrotă îl socotea un mare pianist, iar ca interpret al lui Mozart – inegalabil. Figura posacă în care, din când în când ochii, de obicei adormiți, se-ncărcau de sălbăticia ochilor de câine înainte de-a mușca, îl făcea suspect de zăcăminte de ură și de fanatism. „Regimul nostru drag îndreptățește uitătura asta. Un artist vede enorm și simte monstruos, vorba lui nenea Iancu. Totuși, la un mare artist ai aștepta și ceva solar, o sclipire acolo. Băiatu' ăsta prea are față de cavou de complotiști. Un Savonarola

refulat”, îl diagnostica Marcel Suciu, cu ochiul lui de procuror, pe Mihnea Dobrotă.

Violeta nu fusese niciodată frumoasă, dar avusese și-și păstrase, până la aproape șaizeci de ani, o vioiciune și-o spontaneitate care-l înflăcăraseră pe tânărul procuror Marcel Suciu, detașat de la Cluj, Clujul anului 1953, cu fete prudente și reținute, datorită educației ardelenești, dar și vremurilor când oricât suflau oamenii și-n iaurt, nu era destul. I se repartizase o cameră de serviciu, cu grup sanitar, în același imobil, bloc cu patru etaje, în care locuia familia inginerului Lascu: tată, mamă și fată – Violeta. Marcel o-ntâlnise prima oară pe Violeta în ascensor. El se albise la față și simțise un cuțit în inimă când dăduse de ochii ei negri, aproape rotunzi, sclipind ca niște paiete. Ea-l privise cu neprefăcută curiozitate și-i râsese, după o clipă, cu toți dinții, aliniați ca soldații la paradă, între buze cărnoase, de un trandafiriu sănătos, ridicând șugubăț colțul stâng al gurii. Peste o lună se căsătoreau. Din '53 până-n '89 se certaseră de multe ori, de clinchetiseră țurțurii candelabrului din salon, infideli fuseseră amândoi, trecându-le repede, căci aplicaseră terapia unui doctor cunoscut în epocă, și anume că amorul și gripa se tratează cu patul. Când li se-aprinseseră călcâiele după cineva, folosiseră piesa de mobilier recomandată și se vindecaseră fără urme.

Pentru-o instituție de durată, cum era căsătoria. Marcel Suciu o considera pe Violeta o „slujbașă” dotată: era de-un optimism și de-o bună dispoziție care te ridicau și de pe patul de moarte. Iubindu-se pe sine mai mult decât pe oricine, Violeta avea grijă să facă viața frumoasă și celorlalți și să le-o înnoiască atâta cât se putea: muta mereu lucrurile în casă, văpsea perdele, fețe de masă, organiza excursii pline de surprize agreabile, cam la cinci-șase luni își zugrăvea singură bucătăria, cumpăra toate noutățile casnice menite să ușureze munca unei gospodine și nu se plângea niciodată de nimic. Profita cât putea de pe urma regimului comunist, care, oricât i-ar fi dat, prin intermediul bărbatului ei, tot n-o despăgubea de moșia, de conacul, de vila de la Sinaia și de apartamentul în care-i lăsase ICRAL-ul chiriași, naționalizate toate părinților ei. Profita cu voluptate, neîndrăznind să critice însă regimul față de nimeni. Și din decență – fiind nevasta cui era – și mai ales din prudență.

Pe Mărioara și pe Griguță Lascu, socrii lui, Marcel Suciu îi pusese odată și bine la locul lor, din punct de vedere partinic: „când mănânci de la Gospodăria C. C.-ului n-ai dreptul să critici regimul. Și nu uitați că eu,

„furnizorul”, dacă nu venea comunismul, aș fi păzit vacile până la moarte”. Mărioara Lascu și-ar fi dorit ginere din clasa ei socială, că doar erau doctori, ingineri, profesori și cu părinți moșieri expropriați. Când vedea lumea stând la cozi la te-miri-ce, se mai îmbuna față de Marcel, dar, până-și dăduse sufletul, socotise căsătoria Violetei un trist rezultat al stricării de rânduieli pe care-o adusese comunismul. În adâncul sufletului ei, nedispus la cine-știe-ce analize adânci, nici Violeta nu-și considera altfel căsătoria. De ziua lui de naștere, Marcel se sărbătorea cu larghețe la slujbă; în vizită nu era cu nimeni dintre superiori, dintre egali sau dintre inferiori. Îi erau prea destul cele trei prietene-ale Violetei, doctorițe, măritate cu ingineri, persoane cu bun-simț, știind să evite subiectele spinoase, în stare să pună în dificultate un înalt funcționar al regimului.

Din 1986, când li se măritase fata, Nona, în Statele Unite, cu un doctor român de origine, Marcel fusese trecut pe linie moartă, șase luni, până se pensionase la cerere. Doamna Lascu și Violeta numai infarct nu făcuseră când le anunțase fata că avea de gând să se facă americancă. Doamnei Lascu și Violetei le era frică de reacția lui Marcel ca de trăsnet. Nona, optimistă și veselă – cea mai valoroasă moștenire de la Violeta – se azvârlise curajoasă, de una singură, în coarnele taurului. „Tată, eu mă mărit cu un american”. Marcel micșorase ochii și, privind-o fix, zâmbind ironic, o bătuse cu palma pe umăr și-i spusese „Mărită-te”. Doamnei Lascu și Violetei nu le venea să-și creadă urechilor și ochilor. Când rămăseseră singuri, Violeta se uitase întrebător la Marcel. „Foarte bine face”. Și la ultimul cuvânt îi întorsese Violetei brusc spatele. Singurul moment de adevăr din viața ei de treizeci de ani, dusă cu Marcel Suciu, acela era. Moment care-i stârnise mai multe întrebări asupra lui Marcel și mai mare teamă față de el decât toată viața lor în comun.

Grigore și Mărioara Lascu muriseră la trei luni unul de altul, în 1988, împăcați că-și știau măcar nepoata „la locul ei”, lângă familia ei adoptivă și lângă rudele ei de sânge, stră-mătușile Aneta și Lenuța, surorile doamnei Lascu, mătușa Marilena, verișoara-primară a Violetei, precum și alături de ceea ce-agonisiseră și mai fabricaseră acestea ca rude americane-americane. Dacă Mărioara și Griguță Lascu n-avuseseră minte să plece în '45 cu surorile Mărioarei, măcar singura lor nepoată, de la singura lor fiică, să fi ajuns acolo unde era bine, loc de care pe ei doi îi privase incapacitatea lor de-a-nțelege iute o evidență istorică. Măcar Nona să fi trăit o viață normală, în care să nu-i mai fi fost frică și de umbra ei, cum le fusese lor, Mărioarei

și lui Griguță Lascu, frică între străini, frică în casă, de ginerele lor, „ciurdarul”, cum îl numeau când erau numai ei doi, și-atunci în șoaptă, cu gândul la microfoanele pe care le-ar fi putut pune Securitatea prin casele mai tuturor mărimilor sau poate chiar Marcel, om despre care, după treizeci și cinci de ani de mâncat sare dintr-un blid, vorba ceea, n-ar fi putut spune ce gândea, cu cine ținea, de la care te puteai aștepta la orice, în bine și-n rău. Atitudinea lui Marcel față de căsătoria Nonei îi lăsase pe bătrânii Lascu fără piuit. O colegă de catedră a Violetei, când auzise de căsătoria Nonei, spusese pe un ton de constatare: „Mi se pare firesc. Nici un ștab nu mai are copiii-n România, afară de…”, și arătase cu mâna-n sus, către tavan, apoi o bătuse prietenește pe umăr pe Violeta și continuase: „Cine poate oase roade”.

Pe doctorița Sânziana Hangan, soții Suciu o cunoșteau din 1959, când deveniseră vecini, printr-un schimb de locuințe – garsoniera răposatei Smaranda Hangan, mama Sânzienei, plus apartamentul de două camere al fostului soț al Sânzienei, scriitorul și gazetarul Alexandru Bujor, contra unui apartament din același imobil cu-al familiei Lascu. Pe Alexandru Bujor, Marcel Suciu îl cântărise repede, mai ales că-i citise cărțile și-i urmărea activitatea gazetărească: un avid de putere, un cinic și-un epicureu, dar nelipsit de curaj. Sub umbrela perierilor de rigoare, la adresa Puterii, aducea la lumină pagini din istoria lumii și dintr-a României, pe care gazetari la locul lor, oameni cu frica lui Dumnezeu și-a Partidului, nici în vis n-ar fi-ndrăznit să le pomenească. Alexandru Bujor avea defecte pe măsura calităților lui. Marcel Suciu nu și l-ar fi băgat în nici un fel în viață, dar nici antipatic nu-i era.

Când Marcel Suciu o văzuse prima oară, Sânziana era cu burta la gură, la nici douăzeci de ani. Îi stârnise mai mult milă părintească decât vreo apreciere de la bărbat la femeie. Se uitase la ea ca la un copil amărât, orfan de tată și care făcuse un pas greșit. Cu neiertătorul lui ochi de procuror știuse că Sânziana și Alexandru Bujor nu se potriveau. Timpul îi dăduse dreptate. Smaranda Hangan, mama Sânzienei, îi făcuse lui Marcel Suciu o impresie de neșters. După ani de la moartea ei – în jurul vârstei de șaizeci de ani, de bună, zdravănă, sănătoasă – Marcel Suciu o considera pe Smaranda Hangan cea mai importantă apariție feminină din viața lui. Ea ar fi fost femeia vieții lui dacă nu i-ar fi despărțit diferența de vârstă și-o existență gata jalonată, când se cunoscuseră. În ochii nimănui nu întâlnise Marcel Suciu adâncimea tainică și liniștitoare din ochii de-un albastru

întunecat ai Smarandei Hangan. În nici un glas mai multă și mai înaltă resemnare în fața absurdității vieții. O dată, în holul blocului îi spusese: „Doamnă, este în făptura dumneavoastră atâta liniște și-atâta profunzime tainică. Poate că nimeni nu vă cunoaște cu-adevărat”. Smaranda Hangan îl privise-n ochi, cu ochii ei de mare-n furtună, cu o privire care te făcea felii, dar nu pentru a te ucide sau a te-njosi, și cu glasul ei bine timbrat, de contra-alto, îi răspunsese: „Nici pe dumneata nu te cunoaște nimeni, domnule Marcel Suciu. Nimeni”. Apoi, aceeași ochi albaștri-ntunecat îl învăluiseră ca pe-un prunc într-o privire caldă, ocrotitoare. Nu uita privirea ca o mângâiere, care-l despăgubea de oroarea duhnitoare căreia-i era martor și participant.

În afara celor două sarcini cu cele două fete ale ei – una cu Alexandru Bujor, alta din flori – Sânziana Hangan se putea chema o femeie cu vino-ncoa'. Lui Marcel Suciu nu i-ar fi displăcut o aventură cu Sânziana. Privirea ei critică și de multe ori tăioasă îl făcuse să păstreze față de ea „distanța legală”. Vorbele pe care Sânziana i le spusese într-un moment când se aflaseră, din întâmplare, doar ei doi, față-n față, la căsătoria Nonei – căsătoria civilă, urmată de un cocktail la Athénée Palace – lui Marcel i-o amintiseră pe doamna Hangan. „În jurnalul lui – mi-a povestit cineva care l-a citit – Carol al II-lea scrie că nu era dispus să-și sacrifice viața și fericirea de dragul monarhiei, instituție care-n douăzeci de ani, zicea el atunci, tot avea să piară…”. În timp ce rostise aceste cuvinte, Sânziana îi arătase din ochi pe Nona și pe mirele ei, apoi se uitase fără echivoc în ochii lui Marcel Suciu. Marcel tresărise și ca singur răspuns îi sărutase mâna, ținându-i-o mult în mâinile lui. „Acum parc-am auzit-o pe doamna Hangan”, spusese el într-un târziu.

CAPITOLUL CINCI.

La masa oferită, în acea seară a lui noiembrie 1989, de Stela Dobrian, Marcel Suciu se afla față-n față cu Sânziana. Suplă, fără să fie uscată, cu pielea netedă și pe obraz și pe gât – unde se zbârcesc cel mai repede femeile – cu ochii căprui cu pete aurii în care plutea o umbră de melancolie, Sânziana părea cu vreo zece ani mai tânără decât era, o femeie ca de treizeci și opt-patruzeci de ani și nicidecum de patruzeci și nouă. „Despre ea se poate spune „sărac și curat”. Are mai multă libertate și mai multă independență decât aș avea eu în cinci sute de ani, puse și puși cap la cap. E drept că n-a putut și nu poate juca pe nimeni pe degete, avându-l la mână. Nu e nici o bucurie să dispui de viața altuia, mai ales în schimbul propriei sclavii. Acuma, jocurile sunt făcute. Să sperăm”. Îi trecuse apoi în revistă pe toți invitații și pe gazde, Stela Dobrian și Nușa Beldiman. Despre niciunul nu-și schimbase părerea, de când îi văzuse ultima dată, „cum nu mi-am schimbat-o nici despre mine”.

Așa cum pe vremuri, la un moment al petrecerilor, chefliii ajungeau la cântat romanțe, printre care una era nelipsită- „Smaranda e cea mai frumoasă” – în vremurile comunismului răscopt, în societățile în care, din prudență, din menajare a unor susceptibilități „partinice”, nu se discuta politică, iar acolo unde se discuta, lumea era toată de aceeași parte a baricadei, deci unde politica era eliminată, se-ajungea, dacă nu obligatoriu, oricum adesea, la ozeneuri, la paranormal și, ca la un neobosit cal de bătaie, la cartea unui medic american, Robert Moody, carte care circula în copii Xerox după originalul englez, Life after life, sau după versiunea sa franceză, La vie après la vie. Cartea relata, fără comentarii, cazurile de revenire din moarte clinică ce-i fuseseră aduse la cunoștință doctorului Moody chiar de unii „reveniți”. Frapant era că toți povesteau aceleași lucruri, fără să se fi cunoscut unii cu alții, deci fără să fi pus la punct „o versiune” pentru publicitate. Ba mai mult, ei nici nu-și dădeau numele. Și la masa coanei Stela se discuta în acea seară despre revenirea din moarte clinică.

„Am ajuns, în fine, la momentul „Smaranda”, își spunea în sine Grigore Nicolaescu, zâmbind fără adresă. Aplecase nițel capul spre partenera lui, Ioana, care, deși mai participase la „dezbaterea” cărții lui Moody și deși nu-i scăpase zâmbetul lui Grig și nici înțelesul zâmbetului, ca neavând o fire pornită către ironie și către persiflare, era numai ochi și urechi, fiind

convinsă că, dacă-i asculți atent pe oameni, și din ultima platitudine poți afla ceva care să-ți stimuleze un gând neașteptat, în propria privință sau cu deschidere mai largă.

— Important mi s-a părut că fiecare suflet e așteptat, e primit: de Iisus, de cineva din familie, de-un prieten. Important, fiindcă presupune o comunicare între lumi.

— Stelo, i se-adresase conul Petruț Grigorescu doamnei Stela Dobrian, bătând-o concesiv pe umăr, hai, că ți se-arată un mort din familie, un prieten mort, mai treacă-meargă, dar Iisus Cristos, hai, frate, să fim serioși. À propos de comunicare între lumi ți de chestii de-alde astea.

— Ce vede cel trecut prin moarte clinică în acel tunel prin care se presupune că i-a pornit sufletul poate fi proiecția ultimului gând lucid de dinaintea morții clinice și-n felul ăsta se explică de pildă apariția lui Iisus, intervenise Grigore Nicolaescu, dregându-și glasul puțintel, dar care știa să se facă ascultat.

— Mie mi s-a părut tulburătoare cartea asta; parcă mi-a deschis o ușă zăvorâtă, care ne desparte de-o încăpere secretă, spusese cu un glas tulburat de emoție Ioana Dobrescu, învăluindu-i pe toți într-o privire duioasă de om simplu, care nu se rușinează de gândurile lui.

— Orice presupusă comunicare între presupuse lumi, orice presupusă continuare a vieții după viața de-aici e tulburătoare, se exprimase Violeta Suciu, plină de antren, de parcă anunța un eveniment fericit, o bucurie extraordinară.

— Doctorița noastră ce părere are? se-ntorsese Petruț Grigorescu spre Sânziana Hangan.

— În douăzeci și cinci de ani de când am terminat Facultatea, n-am cunoscut pe nimeni revenit din moarte clinică. „Viziunile” astea – Iisus, rude, prieteni morți care întâmpină pe cel gata să treacă pragul dintre viață și moarte – pot să fie proiecții ale ultimului gând lucid, cum spunea domnul Grigore Nicolaescu, sau pot fi – presupunem – efecte ale neoxigenării creierului, dar tot așa de bine comunicări reale între lumi, continuare a vieții după viață, continuare a insesizabilului din viața de-aici.

— Va să zică, mata crezi că e posibilă o viață după moartea de-aici? o întrebase Vincențiu Velisar, cu glasul lui blând și mângâietor, în care străbătea o undă de curiozitate.

— Eu nu resping posibilitatea asta.

— Deci matale, om de știință, ești dispusă să crezi în nemurirea sufletului, constatase Petruț Grigorescu, fără umbră de ironie în glas și-n privirea pe care-o țintise-n ochii Sânzienei.

— Pot să cred și-n nemurirea sufletului. Mai bine zis, nu resping nici posibilitatea asta.

— Crezi deci și-n Dumnezeu? o întrebase cu glasul ei suav, însoțit de-un surâs ingenuu, Sabina Josan.

— Credința mea, hai s-o numesc așa, nu seamănă cu-a celor pe care-i socotim credincioși, potrivit dogmelor sau chiar poncifelor moștenite din generație-n generație.

— Adică? o-ntrebase Grigore Nicolaescu, privind-o cu un amestec de curiozitate și de ironie.

— Adică mi-l închipui pe Dumnezeu ca pe-o entitate a lumilor, deasupra binelui și-a răului.

— Dar asta nu se potrivește defel cu viziunea despre Dumnezeu ca for suprem al dreptății, cum îl văd religiile monoteiste, își arătase surprinderea Vincențiu Velisar.

— Dumnezeu, „for suprem al dreptății”, este o apreciere umană despre divinitate, la scara minții noastre, potrivit dorinței și aspirației noastre după dreptate.

— Și-atunci, dumnezeul ăsta al matale, dacă nici dreptate nu face, la ce e bun? își manifestase dezamăgirea, pe-un ton glumeț, Petruț Grigorescu, în timp ce-și turna apă minerală-n pahar.

— Drama tocmai asta e: ca nu știm.

— Bâjbâim și presupunem. Dacă acest for suprem totuși există, noi nu-i cunoaștem rațiunile.

— Atunci ne-ntoarcem tot la vorba Bisericii: „nebănuite sunt căile Domnului”, spusese Marcel Suciu, privind-o prietenește pe Sânziana Hangan.

— Bineînțeles, formula populară, accesibilă oricui, de-a ne declina competența cu privire la necunoscutele care ne-nconjoară. „Pe Dumnezeu a-l vedea nu este cu putință oamenilor”.

— Totuși, știința a mai făcut lumină pe ici pe-colo în „necunoscutele” astea, nu? intervenise Nușa Beldiman, cu vocea ei joasă, nițel gâjâită, ca a mai tuturor fumătorilor înrăiți.

— A făcut, nimic de zis. Dar întrebării esențiale: cine a creat lumea și lumile îi răspunde la fel de empiric ca și credințele religioase: colo a fost o

nebuloasă care s-a tot transformat până a ajuns la forme de viață, dincolo a venit Dumnezeu și a ordonat El nebuloasa, îi răspunsese Sânziana, dând din mână a pagubă.

— Eu sunt credincioasă și tot materialismul din lume nu mă poate convinge că nu există Dumnezeu; zic și eu ca Sânziana, că privitor la sursele, la originea lumii, și religiile și știința o zbârcesc.

— De ce?

Uitându-și zâmbetul ingenuu stereotip, Sabina Josan i se adresase coanei Stela pe-un ton de judecător de instrucție.

— Fiindcă nici religiile nu-ți spun cum, când și de unde a apărut Dumnezeu, nici știința nu-ți spune cine a creat nebuloasa, mă rog, cum a apărut ea.

— Mi se par oricum mai raționale și mai plauzibile afirmațiile, presupunerile științei – mai ales că unele sunt demonstrabile – decât explicațiile – explicații vorba vine – în fine, afirmațiile credincioșilor, care chiar nu se-ntemeiază pe nimic, spusese Nușa Beldiman, pe tonul avocatului care dărâmă toată demonstrația părții adverse, reminiscență a patruzeci de ani petrecuți la barele tribunalelor.

— Și pe mine ca și pe maestra mea, doamna Stela Dobrian, nimic nu mă convinge că nu există Dumnezeu. Și nu din vreun fel de „oportunism”, pentru a mă pune bine acolo-sus, urmez preceptul lui Pascal: „Mai bine pariază pe existența lui Dumnezeu, chiar dacă El nu există, decât pe inexistența Lui”. Mihnea Dobrotă își spusese părerea ținându-și pumnii strânși, unul lângă altul, glasul rămânându-i, ca de obicei, posac. Doar o licărire din spatele ochelarilor, trecută o clipă în ochii lui ca smoala, arăta interesul pentru subiectul în discuție.

Cât rostise această replică, nevastă-sa îl privise cu ochii protectori, îngrijorați și admirativi ai găinii care-a clocit un ou de rață și care nu-și revine în fața bravurilor și-a exhibițiilor de pe baltă ale singurului ei pui, atât de original.

— Interesantă și necontravenind științei mi se pare existența unor lumi paralele. Fraza asta, rostită cu un aer visător, fără zâmbet și fără miorlăieli în glas, fără uimirea de copilă naivă, pe care-o afișa de obicei, arăta și altă față a Sabinei Josan, dincolo de cea cunoscută tuturor.

— Și într-un fel încurajatoare: adică nu suntem singuri în Univers, îi ținuse Vincențiu Velisar isonul nevesti-sii.

— Mie mi se pare antiștiințific să susții că noi, oamenii, am fi singurele ființe raționale din Univers. Marcel Suciu își plimbase privirea la toți membrii asistenței.

— Este și greu de presupus că materia a ajuns la ființe raționale doar într-un singur punct al Universului, completase ideea Grigore Nicolaescu.

— Asta nu rezolvă problema cu existența sau cu nonexistența lui Dumnezeu, cu existența sau cu nonexistența sufletului. Și nici problema comunicării între lumi.

— Extratereștrii și vizitele lor pe Pământ probează că lucrurile astea există și că – de ce nu – la un moment dat am putea avea legături cu ele așa cum vorbim azi la telefon de la București la Sidney, nu? Tonul Violetei Suciu era ascendent, optimist, zglobiu.

— Presupunând că există acești extratereștri, ei nu probează nici existența sufletului, nici perpetuarea lui, după moartea fizică; extratereștrii aparțin unei lumi materiale, ca și noi. Dacă ne fac semne, dacă ni se-arată sau dacă ne produc premoniții, nu văd în toate astea nimic supranatural, ci doar lucruri fizice pe care noi, aici, nu ni le putem explica.

Din tonul Nușei Beldiman se vedea că nemurirea sufletului i se părea un farafastâc, inventat de mintea omului ca să mai atenueze platitudinea vieții.

— Visele premonitorii cred că sunt un argument care pledează pentru existența lumilor astea fizice, așa cum or fi… și a comunicării dintre ele… Sandu Dragomir rostise cuvintele încet și rar, ca unul care nu prea avea ocazia să vorbească în fața mai multor oameni deodată. Și ce oameni!

— Premonitorii! Interpretarea viselor o pui în legătură cu-o întâmplare din realitate abia după ce întâmplarea a avut loc. Simple închipuiri! Petruț Grigorescu dăduse concesiv din mână și se uitase interogativ-ironic la cei de față.

Sandu Dragomir tăcuse, privind neutru, ca și înaintea frazei pe care-o rostise. Într-o viață cu-atâtea încercări, învățase că nu trebuie să-ți pui mintea să convingi pe nimeni de nimic. Se hotărâse să nu mai scoată nici un cuvânt.

— Nene Sandule, spusese aplecându-se spre el Sânziana, ca și când restul asistenței n-ar fi fost de față, nene Sandule, ai dreptate. Visele premonitorii, premoniția, în general, dovedesc mai întâi că suntem programați și că programatorii ne dau, din când în când, atunci când socotesc ei, niște avertismente, ne dau de știre că sunt cu ochii pe noi.

— Doamnă doctor, i se-adresase Grigore Nicolaescu Sânzienei, pe-un ton glumeț, vorbiți despre noi, despre oameni, ca despre-un program de calculator.

— Păi asta și suntem, niște cartele cu program. O celebritate, Cioran cred, dumneavoastră știți mai bine – și arătase din cap spre toți cei din domeniul umanist – spune că doar cine n-a trăit nu crede că există destin. Și destinul ce e decât o cartelă cu program?

— Există, oare, destin? De data asta Grigore Nicolaescu nu mai glumise.

— Destinul și-l face omul, intervenise Nușa Beldiman, cu un glas de casație, care nu dădea loc la replică.

— În aparență doar, fiindcă noi încercăm mereu să-l contracarăm, spusese Mihnea Dobrotă posac și fără adresă.

— Nușa dragă, știu că nimic nu te poate scoate din materialismul tău, dar cum aș putea eu să neg premoniția și destinul, când și la moartea tatei, și la a mamei, cu-o săptămână înainte m-am visat îmbrăcată în mare doliu? Iartă-mă că mă repet. Și nici tata, nici mama, nu erau bolnavi, adică să pun visul pe seama subconștientului, care mi l-ar fi impus! Ne place, nu ne place, există și viață după viață și comunicare măcar între lumea de-aici și cea de dincolo, de unde și avertismentele care aici trebuie traduse în premoniții, în vise premonitorii, în semne. Stela Dobrian avea un ton stăpânit, egal, și când aproba și când contrazicea.

— Bine, frate, dar cu Dumnezeu tot n-o lămuriți. De acord cu voi, cu lumi multe care comunică între ele, mâine-poimâine ca telefonul de la București la Sidney, vorba Violetei, dar cu Dumnezeu cum rămâne, el ce rol are la computerele alea – treabă științifică, la rigoare? Ai? Petru Grigorescu își turnase iar apă minerală și le-aruncase o privire interogativă și nemulțumită ca a omului căruia sfârșitul unui spectacol i se pare-n coadă de pește.

— Dumnezeu ar fi computerul final, încercase un răspuns Grigore Nicolaescu.

— În cazul ăsta, ateismul nu-i propune credinciosului să renunțe decât la un element științific inaccesibil pentru cunoștințele momentului.

— Nu, domnule Grigorescu, ateismul îi propune omului să renunțe la speranță, și mai ales la teama de-o judecată mai presus de judecata oamenilor. Sânziana Hangan, singura din asistență care, pentru a evita apelativul „tovarăș”, nu i se adresa cu „coane” lui Petru Grigorescu, avusese de data asta un ton aspru, peremptoriu. „Parcă sunt Nușa Beldiman. I-am

vorbit de parcă el ar fi reprezentantul unic al ateismului pe Pământ”, se mustrase Sânziana Hangan pentru ton, nu pentru vorbe.

— Dacă, fără Dumnezeu, omul nu ajunge să aibă speranță, să fie bun și temător de propriile fapte, adică un om moral raportat doar la propria conștiință, vai de capul nostru! Petru Grigorescu dăduse a lehamite din mână.

— Vai de capul nostru, într-adevăr. Societății nu i s-a făcut nici un serviciu când ateismul i l-a omorât pe Dumnezeu. Avem ocazia, clipă de clipă, să vedem ce face din majoritatea oamenilor „propria conștiință”! Sânziana vorbise cu tristețe și fără nici o intenție polemică.

— În cazul ăsta, Dumnezeu e privit mai mult ca element de coeziune și… de disciplină socială, dacă-nțeleg eu bine, intervenise Marcel Suciu, constatativ și împăciuitor.

— Și ca un asemenea element, precizase Mihnea Dobrotă, și mai posomorât decât înainte, contemplându-și mâinile mari, expresive și nervoase, puse una lângă alta pe marginea mesei.

— Copiii mei – și-n vremea asta Petru Grigorescu își plimbase ochii între Stela Dobrian, Sânziana Hangan și Mihnea Dobrotă – voi o să-mi spuneți că și povestea cu învierea lui Cristos e-adevărată.

— Ea n-are nici o legătură cu credința-n Dumnezeu și cu necesitatea acestei credințe, măcar ca factor moral. Dacă cineva nu crede că Iisus a înviat, nu-nseamnă că nu-i poate urma învățătura și că nu poate crede-n Dumnezeu. Eu însă cred că Iisus a-nviat.

Stela Dobrian pusese hotărât mâna pe masă la ultimele cuvinte și-l privise pe conul Petruț cu aerul că-ncheiase discuția.

— Doctorițo, și matale crezi că Iisus a-nviat? Petru Grigorescu o privise pe Sânziana Hangan cu aerul examinatorului care ține cu tot dinadinsul să-l încuie pe candidat.

— Nu cred. Nu cred, potrivit cu ceea ce ni se pare posibil astăzi. Dar așa cum materia se poate dezintegra într-o clipă, de ce n-ar fi cineva sau ceva care-ar putea s-o recompună? În afara considerentelor științifice, din tot ce ne-a propus lumea ca morală, de când se știe, învățătura lui Iisus e cea mai simplă și cea mai frumoasă. Din ea mi-am însușit solidaritatea umană, privirea egală asupra semenilor, teama de-a face rău. Regret că nu și iubirea și iertarea. Nu-ntorc niciodată și celălalt obraz. Sunt… un fel de parțial creștină.

— Fiecare suntem un fel de parțial ceva, spusese cu ironie Grigore Nicolaescu, adresându-i Sânzienei o privire amicală.

— În ceea ce mă privește, eventualitatea sufletului nemuritor nu mă bucură defel. Aș vrea să se termine totul aici. Mă declar arhimulțumită de ce-am văzut pân-acum. Eternitatea din care să faci parte mi se pare chiar de speriat.

Sânziana adresase o privire fraternă tuturor convivilor ca unor părtași la aceeași pagubă.

— Știți ce, copiii moșului, își luase Petru Grigorescu un ton concesiv și sfătos, eu zic să lăsăm nemurirea sufletului, viața după viață, că dacă o exista, o s-avem timp berechet s-o studiem. Să ne bucurăm de clipă, vorba moșului Horațiu, aici pe Pământ, bun-rău, cum e.

Se turnase șampanie-n flute, se mâncase tortul, se pusese capăt disputei asupra cărții care-o stârnise. Pentru fiecare dintre cei prezenți în casa doamnei Stela Dobrian, în acea seară, ca pentru mai toți pământenii, indiferent de locul fiecăruia în ierarhia socială, grijile și valurile vieții erau un concurent în fața căruia gândul la eventuala, eternă călătorie a sufletului după moarte, pălea, amorțea, adormea.

CAPITOLUL ȘASE.

Pe ziua de 16 decembrie 1989, Sânziana Hangan pornise la munte, să-și recupereze parte din cele douăsprezece zile lucrate peste normă. Smaranda, nepoțica ei, fiica Mariei, se afla în pensiune completă la bunicii paterni, care se pensionaseră cu câteva luni în urmă, tot mai nemulțumiți de felul în care erau obligați să muncească în ultima vreme – trimițând muncitorii în concedii fără plată, mod eufemistic de-a numi șomajul tehnic – și doritori, cât încă erau în putere să se mai plimbe și, mai ales, să-și ajute fiul și nora să-și crească tânăra odraslă, copil zglobiu și plin de haz, care promitea să semene cu străbunică-sa, al cărei nume îl purta, mama Sânzienei. Chiar dacă urca la vreo cabană, găsind un grup de care să se lipească, fiindcă legea muntelui, ca și a înotului, nu îngăduie s-o pornești în mai puțin de trei, Sânziana se oprea neapărat în Sinaia, pe Cumpătul, la nenea doctoru' Duiliu Demetrescu, fost șef de laborator la Institutul Sânzienei, și la partenera lui de-o bună bucată de viață, o cucoană substanțial mai tânără și mai voinică decât nenea doctoru'.

Nenea Duiliu și Adina, moderni și mobili în concepții, cu-o minte ca la treizeci de ani, lucizi și inteligenți, aveau un comportament firesc, tot ca și modul de-a-și susține părerile, tot ca și ospitalitatea lor desăvârșită și fără ostentație, calități care, după cât cunoștea Sânziana lumea, țineau de ceea ce-avusese mai bun societatea românească în timpurile apuse. Modul nedemonstrativ de-a-și împărtăși cunoștințele lor de oameni iubitori de cultură și de frumos, mila și generozitatea în dăruirea timpului și-a bunurilor către cei în nevoie, care i-o aminteau Sânzienei pe mamă-sa, seninătatea în contemplarea lumii, valori care în ochii Sânzienei țineau de-o civilizație apusă, ori de ceea ce-ar fi trebuit să fie acea epocă apusă în care i-ar fi plăcut să trăiască, toate alcătuiau țesătura trainică dintre sufletul propriu și cuplul prietenilor ei mai vârstnici. Sânziana era atrasă de-acest binom ca de-o oază de liniște, generatoare de gânduri și de închipuiri frumoase.

— Ne pare rău că nu ne-ai nimerit „în cele mai fericite clipe ale vieții noastre”, o întâmpinase Adina.

— Dar nu-i nimica, trece, adăugase nenea doctoru', supra-subțiat de-o furunculoză care-i punea la-ncercare făptura firavă în aparență.

— Suntem cam morcoviți. (Adina nu se sfia să folosească limbajul sugestiv al tineretului „progresist”, cum numea ea, cu simpatie, tineretul

contemporan.) Eu umblu la dentist, că urmează să-mi crească dințișori noi, „dumnealui” cu furunculașe, cum îi șade bine unui adolescent. Apa nu ne curge. Țârâie cam două ceasuri pe zi. Atunci trebuie să dăm asaltul cu oale, cu găleți, cu tot felul de ciuciuveie, dacă nu vrem s-o ducem ca-n peșteră. Pe Cumpătul nu urcă apa fiindcă nu se dă drumul la hidroforul mare din Sinaia, din cauză de economie. Dar nu-i nimic. Sănătate să fie, iar tu ești binevenită la noi, ca-ntotdeauna.

N-o lăsaseră pe Sânziana să plece. Pentru că Adina și nenea doctoru' nu erau genul văităcios – spuneau o singură dată unde-i bătea samarul și gata – Sânziana hotărâse să rămână la ei două-trei zile, după care avea să mai vadă ea. Pe 17 decembrie, la 10 seara, sosise de la Timișoara, în drum spre Iași, o nepoată a Adinei. Îngrijorată de ceea ce se petrecuse la Timișoara în legătură cu un popă calvin, cu mutarea lui forțată, cu opunerea timișorenilor. Se spunea că fuseseră împușcături, morți. Cine trăsese, nu se știa; că Securitatea, că Miliția, că Armata… Nepoata Adinei, Doina, îndată ce ieșise de la un simpozion legat de profesia ei de biolog, luase primul tren spre Sinaia, cum le promisese la telefon mătușă-sii și lui nenea doctoru'.

— Să fi-nceput mămăliga să facă explozie? se-ntrebase doctorul Demetrescu, într-un gând cu cele trei cucoane.

— Nu știu ce să zic, dar cu primul tren mă duc glonț acasă.

— Nu cunoaștem pe nimeni la Timișoara ca să dăm un telefon și să aflăm ce se mai aude.

— Și crezi, Adina, că are cineva curajul să-ți spună la telefon ce se-ntâmplă, dacă se-ntâmplă? întrebase Sânziana, mai mult pentru sine. Cred c-ar fi bine să iau și cu primul tren spre București.

— Hai, Sânziana, vezi-ți de treabă. Crezi că dac-ar fi ceva la București nu te-ar anunța Maria, Mircea, Alexandru, cuscrii, careva?

— Acuma cheful de recuperări tot mi-a trecut. Mai bine să plec decât să-mi tot fac gânduri.

„Europa liberă” se-auzea mai prost ca oricând, iar puținul cât răzbea până la urechile oamenilor era neconcludent. Și-apoi, în vremuri tulburi e greu să deslușești care după ce cântec joacă.

Pe 18 decembrie, Sânziana se-ntorsese la București cu primul tren. În compartiment nu scosese nimeni nici un cuvânt. „Bună dimineața” – la urcare. „Numai bine” – la coborâre. În București, destulă lume aflase ce se petrecea la Timișoara. La Institut, Lucia Rachieru, care de frică nu suferise niciodată, iar de când îi murise un copil prea puțin îi mai păsa de viață, își

luase prima inima-n dinți și-o întrebase ce era adevărat din cele ce se zvoneau despre Banat pe colega lor, Cora Tăune, al cărei soț, membru al CC al PCR, răspundea chiar de-acea zonă.

— Prostii. Fiți pe pace. Niște derbedei fără căpătâi s-au aflat în treabă să protesteze, vezi Doamne, pentru popa ăla calvin, care trebuie mutat disciplinar. Mutat de superiorii lui calvini și nu de autoritățile de Stat.

Și Cora Tăune se ridicase-n picioare și-și potrivise cordonul lat de crocodil. De câte ori se ridica de pe scaun își aranja talia și-și îndrepta bustul, spre bucuria genului masculin prezent. Fiindcă fericeau ochii o talie de 60 de centimetri, rotunjindu-se grațios și niște sâni împungând piepții rochiei ori ai bluzei, calități de fată de 18 ani, perfect conservate la o femeie de-aproape 40, mamă a doi copii.

Pe 21 decembrie, când, în timpul mitingului de la Palat, se-ntrerupseseră, brusc, la televizor, imaginea și sunetul, și cei din Institut care nu participau la miting se priviseră semnificativ unii pe alții, glasul Corei Tăune sunase calm și competent: „O cădere de tensiune”.

— De! replicase Lucia Rachieru.

Toată lumea făcuse pe surda și pe muta, încredințat fiecare-n sinea lui că, totuși, ceva tulbure avea să izbucnească, taman ca o bubă care mocnește cât mocnește, o dai cu spirt, cu antibiotice, dar cauza rămânând neatinsă, ea-și vede de treabă, coace și sparge.

Titus Livius Calomfir tăcea ca scroafa-n păpușoi – că doar el, palavragiu neîntrecut, în stare să dea din gură ceasuri întregi, fără să spună nimic, știa că tăcerea e de aur, mai ales când apele încă nu sunt alese. Tăcea, cuprins de-un zel profesional, că nu se mai mișca din fața microscopului și de deasupra fișelor pe care-și trecea conștiincios coeficienții.

— Doamnă doctor, nu-i a bună de stă ăsta nemișcat ca Arcu' de Triumf, îi șoptise Lucia Rachieru Sânzienei Hangan, făcându-se că-i aduce niște buletine la semnat, peste care, la distanță de câțiva milimetri, Sânziana se făcuse că-și pune iscălitura.

— Nu-i e bine vacii noastre, că vine tata cu pielea ei în spinare”, îi șoptise Sânziana, bătând-o în treacăt pe mână.

În aceeași zi, pe la ora 1, când Sânziana ieșise de la metrou, la Universitate, pe gura dinspre „Intercontinental”, era o mare de oameni în toată piața și tot mai veneau dinspre biserica Sfântul Gheorghe în bubuituri de tun.

— Ce să fie asta? se-adresase Sânziana unei vecine cu care dăduse nas în nas pe trotuarul hotelului „Intercontinental”.

— Ce să fie?! Trage Ceaușescu-n oameni!

— Cu tunul?!

Vecina nu mai socotise de cuviință să răspundă unei asemenea întrebări neroade.

Dinspre Colțea, fugeau spre „Inter”, ținându-se de mână doi tineri, o fată și-un băiat, cu chipuri îngrozite, iar băiatul, cu părul măciucă, așa cum Sânziana în viața ei nu mai văzuse.

— Ce s-a-ntâmplat? îi întrebase Sânziana, cu implorare în glas.

— Lângă noi, la Colțea-n față, unul a scos un pistol și a-mpușcat un băiat în tâmplă.

Sânziana-și făcuse cruce și plecase ca vântul spre casă. Îi mai întrebase pe cei doi tineri care mergeau acum la pas, abia trăgându-și sufletul:

— Dar cu tunul oare unde s-o trage?

— Greu de spus, fiindcă bubuie de peste tot, ca-n cerc, oftase băiatul.

„Înseamnă că tunurile au fost puse de mult în poziție de tragere în jurul orașului, ori concentric în interior, altfel nu se explică”, încerca Sânziana să raționeze, în timp ce gonea spre casă, ca mânată de lupi. „Dar în cine trag? Și unde?”. Se-auzeau atât de aproape încât se minuna că n-o atingea nici o schijă. Ceva scăpa judecății ei. De când se știa pe lume nu fusese mai nedumerită, mai îngrijorată, mai derutată. I se părea o fericire – da, o fericire – că Maria era de gardă. Cu Mircea nu putuse lua legătura. Deși spusese la telefon cine era, primise invariabil răspunsul „tovarășul inginer e prin secție”. Cuscrii erau acasă cu micuța Smaranda și nu păreau deloc îngrijorați de ceea ce se-auzea.

— S-ar putea să fie trageri, exerciții obișnuite, o liniștise pe Sânziana cuscru-său, Virgil, și-i promisese, pe cuvânt de onoare, că renunțau la spectacolul de la „Țăndărică”, pe care Smaranda-l aștepta de două săptămâni. Sunase la spital la Maria, care-avea parte de-o gardă liniștită.

— Să nu pleci nici mâine din spital. M-ai înțeles, Maria?

— Înțeles, să trăiți. Dar tu n-ai să te duci la Institut?

— Lasă-mă tu pe mine. Eu mi-am trăit traiul, mi-am mâncat mălaiul.

— Ei, nu mai spune! Hai, gata, c-a venit o urgență.

Deloc fricoasă de felul ei, de data asta, Sânziana era cuprinsă de o neliniște vecină cu panica.

„Dac-aș ști despre ce este vorba, de-adevăratelea, aș ști încotro s-o iau. Așa însă, mă simt ca pe-un teren minat. Am mereu impresia că ni se-ntind de peste tot capcane. Dac-aș vedea două tabere adverse, una-n fața alteia, trăgând unii într-alții, ar fi limpede, dar așa, cu tunuri care trag de peste tot!”. Judecata îi spunea să stea locului, s-asculte „România actualități” și să țină deschis televizorul, fiindcă, până la urmă, tot prin ele avea să vină vestea cea mare, ori că-i laie, ori că-i bălaie. Dar neliniștea care pusese stăpânire pe ea, de la creier până la ultima fibră – în așa fel că i se zbăteau mușchii feței, ai brațelor, iar picioarele, în timp ce stătea pe scaun, îi săreau în sus ca la încercarea reflexelor cu ciocanul în rotulă – această neliniște o-mpingea ca un arc spre alți oameni, să fie cu ei, să afle și alte păreri, să-și compare intuiția cu intuiția altora. Îi luase la rând pe apropiați. Socrii ei, doctorii Daniel și Marina Șerban, erau siguri că ceva „anti” se-ntâmplă, dar ce anume – și urmat de ce rezultat – nu-și îngăduiau să avanseze. Profesorul doctor Iancu Stein și nevastă-sa, Marioara, mulțumeau pentru prima oară lui Dumnezeu că le erau copiii și nepoții stabiliți, unii în Israel, alții-n Refege, fiindcă, așa cum se exprima nenea Iancu, și Marioara după el, „Parcă poți să știi ce-o să vină?”.

— Adică? întrebase Sânziana, mai mult pentru sine.

— Poate fi la fel ca și până acum, poate fi mai bine. Dar și mai rău.

— Mai rău decât atât?!

— De ce nu?

Cum de nu se gândise din primul moment la Sandu Dragomir, fost ofițer de Geniu, om care făcuse frontul și care, paisprezece ani de prizonierat la ruși, le-nvățase toate tertipurile! Da, rușii! Sânziana nu-și putea închipui că-n Est se mișca un fir de pai fără amestecul rușilor. Gorbaciov cu perestroika lui! Ăștia din Vest iar înghițeau blinia rusească. Ducă-se dracului cu toții, era vorba ce se-ntâmpla cu ei, cu ci, românii!

— Nene Sandule, ce să fie cu tunurile astea? Dumneata în ce crezi că trag?

— Sânziana, dac-aș fi fost eu așa deștept precum mă presupui tu, nu făceam paișpe ani de Cerc Polar. Mi-ar fi mirosit dincotro bătea vântu-n '44 și fugeam de pe front cu căpitanul meu. Ce să zic de tunurile astea? Acuma, de când sunt la pensie, mi-am adus aminte c-am fost ofițer de Geniu și m-am mai uitat și eu, prin nepoții Sandei Băncilă, în niște cărți despre războiul modern. Acolo se vorbește de simulatoare. Astea pot fi semănate oriunde, cum povestești tu că se-mprăștie bacteriile tale, ale tale vorba vine.

— Îmi vine să plec pe stradă să văd ce face lumea.

— Nu te sfătuiesc. În vremuri tulburi e bine să stai pitit. Doar dacă nu vrei să faci pe eroul. Eroii cam au obiceiul să moară. În urma lor, se ridică o mulțime de viteji care-și fac scară din morminte. Stai locului. Ce-o să fie o s-aflăm. Parțial.

— Parțial color", răspunsese Sânziana cu amărăciune și dintr-odată se simțise liniștită, dar și cu orice elan decapitat.

— Am fost o vreme prizonier la Vorkuta cu un preot din Alba-Iulia. Când ne vedea pe noi, laicii, mai înfierbântați de câte o veste care răzbea până la Cerc, doar ce-l auzeai „Nu spune tot ce știi, nu crede tot ce-auzi, nu face tot ce poți". Ne-a spus și cărui preot îi aparținea această vorbă-nțeleaptă. Sânziana, știu că așteptai să auzi altceva de la mine. Eu merg mai departe și decât preotul înțelept și-ți spun: nici ce vezi să nu crezi.

Ceaușeștii fugiseră cu elicopterul. Unde? Ar fi putut rămâne în Iran. Fuseseră prinși. La Televiziune se vorbea de 60.000 de morți la Timișoara.

— La Verdun, pe front, și ce front – în 1916, din februarie până-n noiembrie – au murit cam 250.000 de oameni. Și la Timișoara, fără front, fără bombardamente, mor în 5-6 zile 60.000 de oameni?! Ne cred chiar tâmpiți: ne cred pentru că și suntem. Dacă n-aș fi făcut războiul și n-aș mai ști ceva istorie, ce-ți închipui, că nu i-aș crede și eu? Când aude omul de pe stradă 60.000 crede și se-ngrozește. Totul e prea bine gândit ca să fie spontan. Și mai ales când auzi din ce guriță ies cifrele astea. Mințiți, iubiți tovarăși, de-nghează apele.

Sandu Dragomir se uita, împreună cu Stela Dobrian și cu Sânziana Hangan, la televizor, în apartamentul Stelei, cu jaluzelele lăsate, pe-ntuneric. De-afară se-auzea bubuit de tun ca pe front. Stelei Dobrian îi scăzuse rău tensiunea de-atâtea nopți nedormite din cauza „tunurilor".

— Mint toți, dă-i dracu'. De s-ar termina o dată cu circul ăsta. I-au împușcat, au luat puterea, ce dracu' mai vor?

Stela Dobrian era mai paraponisită decât fusese vreodată-n viața ei. Fiindcă nimic nu era mai important pentru ea și pentru om, în general, decât somnul. Și-o mai supăra din cale-afară și faptul că cineva o făcea anume ca să-și bată joc de oameni și ca să le travestească o minciună. Asupra acestei idei era sută la sută de acord cu Sandu Dragomir. Se uita uluită la Sânziana Hangan, care nu renunța la ideea că se aflau în fața unei revoluții.

— Dacă fata asta care deșteaptă e, citită e, și crede asemenea prăpăstii, ce să te mai miri de Mărinică, nepotul Anicuței, care din 21 stă numai pe

străzi, la revoluție.

Și Stela Dobrian dădea din mână obosit, a pagubă.

— Unde pui că o cară și pe Anicuța după el. Cât i-am procitit eu, degeaba. Se uită la mine ca la un laș, care stă la televizor în loc să meargă la luptă-mpotriva comunismului, spusese Sandu Dragomir pe-un ton de constatare tristă.

În ziua a doua de Crăciun, Sânziana bătea la ușa Anicuței să-i aducă niște cozonac „așa bun numai doamna Hangan, Dumnezeu s-o ierte, mai făcea". O întâmpinaseră din spatele ușii Mărinică și Anicuța, fiecare cu-o sacoșă-n mână.

— Încotro?

— La Televiziune, c-au chemat populația să-i apere de teroriști, care cu ce poate, cu tigăi, cu tingiri…

— Mărinică, Anicuțo, cred că nu vorbiți serios. Televiziunea e-nconjurată de blindate, de auto-șenile, de trupe antiteroriste și ei cheamă populația cu tigăi, cu făcălețe și cu tingiri?! Și voi atâta sunteți de proști să vă duceți? Până și eu am început să mă limpezesc la minte, și eu, altă proastă. Stați locului. Adică nu sunt bune mitralierele să-i apere și sunt bune tigăile?

— Astea două tigăi țigănești era cât pe-aci să le-arunc la gunoi. Și iote c-acuma sunt bune.

— Anicuțo, Mărinică e-un copil, nici armata n-a făcut-o, dar dumneata, femeie trecută de șaizeci de ani?

— Păi nu vreau să-l las singur.

Acest argument era singurul care ținea în fața Sânzienei.

— Doamnă doctor, i se-adresase Mărinică Sânzienei și-o străpunsese cu privirea lui albastră, ca de copil de lapte, să știm măcar pentru ce trăim.

— Măcar de-am afla vreodată, Mărinică. Dar nici să murim ca proștii, ca să-și facă alții scară, din mormintele noastre, vorba lui nenea Sandu.

— Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus.

Sânziana clătinase din cap a neputință, în timp ce Mărinică dădea drumul cozonacului în traistă și spunea „bogdaproste".

— Mai vorbim noi mâine, Sânziana, îi aruncase Anicuța peste umăr, în chip de scuză că-i închideau ușa-n nas și plecau.

Chemările Televiziunii la apărare civilă cu tigăi și cu făcălețe o făcuseră pe Sânziana să basculeze de partea lui Sandu Dragomir și-a Stelei Dobrian,

pentru care de la bun început tot ce se petrecea corespundea unei regii despre care doar figurația habar n-avea.

Figurația – curajoșii ieșiți în stradă cu mâinile și cu piepturile goale să dea jos regimul comunist.

La unsprezece seara, Sânzienei îi suna la ușă Anicuța.

Sânziana se speriase când o văzuse: fața-i era ca varul, ochii ca de sticlă, iar glasul părea că vine de undeva de departe, curățat de orice urmă omenească. Buzele abia i se mișcau.

— L-au împușcat pe Mărinică.

Sânziana încremenise și nu știuse ce s-o întrebe.

— În cap. A murit pe loc. E jos la mine-n odaie.

Un glonț îi străpunsese țeasta ceva mai sus de urechi. Găurile erau acoperite de zulufi blonzi. Ochii îi erau deschiși și încă nu căpătaseră luciul sticlos al morții. Sânziana-i pusese câte două monede de-un leu pe fiecare pleoapă, ca să-i închidă. Apoi dăduse fuga la clinică după un laborant, specialist în îmbălsămări.

— Nu-l las aici. Îl duc în sat la noi, să aibă cine să-l tămâie când n-oi mai fi eu.

Sânziana scosese mașina din garaj – lăsată moștenire de Tudor când plecase-n America – și cu Sandu Dragomir alături de ea, pe locul mortului, cu Anicuța-n spate, cu Mărinică mort, cu capul răzimat de umărul ei, pornise în miez de noapte să-l ducă pe bietul erou la locul lui de baștină.

Nimeni nu plângea, nimeni nu vorbea. Sânzienei îi venea, obsesiv, în minte o replică din Mutter Courage: „Eilif a murit. Războiul meu s-a terminat”. „De nu ne-ar opri careva pe drum să ne mai ia și drept teroriști, cu mortul în mașină. Ce-o fi o fi. Cum s-o fi lăsat pe Anicuța în asemenea momente?! Iar el, săracul. Ața l-a tras. Doamne, câtă naivitate!”. Și iarăși „Eilif a murit. Războiul meu s-a terminat”.

În comuna Salcia, la trei kilometri de Cernați, satul de unde se trăgea neamul Sânzienei dinspre mamă, liniște și pace, la patru dimineața când ajunseseră la poarta Mariței, bunica dinspre tată a lui Mărinică. Lumea abia se-adunase de pe la cumetrii, cum se cuvenea într-o noapte de Crăciun. De revoluție aflaseră sătenii de la televizor și de la radio. Își văzuseră de treabă, își tăiaseră porcii, își făcuseră cârnați și caltaboși, făcuseră pomana porcului, își țînuseră obiceiurile, iar revoluția se petrecea undeva departe și pe ei nu-i atingea. Să fi trecut mai întâi sărbătorile și pe urmă aveau să mai

vadă ei. Îl întinseseră pe Mărinică pe masa cea mai mare din casă, în odaia bună, în care era frig ca afară.

Marița și Costică, bunicii lui Mărinică – ai cărui părinți, despărțiți de când avea el un an, o luaseră care încotro, că nici ăi bătrâni nu le mai știau de urmă – erau atât de uluiți că nu scoteau o vorbă. Doar Costică își aprinse o „mărășească”.

— Nu fuma, mă, omule, c-afumi copilul ăsta.

Și Costică plecase la bucătărie să fumeze.

— Mâine să ne ducem la al lu' Turbatu să-i facă tron. Să vă fac o țuică fiartă și să vă dau ceva de mâncare, se adresase Marița Sânzienei și lui Sandu Dragomir.

— Mulțumim, nu, răspunsesem într-un glas cei doi.

— Am vrea să ne odihnim și noi un pic până se luminează de ziuă, că plecăm numaidecât la București.

În odaia de toate zilele, Sânziana și Sandu Dragomir se-ntinseseră unul lângă altul pe patul de scânduri cu saltea de paie și-și rezimaseră capul de căpătâie cu fața de pânză de în groasă, umplută cu câlți, după cum înghioldeau. Stinseseră becul în speranța c-aveau să ațipească un ceas-două.

Cu ochii închiși se chinuiau amândoi s-adoarmă și nu vorbeau de teamă să nu sperie somnul care nu le dădea nici un semn. Sânziana, ca și Sandu Dragomir, se gândea la Mărinică, un copil cuminte, pe care de mic îl luase Anicuța pe lângă ea, îl dăduse la grădinița din cartier, la școala generală, apoi la un liceu de metalurgie, „ca să iasă cu meserie la mână”. Intrase și la seral, la Politehnică, tot la metalurgie. Ziua lucra la „23 August”. Fiecare bănuț i-l dădea Anicuței, „ca să-i rostuiești matale, tușică, și să ne facem și noi apartament”. Îi plăcea s-asculte poveștile de dinainte de război și din prizonierat ale lui domnu' Sandu, și mare bucurie era pentru el să-i repare câte ceva doamnei Stela Dobrian. „Doamnă, până dreg eu pe-aici, dumneavoastră puteți să cântați la pian”. Îi plăcea că Stela Dobrian nu se ținea cu nasul pe sus, îl punea la masă-n sufragerie, îi dădea o gustare, îl plimba prin apartament și-i vorbea despre fiecare mobilă, despre fiecare tablou, despre fiecare covor, despre fiecare obiect; Mărinică-i sorbea cuvintele, iar pupilele i se dilatau de parc-ar fi vrut să absoarbă fiecare lucru împreună cu povestea lui. „E-o plăcere să-l vezi pe băiatu' ăsta cum ascultă, cum privește. Prima generație-ncălțată, avidă să-nvețe și nepoluată”. Mărinică nu vorbea niciodată neîntrebat. Răspundea cu bun-simț, la locul lui, cu timiditate, ca și când s-ar fi scuzat pentru fiecare vorbă rostită.

Nimeni nu l-ar fi crezut în stare să devină participant pasional la o mișcare de masse, gata să-mbrățișeze, fără nici o rezervă, o idee. „Ce știm noi despre alții?”, se-ntrebase Sânziana, deschizând ochii și-ncercând să străpungă întunericul din camera străină în care o adusese un capriciu al sorții. Parcă despre fata ei din RFG, Ana, ce mai știa? Ce poți afla despre un om în trei-patru minute pe săptămână la telefon? Că e sănătos, că nu e sănătos, că-i merge sau că nu-i merge bine, că vrea să plece într-o vacanță, că s-a-ntors dintr-o vacanță. Mai nimic. Despre evoluția ei sufletească și intelectuală, despre felul cum își creștea fetița, Ingrid, mai mult presupuneri din scrisorile rare pe care i le scriau împreună fiica și ginerele „nemți”. Sânziana-și simțea trupul, sufletul și mintea ca de plumb. Ațipise totuși; o visase pe mama ei, Smaranda Hangan, moartă cu ani în urmă. Era-ntr-o rochie lungă, lila, cu ape viorii, bordo, grena, și din ea plecau de la picioare și până-n cap raze violet transparente. Parcă se aflau într-un lan de levănțică. „Mamă, cum e pe la voi?”, o-ntreba Sânziana, care nu-și dădea seama-n vis că mamă-sa murise. „Aici nu e nici cald, nici frig. La voi știu că bate mereu vântul. Asta e…”. Și-i făcuse un semn liniștitor cu mâna. „Mamă…”, o mai strigase Sânziana, vrând să-i mai pună o întrebare. „Destul…”, și mamă-sa se ridicase în văzduh pe trepte de abur violaceu.

A patra zi de Crăciun era înmormântarea Profesorului. După luni de chin inimaginabil, când ajunseseră la limita puterilor și nevasta și amanta, care-l vegheau neîntrerupt, Dumnezeu se-ndurase de el. În biserică – nici o lacrimă pe nici un chip. Discursurile, elogiile de dinainte de „veșnica pomenire” nu le-ascultase nimeni. Președintele Academiei, prezent la ceremonie era-nsoțit de doi mitraliori din trupele anti-teroriste. Și fără prezența celor doi purtători de „Kalașnikov”, care nu se asortau cu atmosfera funebră, oamenilor le era gândul la zgomotul de tun de-afară, la invizibilii și cu-atât mai primejdioșii teroriști, la viitorul lor, al românilor, și chiar deloc la cel dispărut. Morții cu morții. Pe treptele bisericii, după ce fusese coborât sicriul și așezat în mașina mortuară, însoțit de cele două văduve înfrățite, Titus-Livius Calomfir transmitea câteva înțelepciuni publicului spectator dispus să-l asculte. „Acuma trebuie să luptăm cu toate forțele împotriva comunismului”, declara Tituț, pe-un ton peremptoriu. „Și cu tovarășul Nicolae Ceaușescu și realegerea lui în funcția de Secretar-general al Partidului, cum ne propuneai prin octombrie, cum rămâne, Tituț dragă?”, i se-adresase Sânziana Hangan, care n-avea limba cusută. „Asta aparține trecutului și noi trebuie să ne luptăm pentru prezent și pentru

viitor”, intrase repede-n vorbă Ana Rotaru-Melinte, secretara de Partid pe Institut. „Bine-nțeles”, îi ținuse isonul și Cora Tăune, soție de membru CC al PCR. Cu excepția Luciei Rachieru, a Valentinei Presură și-a Mioarei Ploscaru, toată lumea-și întorsese jenată privirea de la Sânziana Hangan. „Dragii mei, sunt sigură că veți lupta cu-același sârg împotriva comunismului, cum ați luptat până acum pentru comunism. Hai s-o lăsăm moartă și să-l conducem pe răposatul la groapă”. Și Sânziana Hangan îi trecuse-n revistă, cu-o privire neutră, pe Titus-Livius Calomfir, pe Ana Rotaru-Melinte și pe Cora Tăune. Replica și privirea asta de pe treptele bisericii Sfântul Elefterie aveau să-i atragă Sânzienei aprecierea post-decembristă de neo-crypto-comunistă. În fine, de bolșevică a Institutului. Fiindcă nimeni nu luptă mai îndârjit pentru acreditarea în prezent decât cei care au de spălat trecutul. Trio-ul Titus-Livius Calomfir, Ana Rotaru-Melinte, Cora Tăune aveau să devină cei mai vajnici anticomuniști, nemulțumindu-se să-și „imaculeze” în acest fel trecutul și să-și administreze fructuos prezentul, dar arătându-și disprețul și tratându-i drept nostalgici ai comunismului pe unii care nici măcar membri de partid nu fuseseră, necum părtași la ciolanul burselor în Occident, al tuturor schimburilor de experiență tot în Occident, al tuturor comunicărilor și-al tuturor simpozioanelor ca ei trei și ca încă vreo câțiva tovarăși din Institut. Vina celor rezervați în fața noutăților post-decembriste consta în privirea lor critică asupra a tot ceea ce se-ntâmpla, nu se extaziau în fața FSN-ului, dar nici în fața partidelor reînviate ca niște fenicși rămași multă vreme în formă de cenușă. Puterea o voiau și unii și alții. Cei rămași de căruță, fiindcă unii fuseseră mai informați și mai iuți de picior, voiau neapărat să-i dea jos pe cei care știuseră să ia vehiculul din mers. Înviații din cenușă nu acceptau un kilometru zero de pornire la noul drum. Nu se dovediseră prea inspirați vrând s-aducă istoria cu 45 de ani înapoi. Și nici s-amenințe cu măsuri represive pe comuniști când, convinși și mai ales de circumstanță, România avea cam patru milioane de membri de partid, membri care, fiecare mai avea o mamă, un tată, o nevastă, un copil, deci lume multă interesată să n-aibă de-a face cu nici o represiune. În afara celor pe care comunismul îi scosese de la pământ pe jos și-i adusese „la bloc”, la oraș. Pe frică și pe suspiciune se clădește ca pe nisip. Și-apoi de nimic nu se teme omul mai mult decât de necunoscut. Era o lume speriată de ce vedea și nu pricepea. De ce s-o mai fi speriat suplimentar și cu ceva ce pricepea?

— Domnule Cațafani, ce părere aveți de ceea ce se-ntâmplă? i se-adresase, într-o zi, Sânziana Hangan unui domn în vârstă, țărănist marcant, care totaliza vreo 17-18 ani de pușcărie și de domiciliu forțat în Bărăgan.

— Zic eu că s-a pornit cu stângul. Ai noștri ar trebui să-i lase-n pace pe comuniștii ăștia din linia a doua, care-au luat puterea. Să-i lase-n pace. Dac-au să conducă bine – foarte bine, dac-au să conducă prost se erodează și pe urmă vin „istoricii” la putere. Dar așa cum au luat-o „istoricii”, cu discreditatul prin străinătate, cu popor de brute și de nărozi, nu fac nici o ispravă. Când au s-ajungă ei la putere au să defileze tot sub firma asta de popor handicapat. Îmi pare rău că unii nu-nvață nimic din istorie.

— Și dumneavoastră, ca vechi țărănist, n-aveți nici un cuvânt de spus?

— Nu prea am loc. Mai întâi, de cei vechi, care-și arogă pentru trecut roluri pe care nu le-au avut; apoi n-ai loc de „țărăniștii” proveniți din activiștii PCR. Vremea oamenilor cinstiți nu vine niciodată. Toți la un loc, nemulțumiți de rolurile care le revin în momentul de față, vor ca soluție a soluțiilor „înc-o revoluție”, fiindcă prea i-a lăsat să ducă tava prima, pe care, cât o fi fost revoluție, cât lovitură de Stat, oricum n-au făcut-o ei. Vor să-i ia locul primului ocupant. Au stat patrușcinci de ani la umbră și-acum nu mai au răbdare câțiva ani, o legislatură, hai două, că nu există un partid ajuns la putere care să nu ia și măsuri antipopulare, măsuri cu care, obligatoriu, supără parte din cetățeni.

— Domnule Cațafani, cum vedeți dumneavoastră viitorul acestei Țări?

— Fără să fiu profet, zic că vreo fericire nu ne-așteaptă. S-ar putea să fim lăsați iară-n sfera rusească, la noua-mpărțire a lumii, că-ți dai seama că lumea se-mparte cum s-a-mpărțit totdeauna, după orice răsturnare de situații. Iar, într-o versiune optimistă, dacă nu ne-or lăsa tot cordon sanitar al Europei izolându-se de slavi, o să fim și noi un stat cel mult de mâna a doua.

— Cum am fost de când ne știm.

— Exact. Cine spune c-am fost vreodată un stat de rangul întâi, înfrumusețează trecutul exact ca unii dintre colegii mei de partid, care, pe vremea lui Maniu, făceau cafele și le-aduceau cu tava, conduceau mașina lui Maniu sau îi duceau servieta, iar azi nu se vor doar lideri ai prezentului, dar își fac și pentru trecut biografii de lideri. Eu sunt un martor incomod, fiindcă știu adevărul și-i cunosc pe fiecare cum îmi cunosc buzunarele. Am rămas membru onorific și, date fiind și vârsta mea matusalemică și

sănătatea, tot mai puțină, m-am dat complet deoparte, ca să nu mai creez jene și zâmbete strâmbe în jurul meu.

— Domnule Cațafani, dac-ați mai lua viața de la-nceput, ce-ați face?

— Nimic din ce-am făcut, deși nu-mi reproșez că vreodată n-aș fi jucat cinstit. N-am făcut politică pentru căpătuială, cum a făcut mai toată lumea pe vremea mea…

— Și-o să facă la fel totdeauna.

— Am făcut politică în dorința de mai bine pentru Țara asta și nici eu, nici Țara, nu ne-am ales cu nimic: ba eu m-am ales cu șapteșpe ani de Aiud, de Gherla și de Bărăgan. Dac-aș mai lua viața de la-nceput aș face o meserie științifică: medicină, de exemplu. Tata era un doctor foarte cunoscut în toată zona Brăilei. Puțin îi păsa ce guvern e, ce partid pleacă de la putere, ce partid vine. „Mie, stetoscopul, Rśntgenul, urechea, mâinile ți ochii nu mi le-au dat nici unii, nu mi le iau nici unii. Mă uit la tine, băiete, cât ești de naiv: cum crezi tu că ăștia ai tăi au să schimbe fața României?”. Și n-au schimbat-o. Asta aș face, dragă Sânziana. Sau fizică, matematică, științe naturale, ceva pozitiv care dă mai multă-ncredere-n lume și siguranță de sine.

— Credeți, domnule Cațafani? Dacă i-ați vedea pe colegii mei cum își refac biografiile, cum simulează și azi, așa cum au simulat și până în decembrie '89. Vor să-și păstreze privilegiile, atâtea câte pot fi în microbiologia autohtonă. Fosta noastră secretară de partid, brusc a descoperit că neam de neamul ei au fost liberali. Nu e miting, reuniune la liberali să nu fie și ea poponeț. Fără să se-nscrie-n partid. I-a ajuns partidul comunist. Dar ca să se știe că e anti-FSN, că e-o intelectuală, că e-o disidentă post-decembristă. Și de ce? Fiindcă e vorba de-o bursă de trei luni la Londra și nu vrea s-o scape. Fiindcă fostul tovarăș de legătură cu fostul Birou II, cu Tovarășa împușcată, cochetează cu toate partidele și vrea să se lanseze-n politică; și, având un asemenea aliat de nădejde-n fosta secretară de partid, o propune tot pe ea la bursă. Cine-a fost reprezentativ pe vremea comunismului este și astăzi. Cine-a bătut mapamondul, îl bate și-o să-l tot bată. Aceiași.

— E firesc. Nimic nu este și nu va fi vreodată cotat mai sus decât oportunismul. Am să-ți dau un exemplu. După august 1944, doi agenți români de la „Intelligence Service”, care-au activat în România din timpul războiului și până prin '47, au avut următoarea soartă. Eugen Cristescu îi știa, Antonescu-i știa. Îi lăsau în pace fiindcă era preferabil să-i știe decât

să-i închidă și să implanteze englezii alții. Vine bravul vostru regim comunist, pe unul îl trimite zece ani la Aiud, după care englezii l-au scos din țară – englezii fiind singura nație care-și recunoaște și-și recuperează agenții. Celălalt a acceptat rapid colaborarea cu Partidul și cu Securitatea și e, bine-mersi, profesor universitar, șef de publicație artistică, membru al Academiei; așa o duce de la instaurarea comunismului și până astăzi. Nu e zi națională a vreunei țări occidentale, nu e dineu oferit de vreun ambasador occidental la care dânsul și consoarta dumisale să fi lipsit 45 de ani ori să lipsească astăzi. În străinătate s-a dus și se duce cu nevastă, cu fiica nevestei, cum am trece noi de pe trotuarul ăsta pe ăl de vizavi. Sunt oameni pe lumea asta, majoritatea, care n-au nici o convingere, mai bine zis care nu acționează în virtutea nici unei convingeri; îi interesează un singur lucru: să trăiască bine. Pentru acest principiu de viață, al oportunismului militant, n-au mamă, n-au tată și, mai ales, n-au patrie-adorată.

— Știu, domnule Cațafani, că așa e de când lumea. Dar nu mă pot împiedica să nu-mi fie scârbă. Dac-ar veni unul în balconul ăsta de la Universitate, la radio, la televiziune și-ar spune: am făcut pe comunistul ca s-o duc mai bine, zău dacă nu l-aș aplauda. Dar vine fiecare și face pe victima, după ce-a profitat cât a putut de pe urma comunismului, și-ți povestește cum nu putea dormi pe vremea aia de oprimat și de ros de propria conștiință.

— Dac-ar face spovedania asta simplă: am vrut s-o duc mai bine, i s-ar pune și prezentul sub semnul întrebării. Pe când așa: te pui cu oprimarea comunismului și cu procesele de conștiință? N-o vezi pe fosta matale colegă de liceu, Sabina Josan, cum ne vorbește în chip de puritate și de oprimare întruchipate, din toate balcoanele, de la toate emisiunile de televiziune, în scurtele răspasuri când nu clipește gingaș și nu-și țuguiază copilărește buzele prin ăle străinătăți? A ajuns mai ceva decât moaștele sfintei Paraschiva de sfântă, nemaivorbind de omniprezență.

— Un coleg de-al ei spunea pe vremea împușcatului că Sabina mai avea nițel și cădea de pe glob, că nu mai avea unde se duce, atâta-l bătuse-n lung și-n lat.

— Cel mai mult mi-a plăcut zilele trecute, când a lansat o carte de eseuri. A-ntrebat-o un reporter de la Radio când a scris cartea asta. Și ea a răspuns: „În anii cât am fost interzisă”. Eu, după câte știu, semnătura la gazeta unde-avea cronica plastică i-a fost interzisă vreo trei luni.

— În perioada interdicției i s-a tipărit un album de reproduceri în câteva limbi și-a fost trimisă și într-o delegație oficială-n Belgia. Știu de la doamna Stela Dobrian. Eu pot să cred că orice om a adunat în el ură împotriva regimului comunist, dar să faci pe victima fără să fi fost, e de prost-gust, nemaivorbind de aspectul moral.

— Sabina Josan face parte din categoria celor care și dacă pică din avion de la zece mii de metri pică pe moale. Când a lansat, acum, de curând, un nou album, m-am nimerit și eu în librărie. În timp ce ea era asaltată de lume la autografe, sosește și Virgil Marișescu. După cum știi, ea-i ține trena la toate întrunirile electorale și-i pășește alături cu brațe încărcate de flori, de parcă vine de la cununie. Vine Marișescu-n librărie și se năpustește toată lumea pe el, de parcă venise Mesia, și toți doreau autografe din partea lui. Liniștit, a-nceput să dea autografe pe albumul Sabinei Josan. Responsabila librăriei, care privea cu un zâmbet ironic toată scena, s-a apropiat de Marișescu și i-a spus: „Vi se pare normal să dați autografe pe cartea altcuiva?”. „O, aveți dreptate, nu mai fac!” și a râs cu toți dinții lui frumoși. I s-au umplut obrajii de gropițe și, cu o știință de homme à femmes, i-a sărutat librăresei mâna. În vremea asta, Vincențiu Velisar, făcând pe la jeune fille de la maison, se-ntreținea cu publicul, cu Virgil Marișescu, și invita lumea la un pișcot și la șampanie. Mă uitam amuzat cum femeia asta, care face pe copilița la cinzeci de ani, care, cu tot aerul ei săltăreț și cu toată silueta, a-nceput să lase fălci, mă uitam cum nici nu i-a murit bine un protector, și ce protector, „conul Petruț”, și repede și-a făcut rost de altul, ce e drept cu mai multă osteneală, că ăstuia trebuie să-i țină mereu trena, iar ăsta umblă ca strechea, fiindcă și el e-n plină albire de biografie și trebuie să se ostenească pentru noii stăpâni. Sânziana, s-a schimbat conformismul: ieri era comunismul, azi e disidența.

— Domnule Cațafani, în noul conformism trebuie să faci neapărat pe credinciosul, să te-afișezi în biserici și să-ți faci cruci până la buric și să ții neapărat cu opoziția și cu Virgil Marișescu, Țuțu, cum îi spuneau foștii colegi de facultate.

— Un personaj oarecare ca valoare, umflat cu țeava dinăuntru și din afară, iar el, nefiind un geniu, începe să și creadă că este exact de dimensiunile la care l-a adus pompa de umflat baloane.

— Ceaușescu i-a fost un bun predecesor, și el ajunsese să se creadă genial, după toate osanalele care i se-aduceau.

— Popoarele au nevoie de mituri. Poporul român nu se simte bine dacă nu e mințit. Cu cât îl minți mai abracadabrant, cu-atât te crede mai mult.

— Și ăștia de la putere?

— În majoritate covârșitoare, își fac afacerile. Mai sunt și câțiva naivi printre ei, ca de-alde mine la timpul meu; în rest – băieți buni, puși pe căpătuială. Nici mai răi, nici mai buni decât alții. Au lucrat curățel, în sensul că nu s-a declanșat un război civil în regulă; cu ungurii la Târgu Mureș s-au făcut n-aude, n-a vede, na greul pământului, fiindcă știu că rușii-i susțin, Occidentul îi susține! Cine observă manevrele ungurilor de alipire la Ungaria este extremist, naționalist-șovin. Ce vrei? Sunt toți crescuți la școala internaționalistă a Moscovei. Între cele două războaie, comuniștii au fost interziși în România fiindcă susțineau drepturile rușilor asupra Basarabiei, adică dezmembrarea a ceea ce ne adusese 1 Decembrie 1918, contra unui milion de morți și de schilodiți. Moda patriotismului, a naționalismului a trecut. Când mâncam la cantină, la „Scriitori”, Țuțea spunea cu voce tare, să-l audă toată suflarea: „Domnilor, o dată cu Ceaușescu o să moară ultimul mare naționalist român”.

— Deci, intrăm într-altă internațională…

— Totul e cum o să intrăm. Pe simpatii și pe sentimente e naiv să pui preț în politică. Politica are o singură zeitate tutelară: interesul.

— Nici în viața personală a oamenilor nu e altfel.

— În viața personală oamenii mai fac și câte-un coup de tęte, inflamați de eros, care-n mod elegant se numește sentiment, în politică nu intervine sexualitatea. Acolo – vorbesc de politica de anvergură, la nivel internațional – totul pare făcut de eunuci.

— Domnule Cațafani, nu mi-am închipuit că așa avea să fie căderea comunismului. Nu m-am așteptat să iasă atâta ură, atâta infamie între oameni care-n timpul comunismului au trăit cot la cot, în bună-înțelegere.

— Draga mea, pe vreme liniștită, că e frumoasă, că e mohorâtă, gunoaiele stau fiecare la locul lui; cum vine o vijelie, toate năvălesc în aer, îți intră-n ochi și-n gură. Murdăria asta zăcea-n oameni, nici de ieri, nici de azi; până acum au ținut-o-n frâu de frică. În cúrele mele de Aiud și de Gherla am văzut toate fețele umanului. Nici acolo, nici grozăvia de-acolo nu-i înfrățea. Nu se puteau considera doar niște deținuți, deci nu se puteau abstrage din ranchiunile trecutului și era de necrezut câtă ură puteau acumula în acel prezent, și nu împotriva regimului comunist care ne luase

tuturor celor de-acolo libertatea, nu împotriva anchetatorilor, a paznicilor, a opresorilor, ci unul împotriva altuia.

— Deci, omul nu-nvață nimic din nimic.

— Și, mai ales, din istorie. De la analfabet la șefi de state, unul nu-nvață nimic. După cum putem vedea, nici un sistem filosofic, nici o religie, nimic-nimic nu face omul nici mai bun, nici mai înțelept. Altminteri ar mai fi atâtea kilograme de legi, de dispoziții, de constituții, de coduri penale? Toate sunt făcute ca să tempereze animalitatea din om. Acum au ieșit la suprafață toate gunoaiele din oameni, cu-o virulență pe măsura a patrușcinci de ani câți au fiert la oală cu presiune.

— Fără să fiu cine-știe-ce încrezătoare-n oameni trebuie să spun că nu mi-aș fi-nchipuit ce zace într-unii alături de care trăiesc de douăzeci de ani.

— Totul e să-ți păstrezi firea în fața „surprizelor” astea. Dacă te mai miri de oameni, ăsta-i semn de tinerețe și semn că ai trăit într-un singur regim și că ți-ai făcut închipuiri despre cel în care n-ai trăit. Alături de Decalog, ca normă de conviețuire, ca normă pentru sufletul omului aș pune poezia Dacă, preceptele acelea atât de înalte și de mângâietoare ale lui Kipling în fața adversității venite de la semeni. Le știi?

— Le știu. Și mi-a mai mers la suflet o vorbă a lui: My country – wrong or right.

— Așa, fata mea. Lumea e urâtă. Să luăm din ea ce a greșit frumos: să-i ascultăm pe Vivaldi, pe Mozart, pe Beethoven și pe alții de pe linia aceleiași „greșeli”.

CAPITOLUL ȘAPTE.

De la revoluție (sau ce fusese) încoace, Sânziana, înainte de-a porni spre Institut, înghițea un Rudotel, „calmant de zi”, iar când intra pe poarta Institutului își repeta întruna o maximă a lui La Rochefoucauld: „nimeni nu este nici atât de bun, nici atât de rău cât pare”. De agitația și de vânzoleala ce se instalaseră în Institut după decembrie '89, care coincisese și cu moartea Profesorului și cu numirea unui interimar, un valoros om de știință dar fără nici o autoritate, era de mirare că nu muriseră toate culturile, că nu răposaseră toți germenii și toate animalele de experiment. Și se putea spune că supraviețuirea se datora laborantelor și contabilei, care nu erau atât de pasionate de politică pe cât era personalul de cercetare. Văzând-o pe doctorița Sânziana Hangan că nu se mișcă din fața microscopului și-a mesei cu fișe, la ea veneau și laborantele și contabila să-i spună care mai era situația materialelor și cea financiară din Institut. Ore-n șir, noua disidență comenta, presupunea, se revolta și-njura noua putere. Cât ținuse Piața-Universității lipseau cu schimbul de la slujbă, ca să aibă știrile la minut. Nu cumva să se petreacă ceva acolo și să le scape. Apăruse pe halate ecusonul cu „golan” și unii-și atârnau și medalioane cu M. S. Regele Mihai, de când Facultatea de Arhitectură descoperise că „Monarhia salvează România”. Unii dintre ei își petreceau și noaptea, parțial dacă nu total în Piață, ca în singurul loc eliberat de comunism. Din balconul de la Geologie, Sabina Josan comunicase auditoriului din Piață că muncitorimea trebuia iertată pentru ce alesese, datorită incapacității ei de-a deosebi răul de bine. Lucia Rachieru, Mioara Ploscaru și Valentina Presură votaseră cu Iliescu și cu F. S. N.-ul și nu li se păruse că trebuia să facă un mister din alegerea lor. Li se spusese-n față că numai tâmpiții puteau face asemenea alegere, tâmpiții și trădătorii de Țară. Toată lumea le ocolea și le răspundea la bună-ziua din vârful buzelor, cu o scârbă de parcă ar fi trecut pe lângă un rahat proaspăt. Pe Sânziana Hangan care, de când cu disidenții post-comuniști, inițiatorii unei noi lupte, români contra români, avându-i în frunte pe Titus Livius Calomfir, pe Ana Rotaru-Melinte și pe Cora Tăune, nu mai spunea decât „bună-dimineața” – la venire și „la revedere” – la plecare, n-o-ntreba nimeni cu cine votase, deși bănuielile cele mai negre planau asupra ei care, deși cu bărbat fugit în Statele Unite și cu fată plecată oficial în R. F. G., nu frecventase nici Piața Universității și nici ecuson de „golan” nu-și atârnase-n piept.

Sânziana Hangan se dusese conștiincios la vot, profitând de dreptul ei garantat de Constituție și ștampilând buletinele, și pentru președinte și pentru Parlament; de sus până jos, pe toate foile scrisese și cu pixul „ANULAT”.

Cu firava ei putere cetățenească nu alesese pe nimeni. Procedase astfel, nu pentru a-i copia pe nemți, care se duceau neabătut la votare, dar, dacă nu le convenea nici un candidat, ștampilau buletinul de vot pe față și scriau „niciunul”. Pentru Sânziana lucrurile erau prea nelămurite, cu prea multe semne de întrebare în privința „emanaților”, cum îi numeau în derâdere „disidenții” post-festum pe cei care luaseră puterea după '89; iar pe cei propuși de partidele „istorice” nu-i putuse lua în serios. Decât să-i pară rău de alegerea făcută, preferase să-și îndeplinească doar datoria cetățenească de-a se prezenta la vot. Dacă-i dădea Dumnezeu zile, în doi ani poate i se mai lămureau lucrurile și se hotăra să voteze pe careva. N-avea-ncredere-n nimeni, dintre cei care se oferiseră să conducă România. Unii prea miroseau a P. C. R., alții prea erau palavragii și lipsiți de simțul realității. „Dacă mă alegeți pe mine, fiecare român va avea o pistă de ski”. La replica asta electorală Sânziana râsese de se scuturase scaunul cu ea.

Suzi Priboianu care, de când era ea pe lume, știa totul mai bine decât oricine și era pusă pe harță-n fiece moment al zilei, nu-nsemnase cine-știe-ce surpriză pentru Sânziana prin efervescența antiîn care trăia, începând cu decembrie 1989, revoltată că „ăștia” nu dădeau înapoi moșiile moșierilor, ca să-și fi recuperat și ea averea părinților care, învățători modești de țară, să fi tot avut treișpe-paișpe pogoane când veniseră comuniștii la putere. Nici Anișoara Grigorescu, cea care-și evoca mereu, cu tandrețe copilărească bunicii, cu aerul ei de cucoană din secolul trecut, nu fusese o surpriză, fiindcă ideile, atâtea câte le vehicula, îi aparțineau bărbatului ei. Ea nu era decât o porta-voce care-i ținea isonul Suzanei Priboianu în privința restituirii moșiilor. Deosebirea între ele era de ordinul mărimii revendicative: părinții Anișoarei chiar avuseseră moșie.

Ana Rotaru-Melinte, fosta secretară P. C. R. pe Institut, foarte la locul ei și decentă în perioada acelei însărcinări partinice, femeie la fel de inteligentă și de cultivată pe cât de abilă, făcuse, prin ajutorul dezinteresat al lui Titus-Livius Calomfir, rost de-o plecare pe trei luni la Londra, care-i era bine-cunoscută din alte patru schimburi de experiență avute acolo până în 1989.

Într-o zi, povestind că-și făcuse bagajele, că le lăsase celor doi copii și bărbatului frigiderul plin pentru cel puțin două săptămâni, se plânsese că nu găsise nicăieri ciorapi-dress pe măsura ei. Valentina Presură îi oferise trei dressuri noi. „Nu iau de la tine că ești F. S. N.-istă”. „Caută-n „Opoziție”, îi replicase Valentina Presură la fel de sec, fără umbră de glumă, cum i se-adresase și Ana Rotaru-Melinte. Sânzienei îi venise să se frece la ochi și să-și desfunde urechile, fiindcă tot nu-i venea să creadă că ce văzuse și ce auzise era adevărat. Cum nu-i venise să-și creadă ochilor și urechilor când avusese loc altercația între Sidi Pușcaș și Lucia Rachieru.

În ultima vreme, de când cu venirea la putere a neo-crypto-comuniștilor, Sidi, foarte dezamăgită că țărăniștii nu câștigaseră alegerile, nu scăpa nici o ocazie să-nțepe cu câte o vorbă bine simțită pe oricine bănuia antiopoziționist. Îi cășunase pe Mioara Ploscaru, ființă optimistă și robustă sufletește, care-și crescuse copilul singură, din categoria oamenilor obișnuiți, care, din când în când, azvârlea câte o vorbă hâtră, greu de uitat.

Disidentele din același laborator cu Sânziana se lamentau într-o zi, ca în toate de altfel, de slăbiciunea de minte a poporului român care nu-l alesese pe Rațiu, care ar fi făcut cu totul altceva din România, decât aveau să facă „nenorociții ăștia”.

— De exemplu, piste de ski la tăt românul. Când mă gândesc cu că bietul tata a murit și n-a apucat și el pistă de ski, intrase-n vorbă Mioara Ploscaru, râzând cu gura pân' la urechi.

— Numai voi, idioții care i-ați votat pe ăștia, puteți vorbi așa și puteți lua-n derâdere un asemenea om, sărise Sidi ca arsă de pe scaun, roșie până-n albul ochilor.

— Dragă Sidi, i se-adresase Sânziana, dacă tot vorbim de democrație, înțeleg că fiecare alege pe cine vrea și pentru asta nu e obligatoriu să fii idiot. Nu-nțeleg să facem atmosfera irespirabilă de dragul politicii, mai ales că printre noi n-avem politicieni de meserie.

— Numai voi, colaboraționiștii comunismului, ca tine și ca Mioara puteți vorbi așa. Omul ăsta…

— Care om?

— Rațiu… a spus clar: vreți să mergeți înapoi spre Rusia, votați-l pe Iliescu, vreți s-ajungeți în Occident, votați-mă pe mine. Numai voi, colaboraționiștii, vreți înapoi spre Rusia.

După ce-i azvârlise Sânzienei o privire cu care ar fi ucis-o, Sidi Pușcaș își târșise cu zgomot scaunul și se-așezase.

— Ai dreptate, Sidi, eu și Mioara am fost niște colaboraționiste: noi numai burse-n străinătate, numai prime, numai felicitări, numai avansări, în timp ce tu mureai luptând pe baricade împotriva comunismului.

— Eu trebuia să lupt, un om singur care n-aveam pe nimeni la spate?!

— Spre deosebire de mine și de Mioara, care-l aveam la spate chiar pe Ceaușescu și toată Securitatea.

Sânziana era sigură că Sidoniei Pușcaș, Sidi, avea să-i pară rău de vorbele pe care i le spusese-n acea zi, cum îi păruse și-i părea rău de ieșirea față de Lucia Rachieru. Sânziana se-ndepărtase sufletește de Sidi exact din ziua altercației acesteia cu Lucia Rachieru. Pentru prima oară își adusese aminte Sânziana maxima lui La Rochefoucauld, „nimeni nu este nici atât de bun nici atât de rău cât pare”, maximă pe care o citise undeva, cu ani în urmă. Sidi Pușcaș, eficientă ca nimeni altul cu fapta, gata să bată drumul spitalelor la bolnavi, cu sarsanale de mâncare, de prăjituri, de compoturi, neglija în relațiile cu oamenii valoarea cuvintelor și probabil nu-i ajunsese la cunoștință un proverb oriental care te-nvață că o faptă rea se poate șterge cu-o faptă bună, dar o vorbă rea nu se mai șterge cu nimic. Vorba o dată ieșită din gură e ca piatra pornită din praștie. Chiar să nu fi avut Sidi Pușcaș nici o bănuială a răului pe care-l face cuvântul? De ce nu-și dădea osteneala să-și învingă nemulțumirile și frustrările și să nu facă din ele bolovani pe care să-i azvârle apoi asupra altora, în accese de nestăpânire, și exact asupra unora care nu i se-arătaseră niciodată ostili? Aduna veninul ca într-un rezervor care se cerea golit din când în când. Sidi Pușcaș fusese unicul om de care Sânziana se apropiase în douăzeci de ani de Institut. Nu-i făcuse confidențe, fiindcă Sânziana nu era o fire confesivă. Dar o simțea pe Sidi ca pe-un prieten. Din ziua altercației între Sidi și Lucia Rachieru, Sânziana se simțise în fața Sidoniei Pușcaș ca omul care, cunoscând un text, descoperă după ani că l-a interpretat greșit. Acea zi îi zdruncinase Sânzienei încrederea în propria judecată asupra oamenilor.

De unde, până-n '89, Sidi Pușcaș o socotea pe Valeria Stoianovici, Reli, colega lor, o campioană a chiulului și-a superficialității, după '89, când Reli se declarase disidentă de la bun-început, ocupându-se asiduu cu trasul de sfori pentru o deplasare mai lungă-n străinătate, deodată Sidi Pușcaș o-ndrăgise și nu vorbea decât de-ntrunirile politico-mondene la care participa Reli. Sidi Pușcaș se număra printre cei care, atunci când vorbesc despre ceva dezagreabil strâmbă din gură, își încrețesc fruntea, în fine, nu știu cum să marcheze fizionomic ceea ce spun, iar când vorbesc despre ceva care le

face plăcere își micșorează gura, își țuguiază buzele, ochii le râd, fața li se rotunjește, respiră mulțumirea prin toți porii. Din '90, când pomenea ceva în legătură cu Valeria Stoianovici, Sidi era toată lapte și miere.

— Reli se face soacră, venise ea cu marea veste într-o zi, radiind de bucurie, ca și când căsătoria fiului Valeriei Stoianovici i-ar fi adus cine-știe-ce schimbare extraordinară în viață.

Sânziana se uitase la Sidi Pușcaș ca la un obiect căruia până atunci îi văzuse numai fața, dar căruia nu-i luase amănunțit scama ca să-i descopere eventualele fisuri.

Văzând brusca schimbare de atitudine a Sidoniei Pușcaș față de Reli Stoianovici, Sânziana înțelesese pe viu ce-i spusese o dată domnul Cațafani despre Carol al II-lea. „Atitudinea lui Carol al II-lea față de cineva era determinată de atitudinea aceluia față de legătura lui cu Lupeasca. Erai de acord cu această legătură, erai bun; nu erai de acord, erai dat la o parte”.

Pe vremea lui Ceaușescu, Sânziana-și văzuse de microscopul și de temele ei de cercetare și se rezumase la strictă civilitate în relațiile colegiale. După '89 își continuase cu și mai mult spor „emigrația interioară”. Mai schimba câteva cuvinte-n fugă, pe culoar, cu Lucia Rachieru, cu Mioara Ploscaru, cu Valentina Presură și cu-o doctoriță mai vârstnică decât ele, țărănistă declarată, ființă pașnică, păstrându-și față de toată lumea aceeași atitudine ca și până-n '89. Nu făcea, cum nu făcuse niciodată, caz de cei cinci ani de pușcărie politică din tinerețe. Doamna doctor Negoșanu nu căuta să convingă pe nimeni de nimic și socotea că pe lume erau mult mai multe pricini de necaz decât nemulțumirile de ordin politic. Prin atitudinea egală față de toată lumea din Institut, doamna doctor Negoșanu voia să dea de-nțeles că nu era de acord cu atmosfera de dușmănie și de intoleranță care se instalase, din considerente politice. De câte ori se-ncingeau spiritele, cu vorbă blândă le spunea:

— Dragii mei, dacă vreți democrație, învățați-vă să respectați și părerea celuilalt. Dacă nu acceptați pluralismul de păreri – altfel spus, pluralismul politic – înseamnă că vreți tot dictatură: un marș după care să defileze toată lumea, iar cine iese din rând – hop cu el la zdup! Intoleranța nu e semn de democrație. Sunteți tributari ai comunismului. Vreți să defileze toată lumea-ntr-o coloană. A câștigat F. S. N.-ul, aveți răbdare c-au să câștige și alții. Pân-atunci nu e cazul să vă urâți în halul ăsta și să vă tratați drept idioți fiindcă aveți păreri diferite.

„Disidenții” reușiseră să-i facă pe F. S. N.-iști să se ferească de ei de parcă s-ar fi aflat în ilegalitate.

Dactilografa Institutului, absolventă a unei Facultăți de metalurgie, în momentul acela amantă a directorului interimar, după ce cu câțiva ani în urmă fusese a secretarului științific, le aducea în fiecare zi „Academia Cațavencu”, și, după ce comenta hazul de-acolo, ofta și spunea invariabil „Nu știu ce m-aș face fără „Cațavencu”, la câtă minciună ne servesc „ăștia”. Unele glume din acea gazetă făceau pe toată lumea să râdă, la altele unora le venea-nu le venea, râdeau ca să-i facă plăcere Nadiei. Printre cei din urmă se număra Sidi Pușcaș, care-i spunea cu ani în urmă Sânzienei Hangan că Nadia-i plăcea pentru aspectul ei de țățică, pentru viguroasa ei vulgaritate. Măcar în privința Nadiei, „evenimentele” din '89 nu-i schimbaseră părerea. Sidi, atât de strictă în considerațiile ei morale asupra oamenilor, fusese totdeauna indulgentă cu Nadia. Nu se-arătase șocată de faptul că Nadia se lăsase măritată cu vărul secretarului-științific, care n-avusese de gând să-și lase nevasta pentru amantă, nevastă șefă de secție în Institut, cucoană cu pretenții și reprezentativă pentru rangul lui, secretarul socotind cât se putea de nimerit să i-o paseze pe Nadia unui văr al lui, pus pe-nsurat și pe făcut copii. Astfel, Nadia ajunsese nevastă și mamă de familie, conștiincioasă și energică, iar la ceea ce mai pica pe de lături, pentru întreținerea bunei sale forme feminine și a standingului social, nu dădea cu piciorul. Ca și pe vremea romanței cu fostul secretar-științific, și pe vremea directorului-interimar, Nadia era o persoană influentă-n Institut.

În afara doamnei doctor Negoșanu, se tutuia cu toată lumea, destui îi solicitaseră intervenții pe lângă fostul secretar-științific și pe lângă directorul-interimar, contând pe puterea ei de convingere, destui îi erau, deci, obligați. Deși nu se număra printre ei, Sidi Pușcaș își manifesta deschis prietenia cu Nadia, pe care-o cultiva consecvent, mai ales de când Nadia se dovedise o disidentă combativă. Le distribuia acum „Academia Cațavencu”, la fel cum până-n '89 le distribuise „Scânteia”, în ajun de învățământ politic.

Nici în restul Clinicii nu domnea o atmosferă fraternă. Și-acolo, oricine era – și mai ales voia să fie – considerat „elită” se declarase anti-F. S. N., anti-Iliescu. Bolnavii tăceau mâlc – fie că erau sau nu de acord cu părerile anti – fiindcă-și dădeau seama că puțin lipsea să nu se facă și spitale pe criterii de partid. Unii bolnavi, primind de la familie publicații care nu erau

pe linie antile citeau pe sub pătură sau la closet, circulând pe culoare cu materialul „subversiv” ascuns sub halat.

Un potențial de ură acumulat în sufletul supraviețuitorilor regimului comunist – unii, foști deținuți politici; alții, oameni care tăcuseră ca să-și poată duce existența de dragul familiei, de-al vieții în general; unii, profitori, beneficiari ai regimului, printre care destui contrariați în așteptări; alții, necontrariați, având ca sigură așteptare ciolanul – un potențial de ură reprimată 45 de ani își aflase, în sfârșit, țeava de eșapament. Oamenii urau ce le era mai la-ndemână, îi urau pe cei din imediata apropiere, cu-o ură năvalnică, având ca motivare, uneori, o existență întreagă dusă în timpul comunismului de cel urât, alteori, doar atitudinea post-decembristă a acestuia, neconcordantă cu ideile politice, adesea de ultimă oră ale distribuitorului de ură. Ură putuseră acumula chiar și nomenklaturiștii, împotriva autoritarismului lui Ceaușescu și al nevesti-sii, unii împotriva altora, ură cu-atât mai profundă cu cât nici între ei nu-ndrăzneau să-și verse focul, așa cum făcea românul de rând. Ură adunase și-un personaj ca Sabina Josan, un produs de lux al comunismului – frumoasă, talentată, elegantă, educată – contravenind șabloanelor de mitocănie considerate aproape obligatorii pentru a fi reușit în regimul comunist. George Vișoiu, primul ei protector, deși un gazetar de mare talent, nu putea să n-o fi contrariat cu cinismul și cu siguranța lui de sine, dublate de-o dezarmantă incultură. În ciuda amorului dintre ei, persoană subțire și cu lecturi esențiale și substanțiale, Sabina trebuie să-și fi mușcat de multe ori limba-n gură cât durase legătura ei cu George Vișoiu. Nici „protectoratul” conului Petruț Grigorescu n-ar fi avut motive să-i secătuiască sursele de ură. Cu mutra lui de mistreț corcit cu mops, din care abia i se mai vedeau ochii și nasul cu adâncitură, cu acrul lui sigur pe sine și pe lume, cinic și autoritar, având ca principiu esențial în viață traiul bun, era greu de crezut că n-o scosese niciodată din sărite pe Sabina Josan, a cărei viață ar fi fost poate cu totul alta decât fusese și decât era dacă prima dragoste, actorul Jitianu și-ar fi legat existența de-a ei.

În mintea Sabinei, principalul impediment în fața eventualei căsătorii cu Vlad Jitianu fusese biografia ei: fiică de fost deținut politic, o calitate derivată din regimul pentru care conul Petruț militase, aducându-l pe tancurile sovietice, tancuri cu care se-ntorsese-n România după cei patru ani petrecuți în Rusia, ca dezertor comunist din Armata română. Motive de ură avea, deci, și una ca Sabina Josan, care nu se putea plânge că-i lipsise

succesul în regimul comunist, regim care-i oferise tot ce putea el oferi: casă, mașină, reședință secundară și călătorii în Occident, fără restricții. La această lipsă de restricții, în privința ei și-a soțului ei, contribuise fără preget conul Petruț, ca o chezășie a întoarcerii lor în Țară după fiecare voiaj. Obligațiile morale și/sau materiale față de cineva pot fi de multe ori un motiv de ură împotriva binefăcătorului. E obositor și-apăsător să ai sentimentul că reușita în viață nu ți-o datorezi numai ție, mai ales când ești înzestrat cu tot ceea ce-ar trebui să-ți asigure succesul. Grea povară și recunoștința! Motive de ură avea toată lumea. Fiul conului Petruț povestea că acesta murise foarte mâhnit în privința Sabinei Josan care, în 26 decembrie 1989, se prezentase în casa lor și cu propria mână trăsese un grund pe spatele tablourilor dăruite conului Petruț și Adei sale, pentru-a acoperi dedicațiile; și tot cu mâna ei smulsese grijuliu pagina de gardă a albumelor ei și-a cărților lui Vincențiu Velisar, pagină pe care se scriu de obicei dedicațiile. Conul Petruț o privise fără nici un cuvânt, cum, fără nici un cuvânt, își ștersese și Sabina Josan o parte din biografie.

— Peste toți martorii vieții tale tot cu alb de zinc ai să dai? Sau vrei să le smulgi limba, să le scoți ochii? reflectase cu glas tare conul Petruț, în timp ce Sabina își închidea meticulos trusa de albire a trecutului.

Sabina nu găsise ce să-i răspundă. Pregătirea ei pentru-o viață nouă și imaculată era evidentă. La puțin timp după această vizită, conul Petruț făcuse un stop cardiac și murise cum nu se putea mai oportun pentru propria familie și pentru foștii protejați. Scăpase și de anchete și de tribunale și de judecători democratizați peste noapte. Moartea, fără nici o suferință, îi fusese o reușită ca și viața. Sincer îl regretaseră doar foștii subalterni de la ministerul pe care-l condusese, de pe vremea lui Dej până-n ultima zi a lui Ceaușescu. Pentru că se purtase omenos cu ei și-i apărase cât putuse de epurări, de procese, de Securitate. Ură colectase toată lumea, și Petruț Grigorescu la fel cu Sabina Josan, doar că din motive diferite. Ura devenise, după decembrie '89, sentimentul dominant al societății românești. Ea se revărsa haotic, la fel ca fierea după o rezecție de bilă. Nu apăruse nici un element care să asigure funcția de rezervor regulator de fiere. Până și-n familii se instaurase atmosfera de vrajbă. Unii ziceau hăis, alții – cea. Nu fusese plină Piața Universității de copii ai nomenklaturii, „golani” convinși? La moartea lui Ceaușescu, toată lumea se-așteptase că de-a doua zi avea să se instaureze capitalismul cu toate binefacerile sale, cu libertatea de gândire și cu belșugul. Lumea nu se gândea că o putere nou instaurată trebuia să se

teamă în primul rând de forțele care-l lăsaseră din brațe pe Ceaușescu: Securitate, Miliție, Armată. În 45 de ani se creaseră niște structuri temeinice, tari, ca recifurile de corali. Ele puteau fi dislocate numai cu dinamită, iar dinamita era primejdioasă. Doar la bănuiala că ar fi putut fi folosită de noua putere, structurile amintite ar fi putut scoate amenințător capul. Nu crâcniseră la scoaterea din scenă a lui Ceaușescu pentru că nu se simțiseră amenințate de ceea ce urma să vină după el. Altfel, românii ar fi văzut un război civil în toată regula. Nu 1.050 de morți, câți lăsase Revoluția, nici 60.000 cât se pare că fuseseră planificați în scenariul inițial – cunoscut de unii – ci mult, mult mai mulți. Noua putere umbla temător, cu spatele descoperit, înspre un potențial dușman, pe care nu trebuia să-l zgândăre. Vechile structuri trebuiau erodate cu-ncetinitorul. Evitată, prin urmare, dinamita pe care, în mod firesc, o aștepta marele public.

Proclamația de la Timișoara propunea într-un punct al ei, 8, ca fosta nomenklatură să nu poată ocupa funcții de conducere. Dar, ea era băgată până-n gât în ceea ce se numea Revoluție. Nu riscaseră, cât riscaseră – ceea ce putea fi evaluat la repezeală – ca să dea plocon altora puterea. Sidi Pușcaș venise cu acea proclamație pentru strângere de semnături în vederea susținerii ei oficiale. I-o-ntinsese și Sânzienei Hangan care-o citise literă cu literă. O făcuse să tresară articolul care stipula independența orașului Timișoara.

— Mulțumesc, nu semnez. Această propunere de independență a Timișoarei nu-mi miroase a bine și nici a proiect românesc.

Sidi Pușcaș îi trăsese proclamația din față cu un gest de dispreț. „Acuma cred că se felicită că m-a făcut colaboraționistă cu comuniștii. Atâta pagubă!”.

Pentru Sânziana un lucru era limpede, judecând la rece lucrurile. Cei 1.050 de oameni, mai toți tineri, muriseră inutil. Și tot mai limpede era că un regim nu cade fiindcă mor 1.000 de oameni. În 1907, după statisticile vremii, fuseseră împușcați de autorități cam 11.000 de țărani, ceea ce nu clintise regimul lui Carol I, rege mort abia-n 1914, iar regimul ținând până-n 1947, când îl lichidase comunismul. În '89 și-n '90, simpatia masselor era de partea celor care-n văzul și-n auzul tuturor ieșiseră primii la rampă, având grijă să nu sperie pe nimeni cu declarații fulminante, puse pe demolări și pe răzbunări. Massele se simțeau asigurate. Problemele ideologice nu fuseseră niciodată preocuparea lor majoră. Ele doreau să fie lăsate să trăiască omenește, adică să nu rabde nici de foame, nici de frig.

Dacă i-ar fi speriat cu patronii, „emanații” revoluției și i-ar fi făcut dușmani din primul moment. Li se făgăduia tot „tata-statu'”, numai că mai blajin, mai îngăduitor, gata să le-asculte păsurile. Muncitorimea se-ncolonase de partea F. S. N.-ului. O astfel de coloană de manifestanți, în ianuarie '90, se oprise amenințătoare în Piața Rosetti, în fața sediului Partidului Național-Țărănesc, cu un sicriu gol și cu-o cruce făcută din două femure de vacă. Șeful partidului fusese scos din sediu într-un TAB, prin intervenția unui cap din F. S. N. Sânziana Hangan se uita cu îngrijorare la acest spectacol, edificator în privința blândei imaginații a masselor. Câtă cruzime față de-un om bătrân, care petrecuse șaptesprezece ani în pușcăriile comuniste! O luase cu frig pe șira spinării. „Cine se bizuie pe iubirea masselor e nebun. Le poți aduce într-o stare de exaltare cu două-trei vorbe, dar vorbe poate spune oricine. Dac-aș fi om politic m-aș feri să instig vreodată massele”.

Tot în ianuarie al aceluiași an avusese prilejul să vadă cum dintr-o vorbă simpatia masselor o virează brusc spre obiectul detestat cu-o clipă înainte. La manifestația în cursul căreia Dumitru Mazilu întrebase massele dacă doreau să li-l dea jos pe Iliescu, simpatia lor basculase brusc spre Iliescu, dintr-o replică țipată de-o manifestantă: „Cum era, domnule Mazilu, când erai profesor la Școala Securității de la Băneasa?”. Sub presiunea acelorași masse, în același loc, Iliescu abrogase pedeapsa cu moartea. „Totul este ca oamenii politici să nu ajungă la cheremul direct, fizic al masselor, și să nu-i biruie frica”, se gândea Sânziana Hangan, privind manifestația la televizor, cu un gust din ce în ce mai amar pentru ce-i era dat să vadă și s-audă.

În vremea lui Ceaușescu, socotind partida pierdută, Sânziana se uita cu detașare la puținul pe care-l prezenta Televiziunea Română. De când cu cele întâmplate-n decembrie '89, pentru care cuvântul „Revoluție” îi pricinuia o strângere de inimă, Sânziana se uita mereu la televizor și nu-și putea reprima un sentiment de-ngrijorare și de nesiguranță, mai puternice decât pe vremea răposatului. Toată viața ei, de 50 de ani, dorise să trăiască pașnic: să muncească și să-și crească fetele, agrementându-și existența cu câte un concediu la mare sau la munte, în condiții modeste, cu un concert, cu un spectacol de teatru, cu o carte. Alegându-și și un mod de viață nespectaculos, ajunsese să se teamă de schimbări ca de-un factor de stress. În familia ei strictă, ca și printre apropiați, socrii ei, profesorul doctor și doctorița Șerban, profesorul doctor Iancu Stein și Marioara, nevastă-sa, cuscrii ei, Alexandru Bujor, fostul ei soț, Sânziana întâlnea mai multă liniște decât în sufletul propriu. Unii erau prea bătrâni și mai aveau și copii în

străinătate, gata să-i depaneze financiar, ceilalți își spuneau „ce-o să facă toată lumea om face și noi”. Fără ca vreunul să fi avut motive să regrete comunismul, își îndreptaseră alegerea spre Iliescu și spre F. S. N., părându-li-se mai cu picioarele pe pământ, mai în ton cu vremurile, din tot ce li se propusese.

Profesorul Șerban, nevastă-sa, Marina, profesorul Stein și nevastă-sa, Marioara, prieteni de-o viață și întâmplător și cuscri, păstrau o foarte proastă amintire politicienilor dintre cele două războaie. Din lichele, din profitori și din șnapani nu-i scoteau. Stela Dobrian, care-i cunoscuse, pe rudă, pe sămânță, prin marele avocat care fusese tată-său, avea despre aceiași politicieni o părere și mai și decât soții Șerban și soții Stein la un loc.

„Majoritatea românilor de astăzi habar n-au de istoria României, darămite de istoria partidelor de dinaintea lui '46. Nu știe lumea nici măcar istoria adevărată a P. C. R.-ului. Comunismul a omorât și a chinuit oameni politici antecomuniști și-n felul ăsta azi toată politica antebelică românească se „albește” ca la căderea zăpezii care-astupă tot. Să facem acuma eroi fără prihană din toți politicienii noștri antebelici e ca și cum peste cincizeci de ani s-ar apuca unii să „imaculeze” partidul comunist. Din lipsă de cunoștințe istorice și politice, românul de azi e ușor de dus de nas. În afară de câțiva „istorici” care-au scăpat cu viață din pușcăriile comuniste, cine-o să se-nscrie acum în partidele „istorice”? Niște bravi comuniști și, mai ales, simulanți comuniști, care se-ntorc după bătaia vântului. Și așa o s-avem noi partid comunist liberal, partid comunist național-țărănesc și-așa mai departe. Vechii profitori răspopiți și democratizați peste noapte”.

În ultimii ani premergători lui 1989, Sânziana își dorea să trăiască măcar o zi după dispariția lui Ceaușescu de pe scena politică. Și ea, ca mai tot românul, își imagina această dispariție prin moarte „bună”. Când îl văzuse la televizor împușcat lângă zidul cazarmei aceleia de la Târgoviște, o presimțire o fulgerase din cap până-n picioare. Ziua după care jinduise atâția ani sosise și nu-i aducea nici bucurie, nici speranță. Așa-zisul proces care-i condamnase la moarte pe Nicolae și pe Elena Ceaușescu o pusese pe gânduri deloc încurajatoare. Și dacă tot ceea ce spusese el în legătură cu „agenturili” nu era invenție? Și de ce atâta grabă să-i lichideze, și în zi de Crăciun? N-or fi fost ei drept-credincioși creștini, dar românul se pretindea creștin. De ce chiar în ziua de Crăciun? Tot Sânziana-și dăduse răspunsul, și

nu numai ea: ca să le-nchidă repede gura, ca să nu spună tot ce știau și despre cine știau.

— Nene Daniel, îl întrebase ea pe profesorul Șerban, crezi că și pe Ceaușeștii ăi tineri au să-i curățe?

— Nuu. Îi lasă-n viață cu speranța că-n felul ăsta au să dea de conturile ălui bătrân în străinătate. Și dacă n-or da după miros, or ajunge cu ei la o-nțelegere. Cum se spune c-ar fi făcut K. G. B.-ul cu Svetlana, fata lui Stalin, ca să-mpartă-ntre ei paralele depuse-n Elveția de „genialul".

— M-aș fi așteptat la un proces public, în care să fi aflat tot omul despre ce era adevărat și ce nu era adevărat în legătură cu această familie dictatorială.

— Păi de ce s-auzi tu așa ceva? Ca să vezi cum s-a mințit, nu numai dinspre ei către români, dar și de la serviciile de zvonuri în privința lor?! Tu ai timp să crezi, de pildă, hai s-o luăm de la ceva mărunt, ai timp să crezi că balanța, cântarul ăla de bucătărie de la ăi bătrâni din casă e de aur? Este exact ca al nostru din bucătărie. Ai timp să crezi că robinetele de la baie, de la chiuvete, cremonele de la ferestre le erau de aur? Ura inoculată populației speculează amănuntul șocant. Că aveau în cel mai fericit caz 12-14 grade-n casă, că-nțepenea lumea la cozi, astea-s generalități. Trebuie să zgândări ura populară cu elemente revoltătoare particulare. Să nu crezi că s-a revoltat lumea de caseta cu bijuterii găsită asupra Zoei cum s-a revoltat de cântarul ăla de aur. Din punctul meu de vedere, ne aflăm demult în fața unei diversiuni de proporții, agravată și reușită, dată fiind realitatea sinistră, care ne-a făcut, prin absurditatea ei, să credem lucruri la care altfel nici cu gândul nu te-ai fi gândit și care, deci, să incite ura populară. Secretomania puterii comuniste a dat frâu liber imaginației populare.

— Sunt atâtea jocuri la mijloc, iar noi, niște bieți naivi care ne orientăm după ce se petrece la vedere.

— Ca să aflăm cum ne-au dat americanii și englezii plocon rușilor ne-au trebuit vreo 40 de ani, când s-a putut umbla prin arhive, iar aici murea lumea-n pușcării fiindcă nu-și închipuia că n-au să ne dezrobească englezii și cu-americanii. Făceau, săracii, rezistență. Se opuneau unui tăvălug cu un bețigaș.

— Acuma s-ar părea că ne-au „dezrobit", dacă s-o adeveri ce bănuiește lumea despre Malta. Dacă s-or fi-nțeles tot ca-n '45…

— Să nu luăm acont pe supărare, vorba ovreiului, dar nici pe bucurie.

— De n-ar trebui să spunem și-acuma ce-a spus Ceaușescu odată: „Vrem să fim prieteni cu toată lumea, dar să nu ne ceară prietenii ce le refuzăm dușmanilor”.

— De…

— Nene Daniel, nu mi-aș fi-nchipuit că schimbarea regimului comunist, pe care l-am detestat, o să-mi răscolească într-atâta gândurile și-o să-mi zdruncine încrederea în tot.

— Fiindcă-ai trăit numai în comunism. Noi – care-am avut vârsta judecății între cele două războaie și care ne-am păstrat memoria – nu ne mirăm cine-știe-ce și nici șocați nu suntem. Tu, cei din generația ta și alții mai tineri decât tine, sunteți șocați mai ales de mulțimea de răspopiți, de comuniștii ardenți de ieri, ajunși peste noapte profesori de democrație. Dacă i-ai fi văzut pe bravii noștri politicieni de dinaintea comunismului, cum treceau dintr-un partid într-altul, cum se fracționau n-ai mai fi atât de tulburată. Ne-ntoarcem de unde-am plecat: la dragul nostru oportunism balcanic „necorectat” de frică. Învață-te cu noua boală, Sânziana. Că asta e lumea, și mai bună nici gând să se facă.

— Până-n decembrie '89 tăceam sau vorbeam prin semne, de teama ochiului și-a urechii vigilente-ale stăpânirii. Acum tăcem și vorbim tot prin semne, cei care mai vorbim între noi, de teama colegilor, de teama etichetelor pe care ți le lipesc și cu care te marginalizează. Ai tot timpul senzația că te afli într-o ilegalitate primejdioasă. Mă uit cu tristețe, la colegele și la colegii mei, cum au abandonat orice criteriu intelectual și profesional în judecarea oamenilor.

— Sânziana, tu crezi că regimul comunist, cu toată teroarea lui, s-ar fi putut impune dacă n-ar fi exploatat o tară genetică aproape generalizată la oameni: conformismul, o față a oportunismului? Crezi că s-ar fi putut impune fără tara asta? Acum ea își ia înfățișarea unui nou conformism: credința-n Dumnezeu, afișată fără pic de decență, iubirea față de actuala opoziție și adularea Occidentului. „Numai cururile se schimbă, limbile rămân aceleași”, vorba celui care-a scris Jurnalul unui jurnalist fără jurnal. Toate regimurile se bazează pe spiritul gregar al omului.

— Ce constatare tonică!

— Iar noi, românii, de ce să n-o recunoaștem, excelăm în domeniul ăsta. În toate țările din fostul lagăr sovietic, lumea s-a mișcat: în Germania, în Ungaria, în Cehoslovacia, în Polonia. Noi – nimic. Fiindcă ne simțim bine în conformism. Mâine, dacă dau peste noi chinezii, toți democrații ăștia-n

regim de regină-de-peste-noapte i-ar adula și și-ar dovedi vechile lor sentimente pro-chineze, încă de pe vremea lui Papură-vodă.

— Un lucru e sigur, nene Daniel: am câștigat dreptul de-a huidui, vorba unui personaj en-vogue.

— De n-am rămâne doar cu dreptul ăsta. Dacă și iarna care vine o s-avem tot șapte grade-n casă, mersi de huiduială.

— Întărește plămânii…

Neavând obiceiul să-și schimbe părerile după bătaia vântului și nici să se lase influențată de ceea ce credeau alții, Sânziana, din 1989 încoace, simțea însă nevoia să confrunte ceea ce gândea ea cu ceea ce gândeau alții despre viața din România. În acest scop căuta să se vadă cât mai des cu socrii ei, cu profesorul Stein și cu soția lui. Bunicii dinspre mamă ai ginerelui Sânzienei, din Germania. Tatăl Sânzienei, medic mort pe front în 1942, avusese doi prieteni apropiați: pe Daniel Șerban și pe Iancu Stein. În ciuda provenienței lor sociale diferite – Gheorghe Hangan, tatăl Sânzienei, fecior de țărani, Daniel Șerban, neam de boieri-halea, Iancu Stein, fiu de tinichigiu, mort pe front în primul război mondial, crescut din greu de maică-sa, lenjereasă-n Dudești – prietenia dintre ei avea să țină cât viața: a lui Gheorghe Hangan – scurtă, ale lui Daniel Șerban și-a lui Iancu Stein – hărăzită bătrâneții. Gheorghe Hangan, Daniel Șerban și colegul lor, doctorul Ion Wagner, plecaseră-n aceeași zi pe front. Maestrul lor, al tuturor, profesorul Bartolomeu, intervenise la Ică Antonescu să-i aducă-n Țară, de pe front, fiind păcat să se piardă-n război trei speranțe ale medicinei românești, cum își considera profesorul acești trei foști studenți și interni la Colțea. Datorită lui Ică Antonescu, Daniel Șerban și Ion Wagner fuseseră aduși în țară. Ordinul de rechemare sosise la două săptămâni după ce un glonț rătăcit îl omorâse pe loc pe Gheorghe Hangan, în timp ce controla, împreună cu Daniel Șerban, terenul după o luptă, căutând răniți. Stein rămăsese-n spital și era scos cu alți evrei la măturat străzile, iar în 1944, când cu bombardamentele americane, la degajat locurile de dărâmături. Nevasta profesorului Stein, Marioara, era fată de cârciumar din gura Oborului. Pentru Sânziana, ei doi reprezentau singurii oameni căsătoriți care-alcătuiau un cuplu, adică erau unul jumătatea celuilalt. Unul pentru altul însemnau mai mult decât restul lumii, chiar și decât propriii copii. Pentru Sânziana, Iancu și Marioara Stein justificau instituția căsătoriei. Instituție în care ea, de două ori n-avusese succes. Primul ei soț, romancierul Alexandru Bujor, o respingea prin autoritarismul și prin egocentrismul lui, prin dorința de-a fi

mereu în top, nu numai prin talentul lui real de prozator, dar și printr-o publicistică agresivă. Noroc că el o lăsase, fiindcă ea nu se simțise-n stare de-asemenea inițiativă. Al doilea soț al ei, doctorul Tudor Șerban, fiul profesorului Daniel Șerban și-al doctoriței Marina Șerban, o respinsese luându-se de băutură, descurajat și sastisit de regimul comunist și mai ales deprimat de plecarea unicului său copil la maică-sa-n America, unde, în cele din urmă, se stabilise și Tudor, căruia Statele Unite îi oferiseră două succese: echivalarea studiilor și abandonarea băuturii. Tudor o chemase pe Sânziana în America și pe vremea lui Ceaușescu și după. O chema pentru a-și îndeplini o datorie, pe care o socotea de conștiință, știind prea bine că între el și Sânziana relațiile erau încheiate. Ea refuzase și înainte de 1989 și după. Ca lucrurile să fie lămurite definitiv, în '90 Sânziana divorțase, îi trimisese lui Tudor hotărârea în română și tradusă în engleză, în formă oficială, prin notariat. Căsătoria cu Tudor și divorțul de el nu schimbaseră cu nimic relațiile cu familia Șerban seniori. Ei rămăseseră prietenii și sfătuitorii ei – nenea Daniel sau Dal, ca în copilărie, și tanti Marina – iar ea, pentru Șerbanii seniori – prietena lor mai tânără și stâlpul lor de nădejde la orice nevoie, căci amândoi fiii le erau în Occident – Mihai, cel mare, cu nevastă-sa, Myriam, fiica lui Iancu și-a Marioarei Stein, în Germania, Tudor, cel mic, în Statele Unite. Soții Șerban și soții Stein îmbătrâniseră frumos, la trup și la minte. Îndeplineau cele trei condiții care s-ar părea că fac bătrânețea suportabilă și pentru cine-i este spectator: să nu-ți povestești viața, să nu dai sfaturi, să nu te vaiți. Povesteau din viața lor numai întâmplări semnificative și totdeauna cu un à propos, dădeau sfaturi cu multă ezitare și numai dacă li se cereau, nu se căinau asupra neajunsurilor inerente vârstei ci le pomeneau în treacăt, numai dacă-i întrebai și nu doar din politețe. Sânzienei îi era greu să se gândească la ziua, la zilele când avea să-i piardă și mai greu încă la ziua când aveau să se piardă unul pe altul, în cuplurile lor, căci oamenii, așa cum nu veneau deodată în viață, nici nu plecau din ea deodată. De când deschisese ochii în lume, Sânziana găsise un sprijin la cele două familii și, ceea ce n-ar fi crezut, simțise nevoia acestui sprijin după '89 mai mult decât înainte. „Până-n '89, toți din categoria noastră gândeam la fel. Dihonia a-nceput după".

— Nene Iancule, crezi c-o să mai ajungă vreodată românii să poată vorbi detașat, ponderat, unii cu alții, de pe poziții ideologice diferite?

— Ideologice? Singura ideologic o să fie banul și căpătuiala, precum bine se vede. Cine nu intră-n asemenea competiție s-ar putea s-ajungă la o

anumită detașare, dar pentru asta trebuie să treacă timp. Numai timpul poate aduce o ameliorare. Timpul, doar el, este-un vraci universal. Mai întâi, este obligatoriu ca actuala opoziție s-ajungă – și curând – la putere. Ajunsul unui partid la putere este ca și istoria pentru popoare: îi dă fiecăruia ocazia să se compromită. Când s-o lămuri lumea că-n politică ce mi-e Tanda ce mi-e Manda, o să se mai potolească. Pân-atunci nu e rost. Toți simt nevoia să urască și să secrete venin. Mă uit cum s-a căşunat iar pe Eminescu și pe Mareșalul Antonescu, de pildă. Niște coreligionari de-ai mei mai cred că mare serviciu ne fac acuzându-l pe Eminescu de antisemitism și uitând că Mareșalul Antonescu, totuși, nu ne-a trimis la Auschwitz. De Horthy nu suflă unul o vorbă. Uită că din Transilvania ocupată s-au salvat numai cei care-au reușit să treacă-n Vechiul Regat, ajutați de niște români cu frica lui Dumnezeu. Și autoritățile lui Antonescu au închis ochii. Nu? Coreligionari de-ai mei, unii trup și suflet cu Partidul, mari teoreticieni marxiști până mai ieri, azi au luat sabia dreptății democratice-n mână și vor să facă iar ca-n '45.

— Dar „coreligionarii” mei ce cusur au, nene Iancule, ce, ei nu fac la fel?

— Fiecare-i avem pe-ai noștri, să fie sănătoși. Eu îți vorbesc de-ai mei. Deși sunt inteligenți și cultivați, nu-nțeleg că nu trebuie să contravii, minoritar fiind, sentimentelor majoritarilor între care trăiești, indiferent de ce spun chartele și convențiile internaționale. Nu vor să-nțeleagă, nici picați cu ceară, că nu le poți cere majoritarilor să-și scrie istoria exclusiv după interesele și după opiniile tale, minoritarul. Să aibă aceleași uri și-aceleași iubiri. Acești coreligionari ai mei nu-și dau scama că, vrând să facă ei legea, provoacă, fabrică antisemitism. Lasă-i pe români să se răspopească și nu ieși tu, ca păduchele-n fruntea răspopiților. Nu te-apuca tu să deschizi pe Dâmbovița un Nürnberg al comunismului, pe care l-ai elogiat până-n ajun. Lasă-i pe răspopiții români să facă pe judecătorii. Pipăie nițel psihologia majoritarilor și pune-te-n pielea lor. Dacă nu din convingere, măcar din interes. Chiar și deosebirea care se face între xenofobie, în general, și antisemitism, termeni figurând unul după altu-n enumerări, este păgubitoare pentru noi. Xenofobia este suficientă pentru a defini orice reacție adversă față de orice element etnic străin de tine. Dacă pe mine, evreu, mă zgârie pe creier unii coreligionari ai mei, de ce să mă mir că-i zgârie și pe alții… Sânziană dragă, din păcate, nimeni nu-nvață nimic din istorie, fie el minoritar, fie el majoritar. Nu-nvață nici măcar prudența de-a-și menaja unii

altora susceptibilitățile și tabu-urile. Acuma, dacă au ajuns la putere comuniștii ăștia din eșalonul doi, lasă-i dracului să conducă și nu mai umbla atâta cu jalba prin toată lumea. Ai răbdare să-ți vină rândul, lasă-i să se uzeze și-atunci să demonstrezi că ești mai bun decât ei.

— Nene Iancule, timpul tocește asperitățile, și când s-or compromite toți, rând pe rând, sigur că lumea o să devină mai conciliantă, numai că hiaturile care s-au săpat la nivel individual nu se mai șterg. Golurile din peisajul sufletesc al individului nu se mai umplu. Ce-a luat viitura e bun luat. Relații convenționale poți întreține cu oricine, dar prietenia pierdută e ca o moarte.

— Important este ca după tot ce pierzi să te consolezi: ca după un mort.

— Moartea intră-n firescul lucrurilor.

— Orice pagubă intră-n firescul lucrurilor.

— Deci, să fim optimiști.

— Să fim, Sânziana. Optimismul, speranța, sunt cele mai bune investiții dintr-o viață. Oamenii sunt efemeri și schimbători. La sfârșitul unei vieți vezi că, afară de câteva gânduri frumoase și de câteva închipuiri, cu nimic nu te-ai ales.

— Pe mine cel mai rău mă sperie acum româno-fobia, plăcerea aproape monomaniacă de-a lua-n derâdere tot ce ține de neamul ăsta.

— Crezi că la instaurarea comunismului în România n-a fost aceeași româno-fobie?

— Dar atunci ne-o impuneau rușii, pe când acum ne-o inoculăm singuri.

— Rușii cereau zece, românii dădeau o sută… C-așa-i românul… supralicitează. Eu îmi asum toate defectele românului, plus pe-ale evreului. Ce se-ntâmplă acuma s-a mai întâmplat.

— O să treacă și asta.

— Numai să nu se dezagrege și obiectul fobiei, adică să nu se dezagrege și nația care constituie obiectul derâderii.

— Atunci înseamnă că nația nu mai merită să existe. Dacă-și pierde instinctul de conservare, nimeni n-o mai poate ajuta. Înseamnă că este imunodeficitară.

— Noi semănăm cu balenele sinucigașe la care nu se știe ce anume se detrachează-n mecanismul biologic și le-mpinge frenetic pe uscat.

— Omului i se detrachează mintea, contaminându-se de la putreziciunea din suflet, unde, în loc de-o corolă de lumină, i-a crescut un zgârci puturos. Plăcerea de-a batjocori e semnul unui sindrom de degradare majoră; atracția

către hidos, către patologic. Plăcerea de-a mirosi stârvuri. Una e să critici detașat, alta e să vrei să ucizi și să stai călare pe cadavru.

— Mă gândesc ce dreptate au psihologii care sunt împotriva experimentului provocat. Iată-ne pe noi, după un asemenea experiment, uite ce-a dat din noi.

— Pleavă și gunoaie răvășite, ca la orice furtună.

Dacă Sânzienei Hangan nu i-ar fi fost dat s-o întâlnească în fiecare zi pe Anicuța, fochista blocului în care locuia, și-a celorlalte trei blocuri de vizavi, poate revoluția și urmările ei ar fi preocupat-o și ar fi ros-o mai puțin. Așa, de câte ori dădea cu ochii de Anicuța, n-o vedea altfel decât însoțită de umbra lui Mărinică. Își aducea aminte fiecare vorbă a lui, spusă cu mult înaintea lui decembrie '89. „Doamnă doctor, cât o mai face nebunu' ăsta ce face cu noi?”. „Știu și eu, Mărinică? Cine să-l dea jos? Securitatea, Miliția, Armata? N-aș crede. Muncitorii? Când a-ncercat prin câte un ioc cineva, a dispărut fără urmă”. „Și până când să răbdăm așa, ca boii?”. „Eu una, Mărinică, n-am stofă de revoluționară și nici de martiră. Și nici nu uit că am doi copii pe care i-am adus pe lume, și-n ce lume! Dar cum toate câte au început au și sfârșit, s-o sfârși ea și nenorocirea asta: când și cum și cine-o să mai apuce, asta-i altă poveste”. O slabă mângâiere-i aducea Sânzienei gândul că Mărinică nu suferise, iar dacă totuși avusese timp să priceapă că moare, fusese convins că moare pentru libertatea românilor. Anicuța ducea viața de totdeauna și nu-mpovăra pe nimeni cu durerea din sufletul ei. Prin nenumărate cereri și prin stăruințe la Asociația Revoluționarilor, însoțită de Sânziana, care-i scria cererile, Anicuța obținuse materiale și un camion să le care în satul ei și să-i facă lui Mărinică mormânt ca al revoluționarilor din cimitirul de lângă Bellu, din București. În fiecare vineri, pe orice vreme, Anicuța pleca la țară, să vadă de mormântul lui Mărinică. De câte ori avea timp, Sânziana o ducea cu mașina. Punea câteva flori și-o lumânare la capul mortului și se depărta încetișor, lăsând-o pe Anicuța singură cu Mărinică. Adesea o auzea îngânând „Mărinică, maică, m-aduse Sânziana cu mașina. Cum te-ai dus tu, dragul tușii. Să fi făcut și tu nuntă, să fi făcut și tu un copil-doi, să-mi fi lăsat și mie ceva pe lumea asta. Ce să facem, maică, te-a tras ața”. Când ajungea acasă în București, Sânziana își dădea osteneala să nu le-arate fetei și ginerelui ei cuțitul pe care i-l înfigea în rană amintirea lui Mărinică, agravată de litania Anicuței, care nu acuza pe nimeni și care, de fapt, constata împlinirea unui contract: între soartă și Mărinică. Mai mult decât moartea lui Mărinică, pe Sânziana o revoltau absurditatea și

inutilitatea acelei morți. „Veniți și apărați fiecare cu ce-aveți, cu tigăi, cu…”. O pâclă și-o posomoreală puseseră stăpânire pe sufletul Sânzienei și nimic nu-i atenua impresia că merge printr-o mlaștină. „Și cât am așteptat ziua asta, zilele astea”. În Piața Universității, în perioada ei „liberă de neo-comunism”, în care balconul dinspre Magheru luase locul pietroaielor din Hyde Park, piață frecventată de „floarea intelectualității românești”, cum asigura Sidi Pușcaș, pe lângă muzici și show-uri artistico-politice non-stop, într-o zi apăruseră niște pânze mari, albe, agățate în chip de pancarte, pe care scria: „Iliescu du-te-acasă/Că te-așteapt-o canceroasă”. Și-n ianuarie 1990, când văzuse sicriul și crucea, și-n iunie, în fața inspiratei „poezii”, atârnată-n Piața Universității, pe Sânziana o apucase aceeași groază ca în ziua când, întorcându-se-n 1987, în noiembrie, de la Institut, dăduse nas în nas cu Ceaușescu, dând din mână la ea pe stradă. Mai mult moartă decât vie, intrase-n casă și-nghițise repede un rudotel. Apoi se-așezase pe-un scaun și cât stătuse acolo nemișcată nu mai știa. Se și vedea demolată și cu viața risipită. Și poezia frumoasă, și sicriul, și crucea porneau din același primitivism, din același spirit gregar. „Mulțumesc de-asemenea „floare a intelectualității”, își spunea în sine Sânziana. Fără să comenteze cu nimeni „arta poetică” din Piața Universității, „liberă de neocomunism”.

Printre personajele apărute-n balconul Universității nu se prea văzuseră năpăstuiți ai comunismului, ci mai ales persoane care luptau să nu-și piardă pozițiile din timpul comunismului. Actor, scriitor de mâna-ntâi, evident, nu avuseseși în comunism ce aveau echivalenții tăi din capitalism, doar ceva-ceva mai mult decât restul populației. Călătoriile în străinătate, pe banii Statului, fuseseră principalul avantaj al privilegiaților regimului, ca și ușile pe care numele lor le deschideau incomparabil mai ușor decât cel al muritorului socialist de rând. Piața Universității, ca și alte manifestații de masă post-decembriste, îi ofereau românului, concomitent, trei ipostaze: de actor, de regisor, de spectator. Și dacă totul nu era pus în scenă decât pentru aruncat țarină în ochii publicului larg și nu se reducea decât la schimbarea echipei de profitori și de satrapi, fiecare la nivelul său; și dacă afară de-o libertate a cuvântului, care servea mai mult la învrăjbire, cuvânt care curgea ca apa peste pietre, românul nu avea să se-aleagă chiar cu nimic? Și indiferența elitelor față de problema națională, față de Târgu-Mureș, în martie 1990, care nu fusese altceva decât un semnal de alarmă în această privință? Și cum de elitele se-aliniaseră de partea indiferenței guvernanților față de români? De unde venea acest consens între adversari?

Într-o zi, în timp ce făcea piața, Sânziana se trezise față-n față cu Marcel Suciu. De când nu mai fusese mare-n Justiție, de pe vremea răposatului, din cauza plecării fiică-sii-n America, Marcel Suciu își luase obiceiul să facă el cumpărăturile: „Mă distrează mai ales s-aud ce vorbește lumea”.

— Ce faci, Marcele? Ce face Violeta? Și ce știți de la fată?

— Ca un bun fost comunist, m-am apucat de afaceri. Am un S. R. L. de export cu un băiat fost la Secu. Exportăm carne de oaie. Și merge, nu strălucit, dar merge. Violeta a rămas mai departe la catedră. Au vrut s-o mătrășească, dar, spre cinstea lui, s-a opus Grigore Nicolaescu.

— Înseamnă că are memorie bună și că n-a uitat de câte ori l-a apărat Violeta pe el, încă de pe vremea lui Dej.

— A mai apărat ea și pe alții care n-au știut ce lături să-i mai azvârle-n cap. Fie-mea a venit și ea prin București, ca să nu-l voteze pe Iliescu! S-a fâțâit ce s-a fâțâit prin Piața Universității, că ea n-are memorie. I-am adus eu aminte a cui fiică e și i-am spus că poate o recunoaște dracului careva și-o scuipă-ntre ochi. Cu asta s-a mai potolit și și-a luat tălpășița-n Statele ei acolo.

— Ce te miri așa de ea și de lipsa ei de memorie, dacă erau „copilași” de miniștri ai lui Dej, care strigau cu foc „Jos comunismul”? E vremea răspopiților.

— Vremea asta a fost, este și va fi. Ce vedem s-a mai văzut și-o să se mai vadă.

— Lumea cu mai multă experiență decât mine, adică cei care-au trăit și-nainte de august '44, spune la fel. Marcele, tu știi mult mai mult decât mine, prin fosta funcție, prin relațiile pe care încă le ai, prin experiența și prin mintea pe care le ai.

— De unde atâtea elogii?!

— Nu e vorba de elogii. Tu ce crezi c-o să se-aleagă de Țara asta, cu-atâta anarhie și cu-atâta indiferență față de tot ce ține de națiunea asta a noastră?

— Cred c-o să se-aleagă praful. Cred că ce n-a făcut „internaționalismul proletar” o să reușească internaționalismul capitalist. Adică ce propunea Valev – ai auzit de el și de planul lui?

— Da, ăla cu „regionalizarea” țărilor din lagărul moscovit.

— Văd că știi. Cred că, în mare, ăsta e planul. Deocamdată ne iau cu binișorul, cu „neo-crypto-comuniștii”, ca să nu fie șocul prea mare. După câte presiuni se fac din afară și dinlăuntru e limpede c-o s-ajungă la putere

dreapta-dreaptă, adică cea declarată. Cum actualii guvernanți papă cu lingura mare ce le-a lăsat „împușcatul”, curând ajungem total la mâna finanței mondiale.

— Deci, nebun cum era, Ceaușescu intuia că au să ne ceară prietenii ceea ce-am refuzat dușmanilor.

— Nu intuia, știa. Altminteri cum crezi c-ar fi slăbit coarda? Să nu mergem mai departe decât față de Petruț Grigorescu, „conul Petruț”, față de ăi șase cu scrisoarea.

— Crezi?

— Sunt convins. Dacă s-ar fi simțit tare pe poziție le făcea de petrecanie. La ultima lor întâlnire, când Ceaușescu i-a pus iară lui Gorbaciov problema Tezaurului nostru, Gorbaciov i-a răspuns, deci în '89: „Tovarășe Ceaușescu, dacă mai trăiți până la anul, mai stăm de vorbă despre chestiunea asta”.

— Tu vorbești serios?

— Ți-nchipui că glumesc? Totul a fost pus la punct. Socoteala a fost relativ stricată de lumea care, nevinovată, a ieșit în stradă, unii murind, săracii, convinși c-au murit într-o revoluție.

— De intelectualitatea noastră, asta, care se produce-n piețe, în balcoane, în mass-media, asta en vogue, ce părere ai?

— Unii sunt sinceri, alții sunt simulanți, cum au mai fost, altora le-a plecat mintea cu sorcova. Dac-ar veni unul să spună: „N-am crezut în comunism nici atâtica, dar am simulat, ca să trăiesc mai bine”, zău dacă nu l-aș aplauda.

— Așa zic și eu. Dar când îi vezi cum îți povestesc de procesele lor de conștiință, cum n-aveau somn de cât îi asuprise comunismul, după ce l-au cântat și au supt cât au putut de pe urma lui, te-apucă sila. Mă uit la agenții de influență pe care-i folosește Occidentul, rușii, ungurii și cine i-o mai folosi. Umblă ca strechile, când înăuntru, când afară, ca să-și consolideze noua poziție, ca să nu-și piardă avantajele din fosta poziție. Uită-te la cei proveniți din „școala” Petruț Grigorescu: numai sus pe baricade. Nu m-am mirat de Sabina Josan, tipul oportunistului de-naltă clasă, care te face să crezi în disidența lui, dar mă uit la Grigore Nicolaescu. De unde a stat în banca lui și după '89, deodată, brusc, după o „chemare”-n Occident, s-a lansat pe cai mari în politică. Eu îi sunt recunoscător pentru felul cum s-a purtat cu Violeta, dar nu pot să nu observ schimbarea asta bruscă.

— Tu crezi că Grigore Nicolaescu și Sabina Josan cântă-n serviciu comandat?

Marcel Suciu se uitase cu milă nedisimulată la Sânziana Hangan.

— Dar tu ce crezi?

— M-am mirat că Sabina Josan, ardeleancă neam de neamul ei, și Grigore Nicolaescu, pe jumătate ardelean, au trecut demonstrativ de partea U. D. M. R.-ului, dar am crezut că așa cred ei.

— Că așa cred ei în calitatea lor de europeni și de mari democrați și de luptători pentru drepturile omului?! Fata mea, nimeni nu dă fără să-ți ceară. Adică niște suflete creștine, puse pe faceri de bine, dau cu banii de-a azvârlita numai de dragul intelectualității unui personaj? Plătesc avioane, hoteluri, dau un bănuț de buzunar numai fiindcă vor să se instaureze democrația-n România și-ncurajează niște intelectuali puși pe luptă-mpotriva naționalo-crypto-comunismului?!

— Deci ei nu cred ceea ce spun?

— Parțial. Alinierea asta ca la semnal a florii intelectuale române de partea U. D. M. R.-ului, nici măcar asta nu ți-a dat de gândit?

— Trebuie să recunosc că nu.

— Eu am suflet de procuror.

Pe Sânziana o trecuse un fior sub privirea lui Marcel Suciu, privire care ilustra vorbele rostite.

— Nu mă opresc niciodată numai la partea vizibilă a ghețarului. Îmi parc rău, dar demult mi-am pierdut încrederea-n oameni… De când meseria m-a obligat să scormonesc în viețile lor. E-atâta murdărie în multe dintre ele, încât poți muri sufocat de miros… Crezi că Petruț Grigorescu ținea „Curtea” aia, doar ca să facă pe mecena al comunismului, ca să fie un comunist cu față umană?

— El al cui joc îl făcea?

— Al mai multora. Cum fac și unii dintre foștii lui protejați.

— Viitor de aur Țara noastră are”…

— Viitorul se argumentează totdeauna cu elemente din trecut.

— Vai de capul nostru!

— Sânziana, tu crezi în prietenie?

— Din ce în ce mai puțin. Ca să fiu optimistă. Cu toate că prietenia nu pornește din elanuri hormonale, se stinge la fel ca și amorul, la o bătaie de vânt.

— Dacă la nivel individual se petrec astfel lucrurile, ce să ne-așteptăm la nivelul țărilor? Să așteptăm investiții sentimentale, exprimate pecuniar? Îmi pare rău că nu mai cred în nimic din ce face omul dincolo de producția

materială și în spiritualitatea lui doar privită dincolo de moralitate. Îți place un artist: contemplă-i opera, dar nu-i scormoni viața. Păstrează-te numai în sfera intelectuală, dacă vrei să te mai poți bucura de ceva pe lumea asta. Și, mai ales, frecventează opera marilor morți și morți demult, ca viața lor să nu te mai afecteze… Îmi dau seama că te-am întristat.

— Orice om care-ți vorbește sincer te-ntristează. Orice părere sinceră este ca o fereastră deschisă spre înțelegere. Și-nțelegerea nu e-ntotdeauna bucurie. Îți mulțumesc că ai fost sincer cu mine, că deci mi-ai făcut credit. Și dacă tot e să te „exploatez”, spune-mi, ăștia care sunt socotiți oamenii Moscovei, chiar sunt?

— Eu cred că de multe ori fac joc măcar dublu. Își dau demult seama că partida mare privea Moscova și Moscova trebuia să piardă. Ăștia, presupuși ai Moscovei nu mai sunt, de fapt, ai nimănui… Nici Moscova nu le face nici un credit, nici Occidentul. După ei trebuie să vină echipa care, măcar în aparență, e doar a Occidentului.

O vreme tăcuseră. Sânziana avea aerul că i se oprise ceva-n gât.

— Sânziana, ce-ți fac fetele, nepoatele?

— Fata și ginerele din Germania fac ce fac de când sunt acolo. Le merge bine, sunt sănătoși, ăi mari lucrează, a mică, fetița lor, merge la grădiniță. Fata de-aici e bine și ea și bărbată-său și fetița lor. Dar ce face cu-adevărat în mintea ei, cea de aici, n-aș ști să-ți spun. Trece printr-o perioadă de-nchidere în sine. Cred că nu știe încă, nu s-a hotărât încă, pe ce drum s-o apuce.

CAPITOLUL OPT.

Sânziana urmărea cu sfințenie emisiunile de televiziune, ca și când de-acolo avea să-i vină o revelație, o luminare subită prin cine-știe-ce amănunt, care altora li s-ar fi părut nesemnificativ. Pe 13 iunie 1990, serviciile de ordine interveniseră în forță și goliseră Piața Universității de ocupanți, care de bună-voie nu se dăduseră duși. Intelectuali marcanți, trup și suflet cu manifestația neîntreruptă din Piața Universității, care-i sprijineau și-i încurajau pe greviștii foamei, după alegerile prezidențiale și parlamentare, îi sfătuiseră pe ocupanții Pieței să elibereze locul. La o anchetă a Televiziunii, câțiva greviști ai foamei – de opt zile în acest fel de grevă – declarau reporterului că, pe 13 iunie, scăpaseră cu fuga de represaliile Poliției. La Institut la Sânziana, lumea se-adunase ciucure în jurul televizorului.

Cu mirare sinceră, Lucia Rachieru întrebase cu voce tare:

— După opt zile de grevă a foamei mai poți să fugi?

Fusese privită reprobator de mai toată suflarea prezentă.

— Eu, după trei zile de grevă a foamei, în pușcărie, nu mai știam nici cum mă cheamă, îmi păream eu mie ceva străin, ajuns în stare de imponderabilitate, sunase egal și blând vocea doamnei doctor Negoșanu.

Toată „disidența” de față se făcuse că n-o aude, privind-o mai departe ostil pe Lucia Rachieru, provocatoarea acestui răspuns nepotrivit așteptărilor.

„Ca și când voi, microbiologi, biologi și chimiști, vă-nchipuiați că după opt zile de grevă a foamei joci tontoroiul și sari șotronul”, se gândise Sânziana Hangan, observând efectul de duș rece pe care-l avuseseră asupra asistenței cuvintele doamnei doctor Negoșanu.

Ce era adevărat și ce nu despre Piața Universității? Să fi fost o mișcare spontană? Doar atât? Să crezi că Opoziția asigura cu bani și cu hrană permanența în Piață, cum spuneau unii? Toți greviștii foamei să fi fost aidoma celor care, după opt zile, scăpaseră cu fuga de zdrahonii Poliției? Să fi fost adevărat ce se spunea despre o casetă video, filmată cu infraroșii, prezentată de televiziunea bulgară, casetă care înfățișa scene sexy, petrecute în corturile din Piață? Ce să crezi? „Să nu spui tot ce știi, să nu crezi tot ce-auzi, să nu faci tot ce poți face”, îndemna un slujitor al lui Hristos.

Urmase apoi în Piață regruparea unor nemulțumiți dintre cei evacuați, care folosiseră cocktailul Molotov împotriva Poliției, chiar la sediul acesteia, arzându-i mașinile-n garaj, atacaseră S. R. I.-ul, Ministerul de

Interne, Televiziunea. Puterea instalată calificase aceste manifestări drept puci de tip legionar, ceea ce, pe de-o parte, stârnise indignarea celor care frecventaseră Piața și-a celor care vibraseră la unison cu ea; pe de alta, provocase, față de cei cu cocktailul Molotov, o reacție adversă din partea muncitorilor de pe anumite platforme industriale, care-o porniseră spre centrul Capitalei, ca la Revoluție.

Pe 15 iunie sosiseră-n Capitală și minerii, porniți să facă ordine. Veniseră din proprie inițiativă? Îi chemase cineva și, mai ales, îi incitase cineva? Făcuseră prăpăd în clădirea Universității și-n cea a Facultății de Arhitectură. Alte voci susțineau că prăpădul se petrecuse înainte de venirea minerilor. Pe cine să fi crezut? Pentru Sânziana Hangan, un lucru era sigur: instituțiile Statului erau incapabile să mențină ordinea-n Țară. Erau incapabile sau nu voiau? Miliția era timorată că slujise și sub Ceaușescu? S. R. I.-ul era timorat fiindcă-n rândurile lui erau membri ai fostei Securități? Câtă spontaneitate a participanților și câtă neputință reală a autorității conțineau evenimentele cărora le erau martori românii? Ceea ce-o rosese ca un vierme tenace și neobosit, bănuiala, pentru Sânziana se transforma în certitudine: toți mințeau, toți făceau jocuri ale căror dedesubturi nu străbăteau până la grosul populației, majoritate ispitită să creadă tot ce vedea, tot ce-auzea, deci în imposibilitate de-a despărți adevărul de minciună.

Maria, fiică-sa cea mare și bărbatul ei voiau, încă de pe vremea lui Ceaușescu, să meargă-n Germania, în vizită la Ana, sora mai mică a Mariei. În '90 primiseră viză. Uitându-se-n pașapoartele lor, ca să vadă cum arată o ștampilă nemțească, Sânzienei îi trecuse un junghi prin inimă. Și Maria, și bărbatu-său, Mircea, își trecuseră fiecare fetița, pe Smaranda, pe pașaport. Când discutaseră de-această plecare de față și cu părinții lui Mircea, nu fusese vorba să ia și fetița cu ei. Ce să trambalezi un copil de doi ani într-o călătorie din care n-avea să priceapă nimic.

Pe 15 iunie, Maria sunase precipitat la ușă, ținând la rădăcina nasului o batistă din care șiroia sângele.

— Ce-ai pățit, pentru numele lui Dumnezeu?

— Când am urcat de la metrou, mi s-a prins tocu-n grătarul de la scară, m-am izbit cu fața de trepte. Asta e!

— Fă un antitetanos.

— Fii, frate, serioasă. Nu erau baligi pe-acolo. Mă spăl bine și-mi dau cu spirt.

— Cum ai să pleci în Germania așa?

— Foarte bine și chiar azi.

— Azi?!

— Da.

— Aveți viză pe trei luni, începând de azi. Ce e graba asta?

Maria apăsa cu nădejde un tampon de tifon peste tăietura de cel puțin un centimetru, pornind de la sprânceana stângă, în jos, pe nas. Îi era zdrelită și bărbia.

— Maria, tu nu minți că te-ai împiedicat?

— Crezi că m-au bătut minerii?

— De ce nu?

— Știi bine că eu nu mi-o caut cu lumânarea. Cum ți-am spus așa a fost.

Peste câteva ore, Maria abia mai zărea printre pleoapele umflate ca niște bășici, pe care cu greu le mai depărta una de alta. Între timp venise și Mircea acasă.

— Cheamă-i pe Galea și pe Virgil încoace – așa le spunea Maria socrilor ei – cu fată cu tot, cheamă-l și pe tata, ca-n maximum două ore să plecăm.

— Mircea, spune-i și tu că nu poate pleca-n halul ăsta. Ce e graba asta?

Mircea nu-ndrăznea să dea nici un răspuns.

— Mamă, tu nu-nțelegi că trebuie să plecăm cât mai repede?

— De ce?

— În Țara asta vezi că nu mai funcționează nici o lege, nici un organ de Stat? Se pune mâine de-o dictatură minerească sau mai știu eu de care și, adio, Germania!

Sânziana nu afla nici un argument cu care să-și convingă fata de imposibilitatea unei asemenea perspective. Simțea doar o sfârșeală care-i însoțea totdeauna stările de deznădejde. Fizic și psihic parcă se-mpuțina într-atât, în acele momente, că ar fi putut s-o doboare și cea mai blândă pală de vânt. Tăcea. Aștepta din gura fiică-sii confirmarea bănuielii încolțite încă din clipa când le răsfoise pașapoartele.

În mod strategic, Mircea ieșise din încăpere.

— Mamă, noi vrem să plecăm definitiv din Țară. Știu că nu te fac fericită, dar mi-am pierdut orice nădejde c-am putea să trăim cât de cât omenește-n Țara noastră. Până-n '89 am tot așteptat, am tot sperat. Acuma nu mai e de sperat și, dacă o să tot așteptăm, trece baba cu colacii. Și-așa, în Occident sunt sătui de de-alde noi. O pâine tot om câștiga-o, măcar mai în liniște decât aici.

Sânziana, bine-nțepenită-n scaun, cu mâinile așezate-n poală, una lângă alta, părea cu gândul dus, absentă la tot ce-i spunea fiică-sa.

— Mamă, tu m-asculți?

— Te-ascult! Te-ascult!

— Și nu spui nimic?

— N-am ce.

— Adică?

— N-am argumente prin care să te conving de contrariu.

— Să nu crezi că mi-e ușor. Să nu crezi că lui Mircea i-e mai ușor. Știi cât ține la părinții lui.

— Voi trăiți-vă cum credeți viața, mai ales că o să mai trăiți și după moartea noastră.

Și iar tăcuse. Îi veneau în minte cuvintele unui imunolog cunoscut, pe care-l întrebase de curând ce-i fac copiii, amândoi în America. „Ce să facă și ei? Copii de hârtie: scriu scrisori și trimit poze". Și o privise pe Sânziana cu un zâmbet de resemnare, pe buze și-n ochi. „Copii de hârtie".

— Mamă, spune ceva! De ce vrei să plec cu-o inimă atât de grea?

— Maria, ce să-ți spun? Să-ți dau dispoziții testamentare? Ce să-ți spun? Așa ați hotărât, așa să faceți. Nu vă mai uitați în urmă și gata. Dumnezeu să v-ajute! Singura mea rugăminte e să-mi telefonați, ca să nu vă duc grija. Atât.

— Aș fi vrut atât de mult să nu fii singură.

— La un moment dat, fiecare ajunge singur. Copiii pleacă la casele lor, la rostul lor, iar părinții, presupunând că sunt împreună, la un moment dat tot rămâne singur unul. Asta face parte din regula jocului.

— Mamă, știu cât ai suferit când a plecat Ana, știu cât ai să suferi și că plec eu. Iartă-mă!

Sânziana și-o amintea pe fiică-sa, un boț de om care de câte ori se lovea, se-apuca de cap, îl clătina în dreapta și-n stânga și se văieta-ncetișor: „vai de capul meu, vai de capul meu", oricare i-ar fi fost partea vătămată. De-atunci, din frageda copilărie a Mariei, și până-n acea zi a lui 1990, când o anunța că și ea avea s-o părăsească, Sânzienei nu-i fusese niciodată mai milă de fiică-sa cea mare. Se uita la fața ei, cu pleoape care stăteau să crape și care-ncepuseră să se-nvinețească, și-i venea să râdă cum îi venea să râdă când o auzea pe vremuri recitind ca pe-o litanie „vai de capul meu, vai de capul meu".

Fără să se fi străduit să analizeze cum anume se declanșa râsul, care era mecanismul său mental, Sânziana intuise de copil că oamenii îți iartă că nu plângi și nu oftezi o dată cu ei, dar nu-ți iartă să râzi de ei, chiar fără ironie, probabil dintr-o nemărturisită frică de ridicol, pe care majoritatea semenilor o au ascunsă-n suflet. Asociind imaginea Mariei de pe vremea cu „vai de capul meu”, imaginii de animal preistoric, pe care i-o oferea în 1990, Sânziana se abținu să nu râdă. Fiică-sa nu i-ar fi iertat niciodată râsul din asemenea momente.

Nu era bine să tratezi pe nimeni ca pe tine însuți. Oricât ți-ar fi fost de apropiat. Sânziana ar fi vrut să-i spună fiică-sii cuvinte care s-o mângâie și s-o-ncurajeze în fața unui pas hotărâtor pentru viața ei. Nu găsea acele cuvinte. Se supraveghea să nu le spună pe cele care-ar fi lovit-o. Dacă cineva ar fi luat-o ca obiect de studiu pe Sânziana Hangan în timpul cât nu dormea – deci, în acel timp în care era stăpână pe comportamentul ei – ar fi observat unele momente de absență față de ceea ce se petrecea în jurul ei. În acele momente îi apărea imaginea lui Mărinică viu, imaginea lui mort și, obsesiv, o-ntrebare: „cine trăsese-n oameni?”. Unde sunt teroriștii? Și-i mai apăreau, ca două capete cu ochii scoși, imaginea Bibliotecii Centrale Universitare și cea a Muzeului de Artă, fostul palat regal, două clădiri victime și ele ale obscurității care păta fața Revoluției române. „Dac-am ști ce-nseamnă viața aici, pe Pământ, dac-am cunoaște dedesubturile fiecărei întâmplări, ale fiecărei acțiuni, mărunte sau de anvergură, poate am avea mai multă liniște sufletească. Poate”. Imaginile și gândurile astea care, obsedant, reveneau în „absențele” Sânzienei, erau alungate acum de imaginea fiică-sii, desprinsă parcă dintr-un film de violență.

— Maria, dincolo de istorie, care ne modifică tuturor existența, mai bine zis ne pecetluiește existența, fiecare avem un destin. Ca la o cartelă perforată după un program, nu facem altceva decât să sărim din perforație în perforație. Regimul comunist ne-a destrămat neamul. Urmările lui continuă destrămarea. Singura noastră „vină” e că ne-am născut aici.

Maria se ridicase de pe scaun și se-așezase la picioarele maică-sii, înconjurându-i-le cu brațele și rezemându-și tâmpla de ele. Lacrimile maică-sii îi picurau în creștet ca picătura chinezească.

Tânăra familie Marinescu – Maria, Mircea, Smaranda – fusese urcată-n mașină de Sânziana Hangan, de Alexandru Bujor – părinții Mariei – de Galea și de Virgil Marinescu, părinții lui Mircea, fiecare adult cărând câte-un bagaj.

— Puneți coșul cu mâncare-n față, lângă Mircea, le spunea Sânziana, mai mult ca să spună ceva.

— Eu vin repede la tine, o asigurase Smaranda pe bunică-sa maternă, în timp ce-o sărutase de rămas-bun.

Același lucru i-l șoptise pe rusește și bunică-sii paterne.

Se sărutaseră cu toții în fața blocului, ca unii care rămân și ca unii care pleacă-ntr-o excursie. După ce-i sărutase de trei ori, Galea făcuse discret semnul crucii pe fruntea fiecărui „excursionist”. Cei rămași petrecuseră din ochi până-n colțul străzii mașina celor tineri, apoi intraseră-n bloc. Alexandru și Virgil Marinescu stăteau de vorbă-n vestibulul apartamentului. Sânziana și Galea trecuseră fără vorbă-n bucătărie.

Se priviseră o clipă-n ochi și, deodată, se luaseră-n brațe și-și culcaseră capul una pe umărul celeilalte. Într-un târziu, după ce-i udase Sânzienei umărul de lacrimi, Galea se dusese la chiuvetă, se spălase pe față și se ștersese cu-o cârpă de bucătărie. „Și războiul nostru s-a terminat”, îi trecuse prin minte Sânzienei. Se uitase la cuscră-sa, îi trecuse mâna prin păr și o mângâiase pe bărbie ca pe-un copil amărât. Față de câtă deznădejde era-n ochii Galei, Sânzienei nu-i mai ardea să-i fie milă de ea însăși. „Măcar eu sunt în Țara mea. Dar amărâta asta, afară de bărbatu-său, nu mai are aici pe nimeni”.

Înzestrat cu mirosul sălbăticiunilor care deslușesc înțelesul fiecărei pale de vânt, Alexandru Bujor pricepuse repede încotro avea s-o ia noua orânduire din România: înspre domnia banului, față de care, de fapt, nici un fel de societate nu este indiferentă, oricare i-ar fi declarațiile oficiale. Drept care, Alexandru Bujor hotărâse, împreună cu un alt romancier, să-și investească toți banii, încă de la începutul lui '90, într-o tipografie; fără să fi fost ultimul răcnet tehnic, tipografia era-n perfectă stare și-avea să le aducă multă vreme mulți bani buni. Obținuseră și autorizație pentru o editură și se porniseră iute pe scos cărți: unele – serioase, literatură carcerală, amintiri ale unor oameni politici importanți, români și străini; altele – niște spanacuri ce se vânduseră ca pâinea caldă în Occident și din care-acum se-nfruptau și românii. Cum s-ar spune, de toate pentru toți. Și pentru exigenți și pentru cei avizi de scene de alcov, de cărți care să nu trezească nici bănuieli, nici neliniști, ci doar porniri elementare.

De când se cunoscuseră, cu treizeci și unu de ani înainte, Alexandru Bujor o contrariase pe Sânziana, fosta lui primă nevastă, prin firea și prin acțiunile lui. Îi venise să zâmbească văzându-i mirarea dezaprobatoare când

îi citise planul editorial. Planul editurii BEC, de la Bujor și Economu. Economu scrisese la începutul carierei două romane luate-n serios de toată critica. Descurajat de modestele foloase materiale, obținute de pe urma atâtor ani de trudă investiți în cele două romane, Economu începuse să scrie romane polițiste, ingenioase, într-un fel îngrijit, după care un regisor dibaci făcuse niște filme cu mare priză la public. Filme cu nimic mai prejos decât cele occidentale din același gen. Se-nvățase omul să trăiască binișor, chiar peste nivelul vedetelor din literatură. Ca și Alexandru Bujor.

Sânziana citise o dată, de două ori, de trei ori planul editurii BEC. Nu scotea nici un cuvânt.

— Vrei să-l înveți pe dinafară de-l citești atâta? o-ntrebase Alexandru Bujor, țintind-o cu ochii lui de-un albastru cenușiu, în care juca un zâmbet șugubăț.

— Sunt nedumerită. Editura asta a voastră e-o editură serioasă ori e bășcălie? Planul conține nume și titluri care se potrivesc unele cu altele ca o girafă cu un crocodil. Eu una nu pricep nimic.

— Tu de bani n-ai auzit?

— Ei bine, amestecul ăsta de lucruri serioase și de spanacuri aduce parale. Mai bine zis, spanacurile aduc banii pentru lucrurile serioase. Edituri de prestigiu din lumea largă tipăresc romane polițiste, ce e drept mai spălățele, exact ca să-și poată permite să tipărească filosofie, poezie.

— Mă gândeam că o editură începătoare ar trebui să aibă o unitate… hai să-i spun stilistică.

— Nu suntem suficient de bogați, Economu și cu mine, ca să facem pe „stiliștii”. Mai întâi de toate vrem bani.

— Ca să faci cu ei ce, Alexandre?

— De exemplu, să văd lumea, îi răspunsese după un moment de tăcere. De-un alt exemplu, să-mi pot vedea copiii în străinătatea lor, fără să-mi trimită ei bani de avion. Să le pot oferi și eu o vacanță ca lumea când au să vină prin Țară. Să le fac și câte-un cadou. O să-nceapă inflația. Ca la orice schimbare de regim…

— A și-nceput. Stamba care-n '89 era 8-9 lei metrul acuma s-a făcut 80.

— Banul trebuie rulat. Trebuie-nmulțit.

— Cred tot ce-mi spui, Alexandre. Doar că eu mi-am închipuit că un artist e mai puțin robit sferei materiale decât muritorii de rând.

— Fiindcă el trăiește-n nori, stipendiat de bunul Dumnezeu?!

— Nu, ci doar că se mulțumește să trăiască la nivelul muritorului de rând. Eu nu mi-am închipuit, atâta cât te cunosc, că ai să te lași de literatură și de gazetărie de dragul… unei negustorii, chiar dacă e de carte.

— Poate nu m-aș fi lăsat de gazetărie dacă noii tovarăși n-ar fi suprimat gazeta pe care-o conduceam. Habar n-au ei ce serviciu mi-au făcut. De bună-voie, poate că până la moarte nu mă lăsam de gazetărie, care, în fond, e-o meserie unde lupți pentru oameni și-mpotriva oamenilor. Cu gazetăria mea am salvat oameni de la moarte, pe alții i-am înfundat. Nu sunt sigur c-am făcut bine nici într-un caz, nici într-altul. Gazetăria este-o meserie de regisor: creezi în fiecare zi o realitate pe baza realității la vedere. Din păcate, e-o meserie care, făcându-se permanent pe picior de război, nu dă suficient timp de reflecție. Este meseria care seamănă cel mai mult cu descărcările hormonale: unele – firești, altele – provocate. Mi-aș putea lua o rubrică pe la vreo gazetă, însă nu mai vreau. Nu mai vreau să lupt pentru oameni și nici împotriva lor. Vreau s-ajung la atâta independență câtă pot da banii. Sunt sătul de câte lături mi s-au vărsat în cap după '89, exact de oameni cărora le-am făcut bine. Pentru care m-am căciulit pe la C. C. ca să nu fie dați afară din slujbă: unul – că-i fugise un frate-n Occident și, conform regulei timpului trebuia scos de la Televiziune; altul – ca să fie reprimit la gazetă după detenție de drept-comun, doar așa niște exemple.

— Important este ca fiecare dintre noi să fim împăcați cu propria conștiință.

— Mi-am recitit cărțile și am constatat cu plăcere că, azi dacă le-aș retipări, n-aș avea un rând de scos din ele. Nu sunt toate egale ca valoare. Dar nu sunt scrise în serviciu comandat.

— Ultimele două nu sunt de nivelul tău. Și nici unele scenarii de filme.

— Sânziana, pornite dintr-o nevoie irepresibilă, din ceea ce debordează din sufletul și din trupul unui scriitor, sunt primele două, hai, trei cărți. Celelalte sunt mai multă elaborare și mult mai puțină sinceritate, revărsare firească. Numai că de tot ce scrii ți-e milă ca de copilul tău. Dac-aș fi acceptat să mă trag mai la umbră față de public, unele cărți ar fi trebuit să le țin în sertar. Îndepărtându-mă de ele, ori le-aș fi refăcut, ori le-aș fi aruncat la coș. Artistul este imperfect ca orice om. Numai că lui imperfecțiunea îi supraviețuiește.

— Important e să fii împăcat cu tine însuți, să n-ai ce-ți reproșa.

— E foarte curios și neașteptat pentru mine, dar îmi reproșez mult mai puține lucruri după '89 decât înainte. Am fost toată viața avid de putere. Mi-

a plăcut să conduc, dar n-am tras nimănui scaunul de sub el. N-am menajat pe nimeni, dar nici comploturi n-am urzit. Laudele la adresa Puterii au fost atâtea cât cerea cezarul, în gazetă și nu ale mele personal. Am avut antipatii. Poate cu unii dintre oamenii ăștia am fost nedrept și brutal. Dar erau mai cinstiți așa-zișii opozanți care se-mprumutau la Fondul literar sau la Fondul plastic ca să-și poată menține ighemoniconul de disidenți cu burse prin străinătate? Plafonul de datorii la Fondul literar era de 80.000 de lei. Cum de disidenții noștri aveau datorii de 500.000, pe timpul când un apartament cu trei camere era 80-100.000? Adică Partidul nu știa ce datorii aveau? Li se dădeau împrumuturi fără voia Partidului? Hai să fim serioși! Comitetul Central nu știa că Sabina Josan și soțul ei erau stipendiați din Italia de la o Lojă masonică al cărei personaj numărul doi era „conul" Petruț Grigorescu?

— De unde știi?

— Fiindcă unul mare de la Cultură mi-a arătat documentele. Se gândea că dacă-l curăța Ceaușescu, fiindcă le văzuse, măcar să le fi arătat și el cuiva.

— Și dacă Ceaușescu știa toate lucrurile astea, cum de nu lua nici o măsură împotriva lui Petruț Grigorescu și-a celorlalți?

— Fiindcă știa că aveau la spate forțe mult mai puternice decât el, Ceaușescu, o măruntă scamă locală față de niște forțe mondiale.

— Și acum?

— Cei de-acum se află exact în aceeași situație ca și Ceaușescu, și la fel se vor afla și cei care vor veni după ei. Protejații lui Petruț Grigorescu nu vor fi atinși nici cu-o floare. Ba, dimpotrivă, au să urce tot mai sus și când or muri au să li se facă funeralii naționale. Iar pentru opinia publică ei vor fi modele morale, fiindcă, vezi tu, omul nostru consideră curvă doar pe aia care face trotuarul, nu și pe dama de lux care-și exercită meseria în palate, ferită de contactul cu caldarâmul.

CAPITOLUL NOUĂ.

Sabina Josan și Vincențiu Velisar, din 21 până-n 24 decembrie 1989 umblaseră ne-ncetat pe străzi. Voiau să vadă, să fie prezenți, ca bunul Dumnezeu, peste tot. Să pipăie pulsul manifestațiilor populare, bucuroși, ca tot românul, că scăpaseră de tirania care-i amenința tot ca pe tot românul, indiferent de protecția conului Petruț Grigorescu și-a protectorilor din umbră ai acestuia, care nu mai erau ca la tot românul. Sabina și soțul ei, care puteau fi socotiți, pe bună dreptate, ca un fel de alcătuire siameză, învățaseră că în regimul comunist totul era cu putință. Că, în cele din urmă, nici o protecție nu reprezenta o asigurare împotriva tuturor riscurilor. Se hotărâseră, fără să se vorbească, să se-alinieze dorinței de libertate a tuturor românilor. De la-nceputul începutului. Să nu vină mâine-poimâine unii să-i întrebe dacă participaseră la Revoluție doar în fața televizorului. Se-arătaseră unde era lume mai multă, unde se filma, se fotografia, se luau declarații. Nu întâmplător, noua putere îi solicitase Sabinei colaborarea, bătând monedă pe cele trei luni cât numele ei fusese interzis în presă pe vremea lui Ceaușescu, luni transformate de spiritul hiberbolic popular în ani, iar interzisa – în vajnică luptătoare anticomunistă. Nimeni nu-i citise scrisorile de penitență adresate Tovarășului și Tovarășei, când cu interdicția, scrisori dictate de conul Petruț Grigorescu. „Eu mă duc la Beizadea și-i cer să-ți ridice interdicția, dar trebuie să scrii și tu niște declarații de fidelitate". Și le scrisese. Totul se-aranjase între Beizadea și părinții acestuia; de n-ar fi fost turnătorii care să semnaleze iconoclastia din două articole ale Sabinei, părinții Beizadelei habar n-ar fi avut dacă nu chiar de existența ei, oricum de cele două articole incriminate.

Puterea post-decembristă îi întinsese mâna Sabinei Josan ca unei persoane reputate drept anti-ceaușistă. Dacă printre noii protagoniști unii cunoșteau penitența scrisă, adresată de Sabina Josan marilor căpetenii, aveau tot interesul să nu pomenească de pusul cenușii-n cap fiindcă și ei, noii protagoniști, n-aveau un trecut tocmai lilial în viziunea celor care urau cu temei comunismul. Acceptând o clipă mâna-ntinsă – refuzul putând să pară bizar în primele momente de după împușcarea perechii prezidențiale, momente de exaltare și de mare zăpăceală – Sabina repede o abandonase, știind prea bine că misiunea ei în noua societate era cu totul alta. În harababura în care i se solicitase colaborarea, purtarea ei păruse firească – fiindcă oamenii pierduseră măsura lucrurilor – și la fel de firească

retragerea ei, motive care s-o provoace, prin dezamăgire, aflându-se destule. Contribuabilii la lovitura de Stat aveau, limpede, alte proiecte. Indiferent de presupusul protocol de la Malta, odată rușii fentați și neveniți în România să facă ordine, era clar cine era destinat de-al doilea partener maltez s-ajungă la putere-n România. Sabina Josan se plimbase prin atelierul ei, își privise atent fiecare tablou, le-ntorsese și pe cele așezate în suporturi cu fața la pereți, își scosese din bibliotecă albumele de reproduceri după uleiurile și după grafica ei, cărțile ei, majoritatea despre artă, dar și despre diverse alte aspecte ale vieții intelectuale și-ale vieții în general și, după ce, ca un adevărat negustor hârșit într-ale artei, le luase amănunțit seama, le pusese pe toate la un loc, mai făcuse un tur de orizont asupra celor de pe pereți și se-așezase pe scaun în fața șevaletului, cu capul în mâini.

Se ridicase și se-ndreptase cu pas domol spre colțul unde era atârnată o oglindă-n trei canaturi, într-o ramă roccoccŏ, de argint. Se dezbrăcase la piele, își pusese ochelarii și se uitase la sine ca un geambaș la calul pe care nu știe dacă să-l cumpere sau nu. Formele îi erau ale unei tinere de douăzeci de ani, pielea de pe corp de asemenea, cu excepția celei de pe gât care, în momentul când lăsa capu-n jos se făcea ca o hârtie creponată. Fălcile lăsau aripioare, iar bărbia își pierdea aspectul dublu doar în momentul când dădea capul pe spate. „Nu mă pot uita tot timpul la stele”, își spusese ea cu un oftat. Pentru a-și reface moralul, își privi iară corpul de fetișcană. „Da, dar corpuri de fetișcane au și fetișcanele”. Se-mbrăcase și-și trecuse din nou în revistă uleiurile de pe pereți. Oftă. Nu i se părea nimic extraordinar. Ce i se-nfățișa dinaintea ochilor se mai văzuse și-avea să se mai vadă. Nimic nu făcea gaură-n cer. Se-nchipui dintr-odată ca o schimnică, îngropată între pânzele astea care-ncercau să surprindă momente reale de viață sau imaginare. Se-nchipui un moment trăind numai pentru pictură. Izolată de tumultul de dincolo de zidurile atelierului. Renunțând la rubricile din revistele de cultură, pe care le aștepta publicul de la ea. Renunțând la călătoriile în străinătate, la premiere, la vernisaje, la lansări de cărți. La taioarele ei „Chanel”. Se-nchipui retrasă-n atelier și-o trecu un fior pe șira spinării, de parcă s-ar fi văzut zidită-ntr-o peșteră. Se-ndreptă spre oglinda în trei canaturi. Părul frumos, aspru, bogat, cu șuvițele care-i acopereau fruntea, îi dădea un aer tineresc. Ochii negri, cu globi proeminenți, i-l amintiră pe Grigore Nicolaescu și antipatia ei străveche pentru el, îmblânzită, aparent, doar de dragul conului Petruț Grigorescu. Grigore Nicolaescu, de când fusese-n America – Sabina era sigură că tot datorită

relațiilor lui Petruț Grigorescu, eficiente și după moartea acestuia – își luase niște aere de viitor șef al națiunii. Aceiași „investitori” puseseră ochii și pe Virgil Marișescu, sociolog de meserie, fără cine-știe-ce presă între cei din breaslă, dar fățos, cu farmec mai ales la sexul frumos, știind să vorbească-n așa fel că aproape să creadă și el ce spunea, jucând perfect comedia sincerității față de marele public, tentat în covârșitoarea lui majoritate să-l creadă. Colegii de Facultate îi spuneau lui Virgil Marișescu Țuțu, așa cum îl mângâia maică-sa-n copilărie. De când se lansase-n politică, de partea Opoziției, nici un cunoscut nu mai îndrăznea să folosească față de el acest apelativ.

Când îl cunoscuse și-i auzise vocea subțire și spartă, total neasortată cu fizicul, Sabina Josan socotise că diminutivul matern i se potrivea de minune. Dintr-o ochire îl cântărise: mediocru ca inteligență, fără o cultură temeinică, beneficiind de suficientă șmecherie balcanică, dispus oricând să spună ascultătorului ceea ce acesta voia s-audă, fără teamă de patetism și de ridicol, în fine, tipul cu priză la masse. De la care, spera Sabina, puteai s-aștepți ascultare dacă știai să-i flatezi orgoliile. Oricum, obedient față de cel cu pâinea și cu cuțitul și fără răbufniri de personalitate și de pus pe picioarele dindărăt. Slugă perfectă, stăpân perfect. Dată fiind opintirea opoziționistă internă și externă, Sabinei i se păreau de viitor cei doi cai lansați în cursă cu binecuvântarea ambelor direcții: Grigore Nicolaescu și Virgil Marișescu, Țuțu, apelativ care nu lipsea niciodată din mintea Sabinei Josan când se gândea la Virgil Marișescu. Grigore Nicolaescu, înzestrat cu mare capacitate de simulare, obedient până la un punct față de mâna care trăgea sforile, putea oricând să ofere pusee de personalitate și să se pună pe picioarele dindărăt, cu orice risc. Sabina Josan nu se-ndoia că Grigore Nicolaescu ar fi acceptat-o ca tovarășă de drum – după experimentatul sistem al lui Lenin – ca apoi, când i-ar fi venit lui bine și s-ar fi putut dispensa de serviciile ei, s-o dea la o parte, cu sau fără eleganță. Ochii Sabinei Josan semănau cu-ai lui Grigore Nicolaescu într-atât încât ai fi zis că posesorii lor sunt gemeni. Acest element îl făcea pe Grigore Nicolaescu și mai antipatic Sabinei Josan. Judecându-l fără părtinire, Sabina n-avea cum să nu-și dea seama că Nicolaescu era cu zece clase peste Marișescu, minus aspectul fizic și talentul de-a seduce massele, jucând comedia sincerității, joc la care, cu toată ambiția lui, nemăsurată și neadormită, Grigore Nicolaescu nu se preta. El se temea de ridicol: grav defect pentru o carieră politică.

Sabina Josan se mai uitase o dată-n oglinda care-i înfățișa o imagine convenabilă. Se scutură de imaginea peșterii zidite. Le făcu tablourilor ei de pe pereți un semn amical cu mâna. Ca unui bun tovarăș de drum, care și-a făcut datoria față de tine. „Cu Tuțu-nainte! Și cauza? Cauza cui? Cauza sunt eu! À nous deux, la vie.'”.

Rastignac lansase Parisului provocarea, „à nous deux, Paris” de pe colina cimitirului Père-Lachaise. De pe treptele unui mausoleu clădit peste o mie de morți, Sabina Josan lansa noii societăți aceeași provocare ca și celei răposate. Sabina și provocarea erau aceleași, doar societatea se făcea că s-a schimbat.

După decembrie 1989, fără să-și fi manifestat vreo opțiune politică, Grigore Nicolaescu se mulțumise să-și apere acei colegi care, deși „organe” de partid, se purtaseră ca niște buni camarazi cu toată lumea din Facultate. În primul rând o apărase pe Violeta Suciu, a cărei origine socială o cunoștea. Violeta, ajunsă-n fruntea bucatelor, datorită căsătoriei cu Marcel Suciu, dar și unor calități reale, cum erau cultura ei temeinică, în ciuda unei anumite superficialități feminine, ce i se trăgea mai ales din prea marea grijă pentru persoana proprie și din succesul la bărbați. Nimeni nu-i putea nega Violetei Suciu competența de profesoară; în afara științei de carte, Violeta era generoasă față de studenți, voia să-i învețe tot ce acumulase ea. Fire deschisă și optimistă, era o tovărășie plăcută. Grigore Nicolaescu o-nsoțea o bucată de drum când plecau de la Facultate, ducându-i servieta doldora de manuale de artă, de xeroxuri, de albume, fiindcă-i făcea plăcere să-i asculte considerațiile mondene, începând cu expozițiile și terminând cu manifestările simfonice. Mulți colegi aruncaseră ocheade ironice spre mâna lui care ducea servieta Violetei Suciu, mai ales după ce, prin plecarea în America a fiică-sii, Marcel Suciu își pierduse înaltul post din Justiție. În ciuda acestei maziliri, Violeta rămăsese mai departe la catedră, datorită solidarității din jurul ei. „În fine se mai coalizează oamenii și pentru ceva bun, nu doar pentru dat altuia în cap”, se gândise-atunci, cu ironică melancolie, Grigore Nicolaescu. Dintre ființele cunoscute la vârsta lui adultă, numai la două nu surprinsese, indiferent de împrejurări, izbucniri de răutate sau de vulgaritate: la Ioana lui de-acasă și la Violeta Suciu. În fața vulgarității și-a răutății, ochii amândorura se umpleau de durere și de-un fel de rușine că erau martore ale unor asemenea răbufniri.

Și-o amintea pe Adriana Andrei, cea mai cotropitoare iubire din viața lui, iubire, admirație, ceva ce făgăduia să fie o iubire pe viață. Când era

contrariată, ochii ei, de-un albastru intens nemaiîntâlnit, se-nvinețeau, iar colțurile buzelor i se ridicau, până spre mijlocul obrajilor, într-un rictus ca la măștile de clovn. De când o cunoscuse pe Ioana Dobrescu și se uitase-n ochii ei, plini de-o duioșie pe care nu-ncercau s-o ascundă, mintea lui Grigore Nicolaescu suprapunea peste fața Adrianei Andrei, chiar din momentele ei de bună-dispoziție, privirea vânătă și buzele schimonosite din momentele când spiritul dominator al acesteia se-mpiedica de câte-un ciot.

George Vișoiu îi lansase în publicistica de cultură și pe Grigore Nicolaescu și pe Adriana Andrei și pe Sabina Josan. De câte ori se vorbea undeva despre George Vișoiu, Adriana arbora un zâmbet concesiv. I se părea că se exagerau meritele lui Vișoiu; în ochii Adrianei, el era doar un ziarist cu-o anumită abilitate în abordarea actualității și nicidecum o valoare gazetărească. Faptul că-i datora lui Vișoiu ceva din cariera ei, demult era uitat și-ngropat. S-ar fi zis că-n judecarea oamenilor, pentru Adriana Andrei nu contau decât criteriile intelectuale. În linii mari, da; însă numai în măsura în care cel judecat n-o contraria ori nu intra în vreun concurs de interese în care-ar fi putut fi câștigător înaintea ei. În cazul ultim – vai de capul individului cu pricina. Adriana îl lua-n șfichiul biciului; pornind-o pe-un ton serios, științific, trecea ușurel la o persiflare abilă și distrugătoare.

Analizând legătura lor, de peste zece ani, și despărțirea lor, lui Grigore Nicolaescu îi era neplăcut să recunoască, în sinea sa chiar, că îndepărtarea lui de Adriana se produsese din pricina prea marii asemănări dintre ei doi. Îi era greu să-și vadă mereu sufletul reflectat în oglindă, fiindcă de fapt asta însemna Adriana Andrei pentru el: un alter ego. Omul se-nvață cu ghebul pe care-l poartă-n spinare, dar oglinda, geamul sau apa care-i reflectă imaginea îi sunt mai urâte chiar decât ghebul. Cu inteligența ei, sprijinită pe-o cultură umanistă solidă, Adriana Andrei știa că imitarea oricărui model echivala cu infirmizarea propriei personalități, așadar, cu un eșec. Nu-și propusese să imite pe nimeni. Observase cu iritare, mai ales după despărțirea lor, că Grigore Nicolaescu nu-i fusese doar un partener de viață pe măsură, ci un alter ego. Distanța pusă între ei de despărțire îl făcuse pe fiecare să simtă că, judecându-l pe celălalt, se judeca pe sine. Și nu descoperea un partener de singurătate care să-l bucure. Ci o ambiție și-o incapacitate de-a-și vedea defectele puse-n lumină de alții, care-i făceau greu de suportat pe fiecare de sine însuși.

Cât fuseseră-mpreună, fiecare se suportase pe sine mult mai ușor, fiindcă nu se supusese unei analize necruțătoare. Față de-această privire crudă în

oglinda interioară, Grigore Nicolaescu aflase un paliativ în iubirea Ioanei Dobrescu, iar Adriana Andrei – în băutură. Nicolaescu îi oferise prietenia lui pe viață, dar Adriana Andrei n-avea ce face cu asemenea danie, fiindcă era ca și când și-ar fi strâns singură mâna-n oglindă. Despărțirea dintre Nicolaescu și Adriana Andrei săpase adânc în structura fiecăruia. Golul rămas în sufletul lui Grigore Nicolaescu se umpluse cu ambiția de-a ajunge personaj de prim-plan în politică. Îi apărea astfel posibilitatea să răzbune patruzeci și cinci de ani de frustrare – fiindcă frustrare fusese adevărul parțial spus. Adevărul ocolit, toate acele mii de pagini scrise convențional, cât mai puțin compromițător, care însă-l depărtaseră de ceea ce-ar fi putut fi esența vieții lui intelectuale, prea obosit ca să mai spere-ntr-o operă monumentală, demnă de orice bibliografie serioasă de specialitate, prea plictisit de uriașa cantitate de prostie, de incultură și de mitocănie, care-și dădeau brânci spre posturi, spre putere, în veci.

În viață se-ncrucișase cu prea multă impostură, pentru ca, în momentul când i se părea că i-a venit, în fine, și lui vremea, să nu vrea să-i pună stavilă și, mai presus de orice, vremea să arate cine era el, care-i erau capacitățile de lider social și nu doar de lider de opinie. Dorința de dominație politică pătrunsese-n el febril, virulent, cam cum atacă unii germeni un organism sănătos în aparență, în care-și fac însă cuib cu mult înaintea izbucnirii patologice. Aruncând și asupra lui însuși privirea necruțătoare, menită să-i disece pe alții, recunoscuse-n sineși că, de la-nceputul vieții ar fi intrat în politică – trambulină de lansat în apa ademenitoare a ipoteticei puteri – dacă ar fi avut vârsta potrivită înainte de instaurarea comunismului în România. După părerea lui, inteligența și cultura n-aveau de ce să ocolească politica. Politica nu trebuia lăsată pe mâna politicienilor, care altă meserie și altă preocupare-n viață n-aveau. Se gândea el că momentul în care se afla – cu-o reputație consolidată în cultură – era foarte potrivit lansării în vâltoarea politicii.

Fără invitația în Statele Unite, indiferența lui de luni bune, de după decembrie '89, poate s-ar fi prelungit. Într-o sală a Muzeului Guggenheim, un necunoscut, în costum bleu-marine, cu ochelari de soare, îi spusese, trecând pe lângă el: „Petruț își punea mari speranțe în dumneata și într-un caz și într-altul. Acum urmează calea care ți se propune”. Grigore Nicolaescu n-avusese timp să deschidă gura, că necunoscutul dispăruse. Îi venise să râdă. Ca-n filmele cu agenți, cu spioni, mai toate mediocre și urmând rețetele știute și de copiii mici. La un club de intelectuali, unde

fusese invitat, în aceleași State Unite, un interlocutor grăsuliu, rozaliu, cu aer de șobolan care-și duce viața-ntr-un siloz, îi vorbise, privindu-l persuasiv, despre rolul agenților de influență într-o țară, în vremuri normale și mai ales în vremuri tulburi. Toată lumea care beneficia de credibilitate la public trebuia să se unească și să acționeze-n aceeași direcție, indiferent de simpatiile sau de antipatiile personale. Și, fără tranziție, îl întrebase ce mai tăcea Sabina Josan. La-ntoarcerea-n Țară, Grigore Nicolaescu se aliniase mișcării conduse de Sabina Josan, el nefăcând parte dintre babele surde pentru care toaca trebuia să bată de multe ori. Lupta împotriva rămășițelor comunismului – totul fiind o vastă rămășiță – instaurarea unei atitudini civice îndreptate spre internaționalismul capitalist, înclinarea steagului național în fața minoritarilor – fiindcă așa era intelectual, șic și european – îndreptarea spre noua ordine mondială, ca planta după soare, erau dezideratele grupului adunat în jurul Sabinei Josan. Și ea și Grigore Nicolaescu se străduiau să-și mascheze cât mai bine antipatia reciprocă. Sabina Josan neîmpingând ipocrizia până-ntr-acolo încât să nu-și concentreze toată energia pentru a-l impune atenției publice pe Virgil Marișescu și nu pe Grigore Nicolaescu, fiind astfel într-un gând cu „istoricii" vechi – partidele așa-zis „istorice" – și, de altfel, și cu cei noi, care nu vedeau în Grigore Nicolaescu vreun charismatic și mai ales nu vedeau un ascultător fără cârteală față de ordinea de partid. Cu capul lui, care se-mpuțina zi de zi – nițel îi lipsea să n-ajungă ceea ce unele triburi africane numesc „cap micșorat", cap de dușman tăiat și redus la dimensiunile unui pumn, prin procedee cunoscute doar în acea parte a lumii – cu buzele care-i ajunseseră o dungă pergamentoasă ca-ntregul obraz, în care ochii rotunzi, cu globi proeminenți, ca ai unei rase de cățel numită apsa-lhaso, gemeni cu ai Sabinei Josan, stăteau să-i iasă din orbite, cu vocea firavă și rârâită, opozanții cu tradiție nu vedeau în Grigore Nicolaescu personajul făcut să rupă inima românului. Socoteala lor – deloc intelectuală, dar politică – ținea seama de ponciful valabil de altfel în toată lumea: de imaginea exterioară înainte de orice. Așa se făcea că alegerea, investiția, strădania, și-a vechilor și-a noilor, se-abătuseră asupra lui Virgil Marișescu, făcându-și ei buna socoteală că unul cu cârlig la muieri avea câștig la peste jumătate din electorat. Cu toată setea lui de putere, Grigore Nicolaescu nu făcea promisiuni deșănțate, deși prea bine știa că omului, alegător sau nu, îi place s-audă ce-ar vrea și nu ce-ar trebui s-audă. Adesea-și punea-ntrebarea, stimulată mai ales de obtuzitatea multora dintre „tovarășii de drum", dacă

n-ar fi făcut bine să-i lase baltă și să se ocupe de profesia lui, de scrisul lui, să se cufunde în liniștitoarele adâncimi ale artei. Dar se-nchipuia din nou personajul numărul unu și imaginea asta alunga aspirația la singurătate și la reculegere.

Un grup se formase-n jurul lui și nu-i dădea pace: o pictoriță talentată, plină de umor, înfiptă și răzbătătoare, cu mutră și cu mers de precupeață, rea-de-muscă, ilustrarea perfectă a amestecului între calități și țâțismul balcanic, se-nfipsese-n staff-ul lui, atrăgându-i și un sponsor căptușit de parale, personaj de-un cinism, de-o mitocănie și de-un tupeu fără egal în tot ce scosese la iveală perioada de după 1989. După ce petrecea mai mult timp alături de cei doi – elaborând tactici și strategii – la despărțire, Grigore Nicolaescu ofta adânc și se grăbea spre casă, își umplea cada cu apă caldă și-ncerca să se desprindă de orice gând. Voia să-și savureze cât mai mult una dintre puținele plăceri pe care le recunoștea în sinea lui, oferite de-o viață prea zgomotoasă, prea în văzul lumii.

Politica îi scosese-n cale o tânără blondă, mlădioasă, cu oase mici, frumos învelite în carnea ca piatra, tânără care-i sorbea fiecare vorbă, nota ideile de la fiecare întrunire politică a lui, nu lipsea de la nici un curs al lui și care, până la urmă, i se oferise trup și suflet, înfrumusețând agitația și sterilitatea din jur. Ioana Dobrescu, de când apăruse tânără Mona, reprezenta o discretă prezență domestică, pe care Grigore Nicolaescu ar fi păstrat-o, ca și pe Adriana Andrei, la vremea ei. Ioana Dobrescu încercase cu blândețe să-l ferească de politică. De altfel, și prietenul lui, fost și-n continuare editor, îi dăduse același sfat. Dar morbul, o dată pătruns în fibra intimă, nu se dădea dus de vorbele blânde ale unei femei care-l iubea și nici de argumentele unui prieten, tipic șoarece de bibliotecă. Față de două rivale – politica și blonda Mona – cu iluziile despre Grigore Nicolaescu ajunse la temperaturi scăzute, fiindcă orice conviețuire de zi cu zi alături de-un idol îi tocește poleiala, fără explicații și fără învinuiri, Ioana Dobrescu se-ntorsese-n garsoniera ei, de la marginea Militarilor, vecină cu porumbii, după ce făcuse curățenie generală în apartamentul lui Grigore Nicolaescu, după ce-i spălase și-i rânduise lenjeria în dulap și după ce-i umpluse frigiderul cu mâncare. Asta era carta de vizită lăsată de ea succesoarei. Nefiind niciodată măritată, Ioana Dobrescu înțelegea că o legătură, în care nimic material nu este de-mpărțit între parteneri, să țină cât nu apare un terț, o terță. O legătură nemaritală nu trebuia prelungită după momentul când apăreau știrbiturile. Cu toată adorația care o-mpinsese către Grigore Nicolaescu,

viața zilnică unul lângă altul nu o dusese la tandrețea maternă care iartă orice, uită orice. Suportase mai ușor infidelitatea decât ambițiile politice ale lui Grigore Nicolaescu, agravate în ochii ei de „întovărășirile” atrase de ele: oameni pe care, în sinea lui, Grigore nu dădea nici două parale, dar pe care-i folosea și care-l foloseau, și-atâta tot. Astfel încât, Ioanei Dobrescu, politica îi apărea ca o cârdășie conjuncturală și nicidecum ca o alianță de principii.

Generos cu iubitele părăsite, Grigore îi dăruise Ioanei la despărțire un inel discret, cu un safir frumos montat. Ioana avea să-l pună într-o cutiuță și-avea să-l privească din când în când, gândindu-se la viață ca la o neîntreruptă experiență care-ar fi trebuit să-l învețe pe om să nu plângă, să nu regrete, ci doar să ducă mai departe cursa. Ioana se-ntorcea la existența ei obscură, de profesoară de desen, ca după o vacanță prelungită, dar care nu putea dura o viață. Se gândea adesea la Adriana Andrei, mai ales după moartea acesteia. Mona era pentru ea ce fusese ea, Ioana, pentru Adriana Andrei. Motiv temeinic sau doar pretext de ruptură? Adriana Andrei înțelesese, ca și Ioana, că pentru a-și reface moralul și părerea despre sine, Grigore Nicolaescu avea mare nevoie de-o nouă inflamare amoroasă și mai ales de-o admiratoare fără rezerve, cu toate pânzele sus și negăurite de intemperii. Adriana Andrei nu se pusese pe băut din amor jignit (amorul se scorojise demult), nici chiar din orgoliu (cel mai vulnerabil la despărțiri), ci fiindcă-i devenise de nesuportat descoperirea de sine. Acolo nu izbutise să afle nici un stâlp de susținere. După despărțirea de Grigore Nicolaescu nu mai scrisese un rând. Picta cu înverșunare și, când era gata să pice lângă șevalet de oboseală, bea băuturi tari și dulci, ea, care nu fusese băutoare de nimic, bea până adormea. Niciodată-n prezența cuiva. Fața-i căpătase o culoare de hârtie, pungile de sub ochi se umflaseră, obrajii i se-nmuiaseră și-i atârnau ca două pere din soiul jambon. Nu ieșea din casă nemachiată. Nu voia să-i surprindă nimeni interiorul. Nu suporta compasiunea. Într-o seară se odihnea într-un fotoliu, după ce-și semnase ultimul tablou. Se uita la el împreună cu-o verișoară a ei.

— E foarte frumos. Dar e-atâta tristețe-n el. Toamna asta atât de goală, de pustie.

— Dac-aș fi murit înainte de '89 mi-ar fi părut rău. Acuma-mi pare rău că n-am murit atunci. Acuma, oricând am să mor are să fie prea târziu.

Și peste câteva clipe, după ce rostise aceste cuvinte, Adriana Andrei murise-n fotoliu, cu ochii țintiți spre ultimul ei tablou.

CAPITOLUL ZECE.

După decembrie '89, Mihnea Dobrotă era într-o asemenea stare de revoltă din cauza direcției pe care-o apucase Țara, încât se mira singur cum de nu-i plesnea capul. Abia mai avea răbdare să-și facă exercițiile zilnice la pian, să-și perfecționeze concertele pe care urma să le susțină în Țară și-n străinătate. Se așteptase la o revoluție care-ar fi trebuit să pedepsească exemplar toți vinovații regimului comunist și mai întâi să elimine pe oricine avusese un rol cât de cât în acele structuri. Asta, pe de-o parte. Pe de altă parte, își strângea cordial mâna cu toți fiii și cu toate fiicele de nomenclaturiști, deveniți brusc disidenți post-comuniști și asidue prezențe în Piața Universității „liberă de neo-comunism". Orice moment liber și-l petrecea în grupul condus de Sabina Josan, care căpăta tot mai mare pondere numerică și de valoare în ochii unei părți a intelectualității interne și-n fața Occidentului. Răzmerița de la Târgu-Mureș, din martie 1990, o socotiseră „operă" a fostei Securități, care izbutise să incite niște români naivi și primitivi împotriva unei minorități pașnice și civilizate, care nu făcea altceva decât să-și revendice niște drepturi legitime ale fiecărui om. De altfel, aceasta era părerea întregului grup Josan. Pentru a-și arăta spiritul larg și civilizat în privința relațiilor interetnice, Mihnea își luase un student ungur și, fiindcă studentul n-avea posibilități de cazare în București, el, Mihnea Dobrotă, mergea în fiecare săptămână la Cluj – ca profesor invitat – să-și școlească pupilul. Trebuia să dea cineva o lecție de inter-etnie civilizată și-n același timp una peste bot extremiștilor români.

Din ziua când, pe fațada Facultății de arhitectură din București, apăruse lozinca emblematică „Monarhia salvează România", lui Mihnea Dobrotă parcă i se luminase dinaintea ochilor. O perioadă se aflase într-o vervă și într-o efervescență care pe socrii lui, psihiatri, îi pusese pe gânduri. Se temeau ca atâta ieșire din țâțâni la un om cu fire posacă să nu fie preludiul sindromului maniaco-depresiv, de care ginerele lor suferise în câteva rânduri. Îl luaseră cu duhul blândeții pentru a-l convinge „să-și menajeze sănătatea", drept care să-nghită o vreme niște sedative. Recunoscând în sinea lui că sănătatea nu era de ici-de colo, știindu-și stagiile depresive, își ascultase socrii. Domolirea stării de efervescență nu se trăsese doar din bulinele-nghițite, ci și din lipsa perspectivei de reinstaurare imediată a monarhiei. Mihnea Dobrotă își recăpătase aspectul de proboscidian posomorât și meditativ. Doar din când în când, la ședințele prezidate de

Sabina Josan, slobozea câte-un hohot de râs; cu care, pe cei care nu-l cunoșteau, îi băgase la-nceput în sperieți. Fără să-i fi împărtășit în totalitate părerile și nici simpatiile, nevasta lui îl asculta și-l privea cu adorația de totdeauna, purtându-se față de el cu prudența celui care calcă pe-un teren minat. Părinții ei o preveniseră că bunul mers al existenței marelui artist care era Mihnea Dobrotă este legat de vântul bun care trebuia să-i sufle mereu în pânze. Sau cum spun mai plat medicii: să se evite stressul, enervările, stările conflictuale. Anii lungi de pe vremea lui Ceaușescu, ani în care, fără nici o explicație, nu i se dăduse voie să meargă-n Occident să cânte, ani hotărâtori pentru cariera unui artist, după '89 îi apăreau lui Mihnea Dobrotă cu mult mai monstruoși decât atunci când îi trăise. Ura lui împotriva comunismului, reprimată ca la tot românul până-n '89, după ce se putuse manifesta, curgea din el ca un șuvoi neîntrerupt, iar revolta lui de-a nu fi văzut România întoarsă la ceea ce fusese înaintea instaurării comunismului îl ardea ca un acid. Fiindcă omului îi e greu să accepte efectele istoriei ca semn al implacabilei treceri a timpului și a ireversibilității lui.

Cam astea erau apele în care se scăldau, după revoluție, invitații doamnei Stela Dobrian din seara de noiembrie 1989. Doar Petruț Grigorescu părăsise arena, condus discret pe ultimul drum de foștii protejați, plini de recunoștință față de omul care-i ajutase la nevoie și mai ales care murise-atât de oportun pentru binele lor, al tuturora.

Veștile primite prin telefon și, rar, prin scris de la Maria, fiică-sa cea mare, nici n-o bucurau nici n-o întristau pe Sânziana Hangan. Mircea și Maria ceruseră azil politic din prima clipă când sosiseră-n Germania. Desfigurată după căzătura din ziua plecării din România, autoritățile germane o socotiseră pe Maria o victimă a mineriadei de la București, iar negarea din partea ei, doar efectul fricii de fosta Securitate care-ar fi putut s-o urmărească și-n Germania. Așa scrisese un ziar nemțesc local, nedând numele Mariei, din aceleași motive de prudență față de fosta și neadormita Securitate română. Totuși, azilul politic nu le fusese acordat, ci doar drept de ședere timp de doi ani, și drept de lucru. Se stabiliseră în Essen, unde se afla fiica cea mică a Sânzienei, Ana, împreună cu toată familia ei dinspre bărbat. Maria, medic specialist de medicină internă, își găsise un post de asistentă medicală într-un spital, iar Mircea, soțul ei, inginer automatician, un post de muncitor calificat, într-o întreprindere în care doar patru salariați aveau studii universitare. Cât lipseau ei de-acasă, fetița lor, Smaranda,

mergea la grădiniță împreună cu verișoară-sa, Ingrid, fiica Anei. Adulții, Maria și Mircea, strângeau ban pe ban, în intenția de-a emigra în Canada, țară care mai accepta străini, de preferință până-n treizeci și cinci de ani și cu meserii practicabile oriunde. Își procuraseră și materialele privitoare la echivalarea studiilor de medicină în Canada, echivalare anevoioasă și de durată, care nu-i speria; încă din România erau la curent cu exigențele Occidentului față de cei proveniți din socialism.

Sânziana înțelegea din proiectul lor doar că un copil i se ducea atât de departe încât speranțe de-a-l vedea curând nu-și prea putea face. Speranțe de-a-și vedea fetele doar pe banii lor, fiindcă așa cum urcaseră prețurile după '89, din leafa ei, Sânziana nu se mai vedea ieșind nici măcar din București. Cercetarea înțepenise: și ca salarii și ca fonduri. Noul director al Institutului, arareori punea piciorul prin „parohie”, interesat nu se știa de ce, numai de soarta oamenilor și-a domeniului în care munceau – nu. De ce să se mai fi mirat cineva că tineretul fugea ca dracu' de tămâie de laboratoare și că mai toți absolvenții de medicină generală preferau s-ajungă medici de circumscripție la țară decât să-și petreacă viața-n fața fișelor, a frotiurilor și-a microscopului. Cu fiecare zi ruptă din calendar, Sânzienei i se-nfigea ca un cui în inimă gândul că tinerii aceia, printre care și Mărinică, muriseră doar pentru a le servi de trepte la scară unor profitori, unii – noi, foarte mulți – vechi și perfect înnoiți. În profesia ei nu se vedeau nici vagi semne de-mbunătățire. Nici în spitale. Toată lumea părea bolnavă de politică, meseria situându-se la coada preocupărilor. Dacă celor care o practicau le păsa prea puțin ce se-alegea de profesia lor, de ce s-ar fi preocupat forurile politice în care, ce-i drept, nu mișunau oamenii de știință? Despre inerția birocratică ce să mai fi vorbit. Se ofereau unele fonduri, nerambursabile, pentru îmbunătățirea sănătății, a cercetării din România. Se returnau așa cum veneau, fiindcă birocrația își făcea vechea și bine înțepenită ei datorie de-a pune bețe-n roate sau pur și simplu de-a nu mișca nici un deget.

Titus-Livius Calomfir, înainte de '89, deși preocupat de propria persoană mai mult decât de orice, mai bătea totuși pe la uși și-n folosul Institutului; după '89 se lansase-n politică, alături de cei cu mai multe șanse, din punctul lui de vedere, jinduind după un post de ministru sau măcar de ambasador prin vreo țară mai pricopsită, astfel că Institutul și problemele sale îi ieșiseră complet din preocupări. Ca și până-n '89, speranța Sânzienei și-a celor din Institut rămăsese tot în pomenile de la foștii colegi stabiliți în Occident, care nu uitaseră sărăcia de-acasă și dezinteresul oficialității față de cercetare.

Apoi începuse să dea moartea printre cei vârstnici, apropiați ai Sânzienei. Murise mai întâi Marina Șerban, fosta ei soacră dintr-a doua căsătorie. Stând de vorbă cu bărbatu-său, profesorul doctor Daniel Șerban, și cu Sânziana, îi venise amețeală, își lăsase capul pe spătarul fotoliului și le spusese: „Aprindeți-mi o lumânare că mă duc”. Sânziana alergase în cămară după lumânare, în timp ce profesorul Șerban chema la telefon „Salvarea”. Sânziana, tremurând ca varga, se-apropiase de Marina cu lumânarea și cu chibriturile-n mână. Marina-i făcuse cu mâna semn s-o aprindă, își scosese de pe inelarul mâinii stângi inelul cu briliant, cadou de logodnă de la Daniel, și-l pusese-n palmă Sânzienei. Apoi, cu capul înțepenit în spătarul fotoliului, închisese definitiv ochii. Stăpânindu-și durerea, profesorul Daniel Șerban își chemase cei doi fii la telefon, unul în Germania, altul în Statele Unite, și le-anunțase moartea mamei lor. De toată alergătura se ocupase Sânziana, lăsându-l pe Daniel Șerban și pe cuscrii și prietenii lui de-o viață, profesorul doctor Iancu Stein și nevasta lui, Marioara, să-și plângă durerea și să-ncerce să se mângâie unul pe altul. Din Germania și din America sosiseră fiii răposatei, împreună cu nevestele și cu copiii. Mihai cu Myriam, cu fiii și cu nora lor, Ana, fiica Sânzienei; Tudor, căsătorit, după divorțul de Sânziana, cu-o doctoriță „piele-roșie”, șeien, și cu fiu-său, Șerban. Îmbrăcată-n negru, în capelă, Sânziana se așezase-n spatele familiei, în rând cu Iancu și cu Marioara Stein. După binecuvântarea de slobozire în pământ, Sânziana o acoperise pe Marina Șerban cu giulgiul și-i șoptise „Drum-bun, tanti Marina”. Și doar atunci, după trei zile de-mpietrire și de-alergături, o apucase un plâns cu sughițuri, pe care încerca din răsputeri să și-l înăbușe cu amândouă mâinile. Se-ascunsese la oarecare distanță, în spatele unei cruci, și cu capu-n palme nu mai încerca să se stăpânească fiindcă era-n zadar. Deodată simțise două brațe care o cuprinseseră pe la spate și un trup care se lipise de ea. Brațele o strângeau, capul celui sau celei care o-mbrățișa i se culcase pe umăr. Brațele o țineau strâns, fără să-ncerce s-o dezlipească de crucea de care se răzimase și peste care lacrimile-i curgeau șiroi. Sicriul Marinei Șerban era demult coborât în mormânt și lespedea de deasupra așezată, când brațele care o-nconjurau pe Sânziana își slăbiseră strânsoarea. O mână o apucase de cot și un glas sugrumat îi șoptise:

— Să mergem, Ziziana.

Era Șerban, fiul lui Tudor Șerban, cel de-al doilea fost soț al Sânzienei. Un băiat de douăzeci și doi de ani, înalt, brun, cu ochi albaștri, care semăna

izbitor cu bunica lui, pe care-atunci o-ncredințaseră pământului. Șerban, căruia Sânziana-i ținuse zece ani loc de mamă, până ce băiatul plecase la maică-sa, în Statele Unite. Sânziana nu făcuse nici o deosebire între el și fetele ei, Maria și Ana. Orfană de tată, pe care nici nu-l cunoscuse, murind pe front când ea n-avea nici doi ani, Sânziana simțea pentru Șerban o milă și-o duioșie ca pentru orice copil orfan sau cu părinți despărțiți, copiii cu asemenea părinți fiind tot un fel de orfani.

— Știu cât îți e de greu, Ziziana, îi spusese-ntr-un târziu Șerban, ținând-o protector de cot.

— Bănuiești, puiule. N-ai cum să știi la vârsta pe care-o ai.

Șerban era singura ființă din viața Sânzienei care-i spunea Ziziana. De pe vremea când „Sânziana” pentru el era greu de rostit. Iar Sânziana îi spunea „puiule” de pe vremea când îl vâra-n cadă, îl săpunea și-i dădea cu dușul. Deși trecuseră ani de când nu-l mai văzuse, îl simțea apropiat că pe vremea când, un boț de om, îl luase-n custodia ei maternă, chiar înaintea căsătoriei cu Tudor. Pe Sânziana și pe Șerban îi lega un sentiment de solidaritate, gândul că investind unul în celălalt, pusese fiecare de-o parte un ban alb pentru zile-ntunecate.

— Îmi lipsești atât de mult, acolo, la americani, îi spusese băiatul și se uitase cu-o privire sfâșietor de tristă-n ochii ei.

— Și tu-mi lipsești, aici, la români.

Sânziana dăduse a pagubă din cap.

— Șerbane, ești singura investiție neobligatorie pe care am făcut-o în viață. Și-mi pare-atât de bine că ești așa cum ești.

— Acuma, că a plecat și Maria din Țară, de ce nu vii și tu la noi?

— Sunt prea bătrână, am trecut de cincizeci de ani, prea obosită, prea dezamăgită ca să mai iau viața de la-nceput. Chiar și-n momentul când m-am măritat cu tatăl tău eram un suflet obosit. Eu, în viața asta, Șerbane, am trăit foarte prost, prost și mediocru. Nici măcar o zi cum mi-am închipuit în gândurile mele, de copil, de-adolescentă.

— Crezi că cineva trăiește după gândurile lui de copil, de-adolescent? Uite-mă pe mine. În gândurile mele de copil și de-adolescent mă vedeam trăind toată viața alături de tine.

— Toată viața mea.

— A ta și-acea parte dintr-a mea care s-o-nsoțească, presupunând că tu ai putea trăi mai puțin decât mine.

— Șerbane, mi-aduc aminte tot timpul ce spunea tanti Marina, bunica ta, pe care am lăsat-o acum în cimitir: „Aș fi vrut ca între mine și copiii mei să fie o legătură pe care numai moartea s-o desfacă”… Așa aș fi vrut și eu între mine și copiii mei: Maria, Ana și cu tine.

La ultimele cuvinte ale Sânzienei, Șerban tresărise. Parcă se-atinsese de-un fir electric neizolat.

— Singurii oameni ai sufletului meu, singurii de care doar moartea m-a despărțit, au fost Mama și tanti Marina, încolo, mă simt ca o gară. Unul vine, altul pleacă. Îți tocesc dalele. Îți zgârie pereții, îți sparg geamurile. Te populează la un moment dat, apoi te lasă pustiu, să te contempli singur.

— De ce nu vrei să-nnozi firul și să trăiești iară lângă noi?

— Care noi? Maria în Canada, Ana în Germania, tu în Statele Unite. Să duc o viață de voiajor comercial?

— Te-ai stabili undeva, la una din fete, să zicem, și-ai veni în vizită la fiecare dintre noi.

— Și-un câine, și-o pisică are un loc al său. Al meu e-aici. În vizite pot merge și de-aici.

— N-ai vrea să-ți crești nepoatele?

— Nu. Să și le crească părinții lor, așa cum cred ei de cuviință. Nu cred că am nimic valoros să le transmit. Dacă aș ști niște rețete bune la ceva mi le-aș aplica mie.

— Adică?

— Adică o-nțelepciune de la-nălțimea căreia să privesc viața fără-ntristare, fără suspin, fără durere.

— Crezi că există cineva pe lume care să fi ajuns la-nțelepciunea asta?

Șerban se uitase-n ochii Sânzienei și-o strânsese de umăr.

— Nu știu, poate o exista. Vreun lama, vreun yogin, rupți de viața obișnuită, a omului de rând. Eu aș vrea să trăiesc ziua când, conștientă fiind, să nu mă mai întristez de nimic. Să se poată prăbuși orice, să poată muri oricine, iar eu să rămân netulburată ca materia anorganică.

— Ziziana, cât de nefericită trebuie să fii tu.

— Fericit, nefericit. În privința mea, cel mai bine mi se potrivește participiul trecut „dezamăgită”. Tanti Marina-mi spunea că sentimentul major, dominant al vieții ei, era dezamăgirea. Și-al meu, la fel.

— Dacă ai schimba locul, poate ți-ai mai schimba gândurile.

— Poate… mai… Pentru moment aș vrea să fac liniște-n mine. Să pot asculta toate absurditățile, să văd defilând toată ura din oameni, fără să

clipesc. Și să-ncerc măcar să-mi închipui – dacă nu să și deslușesc sensul vieții. În adolescență îmi plăcea să aflu vorbe memorabile, spuse sau scrise, de-a lungul timpului. Într-o antologie de maxime, de cugetări, pe vremea aceea, am citit multe cuvinte care m-au pus pe gânduri. Ceva mi-a rămas întipărit în minte și astăzi.

Șerban o privise plin de curiozitate, ca și când ce-ar fi urmat să spună ea, avea să-i ridice lui un văl de pe ochi.

— O vorbă a lui Einstein: „Oricât ar părea de ciudat, viața are totuși un sens".

După ce tăcuseră nu-se-știe cât, Șerban o-ntrebase aproape șoptit, temându-se parcă de răspunsul Sânzienei:

— Și tu, Ziziana, care crezi c-ar fi sensul?

— Afară de perpetuarea și de puterea inimaginabilă de adaptare a omului, care de fapt înseamnă legi și nu sens al vieții, eu cu mintea mea nici măcar nu bănuiesc vreun sens. Mă aliniez unei ipoteze, și anume că viața de pe Pământ ar fi doar o etapă dintr-o experiență care-ar conține sensul. Un fel de: dacă n-o fi laie, o fi bălaie. Raportat la ce ne e dat să vedem aici, un fel de-mbătat cu apă rece.

— În Dumnezeu crezi?

— Judecata mă-mpiedică să cred, dar ceva dincolo de judecată îmi spune că ceea ce numim noi Dumnezeu există. Am învățat de la Mama să mă tem de judecata Lui. Trăiesc ca și când El ar sta numai cu ochii pe mine.

— Fiindcă așa-ți dictează conștiința. La fel mă port și eu, deși nu cred nici în Dumnezeu, nici în vreo viață de-apoi. Mă ghidez doar după conștiința mea și-atât.

— Pe mine mă-ngrozește ideea unei vieți de-apoi.

— Ai și de ce. Atâta lume își pune speranța-n moarte ca, în sfârșit, într-o liniște veșnică… Ca într-un somn adânc și fără vise.

— Visele sunt o altă spaimă a mea. Când visez frumos, colorat, peisaje superbe, cu vegetație luxuriantă sunt senină toată ziua. Când am vise tulburi, întunecate, ca-ntr-un fel de știință-ficțiune dementă, sunt toată ziua prost-dispusă, într-o stare de anxietate, ca-n așteptarea măcar a unei nenorociri, dacă nu chiar a unei catastrofe.

— Până acum, toate explicațiile științifice care s-au dat viselor nu mi se par convingătoare. Visele chiar mă fac să mă gândesc la supranatural.

— Am să-ți povestesc două vise-ale mele. Cu ani în urmă, după ce murise Mama, visam că telefonam disperată unui om, la care-am ținut

foarte mult, prieten și cu tanti Marina, doctorul Nini Staiculescu. Îi telefonasem de-adevăratelea toată ziua și nu-mi răspunsese. Noaptea visam, așadar, că-i telefonam cu disperare. Deodată apare în vis Mama, îmi ia receptorul din mână, îl pune-n furcă și-mi spune: „Nu-i mai telefona. Acum are nevoie de liniște”. Doctorul Nini Naiculescu se omorâse, își tăiase venele, chiar în ziua în care îi telefonasem eu.

Șerban o țintise pe Sânziana cu-o privire care părea să fi fost martora unui spectacol apocaliptic.

— Și-al doilea vis al meu, la fel de transparent ca și primul. Cu-o zi înainte ca tanti Marina să moară, o visam pe Mama, care-avea invitați la masă. Masă-ntinsă, lume necunoscută mie, așezat fiecare la locul lui. Eu am întrebat-o: „Mamă, de ce nu-ncepeți să mâncați?”. „Fiindcă mai așteptăm pe cineva”. Și mi-a arătat spre un spătar de scaun o pălărie florentină. „Și dacă doamna asta întârzie?”. „Nu-ntârzie. E pe drum”. Și Mama s-a uitat duios în ochii mei, cum se uita-n viață, ori de câte ori mă vedea amărâtă și m-a mângâiat pe frunte… Cred că nu trebuia să-ți povestesc visele astea. Cred că noi, adulții, ca să nu zic bătrânii, n-avem dreptul să tulburăm nepăsarea tinereții.

— Nu orice tinerețe e nepăsătoare, Ziziana… Când s-au despărțit părinții mei, eram prea mic și nu-mi dădeam seama ce-nseamnă să fii copil de părinți despărțiți. Mai ales că bunica Marina și cu tine ați înlocuit-o perfect pe mama. Abia când am ajuns în America am înțeles ce-nseamnă copil de părinți despărțiți. În adâncul sufletului, tata n-a iertat-o niciodată pe mama că l-a părăsit.

— Într-o vreme, cam la doi ani după ce se despărțiseră, mama ta a vrut să se-ntoarcă la voi, la tine și la Tudor. Suferea fără tine.

— Știu. Nu-ți închipui ce bucurie a-nsemnat pentru mine că tata a rămas în America. Bucuria mea ar fi fost deplină dacă ai fi venit și tu.

— Eu rămân lipită pământului. Sunt un fel de ornitorinc. O fosilă anacronică într-o lume care se schimbă-n permanență. Îmi pare bine că Tudor s-a adaptat și că și-a călcat pe suflet și-a acceptat ajutorul Irinei și-al doctorului Iordache. Și, mai ales, îmi pare bine că s-a-nsurat cu indianca asta. Că au fetița, că, în fine, ai și tu pe cineva pe lume când ți s-or duce părinții.

— Este adorabilă sora asta a mea. Are ceva enigmatic, moștenit de la pieile-roșii, o privire care parcă străpunge lumi de nepătruns, din când în

când ghidușii, moștenite de la noi, europenii. Când mă duc să-i văd nu se dezlipește de mine și-n ochii ei deodată se-aprinde un fel de-adorație.

— Oka, mamă-sa, mi-a plăcut din primul moment. Am văzut în privirea ei ceva din blânda și înalta resemnare a Mamei.

— Nu vorbește niciodată despre rezervația din care provine și nu face nici un fel de-apreciere asupra albilor. La spitalul unde lucrează – e microbiolog, ca și tata – i se spune „taciturna”. Tribul ei a făcut tot ce-a putut ca s-o dea la școală. Părinții i-au murit când era mică. Toată ziua scrie memorii către guvern, ca să-și ajute tribul – ce-a mai rămas din el. De fapt, o rezervație în care sunt adunați supraviețuitorii anumitor triburi. În fiecare lună se duce la ai ei cu un microbus plin cu tot ce se poate. Vorbește foarte rar și foarte puțin și-n casă, dar spune totdeauna lucruri cu miez, cu judecată. Mi-e tare dragă. O singură dată mi-a spus: „Îmi pare tare bine că ești fratele Melindei”. Atunci am știut că ea ține la mine. În sufletul ei, al Okăi, este ceva, ca o durere ancestrală.

— Cred și eu!

— Când îi povesteam cu ce frig am îndurat pe vremea lui nea Nicu, m-a privit trist și mi-a spus: „Dac-ai ști ce frig este și la noi”. Inutil să spun care „noi”. Dac-o-ntrebi ceva despre rezervația ei, tace. A refuzat să ne ducă vreodată acolo.

— Săraca! Toate societățile își au nenorociții, năpăstuiții și răniții lor.

— Ziziana, acuma te simți măcar liberă?

— Liberă?… Liber ești numai în groapă sau în urnă la crematoriu. Oamenii numesc libertate posibilitatea de-a-și exprima nesancționați părerile. Din punctul ăsta de vedere sunt relativ liberă, în mediul în care trăiesc. Altminteri, omul este condiționat dinainte de-a se naște: al cui fiu este, în ce mediu va trăi, cine-i vor fi vecinii, dascălii, modelele – presupunând că le va avea – Țara în care se va fi născut, regimul în care va trăi. Cum să fii liber atâta timp cât depinzi de-atâția factori și când există ființe care depind de tine?

— Dar din punct de vedere social, de ce te simți doar relativ liberă?

— Fiindcă după '89 parc-a intrat dracu-n români. Cu unele excepții, intelectualitatea română e disidentă post factum și monarhistă. Perfect. O părere și-o opțiune ca oricare alta. Dar îndrăznește tu să spui că nu ești cu ăi pe care-i saltă elitele-n slava cerului și că nici rege nu vrei, și ești taxat imediat drept neocryptocomunist, ba chiar colaboraționist al vechiului regim. Și de cine? În majoritatea cazurilor, de niște bravi tovarăși, care o

țineau ca gaia-mațu' cu P. C. R.-ul lor, tovarăși care-au tras câte foloase-au putut, atâtea cât dădea regimul comunist privilegiaților. Cine e a mai vajnică monarhistă de la mine din Institut? Lulușa Gămulea. Dintr-o casă cu zece copii, din fundul Moldovei, Lulușa care, fără școala pe gratis dată de comuniști, ar fi păzit și astăzi vacile. Lulușa, pe care tot regimul comunist, prin bărbatu-său, o mediocritate cu dosar bun, a trimis-o trei ani la New York! În acest sistem de libertate, eu tac mai ceva decât pe vremea lui Ceaușescu. Dar, sănătate să fie!

— Tot răul pe lumea asta oamenii-l fac.

— Îl fac altora. Și-l fac lor înșiși. Dar, repet, sănătate să fie. În 1992, un coleg, doctorul Dan Albu – Tudor îl știe – îmi spunea că, dacă mai iese Iliescu președinte, el, Albu, își dă foc. Eu n-am de lucru și-i spun: „Dane, maică, mai știu eu pe unii care, tot pentru asta, vor să-și dea foc. Du-te cu ei, ți-i prezint, ca să nu fii singur”. Din clipa aia, nici „bună-ziua” nu mi-a mai dat Albu. În două luni, după ce voia să-și dea foc, a murit de-un cancer galopant. Deci, sănătate să fie!

— Sânziana, cum ți se parc ție regimul de după '89?

— Lipsit de simț național, ca și comunismul. Cu echipe de profitori, cărora le pasă doar de scaunul de sub fund. Pușí toți pe căpătuială. Iar puținii cinstiți, care nu respectă regula mafiotă a jocului, sunt eliminați.

— Crezi că România a apucat-o pe-un drum bun?

— Cum s-o apuce pe-un drum bun? A construit dezbinarea vreodată ceva? Dacă o să se-aleagă praful de poporul ăsta, o să se-aleagă fiindcă nu e-n stare – prin aleșii lui – să pună problema națională, deci a propriei existențe, înaintea altor probleme. Cui îi piere instinctul de apărare – piere.

— Și dacă prezentul și viitorul României ți se par atât de sumbre, de ce nu vrei să pleci?

— Mai întâi, pentru că nu-mi fac iluzii despre nici un loc de pe pământ. Nu cred că umblă pe nicăieri Dumnezeu cu sfântul Petru de mână.

— Totuși, se trăiește incomparabil mai bine în alte părți. Și mai e ceva, Ziziana. Oriunde te-ai duce – te interesează ce se-ntâmplă acolo, mai ales în raport cu propriile interese, dar nu te doare ca de Țara ta. Nu devii niciodată american sută la sută, ori neamț, ori mai-știu-eu-ce, când te-ai transplantat la vârsta judecății. Ajungi… interpret de comedie, de dramă, dar nu de tragedie. Cu inteligența ta, cu umorul tău, cred c-ai duce-o foarte bine în altă parte.

— Când o-ntreba câte unul de ce n-a emigrat, tanti Marina spunea că ea făcea parte dintr-o generație de naivi, care socoteau că țara asta e singura lor țară și că ea, Marina, n-avea dreptul la altă soartă decât soarta Țării.

— Și dacă Țara nu-și schimbă soarta, tu te simți obligată să i-o împărtășești?

— Eu am aceleași defecte cu poporul român.

— Adică?

— Adică… Adică nu sunt dispusă să mor pentru nici o cauză… fiindcă nu cred în nici o cauză. Spunea despre noi, despre români, pe vremea comunismului, spunea cineva că suntem un popor „auto-ocupat”.

— Adică?

— Persoana în chestiune nu dădea explicații. Eu mi-am explicat, „auto-ocuparea” ca pe-o neîngăduit de mare capacitate de-a ne adapta la orice, fără să crâcnim. Auto-ocupați de propria delăsare și de setea de-a colabora cu ocupantul fizic sau moral.

— Nu-mi place să cred că-i așa.

— De plăcut – nu-mi place nici mie. Citesc memorii apărute după '89. Dintre conducătorii Țării ăsteia, puțini au fost cinstiți. Până-n primul război mondial mai exista un ideal: unirea românilor din toate provinciile românești. „Unirea” n-a durat decât până-n '40. Acum suntem candidați la altă dezmembrare…

— De ce?

— Fiindcă așa e „democratic” și fiindcă așa doresc mai-marii lumii, iar mai-marii noștri abia așteaptă să le fie pe plac, să se dovedească „democrați” și „europeni”… Taica, bunicul-meu dinspre mamă, a luptat în primul război mondial, a luptat și-n al doilea, din care s-a-ntors cu un picior țeapăn, război în care i-au murit doi feciori și-un ginere: tata. Mă-ntreb pentru ce atâția morți și-atâția schilodiți? Ca să ne ocupe când unii, când alții, ca să fim mereu slugi plecate, „auto-ocupați”. Și copiii ăștia care-au murit în '89 și-n '90… Of, Doamne… Tot degeaba, săracii!

— Ei totuși au murit pentru libertate.

— Mormintele lor sunt treptele care duc la beneficii, la posturi, la miliarde. Cea mai bună scară a arivismului.

Mergeau demult în tăcere. Pe brâul de pe palier, în fața apartamentului familiei Șerban, era o cănuță de aluminiu, plină cu apă.

— Șerbane, întinde palmele să-ți torn apă.

— De ce?

— Așa e obiceiul când vii de la un mort.

În timp ce familia Șerban, împreună cu soții Stein, Iancu și Marioara, se aflau în sufragerie, în fața unui pahar cu vin și-a colivei, evocând-o pe cea plecată dintre ei, Tudor se dusese la bucătărie, unde Sânziana făcea cafea.

— Sânziana, de când am venit vreau să stau de vorbă cu tine între patru ochi.

— Și eu, Tudore.

Sânziana aruncase o privire spre ibricul de cafea, apoi se dusese la dulapul de bucătărie, se ridicase pe vârfuri și de pe raftul de sus trăsese un tub cu etichetă de „Distonocalm”, îl destupase și-l răsturnase-n palmă.

— Tudore, ăsta e inelul maică-tii, inelul de logodnă de la nenea Daniel. Ia-l și dă-l nevestei tale să-l poarte.

— Cine-a hotărât așa?

— Tanti Marina.

— Când?

— Cu un minut înainte de-a muri.

— Cum de tata nu mi-a spus nimic?

— El, săracul, suna în disperare după ambulanță.

Tudor privea absent inelul de platină, cu montură fină, din care scânteia un blanc-bleu de două carate.

— Cine i l-a scos din deget?

— Ea singură.

— Și vrei să te cred că nu ți l-a dat ție, ca să-l porți tu?! Sânziana, o cunosc… am cunoscut-o prea bine pe mama ca să te cred. Adică nu ți-a lăsat ție inelul, ție care făceai parte din viața ei, și i l-a lăsat actualei mele neveste care, ce-i drept, i-a plăcut, o săptămână cât a văzut-o, anul trecut, în Germania, când ne-am întâlnit ca să ne cunoască, și ca mama să-și vadă nepoata, ultima „emisiune” de nepot.

— Tudore, ia-l și fă așa cum spun eu. Un obiect atât de legat de viața maică-tii e firesc să-i rămână fetei tale. Hai să nu ne mai tocmim.

Sânziana luă inelul din mâna lui Tudor, îl puse într-o pungută de nailon și i-l vârî în buzunarul de la piept.

— Sânziana, acum când ai amândouă fetele plecate, tot nu te hotărăști să pleci?

— Tot… E prea târziu și nici nu vreau.

— Cum n-ai vrut niciodată. La urma-urmei, dacă n-aș fi admis să se ducă Șerban la maică-sa, nici eu n-aș fi plecat. Mă gândeam să te poți vedea

cu fetele când vrei, fără dificultățile care li se fac românilor pe la consulatele occidentale.

— Mai întâi, nu vreau să le-ncurc fetelor viața. N-au nevoie de mine. Ca să stau cu una dintre ele, sau când la una când la alta, ar însemna să le cad pe cap și să mă-ntrețină, iar eu, plecând de-aici, nu le-aș putea duce decât praful de pe tobă. În afară de Gallé-ul, cadou de botez de la nașa-mare, străbunică-ta, n-am nimic de valoare. Și-n al doilea rând – așa cum zicea domnul Cațafani, Dumnezeu să-l ierte! – nu mai am răbdare să mă-nvăț cu defectele altui popor. Mă mulțumesc și eu să am copii Bell, combinați cu hârtie: care dau telefon și trimit fotografii. Dacă-l întrebi pe profesorul Albada ce-i fac copiii, amândoi în America…

— Îi cunosc.

—… îți răspunde: „Copii de hârtie: scriu scrisori și trimit fotografii". Eu l-am asociat și pe Bell „portretului" fetelor mele, fiindcă amândouă-mi telefonează-n fiecare săptămână… Mi-am făcut datoria față de viață, față de neam, de familie, și-am făcut doi copii. Că-n prag de bătrânețe-am ajuns să cresc câine, e și asta o experiență. Priveam cu zâmbet pe cine vedeam plimbând câini acum douăzeci de ani. Am verificat pe propria piele valoarea proverbului oriental, care te sfătuiește să nu scuipi niciodată-ntr-o fântână, că poate-ai să bei primul din ea.

— Înțelept proverb!

— Ca toate proverbele.

— Sânziana, după '89, oricum o duci mai bine. Piața e plină cu de toate, libertatea cuvântului există…

— Există… există. Bani pe măsura pieței nu prea există. Eliberarea psihică nu prea există; fiecare s-a transformat într-un Stalin: cine nu e cu mine e-mpotriva mea. Cum ne-nvață Cristos. Și de la acest „nu ești cu mine" urmează o dușmănie ireconciliabilă. Poporul ăsta s-a-mpărțit în două și nu dă nici un semn că vrea să-și vină-n fire. Se teme om de om să-și spună părerile, cum înainte se temeau de Securitate. Suntem un popor bolnav. Se iau toți ca oile după clasa politică, își fac idoli din politicieni, îi văd că sunt mincinoși, că una vorbesc și alta fumează; ei – nimic: o țin cum au apucat-o, ignorând evidența, o țin ca surda pe mormânt.

— Ce dor îmi era să te-aud. S-aud vorbă românească plastică, suculentă. Îmi pare rău că ne-am despărțit.

— Tudore, părerile de rău fac parte din viața noastră-a fiecăruia. Părerile de rău, eșecurile.

— Îmi pare rău că fac și eu parte din eșecurile tale.

— De vină e și lipsa mea de răbdare-n privința ta. Ce-a fost a fost. Bine că ai găsit-o pe Oka, bine că ai încă un copil. Oka mi-a plăcut din prima clipă: cum îți strânge mâna, cum trece cu privirea prin tine.

— E-un om echilibrat, deși foarte trist. Tristețe moștenită… de neam învins și niciodată-mpăcat cu învingătorul.

— Spre deosebire de noi, care-abia așteptăm să-i pupăm învingătorului mâna.

— Ei n-au fost ca noi, la răscruce…

— În schimb a venit „răscrucea” peste ei.

— Nenorocita asta de istorie.

— Un lung șir de orori… în rarele momente de acalmie, când nu se-mpușcă și nu se bombardează, ți se face capul praștie cu propaganda: cu informația dirijată, cu dezinformarea. Adică te afli într-un permanent război ideologic.

— Așa e de când lumea și peste tot. Acum ești asasinat de reclame cretine și cretinizante, de trusturi de tot felul și, mai ales, de creat „imagine”.

— Iar noi, pe-aici, ne făceam iluzii că dacă-l ia Dumnezeu pe Ceaușescu, dacă pică regimul comunist, o să curgă lapte, miere și armonie. Mai ales armonie.

— Crezi că România – tu, care trăiești aici, tu, care n-ai avut nici un privilegiu în regimul comunist…

— Decât școala pe gratis.

—… decât școala pe gratis, tu, prin urmare, crezi că România a apucat-o pe un drum bun?

— Dac-ai să stai de vorbă cu mătușă-ta și cu profesorul Serafiotti, au să-ți spună că mai bine decât după noiembrie '96 n-a dus-o România de când e ea, și guvernanți mai buni decât acum n-a avut tot de când e ea. La aproximativ o mie de dolari pe lună, cât le trimit fetele lor din Elveția, cred și eu. Plus că, în fine, au venit elitele la putere. Dar fiindcă despre mine e vorba-n propoziție, am să-ți spun ce cred eu. Regimul sovietizant din România a lucrat cu sârg și cu pricepere la lichidarea națiunii. Știi foarte bine ce-au făcut cu politicienii, cu presupușii opozanți și cu biata țărănime. După '89, de la internaționalismul proletar s-a trecut la internaționalismul capitalist. Față de-acest nou internaționalism, la fel de antinațional ca și primul, România a avut de trecut un examen chiar în martie 1990: răzmerița

de la Târgu-Mureș, provocată de unguri, prin vârful de lance numit U. D. M. R. În loc să vadă-n această provocare o manifestare a iredentismului unguresc și să se unească pentru-a i se opune, politicienii noștri – și cei din puterea provizorie de-atunci și opozanții lor, „uniți în cuget și-n simțiri” – au trecut toți de partea ungurilor, iar pe românii care s-au arătat de partea românilor ardeleni, i-au declarat „extremiști șovini”. Elitele intelectuale s-au aliniat tot de partea ungurilor, fiindcă așa este elegant și european. Politicienii români – cu puține excepții – și intelectualitatea elitistă au trecut cu arme și cu bagaje la noul internaționalism. Națiunea le puțea comuniștilor de la descălecare, le pute și politicienilor și intelectualilor noștri. Până la destrămare e doar un pas. Și uite-așa „prietenii” ne-au adus ceea ce le-am refuzat dușmanilor, ca să-l parafrazez pe nea Nicu; el zicea: „Vrem să fim pretini cu toată lumea, dar să nu ne ceară pretinii ce le refuzăm dușmanilor”. Acum ni se predică „spiritualizarea” granițelor, „cer deschis”. În fine…

— Și lumea ce reacție are la o problemă atât de importantă?

— Stă cu curu' pe cămașă. Până-n '89 își punea speranța-ntr-o prostată. Acuma așteaptă minuni. Ca să nu te plictisesc: avem ce merităm.

— Și, totuși, în '89 a fost o revoluție…

— Pentru cei care-au murit, da. Din patrușpatru până-n '89 sunt patrușcinci de ani. Am mai putea aștepta o revoluție prin 2034. Pe-aia o las moștenire altora.

— Parcă poți să știi?

— Să mă ferească Dumnezeu să trăiesc atâta!

— Pe la Institut ce mai e?

— Tot ce știi. Aceeași orchestră, cu-aceeași instrumentiști; doar că din P. C. R. au sărit în partidele „istorice”. Sănătate să fie! Abia aștept să ies la pensie. „Tituț”, Titus-Livius Calomfir…

— Cum crezi că l-aș fi putut uita?

— Tituț cred că mi-a și-a arvunit postul vreunei tinere speranțe din partidul la care-a aderat. Dan Albu a murit, a murit și Nora Nichita.

— Mi-a scris directorul, când mi-a mulțumit pentru materialele trimise.

— Mă mir. Probabil vrea să-ți ceară să-i faci rost de vreo bursă și pregătește epistolar terenul. Noroc de voi, plecații, că ne mai trimiteți câte ceva, că-n nădejdea stăpânirii, demult am fi-nchis prăvălia.

— N-aș fi crezut că și după '89 o să continue aceeași nepăsare față de știință ca și până-n '89.

— După cum se vede, bolile sechelare sunt la fel de rele ca și boala propriu-zisă. Și, la urma-urmei, o Țară care va importa totul și care va exporta doar creiere, pe gratis, ce nevoie mai are de cercetare? Iar dacă-și „fluidizează” granițele, de ce i-o mai trebui armată?

Tudor oftase.

— Tudore, ne trăind aici, orice ți-aș spune eu, o imagine valabilă despre ce se petrece aici e greu să-ți faci. Nu ești obligat să crezi pe nimeni. Aș vrea să știu cum se vede lumea de la tine, de la Seattle, făcând abstracție de România.

— Poți să mă crezi sau nu, nici o-ncercare din viață nu mi s-a părut mai grea ca ruperea de România. Și nu doar fiindcă-mi lăsasem părinții aici, dar mă lăsam pe mine; lăsam cel puțin două treimi din viața mea. Deodată mă trezeam fără biografie. N-am să pot face abstracție niciodată de România. Cum se vede lumea de la Seattle? Se vede că pentru a cuceri o țară, un continent, chiar lumea, nu mai e nevoie de arme și de războaie. Băncile și informația dirijată sunt prea destul ca să cucerească orice. Îți spun niște banalități pe care le știi și tu, fără să te uiți peste lume de la Seattle! Într-o lume în care cuceririle, expansiunile, nu-l afectează material pe cetățeanul american, cetățeanului puțin îi pasă cine conduce lumea, prin urmare și pe el. Ca rezultat – americanii, dacă se duc la vot în proporție de patruzeci la sută, e mult. Totul e să nu deranjezi obiceiurile cetățeanului. Trăim în plină agresiune bancară și informațională. Cum se va sfârși acest fenomen nu știu. Dar un sfârșit va avea, ca orice lucru pe lumea asta. Acuma trăim în plin conformism planetar.

— Tudore, eu de când mă știu trăiesc în conformism. La noi, aici, s-a schimbat conformismul. S-a schimbat o intoleranță cu-o altă intoleranță. Asta e marea noutate. În privința cealaltă, eu una nu doresc deloc să mai fiu martoră a vreunui sfârșit sau a vreunui început. Mi-ajunge cât am văzut. Știu doar atât: în timpul comunismului am trăit cu speranța că avea să se prăbușească regimul și că avea să ne fie mai bine; acum nu mai am nici o speranță ca româncă. M-am săturat să-l aud tot timpul citat pe Lenin, direct sau parafrazat – fără să i se pronunțe numele – să-l aud citat de politicienii post-decembriști: „Pentru ca lumii să-i meargă mai bine, trebuie să-i meargă întâi mai prost”. „Întâiul” ăsta îl trăiesc de cincizeci și șapte de ani. Și văd că nici gând să fie depășit.

— În istorie se-ntâmplă și lucruri imprevizibile. Din fericire sau din nefericire.

— Da, minuni… Hai să ducem dincolo cafeaua și să lăsăm omenirea-n pace, că de pierit nu piere; ca orice lucru strâmb, ține.

„Vooorbesc ca o moară stricată: el spunea o vorbă, eu o sută. Simțeam tot timpul cei zece-douășpe mii de kilometri dintre noi, dar eu nimic. Conversații ca asta ducem noi, ăi de aici, între noi”, se mustră Sânziana, făcută Dunăre pe ea însăși și pe incapacitatea ei de-a nu plictisi lumea cu durerile românului rămas la vatră. „Tanti Marina, ferice de tine!”. Sânziana hotărî să nu mai scoată o vorbă în fața celor din sufragerie.

Oka îi făcuse Sânzienei o vizită de una singură, în timp ce Tudor alerga pe la Ambasada americană după viză pentru taică-său. Oka dorise să vadă ultima locuință a lui Tudor din România și să stea de vorbă cu cea de-a doua fostă nevastă a lui. O cunoștea și pe Irina, față de care-avea niște rezerve, în mintea Okăi nu-ncăpea ideea că o femeie-și părăsește bărbatul pentru că l-a întâlnit pe altul, care i-a stârnit o pasiune. Tudor îi relatase Okăi despărțirea de Irina, încercând să-și reprime resentimentele care, după douăzeci de ani, se atenuaseră, fără să se stingă. Oka o bănuia pe Irina nu doar de pasiune pentru doctorul Iordache, succesorul lui Tudor; o socotea și „victimă” a strălucirii pe care-o are un chirurg în comparație cu un microbiolog. Iar după cât înțelesese de la Tudor, în România, între cele două categorii de medici diferența bănească întărea aura chirurgilor.

— Tudor mi-a spus că numai el este vinovat că voi doi v-ați despărțit.

— Și eu sunt vinovată, fiindcă n-am avut suficientă răbdare. Vinovată că n-am reușit să fac pentru el ce-a făcut America.

Sânziana avusese un zâmbet și un gest de autopersiflare.

— Nu m-am arătat ca o mamă care luptă pentru copilul ei, nici măcar ca o nevastă care luptă pentru bărbatul ei, ci ca un procuror care constată un delict, ca un judecător care se leagă la ochi și pronunță o sentință. Îmi pare bine că viața lui a intrat din nou în normal, și mai ales că te-a întâlnit pe tine, că aveți un copil. Că, așa cum se spune, cu-o formulă stereotipă, și-a refăcut viața.

— Și viața ta?

— Probabil pe ea scrie „singurătate”.

— În viața fiecărui om, la un moment dat, își face loc singurătatea: când copiii pleacă la rostul lor, când partenerul de viață moare. Iar când mori nu te-nsoțește nimeni.

— Probabil că-n acel moment nu știi. Excluzând morțile încete, când, rând pe rând, te părăsesc toți, fiindcă, de fapt, ai devenit un fel de plantă.

Viața se retrage din tine și de la tine.

— De multe ori ești părăsit fără să fi ajuns în stare de plantă…

— De ceea ce ne-nchipuim noi că sunt plantele. Moartea înceată și conștientă e cea mai dureroasă. O știm cu toții, dar considerăm asemenea agonie o cauză pierdută, care nu mai merită nici un efort. Cei relativ sănătoși au prea multe pe cap ca să mai investească în cauze pierdute. Fiecare se economisește pe sine, știindu-se cantitate finită.

— În lume este incalculabil de multă cruzime: pe de o parte – conștientă, pe de alta – inconștientă. Noi, vreau să spun pieile-roșii, nu ne-abandonăm bătrânii. Albii rezolvă problema bătrânilor instituțional, prin cămine unde omul începe o viață nouă: adică o viață comunitară. Nu le lipsește nimic, dar au toți o privire de câini părăsiți.

— Cea mai sfâșietoare privire, pe care noi, românii, o-ntâlnim de dimineață până seara. Cred că România este țara cu cei mai mulți câini vagabonzi. S-au dărâmat cartiere-ntregi ca să se facă blocuri. În noile locuințe, oamenii nu și-au mai putut ține câinii, pisicile. Poate ți-o fi povestit și Tudor. Vieți – unele sfărâmate, altele – cu alt curs decât cel pe care porniseră. Printre victime – câinii. Care s-au tot înmulțit, fiindcă n-au fost sterilizați. Te miri că supraviețuiesc. Mănâncă numai din mila oamenilor.

— Toate schimbările frâng existențe. Schimbarea e… un tăvălug care-i zdrobește pe cei slabi. Animalele sunt primele victime. Agricultura mecanizată a distrus viața atâtor animale. Iar istoria distruge viața la scara comunităților umane, la scară individuală.

— Dacă al doilea război mondial n-ar fi avut loc, tatăl meu n-ar fi murit în 1942. A murit pe front, în Rusia. Iar Țara noastră n-ar fi-ncăput în sfera sovietică. Dacă acest război n-ar fi avut loc, fetele mele ar fi astăzi în România și nu risipite-n lume: una-n Germania, alta-n Canada. Exodul de-acum al românilor către Occident e-o urmare întârziată a acestui război și-a păcii care ne-a lăsat pe mâna Rusiei.

— Acum se pare că ați ieșit de sub tutela Rusiei. Și, totuși, lumea continuă să plece?

— Eu, eu personal, cred că am fost din nou lăsați în sfera rusească. Nimeni nu se pune rău cu-acest imperiu de dragul nostru. Dar să presupunem că ne-am emancipat și că am ieșit de-adevăratelea din sfera asta. Nivelul de trai aici e-atât de jalnic încât tineretul fuge mâncând pământul. Eu, după treizeci și trei de ani de muncă neîntreruptă, cu un

doctorat în medicină, cu sporul de laborator, am un salariu lunar, în mână, echivalent cu o sută de dolari. Și eu sunt un caz „fericit”. Majoritatea salariilor la Stat variază între patruzeci și șaptezeci de dolari. Medicii tineri, care-și fac rezidențialul, cu ultimele măriri de salariu, abia au echivalentul a cincizeci de dolari pe lună.

— Și cum trăiți?

— Supraviețuim.

— Eu știu ce-nseamnă să supraviețuiești. Vin din fundul societății. Știu ce e foamea, ce e frigul. Ce-nseamnă să intri-n magazine ca-ntr-un muzeu. Să pleci cu mâinile goale, cum ai intrat. Asta a fost viața mea până am reușit să termin medicina. Am vrut să-mi demonstrez că și noi putem. Și noi am fost înfrânți. Continuăm să existăm ca fosile într-o societate care ne-a zdrobit. M-am măritat cu Tudor fiindcă venea și el de la învinși. Și căsătoria mea cu un alb este ca o părăsire de țară. Să sperăm că fata noastră va fi o americancă fără complexe…

Zâmbise cu tristețe, ca în fața unei capitulări. Sânziana o învăluia pe Oka într-o privire din care fugise întristarea și rămăsese doar o visare, un aer pierdut, venit de dincolo de tot ce-i fusese dat să vadă și s-audă într-o viață.

— Dragă Ziziana…

Sânziana tresări.

—… te cunosc doar din povestirile lui Șerban și-ale lui Tudor. Fără să te fi văzut decât în fotografii, am început să mă gândesc la tine ca la cineva dintre-ai noștri. Pe viu, te potrivești cu ceea ce mi-am închipuit despre tine. Ți-am spus ție cât nu le-am spus și n-am să le spun altora într-o viață.

— Tudor îmi povestea că vorbești foarte puțin de felul tău.

— Fiindcă aș avea de spus prea multe amărăciuni. Și păreri prin care aș contraveni curentului general. Peste tot în lume e loc de tăcere. Se vorbește mult despre progresele în știință, despre emanciparea sexuală, psihică și-așa mai departe. Și deloc despre umilință și despre cei umiliți pentru totdeauna, prin „grija” învingătorilor. Unii se sting, uciși de umilință. Umilința face scrum dorința de-a trăi.

— Aceia mor pentru-o idee, noi, românii, dacă o să pierim, o să pierim fiindcă nu știm să murim pentru o idee. Capacitatea noastră de a îndura umilința n-are limită, este o tară genetică. De cum apare un învingător îi cântăm osanale. Voi o să pieriți împăcați că, în rândurile voastre, n-ați avut trădători, noi o să pierim din cauza trădătorilor sau ne vom transforma într-o gelatină care ia forma oricărui recipient: adică ne pregătim moartea ca

națiune. S-ar putea să ne păstrăm doar calitatea de locuitori ai unui spațiu. Nu poți să știi, Oka, ce umilită mă simt când văd defectele poporului meu. Mai umilită decât în fața oricărui învingător. Nici un moment al unei vieți nu este mai dramatic decât cel în care-ți dai seama cine ești cu-adevărat. Dac-aş fi murit în timpul comunismului, n-aş fi cunoscut dimensiunea defectelor pe care le are poporul meu. Pleacă tineretul de-aici din cauza sărăciei, dar și din lipsa de crez moral, din indiferență față de soarta Țării lui. Și-n fața unei asemenea evidențe, te-ntrebi dacă mai merităm să avem o țară.

— Orice om lucid se-ntreabă spre ce se-ndreaptă el, țara lui, omenirea. Ce sens au toate câte se întâmplă.

— Să aibă oare lumea vreun sens? Vreo menire anume?

— Organizarea materiei dovedește un plan, dovedește o inteligență care a creat-o și exclude legea hazardului, care-ar fi dus la aceste structuri. Dar această organizare incontestabilă nu ne indică, totuși, sensul lumii, rațiunea ei.

— Potrivit acelorași oameni de știință, care socotesc universul drept o operă a unei inteligențe primordiale, universul ar urma legile oricărei vieți: naștere, evoluție, moarte. Moartea universului s-ar produce ori prin îngheț, ori prin foc. Și s-ar întoarce totul în presupusul hău inițial. Ipoteza asta nu mă tulbură deloc. Aș vrea să știu însă ce sens are viața noastră, a pământenilor.

— Dragostea existentă la toate animatele nu mi se pare un principiu unificator al lumii noastre pământene.

— Un principiu tulburat permanent de ură și de violență. Un principiu care nu se confundă însă cu sensul lumii, iar sensul ăsta, eu nu-l pricep.

— Doar marii credincioși cred că-l pricep. Ei socotesc viața pământească o antecameră a vieții veșnice, antecameră în care ne putem agonisi mântuirea sau osânda.

— Orice-am crede noi despre sensul sau despre non-sensul lumii, ne-ntoarcem fiecare la singurătatea noastră, la lupta împotriva ei și-mpotriva morții.

— Și vrem să ne perpetuăm în ceva trupul și sufletul și facem copii…

— Noi socotim că darul cel mai de preț pe care i-l putem lăsa copilului nostru sunt frații lui. Am vrut să-i fac un dar lui Șerban. I-am făcut o soră. Nu era deloc fericit. Melinda noastră ne-a înseninat tuturor viața.

— Și eu am vrut să n-o las pe fata mea cea mare singură pe lume și i-am făcut o soră, copil nelegitim, recunoscută mai târziu de tatăl ei. N-am vrut să las un om singur pe lume, cum sunt eu…

— Ziziana, ești mulțumită de tine?

— N-aș putea spune. Dac-aș fi ascultat-o pe Mama, nu m-aș fi măritat prima oară cu cine m-am măritat. Dac-aș fi fost o vreme amanta primului meu soţ, sigur nu m-aș fi măritat cu el. Dar o fată cuminte, la nouăsprezece ani, pe vremea mea, adică-n 1959, nu concepea o relație cu un bărbat fără căsătorie. Am pornit-o în viață cu stângul.

— L-ai iubit?

— Am fost îndrăgostită de el. Ceea ce e cu totul altceva. Când s-a stins văpaia a rămas doar cenușă. În trei perioade ale vieții am iubit câte un bărbat: în adolescență, în prima tinerețe, la maturitate. Fără nici o apropiere fizică. Deci, fără una dintre probele de foc ale dragostei. Judecând retrospectiv, în acești trei bărbați am iubit închipuirea mea despre ei. Doi dintre ei au murit acum patru ani. I-am regretat uman, dar fără nici o tresărire de durere. Plenar n-am trăit nici o dragoste. Sunt un fel de suflet infirm, hrănit doar cu-nchipuiri.

— Când m-a cerut Tudor de nevastă, nu i-am răspuns nici da, nici nu. Am vrut să le cer alor mei părerea. Bătrânul cel mai bătrân din rezervație m-a întrebat: „Îl iubești pe alb?”. Am dat din cap a-ncuviințare. „Atunci, trimite-ne sângele mai departe”, mi-a spus bătrânul nostru.

— Trimite-ne sângele mai departe”. Într-o asemenea replică stă genetica omenirii. Toți cei care-avem copii nu facem altceva decât să ne trimitem sângele mai departe, cu tot ce este bun și rău în el. Eu nu mă recunosc în fetele mele. Fără să fiu neapărat dezamăgită de ele, mă simt mirată de ceea ce-a ieșit din mine. Îmi place să mă gândesc la ele când erau mici, să-mi amintesc privirea lor extaziată și naivă, care mă făcea să mă simt buricul lumii. Din momentul când copilul vede în tine – și tu, părinte, vezi în el – un om independent, ceva din lumina legăturii părinte-copil pălește. Părintele continuă să se simtă responsabil de toate faptele omului pe care l-a adus pe lume și, mai ales, de eșecurile lui. Iar mai presus de orice: de faptul de-a-l fi adus pe lume. Apoi, de-a nu fi făcut ce trebuia sau tot ceea ce trebuia pentru copilul devenit om. Cea mai mare sursă de nemulțumire pentru părinți o reprezintă copiii, că o declară, că o recunosc sau nu. Îți vorbesc de pe poziția unei mame cu-o fiică de treizeci și șapte de ani și cu încă o fiică de douăzeci și cinci de ani. În timp ce pentru părinte legătura

primordială cu viața o reprezintă copiii, pentru copii părintele trece pe-o linie secundară. Viața ta, părinte, se confundă cu-a lor, viața lor nu se mai confundă cu-a ta. Astea-s legile firii. Te rog să mă ierți că vorbesc atât de mult.

Oka făcu un gest care voia să șteargă ultima frază a Sânzienei.

— Necesitatea cred că este cea mai neîndurătoare lege. Înfrânge toate principiile. În relațiile sociale se traduce prin interes. Iar interes prezinți doar cât ești util. Și ca să ne-ntoarcem la părinți-copii, părintele este valoros doar cât nu poate fi înlocuit. Copilăria fragedă este singura perioadă a vieții unui om când părintele este de neînlocuit. Dacă n-ar fi fost Șerban, cu amărăciunea lui bine ascunsă, dar pe care i-am ghicit-o din primul moment, cred c-aș fi stat mult în cumpănă dacă să fac sau nu un copil.

— L-am crescut pe Șerban zece ani și țin la el ca la fetele mele. Îmi lipsește ca și ele. Mi-a fost nespus de greu să mă obișnuiesc cu-o viață de una singură, când această viață nu era proiectată pentru singurătate. Așa se face că mi-am luat câine. Cât trăiești, oricare și oricâte ți-ar fi experiențele, simți nevoia să dai și să primești iubire. Nu sunt în stare să învăț indiferența.

— Ce-nțelegi prin indiferență?

— De exemplu, să-mi fie toți oamenii egali, toate evenimentele, toate întâmplările. Să nu mă mai doară durerea nimănui. Și mai mult decât orice, să nu mă mai gândesc mereu la viața fetelor mele. Să le consider și pe ele ca pe niște oameni ca toți oamenii, și-atâta tot.

— De fapt, ai vrea să-ți câștigi libertatea. Numai murind un om se eliberează și ne eliberează. Părinții mi-au murit amândoi într-un accident când aveam doi ani. La vârsta judecății m-am simțit mult mai puțin dependentă decât cine are părinți. Știam că pot muri fără grijă oricând, fiindcă-n urma mea n-ar fi rămas jalea pe care-o lasă un copil care moare înaintea părinților lui. Cred că acest sentiment al unei anumite libertăți m-a făcut să mă hotărăsc atât de greu să devin dependentă de cineva și mai ales ca acel cineva să devină dependent de mine. M-am hotărât cu greu să fac investiția asta supremă a unei vieți… Îmi pot închipui ce simți…

— Simt… îmi simt viața ca pe-un vas scăpat din mâini și făcut țăndări.

— Și fetele tale… în ce relații ești cu ele?

— Cu toate eforturile lor de-a fi prezente-n viața mea: telefoane, scrisori, fotografii – le-am văzut pe fiecare la ele-acasă de două ori de când au plecat – ele se-ndepărtează, pe zi ce trece, de ceea ce este-aici, iar eu nu m-apropii

de ceea ce este-acolo, la ele. Între mine și ele s-a așezat ceva formal. Iar în privința nepoatelor mele, ce să-ți spun? Cu nepoata din Canada vorbesc direct românește. Cu nepoata din Germania doar prin interpret. Nu vrea să vorbească românește nici un cuvânt. Îmi pare rău să-ți spun, dar mă uit la nepoatele mele, ca la niște copii care n-au nici o legătură cu mine. Față de fetele mele, față de nepoatele mele mă simt un personaj desuet, care poate dispărea oricând fără să-i simtă nimeni lipsa. Ba pentru fetele mele mă simt chiar ca o spină iritativă, care le mai poate trezi și remușcări. Nouăzeci și nouă la sută dintre părinții care au copii plecați în străinătate n-au să recunoască ceea ce ți-am spus eu: sentimentul de eșec în ipostaza de părinți. Pentru mine, care n-am alți stâlpi de rezistență decât copiii, clădirea a rămas în paragină. Trăiesc doar fiindcă viața mi se pare o datorie din care nu poți pleca la vrere, fără să pară că te răzbuni pe alții.

— Ziziana, mama lui Tudor a fost mulțumită de viața ei?

— Nu.

— Te-am simțit îndurerată de moartea ei.

— Îndurerată pentru mine. Am pierdut în ea cel mai vechi și mai bun prieten. Ei nu i-a părut rău că moare. Demult era sătulă de viață. Tot ce crezuse ea despre viață, tot ce-așteptase ea de la viață nu s-a potrivit cu ce i-a dat viața. Până-n 1989 era curioasă, ca noi toți, să vadă cum avea să fie după căderea comunismului. Unei păcăleli de patruzeci și cinci de ani i-a urmat altă păcăleală. Doar patronii păcălelii par alții. De fapt, judecând retrospectiv, și prima și a doua păcăleală poartă aceeași marcă de fabricație. Tanti Marina îmi spunea mereu: „Dacă s-ar muri de scârbă, ar trebui să mor măcar de trei ori pe zi”.

— Era mulțumită de copiii ei?

— Cam ca mine de-ai mei.

— Tu i-ai plăcut și s-a rugat lui Dumnezeu să rămâi mereu alături de Tudor. Iar Melinda i s-a părut un copil ieșit din comun, o ființă fascinantă. Părea mai împăcată cu viața după ce v-a cunoscut. Ai fi zis că-ntr-un cer mohorât i s-a arătat o rază de soare.

— De la vârsta judecății mă-ntreb mereu dacă viața cuiva se potrivește cu mult-puținul pe care omul acela îl așteaptă de la viață.

— Nu prea cred. Ce știm noi despre alții? Doar ce ne-arată ei. În tăcerile lor nu putem pătrunde. Bănuiesc că fiecare poartă-n suflet câte o cruce și că fiecare este un rezumat al sufletului celorlalți.

Și, deodată, amândouă tăcuseră, împovărate parcă de ceea ce-și spuseseră, căzută fiecare-n propriile gânduri despre complicațiile fiecărui suflet și despre aplanarea tuturor vijeliilor, pe care numai sfârșitul o aduce.

„Te invidiez, tanti Marina. Te invidiez pentru moartea ta ușoară. Te invidiez că nu-ţi mai e teamă nici de moartea altora, nici de necazurile lor, nici de propria conștiință, nici de ridicol. De nimic. În sfârșit, ferice de tine”.

Și Sânziana începu să plângă liniștit. Oka înțelese că plânsul Sânzienei însoțea un gând, era o-nchinare către ceva ce pornise din conversația lor, dar nu fusese exprimat în vorbe. Oka închise ochii și-ncercă să facă întuneric îndărătul pleoapelor, adică să oprească orice-nchipuire. Într-un târziu îi deschise și o privi senin pe Sânziana.

— Ziziana, te rog să-mi promiți că vii pe la noi să ne vezi și s-o cunoști pe sora lui Șerban.

Sânziana se ridică, o privi pe Oka, o strânse la piept, o depărta apoi și-i luă iară seama.

— Ai aceeași vârstă cu Maria, fata mea cea mare… Am să vin pe la voi, Oka. Promit.

Și Sânziana ridică mâna ca la jurământ.

CAPITOLUL UNSPREZECE.

„La originea tuturor acțiunilor omenești se află, de fapt, ancestrala frică de moarte. Frica asta este motorul artei și-al înmulțirii oamenilor. Frica de moarte, ca de-o pieire totală și definitivă. Mai mulți sunt cei care se tem de moarte ca pieire, decât cei care se tem de moarte ca trecere spre altceva. Pe mine, acest eventual altceva mă-nspăimântă. Pe nenea Sandu nu-l sperie deloc. „Fata mea, dacă prin moarte se termină totul, de ce să te sperii? Iar dacă prin ea pășești în altă lume, lumea aia nu poate fi mai rea decât asta”. Oare? Singurătatea este un avant-goűt al morții. Singurătatea – condiție obligatorie a fiecărui suflet. De frica ei – o altă față a fricii de moarte – omul își caută prieteni, face copii”.

Vizita pe care i-o făcuse Oka o predispunea pe Sânziana Hangan la analiza propriei vieți, a propriei stări de spirit și la analiza propriilor copii și-a vieții lor.

La șaisprezece ani, Ana, fiică-sa cea mică, se măritase din dragoste – dragoste nebună, firească doar la asemenea vârstă, judecând matur – cu băiatul pe care-l iubise, cu patru ani mai mulți decât ea, și-l urmase-n R. F. G.

Maria, cea mare, cocea plecarea din Țară probabil de când se măritase. Venirea minerilor la București, în iunie 1990, fusese doar pretextul, cât se putea de nimerit, al unei hotărâri, aparent precipitate, de-a o rupe cu trecutul. Voia, pe cât bănuia Sânziana, să nu-l mai întâlnească niciodată, nici măcar din întâmplare, pe fostul ei profesor și fost amant, mai ales că nevasta acestuia, rusoaică de import, era bună prietenă cu soacra Mariei, rusoaică și ea, tot de import. Cât și ce știa Galea, soacra Mariei, despre legătura acesteia cu soțul Galei celeilalte, Sânziana n-avea cum să afle. Galea, cuscră-sa, nu făcuse nici o aluzie, cât de vagă, de voalată, la acest subiect. Ori nu știa nimic, ori juca desăvârșit rolul celui care nu știe nimic. Pentru Sânziana era limpede că fiică-sa, Maria, voise, în primul rând, s-o rupă cu trecutul. Și, ca la orice ruptură, își asumase amărăciunea proprie și amărăciunea pe care-o lăsa în urma ei: golul din viața a patru părinți.

Învățat să-ncaseze lovituri și făcându-și un punct de onoare din a nu arăta cât îl dor vânătăile produse de ghionții și de picioarele primite, mai ales după '89 și mai ales din partea unora cărora le făcuse mult bine, față de Sânziana însă, Alexandru Bujor nu-și ascunsese amărăciunea și deznădejdea pricinuite de plecarea Mariei. Când cea de-a doua nevastă a lui, actrița Dana

Liveanu, plecase cu fiul lor în Occident, Alexandru Bujor se simțise ca omul căruia i s-a amputat o mână: Plecarea Mariei i-o amputa și pe-a doua. O vreme, tot făcea i se păruse inutil. Nu-l mai trăgea inima nici spre editură, nici spre tipografie, nici măcar să-și retipărească propriile cărți. Niciodată nu fusese mai copleșit de sentimentul zădărniciei decât acum.

Orgoliul îi fusese jignit cu treizeci și doi de ani mai înainte, când Ileana Sachelarie, cu cincisprezece ani mai vârstnică decât el, rupsese brusc legătura lor și refuzase s-o continue sub formă de amiciție. După domolirea primului foc al iubirii, Ileana Sachelarie nu aflase în Alexandru Bujor un partener de cursă lungă. Unei asocieri nepotrivite, nu atât din cauza vârstei, cât a felului de-a fi, al fiecăruia dintre ei doi, Ileana Sachelarie îi preferase o singurătate pașnică. Lui Alexandru Bujor, orgoliul îi fusese rănit și de Sânziana, fosta lui primă nevastă. Pe când mai era-nsurat cu Dana Liveanu, Sânziana refuzase cârpirea unei căsnicii din care el plecase neizgonit de nimeni, amețit de pasiune și mai ales de vanitatea de-a se afla legitim, în văzul tuturor, asociat unei stele a scenei și-a ecranului în plină ascensiune. Dana Liveanu reprezentase punctul maxim de satisfacere a vanității lui, dar și de maximă ulcerare a acestei vanități: iubitoare de experiențe, în limitele normalului, Dana nu se sfiise să-l înșele și nu făcuse nici un efort să-și ascundă infidelitățile.

Prin plecarea celor doi copii ai lui din Țară, Alexandru Bujor descoperise o față a suferinței care n-avea legătură cu vanitatea, cu orgoliul jignit, cu lipsa de recunoștință a oamenilor. Fiu-său, din căsătoria cu Dana Liveanu, moștenise vanitatea și duritățile lui, precum și lipsa de interes a maică-sii față de tot ce nu privea propria persoană. Reproducându-i ca un xerox defectele, acest copil îi oferise lui Alexandru Bujor un bun prilej de-a se analiza pe sine. Fiu-său era un fel de oglindă care-i adâncea zbârciturile, îi buhăia obrajii, îi umfla pungile de sub ochi; în fine, o oglindă de hipertrofiat urâțenia.

Maria îi moștenise o parte din agresivitate: cea de răspuns la atac, prin replică promptă și zdrobitoare. Dar moștenise și mila de oameni a Sânzienei, grija de-a nu jigni, de-a nu lovi nici cu fapta, nici cu vorba. Maria era în stare să-și înghită cea mai spirituală și mai cu à propos remarcă dacă bănuia măcar că, rostind-o, ar fi lovit în cineva. Moștenise de la Sânziana respectul și teama de cuvânt, ca de cea mai redutabilă și mai nimicitoare armă. Lui Alexandru Bujor, fiică-sa, Maria, i se părea o reeditare a sa atenuată, însă și îmbunătățită. În momentul când se hotărâse

să se-nsoare cu Sânziana Hangan, Alexandru Bujor nu-și dorise nimic mai mult pe lume decât un copil. Iar acest copil nu-i dezamăgise așteptările. Fără să și-o mărturisească, Maria era copilul vieții lui, așa cum, tot fără să și-o mărturisească, Ileana Sachelarie fusese femeia vieții lui. Până la plecarea ei definitivă din Țară, Maria nu contrariase cu nimic așteptările lui taică-său. Prin acest abandon, pe care nu-l prevăzuse, Alexandru Bujor aflase ce e suferința fără amestec de vanitate și de orgoliu rănit.

Durerea fizică și cea sufletească nu sunt de imaginat, oricât de bine ți-ar fi descrise, până ce nu le-ai simțit cu propria ființă. Cui nu cunoaște cu propriul trup crizele de tetanie, care-ți prefac mușchii într-un ghem încleștat de durere, cui n-a simțit burghiul în oase al crizelor de hipocalcemie, cui n-a eliminat pietre de la rinichi, cum să-i explici să te creadă că acela care a avut parte de ele, în clipele crizei își dorește moartea ca pe-o mântuire? Cui n-a avut parte să-și simtă sufletul țăndări, copleșit de deznădejdea care-i anihilează orice dorință de-a mai viețui, cum să-i explici pe-nțeles cât ți-ai dori să cazi într-un somn din care să nu te mai trezești?

Învățată cu eșecul, învățată cu loviturile din partea propriului destin și dintr-a oamenilor, se putea spune că Sânziana Hangan încasase mult mai bine plecarea Mariei decât Alexandru Bujor. Uitându-se la el cum slăbește, cum nu-l mai interesează nimic și văzându-se împovărată și cu perspectiva de a-i purta de grijă în cazul unei boli, Sânziana îi trăsese lui Alexandru o scuturătură. „Alexandre, cred că n-ai de gând să faci o depresie, fiindcă ți-a plecat fata. Ține-ți firea. Măcar de dragul de-a nu le face pe plac dușmanilor”. La ultimele cuvinte ale Sânzienei, Alexandru tresărise. „Și mie mi-au plecat doi copii, iar pe mine m-au mai lăsat și doi bărbați!”, se gândise Sânziana s-o sfârșească pe-un ton de glumă. „Te-au lăsat, spre norocul tău”. „Stând strâmb și judecând drept, cred că adevăr grăit-ai… Te rog, revino-ți. Dacă este ceva de care-mi aduc aminte ca de-un coșmar, alea-s stagiile de studentă și cele post-universitare de la psihiatrie. Te rog să mă scutești și să scutești pe oricine altcineva de Spitalul numărul nouă. Nu le face pe plac dușmanilor”.

În cincizeci de ani de viață, Sânziana băgase de seamă că-n mai toate împrejurările e mai de folos să contezi pe defectele oamenilor decât pe calitățile lor. Marea dibăcie era să știi ce defect să stimulezi la om ca să obții – bizar – ceva pozitiv. În privința lui Alexandru, Sânziana contase pe zgândărirea vanității. Orice pe lume ar fi acceptat acesta, dar nu să le stârnească oamenilor milă. Să faci pe placul dușmanilor era doar un capitol

dintr-un roman-fluviu – cel al milei, reale ori simulate, a semenilor în fața decăderii și-a decrepitudinii.

Dușmanii cei mai înverșunați ai lui Alexandru Bujor, în acel moment, erau tristețea și copleșitorul sentiment al zădărniciei. Lupta împotriva lor trebuia dusă la editura, la tipografia lui și-a lui Economu, și-n fața foilor albe care-așteptau să fie umplute de romancierul Alexandru Bujor. Omul Alexandru Bujor, judecându-l la rece pe romancierul Alexandru Bujor, socotea că acesta din urmă nu-și încheiase cariera. Revenindu-și din umoarea neagră distrugătoare, care pusese un timp stăpânire pe el – datorită poate și scuturăturii pe care i-o administrase Sânziana, dar, în mod sigur, datorită firii lui dârze și-ncăpățânate, în care orgoliul era puternic, întocmai ca pirul și ca mai toate buruienile și datorită leacului universal care-nseamnă trecerea timpului, în stare să-nchidă orice rană – Alexandru Bujor se-aruncase cu voluptate în munca editorială, în supravegherea tipografiei și se-așternuse cu dușmănie pe scris un roman.

Se simțea ca prinzătorul de șerpi veninoși, care-apucă reptila de cap, o face să muște peretele unui recipient și-i stoarce astfel veninul. În cartea pe care-o începuse, Alexandru Bujor avea să stoarcă veninul din propriul colț, dar și din colții celor pe care demult îi păscuse și pe care, socotea el, venise vremea să-i înfățișeze în calitatea lor de producători de venin.

Alexandru-i propusese Sânzienei să locuiască împreună, „ca două rude, ca doi colocatari civilizați”.

— Nu, Alexandre. Deocamdată suntem pe picioarele noastre, în mințile noastre – mă rog, relativ, în sensul că n-avem vedenii, nu stăm de vorbă cu extratereștrii. Ești proprietarul apartamentului în care locuiesc. Dacă ai vreun gând cu el, eu mă mulțumesc cu-o garsonieră. Dar, hai să stăm fiecare la locul nostru.

Anii trecuseră, Alexandru Bujor se-nvățase, ca mulți alți părinți, că avea doi copii „Bell și de hârtie”. Își vedea fata și băiatul în fiecare an, întrecându-se în generozitate față de-amândoi. De un Sfânt Nicolae, Alexandru-i adusese cadou Sânzienei o haină de nurci canadiene sălbatice – o avere.

— Ce să fac eu cu ea, Alexandre? îl întrebase Sânziana cu mirare sinceră.

— S-o porți.

— Unde?

— Oriunde. Uite, de Crăciun să mergem la un restaurant mare.

— În nici un caz de Crăciun.

— Văd că nici la fete nu te duci de nici un Crăciun.

Sânziana tăcuse. Peste toate zilele de Crăciun ale vieții ei avea să se suprapună imaginea lui Mărinică mort. Putea să i se estompeze amintirea mersului de-a târâșul, vizavi de Teatrul Național, când trăgeau de-acolo unii în trecători, sau fusese numai țăcănit de simulatoare, putea să uite multe elemente ale „Revoluției transmise în direct" la televiziune, dar pe Mărinică nu era zi în care să nu și-l amintească, iar Crăciunul îi rupea, de fiecare dată, coaja de pe rană. Când vremea nu era prea haină, în acea zi o ducea cu mașina pe Anicuța la mormântul lui Mărinică, din satul lui de baștină. Pentru Sânziana, Crăciunul nu era legat doar de moartea lui Mărinică; era moartea credinței ei într-un lucru măreț și adevărat. Mărul frumos care-i luase ochii se dovedise ros de putregai. În suflet i se strecurase bănuiala unei mașinații și a unei sinistre farse, cărora nu le putea numi autorii, dar care colcăiau într-o magmă lipicioasă și insalubră. De la Crăciunul anului 1989 îi pierise încrederea-n viață și chiar cheful de viață.

— Hai să mergem într-o excursie undeva, în Grecia. În Italia, în Thailanda, îi propunea Alexandru.

— Sunt prea bătrână ca să mai merg pe cine-știe-unde. Abia mă-ndur să mă duc la fete. Ca să nu creadă că le port pică fiindc-au plecat.

— Nici șaizeci de ani n-ai, ești dreaptă, bună, zdravănă, sănătoasă. De ce te simți așa de bătrână?

— Alexandre, bătrân ești nu doar fiindcă ai coxartroză, gonartroză și alte artroze, ori pusee reumatice, ori cataractă, ori mai-știu-eu-ce. Bătrân ești când nu te mai interesează nimic, când nu mai ești curios, când ți se pare c-ai văzut totul și că nimic nu te mai poate bucura. Asta-nseamnă să fii bătrân. Să nu te mai poți bucura.

Alexandru se uitase adânc în ochii Sânzienei, castanii-verzui cu paiete aurii, și pentru prima dată de când o știa nu văzuse în ei nici asprime, nici ironie, nici dispreț, nici indiferență, ci un val de umilință care-l izbi ca un cuțit în inimă. Văzuse ce-ar fi văzut și-n ochii lui dacă nu s-ar fi supravegheat și dacă s-ar fi uitat la viață cum îi venea să se uite.

În ochii lui Sandu Dragomir văzuse Alexandru Bujor prima oară privirea de care parcă se molipsise Sânziana. Trecuseră aproape patruzeci de ani de când Sandu Dragomir se-ntorsese din Siberia. Rămăsese tot slab, cu două brazde adânci coborând din dreptul nasului până-n bărbie, într-o față prăbușită în care licăreau timid și temător doi ochi de câine al nimănui. Ca

să știi ce-nseamnă o durere, de orice fel, trebuie s-o fi simțit. Ca să știi ce-nseamnă privirea pe care și-a pus umilința pecetea trebuie să-ți fi îngropat măcar o dată ochii în asemenea oglindă a deznădejdii și să te fi simțit măcar o clipă înfrățit cu purtătorul ei.

— Sânziana. Și-atunci de ce mai trăiești? o-ntrebase într-un târziu Alexandru, cu tristețe și cu-ngrijorare-n glas.

— Fiindcă trebuie, și apăsase pe acest trebuie, de parc-ar fi vrut să-l strivească.

— Trebuie?!…

— Alexandre, crezi că Maica, bunică-mea dinspre Mama, după ce-i muriseră doi feciori și-un ginere pe front, mai avea chef să trăiască? Și când s-a văzut cu Taica, bunicu-meu, în mijlocul Bărăganului, în câmp deschis, deportați de partid și de guvernul lui Dej, cu ce-aveau pe ei și doar cu-o traistă de mălai în spinare, crezi c-a mai avut chef să trăiască? Taica se-ntorsese de la Cotul Donului cu un picior țeapăn din șold. Crezi că mai aveau chef să trăiască? Dar trebuia. Fiindcă o mai aveau pe Mama, pe mine și pe văru-meu, care-acum e-n Suedia, băiatul lui neică Mitru. Maica zicea: „Ăl de ne-a trimis acilea ne cheamă când crede El; când ne-a rânduit”.

— Și tu chiar crezi că ne-a trimis cineva și că tot acela ne strânge?

— Mi-e perfect egal dacă-i așa sau dacă viața noastră este ca a buruienilor. Dar dacă nu suferi de-o boală incurabilă și chinuitoare, și ți-ai mai și legat viața de niște ființe, trebuie s-o duci, s-o-nduri până la sfârșitul ei firesc.

— Și dacă, fără boli incurabile și chinuitoare, ți s-a urât de viață și vrei s-o dai dracului?

— Omul simplu, influențat sau nu de creștinism, socotește păcat de moarte să-ți iei singur zilele. Simțul datoriei față de viață e prea adânc înfipt în omul simplu. De fapt, nu prea are el timp de metafizică.

— Eu te-ntreb pe tine: crezi că dacă ți s-a urât de viață n-ai dreptul s-o dai dracului?

— Dac-ai fi liber, poate…

— Cum adică? Cine-l poate împiedica pe om să zică „stop”?

— Dependența de ceilalți. Gândul că lași moștenire un sentiment de culpă.

— Te-ai gândit totdeauna mai mult la ceilalți decât la tine? La ce cred ei decât la ce crezi tu despre tine și despre viața ta?

— La ce datorii am față de ei. De nimeni pe lume n-am fost mai legată decât de Mama. Am un sentiment de ușurare și de recunoștință față de soartă, că Mama a murit înaintea mea. Moartea mea, pe nimeni nu poate îndurera cum ar fi-ndurerat-o pe ea. Mai am și-acum îndatoriri față de niște oameni.

— N-are importanță, dar ei există, iar eu sunt speranța lor… sunt mai bătrâni decât mine… Când ne-am cunoscut, acum patruzeci de ani, ți-am spus – dacă-ți mai aduci aminte – că m-a pus pe gânduri o afirmație a lui Einstein, pe care-o citisem undeva: „Oricât ar părea de ciudat, lumea are, totuși, un sens”. De șaizeci de ani, eu tot nu i-am descoperit sensul.

— Singurul sens vizibil e scurgerea necontenită, poate evoluția imaginației științifice…

—… concomitentă cu statul pe loc al sufletului: aceeași lăcomie, aceeași invidie, aceeași vanitate care domină sufletele.

— Sânziana, tu ai vrea să-i afli lumii un sens moral. Am să-ți citez și eu pe cineva mai bătrân decât Einstein: „Este o deșertăciune care se petrece pe pământ: și anume, sunt oameni neprihăniți, cărora le merge ca și celor răi, care fac fapte rele; și sunt răi cărora le merge ca și celor neprihăniți, care fac fapte bune. Eu zic că și aceasta este o deșertăciune”. Ei?

— O, deșertăciune a deșertăciunilor. Totul e deșertăciune… Eu, Eclesiastul, am fost împărat peste Israel, în Ierusalim”. Deșertăciunea o bagă de seamă orice om, cu nițică judecată, și încă de când! Noima ei n-o pricepem.

— La ce ți-ar folosi dac-ai pricepe-o?

— M-aș simți mai puțin umilită de condiția mea de om.

— Ție nu-ți ajunge societatea cu toate belelele ci; tu ai suferințe metafizice…

— După cum se vede. Marina Șerban, Dumnezeu s-o odihnească, spunea, îmi spunea mie, ca pe-o taină: „La câtă suferință și la câtă nenorocire e pe lume, mi-e rușine să spun că suferința mea cea mai mare este imperfecțiunea lumii”. Alexandre, aproape treizeci de ani am urmărit la microscop vietățile alea infinitezimale, de care depinde viața unui om, și, la un moment dat, chiar a omenirii. Nu pot să-ți spun cât m-a zdruncinat microbiologia în convingerile mele de dinainte. A mărit suspiciunea și nu mi-a ordonat haosul. N-am izbutit o clipă-n viață să mă simt liberă.

— O să fim liberi când o să dăm colțul, ca să vorbim și noi „argotic”.

— Și dacă n-o să putem percepe clipa eliberării?

— Înseamnă că ăsta ne-a fost norocul. Deocamdată să-ncercăm să ne folosim cât mai bine dependența de-aici, asta de care suntem siguri, vorba vine, adică asta care ne cade sub simțuri.

Se-ntuneca, iar între ei se lăsase tăcerea. Într-un târziu, ca de undeva de departe, aproape șoptit, se auzi glasul Sânzienei:

— Alexandre, am apreciat la tine…

— În fine, apreciezi și tu ceva la mine…

—… am apreciat că după '89 n-ai răspuns nici unei înjurături, nu te-ai alipit nici unui grup…

— După un artist rămâne opera, indiferent de comportamentul social al artistului sau de aprecierile despre el. Părerile oamenilor despre oameni variază în funcție de interese și de mode. Opera însă nu poate fi nici urâțită, nici înfrumusețată. Ea este… După '89 mi-am dat seama că forța socială cea mai mare avea să fie banul. De altfel, ca de când e lumea. Și m-am hotărât să fac bani și să nu-mi risipesc energia-n altceva. Cel care te-atacă n-are nici o satisfacție dacă tu, atacatul, nu-i răspunzi. Dacă mi-aș pune mintea și dacă m-aș pune pe cumpărat conștiințe de-astea „imaculate” post-decembriste, să vezi câți apărători mi-aș agonisi! Dar nu vreau să dau nici unuia nici un creițar. De-altminteri cred c-ai băgat de seamă c-au obosit în privința mea și-a altora. Acum au trecut la Eminescu, au evoluat! Au trecut la politicieni: azi îi pupă, mâine-i scuipă, de obicei cu-aceeași necinste și la pupat și la scuipat.

— Nimic nou sub soare.

— De-asta nu se demodează Eclesiastul nostru.

La-ntoarcerea din Siberia, în 1958, Sandu Dragomir își dăduse cuvântul față de cumnații săi, Mărioara și Grigore Lascu, față de fiica acestora, Violeta, și față de soțul ei, Marcel Suciu, că n-avea să ia legătura cu nevastă-sa și cu fiică-sa, plecate din 1945 în Statele Unite. Și se ținuse de vorbă. O prietenă din copilărie a Lenuței Pârcălăbescu, sora cea mare a Mărioarei Lascu și-a Anetei, nevasta lui Sandu Dragomir, izbutise, din 1945, să țină neîntrerupt legătura cu Lenuța. Prin cineva care plecase definitiv din Țară, în 1960, îi anunțase întoarcerea lui Sandu Dragomir, explicându-i motivele tăcerii lui, legate, evident, de tăcerea întregii familii Lascu-Suciu. În pachetele cu haine și alimente pe care le trimiteau prietenei lor din România, Lenuța și Aneta nu-l uitau niciodată pe Sandu. Acesta și-ar fi luat cu dragă inimă partea, însă n-avea cum s-o facă nevăzută, mai ales hainele, de ochii vigilenți ai lui Marcel Suciu. O singură dată, pe la zece

seara, se-nfățișase acasă la prietena Lenuței și-o rugase să nu-i mai telefoneze niciodată la familia Lascu-Suciu; iar cu ceea ce-i trimiteau Lenuța și Aneta, prietena lor putea să facă tot ceea ce credea ea de cuviință.

— Domnule Dragomir, ia măcar ciocolata, supele, cafeaua, că n-or veni să-ți caute și sub pat. Eu, când am telefonat, am spus – cred c-am vorbit cu Mărioara – că un fost coleg îl roagă pe domnul Dragomir să telefoneze la numărul…

— N-ați spus ce fel de coleg… de unde?

— Nu. Doar „un fost coleg”.

— Am să spun că un fost coleg de șantier.

— Spune ce crezi dumneata că e mai bine.

Și doamna aceea se uitase la Sandu Dragomir cu nesfârșită milă. Sandu își burdușise buzunarele hainei și-ale pufoaicei cu bunătățile americane, sărutase mâna doamnei și se retrăsese cu pași de mâță. În drum spre casă mâncase pe săturate ciocolată cu arahide. Supele și le făcea când lipsea Anicuța din subsol. Fără să fie gură de petice, Anicuța ar fi putut scăpa totuși vreo vorbă doamnei Lascu sau Violetei despre „supele lu' domnu' Sandu”. De n-ar fi fost teama de a-și supăra și de a-și speria neamurile prin alianță, Sandu ar fi-mpărțit cu Anicuța și cu ele tot ce primise. Paisprezece ani de Cerc polar, între care zece de lagăr și patru de domiciliu obligatoriu, dominați de vorbitul prin semne, de frica posibililor „ascultători”, nu i se ștergeau din minte cu una-cu două. Teama de-a face rău cuiva era un sentiment care-l dominase pe Sandu Dragomir de când se știa. Acest sentiment fusese amplificat de front, de prizonierat, și agravat ar fi putut spune, de anii de după-ntoarcerea în Țară. În cei trei ani cât mai trăiseră după ce Nona plecase – prin căsătorie, în Statele Unite, și, ca urmare, tată-său, Marcel Suciu, își pierduse înaltul post din Justiție – Mărioara și Grigore Lascu își reluaseră direct legătura cu familia lor americană. Aflând prin Nona că nu mai aveau de ce să se teamă că-și compromit familia în ochii autorităților comuniste, Lenuța Pârcălăbescu, fiică-sa Marilena, Aneta, fosta soție a lui Sandu Dragomir, și fiica lor Silvia, descinseseră la hotel „Intercontinental”, dornice să-și vadă neamurile, prietenii, câți mai erau în viață, și tot atât de dornice de-a nu deranja pe nimeni, potrivit unui principiu occidental pe care, în atâția ani de America, avuseseră și timp și motive să și-l însușească. Auzind cât le costa „Intercontinentalul”, Mărioara și Grigore Lascu se luaseră cu mâinile de cap.

La prima lor întâlnire, după mai bine de patruzeci de ani. Aneta și Sandu Dragomir se uitaseră mai întâi lung unul la altul, nemișcați, de parcă le-ar fi prins rădăcini picioarele-n podea. Li se oprise și respirația. Apoi, ca și când un zid care-i despărțea s-ar fi prăbușit brusc, Aneta se-aruncase la pieptul celui pe care, în afară de ea, ani mulți toată lumea îl crezuse mort, și uitând de reținerea învățată în țara adoptivă, izbucnise-n plâns. Într-un târziu se depărtase de Sandu și luând-o de mână pe Silvia, femeie de-aproape cincizeci de ani, simplu pieptănată, simplu îmbrăcată, îi spusese lui Sandu: „Ea e fata noastră". Sandu nu-ndrăznise nici să facă vreun gest, nici să scoată vreo vorbă. Silvia-i întinsese mâna simplu, spunându-i „Hello", și-l bătuse camaraderește pe umăr. Nu știa nici un cuvânt românesc. Aneta se uitase cu jenă la Sandu. „Când am ajuns în America avea patru ani. Eu învățam pentru Facultate, apoi… m-am măritat, am făcut doi copii. Când s-o fi-nvățat românește?".

„Mă mir că tu n-ai uitat să vorbești românește". „În fiecare zi îi telefonez Lenuței și-am mai avut și două asistente românce la spitalul unde-am lucrat până la pensionare: după program, măcar un sfert de ceas și tot tăifăsuiam românește, bineînțeles când nu era nimeni de față". Lenuța, trecută de optzeci de ani, n-arăta nici șaptezeci. Vorbea mult și cu haz, ca totdeauna, era-mbrăcată sport, în culori pastel, discret fardată și cu părul văpsit într-o culoare care să nu sară-n ochi. În schimb, Marilena, fiică-sa, arăta ca un pom de Crăciun. Părul roșu-venețian, înțepenit în fixativ, încadra o față frumoasă și fără vârstă, peste care nu părea să fi trecut cândva vreun gând sau vreo-ndoială. Fardul, de dimineața și până noaptea, era strident, ca pentru scenă. Cerceii, discuri imense de aur ca rupt din soare, bătute-n pietre de toate culorile, te mirai că nu-i doborau capul, ca și rândurile de coliere și lanțurile care se-nșirau, de la baza gâtului până-n talie, unul mai frumos și mai scump decât altul, dar care, îngrămădite astfel, dădeau efectul unei tarabe de bazar. Mâinile-i atârnau de inele și de brățări. Purta pantofi cu tocuri foarte înalte, pantaloni colanți până la jumătatea genunchiului, de culori deschise, ciorapi de culoarea bluzelor și-a jachetelor, care se vedea că vin de la mari case de modă. Tot echipamentul ăsta îi punea în valoare un corp ca la douăzeci de ani.

Din 1945, de când ajunsese-n Statele Unite, ca soție a „regelui ceasurilor" din acea țară, îngropând doi bărbați, amândoi multi-milionari, făcându-i fiecăruia câte un copil, Marilena avusese ca principală ocupație să fie frumoasă, elegantă și, așa cum o-nvățase neobosit maică-sa, cât mai

atentă cu cei din jurul ei și cât mai reprezentativă pentru bărbații care-i oferiseră numele și paralele lor. De-o modestie mintală neagresivă, preocupată să-și facă viața cât mai agreabilă, prin călătorii și prin tot felul de mondenități, nu le dăduse motive de nemulțumire nici soților și nici copiilor ei. Învățase cu sârguință lecțiile coanei Lenuța, între care de căpătâi era aceea de-a trage cât mai multe foloase de la viață, fără să-i păgubești însă pe cei apropiați. Deși primul ei soț fusese cu patruzeci de ani mai în vârstă decât ea și ultimii doi ani acesta și-i petrecuse într-un cărucior pe rotile; iar cel de-al doilea cu douăzeci și cinci – acesta murise pe loc de-o congestie cerebrală – Marilena le fusese amândurora credincioasă, urmând tot un principiu al maică-sii: cel de-a nu cere și de-a nu aștepta ca viața să-ți dea numai ție totul și deodată. În timpul primei văduvii, care ținuse doi ani, ea și fiul ei minor rămânând moștenitorii unei vaste afaceri, Marilena se-arătase preocupată doar de bunul mers al firmei răposatului ei soț și nicidecum de aventuri galante.

Nici după moartea celui de-al doilea soț nu-și schimbase modul de administrare-a vieții. Vedea conștiincios de firma celui de-al doilea răposat ca și de-a celui dintâi. Băieții ei, cu studii de drept și de economie la una dintre cele mai prestigioase universități americane, se dovediseră fiecare demn urmaș al tatălui său în lumea afacerilor, păstrând-o amândoi pe Marilena drept coechipier. Fără să se fi numărat printre cei care-ar fi putut descoperi praful de pușcă, Marilena se dovedise neașteptat de înzestrată în probleme administrative și cu un ochi de contabil experimentat. Nimeni nu reușea s-o tragă pe sfoară. Controla documentele firmelor ei ți-ale fiilor ei, de la en-tęte până la iscălituri și la ștampile. Studiind acasă, în Statele Unite, tot ce ținea de dreptul civil, de cel penal și mai ales de cel comercial american, își completase cunoștințele dobândite în doi ani de Facultate de drept din București. După moartea primului ei soț, își făcuse un nume în lumea afacerilor. În societatea americană pe care-o frecventa stârnea admirație prin cunoștințele ei de cultură generală, prin franceza și prin germana, nemaivorbind de engleză, pe care le vorbea fluent și corect, având posibilitatea să-ntrețină o conversație la cel mai bun nivel în aceste limbi. Marilena era un adevărat material ilustrativ privind rolul educației asupra omului. Putea fi considerată rezultatul muncii neobosite a unei mame asupra copilului ei. Când nu era sigură de justețea părerii proprii asupra unui lucru adus în discuție, Marilena tăcea. Făcând parte dintre numeroșii posesori de minte modestă, conștientă de-acest fapt, Marilena nu supăra pe

nimeni cu lipsa ei de strălucire intelectuală și nu ținea să atragă atenția asupra persoanei proprii, cum fac mulți din categoria amintită, spunând în acest scop tot felul de lucruri alăturea cu drumul, ceea ce, într-o societate cu-același nivel mintal trece drept originalitate; însă pe unde mai zbârnâie câte-un creier – le stârnește unora zâmbete, altora consternare.

Mintea și sufletul omului nu merg totdeauna pe-aceeași potecă. Despre Marilena se putea spune că era o minte oarecare, dar un suflet bun. Deși nu cunoscuse niciodată sărăcia și nici suferința fizică, îi era o milă până la lacrimi de orice ființă a nimănui, amărâtă și nevoiașă. Așa ajunsese ea membră a n societăți de protecție a animalelor, de protecție a săracilor de pe toate meridianele, preocupată ca acele societăți să sară-n ajutorul nenorociților. Majoritatea membrelor unor astfel de comitete și de comiții vedeau în participarea lor la diverse întruniri mai întâi un prilej de a-și etala toaletele, de-a mai afla cancanuri, de-a mai evada din plictiseala amorțită a cotidianului. Spre deosebire de foarte multe consurori întru binefacere, Marilena venea din dorința de-a fi de folos și-abia apoi din cea de a-și mai scoate la vedere o bijuterie nouă, vreo toaletă, vreo blană.

La șaizeci de am trecuți, nu s-ar fi dat îndărăt de la o nouă căsătorie. Însușindu-și conștiincios – ca tot ce făcuse și făcea – morala societății americane, cât se poate de puritană la vedere, ea socotea că o femeie de-o anumită condiție se putea mărita ori de câte ori îi poftea sufletul, dar nu era cuviincios să-și ia un amant și-n special unul mai tânăr decât ea. Așa ceva-și permiteau vedetele de la Hollywood, dar în lumea afacerilor ar fi făcut o proastă impresie, iar fiilor ei nu le-ar fi căzut deloc bine asemenea fantezie a mamei lor. De când se văzuse nevasta „regelui ceasurilor”, în urma divorțului acestuia de-o nevastă doar cu douăzeci de ani mai tânără decât el, Marilena înțelesese să nu intre-n contradicție cu puritanismul societății în care se transplantase. Făcuse tot ce-i stătuse-n putință să șteargă impresia de pătrundere prin efracție, pe care căsătoria ei o produsese în primul moment. Când auzea ce grozăvii se petreceau în România comunizată, începând cu împușcarea fostului ei iubit, protector, profesor de la Drept, îi mulțumea de trei ori pe zi lui Dumnezeu și Lenuței Pârcălăbescu, maică-sa, care-o-ndemnaseră spre o viață neimaginată nici în cele mai frumoase vise ale sale, privind luxul, bogăția și timpul pe care era stăpână, bărbatu-său, „regele”, fiind ocupat de dimineața până seara cu afacerile.

Învățată de maică-sa că oricărui bărbat, din orice categorie socială, cât de multe slugi ar avea, îi place să mănânce și ceva gătit de mâna nevestei,

Marilena își răsfățase ambii soți cu bucate românești: sarmale, ardei umpluți, musacale, pui cu mujdei, salată de vinete, icre bătute cu ulei, cu lămâie și cu ceapă, saramură de pește, ceea ce-o crescuse grozav în ochii celor doi răposați. Pentru aniversarele soților și-a celor doi fii ai ei, Marilena făcuse totdeauna cu mâna proprie tortul în care se-nfigeau lumânărelele sărbătoritului – motiv de mândrie și-a soților și-a copiilor în fața invitaților – the mummy's kake. Toți cei care-o cunoșteau, începând cu maică-sa, căreia-i depășise așteptările, o considerau pe Marilena un model de soție și de mamă.

După atâția ani de absență, Lenuța, Marilena și Aneta aproape că nu mai recunoșteau Bucureștii. Clădirile noi, asemănătoare cu toate clădirile-tip din alte țări europene, șterseseră tot pitorescul orașului. Doar Silvia, plecată la o vârstă prea fragedă ca să țină minte ceva despre orașul în care se născuse, nu se mira de nimic, nici în bine, nici în rău. După ce văzuse toată lumea, nu se mai mira de nimic. Deși plecase din România la douăzeci de ani trecuți, afară de București și de satul unde-și avuseseră bunicii ei materni moșia, Marilena nu văzuse nimic din Țara ei natală. Rămasă văduvă pe când Marilena avea doar cinci ani, năpădită de griji, Lenuței Pârcălăbescu numai să-i arate fiică-sii Țara nu-i arsese. Țară pe care, de altfel, nici ea n-o văzuse. Afară de București, de moșie, de Mangalia și de Băile Herculane, nici ea nu știa altceva din România. Despre soră-sa, Aneta, fosta nevastă a lui Sandu Dragomir, se putea spune același lucru. Până într-al doilea război mondial, puțini erau românii cu stare, curioși să-și vadă Țara. O anumită parte dintr-aceștia văzuseră Parisul, dar mai nimic din România. Abia la câțiva ani după război începuseră „excursiile-n circuit”, cele organizate prin sindicate, prin Oficiul Național de Turism, excursii de care profitase și Sandu Dragomir, amator să revadă locurile pe care le cunoștea de pe vremea Liceului Militar și să cunoască altele noi. După război, orice american cu oarecari pretenții se simțea obligat să vadă Europa, prin Europa înțelegând mai întâi capitalele țărilor din vestul acestui continent, apoi tot ce făcea faima acelor țări, ceea ce, în limbaj comercial se cheamă „obiective turistice”.

Plină de inițiativă, ca de când se știa pe lume, Lenuța Pârcălăbescu luase hotărârea să-și vadă Țara natală, împreună cu „americancele”: Marilena, Aneta și Silvia, precum și cu neamurile băștinașe: Sandu Dragomir, Mărioara și Griguță Lascu, Violeta și Marcel Suciu. Mărioara și Griguță se

socoteau prea bătrâni și prea șubrezi ca să mai pornească-n asemenea aventură.

— Hai, bre, că nu mergeți pe jos; și-apoi avem și două doctorițe cu noi, pe Aneta – internistă, și pe Silvia – doctoriță de reanimare. Să și vrem și nu ne lasă ele să dăm ortul popii.

Lenuța Pârcălăbescu fusese de mic copil îndrăgostită de viață și gata să se bucure din orice. Pe când era de-o șchioapă, aduna pietricele de pe marginea pârâiașului care trecea prin fața conacului și pe-o tavă de bucătărie le aranja-n fel și chip și le-arăta plină de mândrie părinților. Culegea flori de câmp și, fără s-o fi-nvățat nimeni, făcea niște buchete mai frumoase decât florăresele. Scotea din țarcul lor cei patru-cinci porci destinați Crăciunului, îi ducea vara la pârâu și-i freca pe spate ușurel, cu peria de scânduri, încântată de grohăielile de voluptate și de recunoștință pe care le scoteau protejații ei. Împletea fire de arnici, viu colorat, în spinarea oilor, atârna clopoței la gâtul vacilor și-al vițeilor, iar când crescuse, tundea orice copil din sat care se dădea pe mâna ei și-l făcea „frumos ca din jurnal”. Avea darul de-a nu se lăsa doborâtă de nici o amărăciune și de-a nu irosi nici o clipă. La trei luni după ce se văzuse-n Statele Unite, se măritase cu un biolog, profesor universitar – neam cu ginerele ei, „regele ceasurilor” – singur pe lume, cu zece ani mai în vârstă decât ea, căruia, douăzeci și cinci de ani, câți le fuseseră hărăziți împreună, îți dăduse osteneala să-i facă viața cât mai frumoasă și mai liniștită. După ce ani și ani mâncase doar hamburgeri și senviciuri, iar când se-ntorcea la domiciliu găsea o ordine impersonală, făcută de portăreasa blocului, viața de om însurat îi oferea profesorului John Dickinson ceva ce nici nu bănuise că putea să existe. Se socotea despăgubit de anii de copil orfan de mamă – crescut numai prin internate, și de student care și vacanțele și le petrecea în campusul universitar – de toată viața de până la cincizeci de ani, când putea spune că avusese locuință, dar nu casă. Când bărbatu-său se-ndura să plece din laboratorul universității unde preda, îl aștepta o casă plină cu flori, mâncăruri una mai gustoasă decât alta, muzică discretă, ordine, curățenie și-o nevastă numai voie-bună și proiecte, începând cu-o plimbare zilnică, mereu în alt loc, și sfârșind cu excursii în amândouă Americile și dincolo de oceanele care le-nconjurau.

De câte ori erau numai ei doi, Lenuța își întreba soțul ce mai văzuse la microscop, știind să-l stârnească să continue prelegerile ținute studenților despre micro-organismele a căror viață o urmărea cu pasiune. După

întrebările pe care i le punea în legătură cu observațiile sale de om de știință, profesorul Dickinson, cu plăcere și cu surprindere, își dăduse seama că nevastă-sa chiar voia să-nvețe ceva din munca lui și n-o făcea doar din politețe. Rapidă la treburile casnice, în momentul când socotise că a-nvățat cum se cade engleza americană, Lenuța se gândise să câștige un ban pe cont propriu. Simțindu-se înzestrată pentru relațiile cu publicul, își deschisese o agenție imobiliară, de pe urma căreia câștigase bani buni, extinzându-și activitatea și la renovări și la decorațiuni interioare. Își impusese de la bun-început să nu jupoaie clienții și să le ofere totdeauna lucru de calitate. Iar când era vorba doar de vânzarea unui imobil, de față cu vânzătorul și cu posibilul cumpărător, expunea cinstit avantajele și dezavantajele clădirii. În orice fel de negustorie, Lenuța socotea că lucrul cel mai important era să nu păcălești oamenii.

Când John se-mbolnăvise de-un cancer, pe care singur și-l diagnosticase, și care-l purtase vreme de-un an prin diverse clinici, Lenuța lichidase agenția, își depusese banii-n bancă și, ca un câine credincios, nu se mai despărțise nici o clipă de bărbatul ei. Împăcat cu moartea, la șaptezeci și cinci de ani, John o lua de mână pe Lenuța și-i spunea, cu-o tandrețe și cu-o gingășie care păreau să vină de dincolo de viața pământeană: „Nu-mi pare rău că mor. Am trăit destul. Îmi pare rău că n-am să te mai văd. Că n-am să te mai văd printre florile din casă, printre bibelouri, la masa noastră, noi doi… Îmi pare rău că n-am cum să-și mulțumesc pentru cât m-ai răsfățat. Am fost copilul tău, soțul tău, prietenul tău. Mi-ai dăruit tot ce poate cineva dărui mai de preț: dorința și efortul de-a înfrumuseța viața cuiva. Îmi pare rău că n-am să te mai văd”.

Când situația lui John se-nrăutățise, pe propria răspundere, Lenuța îl luase acasă. Voia ca bărbatul ei să nu moară în decorul impersonal dintr-o rezervă de clinică și nici nu voia să-l lase chinuit de serviciile de reanimare, unde cuvântul de ordine părea să fie prelungirea agoniei. Bărbatu-său, dacă tot era să moară, atunci să fi murit în casa lui, înconjurat de flori, de lucrurile care-i fuseseră dragi, mână-n mână cu nevastă-sa. Lucid până-n ultima clipă, după ce-și mai plimbase o dată privirea peste camera frumoasă și luminoasă, trecând asupra fiecărui obiect în parte, și-o oprise asupra unui vas plin de lujere de floarea-soarelui, o luase de mână pe Lenuța și-i șoptise: „Ce flori frumoase. Ce lumină… Dumnezeu să-ți răsplătească”. Și-nchisese ochii lin și pentru totdeauna.

Lenuța își considera îndeplinite îndatoririle pe lume: își văzuse făta cu o situație stabilă, social și material, îi făcuse viața tihnită omului căruia-i era mai recunoscătoare decât oricui pe lume și căruia-i păstra cea mai duioasă și mai luminoasă amintire, le ajutase pe Aneta și pe Silvia să-și facă un rost în Lumea Nouă, trimisese cât putuse în România, celor care nu se temuseră să primească. La șaizeci și cinci de ani, văduvă a doua oară, înțelegea să ducă o viață după pofta inimii. Contribuia bănește la societățile de binefacere a căror membră era Marilena, fiică-sa, fiindcă socotea moral să restituie astfel ceva țării-n care-și agonisise bunăstarea, sperând în același timp și-n iertarea lui Dumnezeu pentru felul neortodox în care ajunsese dincolo de Ocean. De n-ar fi fost timpurile care fuseseră, niciodată Lenuța Pârcălăbescu nu și-ar fi-ndemnat fata să despartă un bărbat de nevastă-sa.

„Părăsita” obținuse prin divorț mai mult decât se-aștepta, deoarece „regele ceasurilor”, îndrăgostit până peste cap de Marilena, se-arătase de-o mare generozitate față de fosta a doua nevastă. Cu douăzeci de ani mai tânără decât el, nici aceasta nu-i căzuse-n brațe din vreo irepresibilă pasiune. De dragul ei, „regele” își părăsise prima nevastă, luată pe vremea când, departe mult de rangul monarhic, repara ceasuri într-o prăvălioară din Brooklyn.

Toată lumea din jurul ei se mirase că, după moartea lui John, Lenuța, atât de activă și de energică, nu-și reluase ocupația de agent imobiliar și nici de vreo altă afacere nu se-apucase. Considerând că banii din bancă aveau să-i asigure o existență îndestulată și de-ar fi fost să trăiască o sută de ani, Lenuța își propusese ca restul aței de pe mosorul hărăzit de Dumnezeu să și-l petreacă citind, plimbându-se, mergând la concerte, la expoziții, călătorind, îngăduindu-și să stea cu ochii pe cer sau pierduți într-un peisaj, rememorându-și viața și pe cei care-o populaseră, gândindu-se fără grabă la această viață, în care tihnă și pace trăise doar alături de John Dickinson, ființa cea mai inteligentă, mai modestă și mai iubitoare pe care-o cunoscuse. I se propusese să-și investească banii în afaceri, care de care mai rentabilă și mai tentantă. Refuzase. „Bine, dar de ce nu vrei ca din banii ăștia să faci alți bani?”, se miraseră toți cei care-și propuneau bunele oficii în dorința de-a o face mai bogată decât era. „Fiindcă am destui. Liniștea mea face mai mult decât bătăile de inimă și de cap pe care ți le dă efortul de-a-nmulți banii pe care-i ai. Am destui. Alții nu-mi trebuie. Părinții mei spuneau: „banul să-ți fie slugă, nu stăpân”. Eu le urmez sfatul”.

Când făcea o invitație, Lenuța Pârcălăbescu înțelegea să-și asume toate cheltuielile, indiferent de starea materială a invitatului. Excursia prin România o trecuse integral în contul ei. În afară de soră-sa, Mărioara, lăsată de strajă la telefon, Lenuța, cu toată trupa româno-americană, se dusese la O. N. T. să-nchirieze trei mașini. Nouă persoane, câte erau cu toate, ar fi-ncăput perfect în două mașini, „Mercedes”, dar Lenuța hotărâse trei – trei rămâneau. Se gândise ea bine cum să repartizeze pasagerii-n mașini: pe grupe de „comunicare sinceră”. Într-una – ea, cu soră-sa, Mărioara, și cu Griguță, cumnatu-său; într-a doua – Sandu cu Aneta, fosta lui nevastă și fiica lor, Silvia; într-a treia – Marilena, cu vară-sa primară, Violeta, și cu Marcel Suciu, bărbatul acesteia.

Cum fiecare avea să conducă la un moment dat „Mercedesul” care-l purta, fiecare trebuia să facă o tură prin oraș cu mașina de închiriat, însoțit de șoferul de la O. N. T. După felul cum Sandu Dragomir și Lenuța inspectaseră mașinile, respingând patru până s-aleagă una, șoferul O. N. T.-ului își dăduse repede seama că avea de-a face cu niște clienți care nu se lăsau păcăliți, dintre cei cărora nu le puteai plasa hârburi și nici șofer însoțitor. Nu se mirase din cale-afară de priceperea lui Sandu Dragomir, dar cucoana bătrâioară și vioaie ca un titirez îl uimise. „De unde vă pricepeți doamnă, așa de bine la mașini?”. „De la avion până la roabă știu să conduc orice. Și le știu și mațele dinăuntru și știu să le și dreg”. „A dracu' muiere”, își zisese-n gând șoferul de la O. N. T.

Caravana lor pornise din București la-nceput de iunie. Mai de la shop-uri, mai de la magazinele obișnuite pe la care-aveau „relații” Marcel și Violeta, își făcuseră o bună aprovizionare pentru călătorie, fiindcă pe unde-aveau să treacă, slabă nădejde să fi găsit mare lucru, afară de niscaiva biscuiți ca mucavaua, de pachețele de „mentosan” și, în cazuri fericite, niște conserve de pește autohton și unele, foarte gustoase, rusești, de pește afumat. Obișnuite cu țările occidentale, iar în România cu meniul de la „Intercontinental”, Aneta și Marilena se mirau de-asemenea pregătiri ca de mers într-un deșert. Mai mult decât orice le mirase grija celor trei bărbați ai caravanei, Sandu, Griguță și Marcel, de-a nu pleca la drum fără niște bidoane solide, pline cu benzină, și cu niște saci burdușiți de hârtie igienică și de șervețele de hârtie.

Silvia care, în calitate de medic, în diferite echipe de acțiuni umanitare, văzuse cele mai năpăstuite regiuni ale lumii, nu se mira de nimic. Se interesase doar dacă-n România erau șerpi veninoși, insecte veninoase și-n

ce zone. Tăcută și cu-o privire care părea să n-aibă legătură cu lumea contingentă, prin câte-o remarcă asupra celor văzute îți dovedea cât de atent știa să se uite la fiecare loc, la fiecare obiect și la fiecare făptură care-i ieșea-n cale, toate și toți oferindu-i prilej de rememorare a ceea ce văzuse-n lumea largă și de comparare cu ceea ce-i era dat să vadă-n țara ei natală. Cu o cameră video, cât o ceașcă de ceai, trecea pe banda magnetică tot ce i se părea interesant. „Casetele-astea sunt un prieten pentru omul singur”, îi explicase ea lui Sandu, într-o franceză cu accent american, fiindcă nu-i plăcea să i se-adreseze mereu prin intermediul maică-sii. Când vorbești cuiva într-o limbă care nu-i a ta, ceva din comunicare se pierde; iar convorbirea prin intermediar te-nstrăinează parcă și de tine însuți, nu numai de conlocutor. Făcuse referire la propria singurătate, pe tonul unei observații minore, fără să se-aștepte la privirea-ndurerată pe care-avea să i-o pricinuiască tatălui ei. „Iartă-mă, n-am vrut”, și-l mângâiase pe umăr. „Cred că, orice-am face, unii dintre noi suntem sortiți singurătății… Diagnosticul vieții mele, abia târziu l-am aflat, la Sfântul Augustin: „Măsura dragostei este lipsa de măsură”. În lipsa mea de simț al realității, credeam că pentru lipsa de măsură aveam să primesc în schimb aceeași lipsă de măsură. O colegă a mea, medic de reanimare ca și mine, spune că în profesia noastră stăm prea mult cu nasul înfundat în moarte și de-aceea avem păreri fanteziste despre viață. În tinerețe, după ce ieșeam de la reanimare, în stradă, mi se părea că fac o baie, că intru într-o explozie de vitalitate, că totul acolo trebuia să fie bucurie și generozitate. Și nu era”. După câte o asemenea răbufnire de sinceritate, ca și când s-ar fi golit total de conținut, Silvia tăcea îndelung. Când nu te așteptai relua firul conversației din punctul în care o-ntrerupsese brusc și fără nici o explicație pentru conlocutor. „Așa se face c-am rămas mereu singură, deși am fost măritată de două ori. Dar, față de cât de vastă e viața, ăsta-i un amănunt nesemnificativ. Când am aflat că trăiești, am avut un șoc, și eu și mama. Hans, soțul mamei, tatăl celor doi frați ai mei, a fost primul care-a vrut să te-aducă-n America. Mama, aproape că-nnebunise. Doar refuzul dumitale, transmis prin doamna Bejan, a mai liniștit-o pe mama. Ne-am închipuit că ai găsit vreo femeie de care să-ți fi legat viața și mai ales că nu voiai să ne-o strici pe-a noastră. Mama s-a mai liniștit, dar de-mpăcat nu s-a-mpăcat niciodată deplin cu soarta. Din tot zbuciumul ei am înțeles nu doar că-și făcea procese de conștiință fiindcă plecase din România și că nu te-așteptase, de-ar fi fost până la sfârșitul vieții… dar am înțeles cât v-ați iubit.

Am înțeles că eu eram un copil făcut din dragoste. Poate de-asta am dat atât de mult…”.

Sandu Dragomir închisese o clipă ochii; nici o imagine nu trebuia să tulbure amintirea primei clipe când o văzuse pe Aneta, în sala de gală a Cercului Militar; o făptură aurie, ca un fagure de miere, ca un amestec de petale; un chip îngust, cu ochi timizi, un trup subțire plutind ca o adiere, într-o rochie de voal de-un verde stins, care chip, trup, veșmânt, lui îi înmuiaseră sufletul și-i dilataseră pupilele avide să soarbă năluca aurie, s-o topească și s-o păstreze pentru totdeauna în adâncul lor. Peste o lună se căsătoreau. „Tată, cred că te-ai gândit mereu, intens, la mama. Ea a simțit tot timpul că trăiești. Tanti Lenuța voia să-ți facă slujbe de pomenire. „Nu-i facem nici o slujbă. Eu simt că Sandu e-n viață și simt că o dată, cândva, ne e dat să ne mai întâlnim”.

Ajutată de Lenuța și de John Dickinson, Aneta absolvise Facultatea de Medicină. Își dăduse osteneala să nu trăiască pe spinarea lor, adică învățase atât de bine încât obținuse bursă în toți anii de studii. Până se văzuse medic pe picioarele ei, cu bani suficienți, acceptase ca Lenuța și Marilena să plătească taxele de grădiniță și-ale primelor două clase primare pentru Silvia. „Ca să trăiești din ajutoare sociale e foarte simplu-n Statele Unite. Însă dacă vrei să-ți faci loc mai în față în societatea americană trebuie să muncești pe brânci. Silvia trebuie crescută la nivelul pe care l-am fi avut în România, dacă nu dădeau rușii peste noi. Eu și Marilena trăim peste nivelul nostru din România. Silvia trebuie să meargă la o grădiniță bună, la o școală bună. De mică trebuie să-și facă loc în față”, hotărâse Lenuța. Dându-și seama că soră-sa mai mare avea dreptate, Aneta o lăsase să se-ngrijească de pornirea Silviei în viață. În primul an după terminarea Facultății, în spitalul din New York, unde-și găsise post, Aneta întâlnise un doctor neamț, Hans Weigand, venit în Statele Unite în 1945. Tăcut și posomorât, absent față de tot ce nu era profesie, Hans Weigand remarcase totuși o doctoriță la fel de tăcută și de posomorâtă ca și el. Fără să vrea o auzise într-o zi vorbind cu-o infirmieră într-o limbă necunoscută lui. I se păruse că ar fi fost portugheză. Când relațiile profesionale îi obligaseră să se cunoască, Hans Weigand și Aneta Dragomir, pandantul lui feminin la muțenie și la închidere în sine, își spuseseră unul celuilalt povestea vieții. Hans fusese pe front în Rusia, rănit, trimis înapoi în Germania ca medic într-un spital militar, având și obligația să inspecteze un lagăr de prizonieri; ofițeri ruși, englezi, americani. Cu excepția lui Hans Weigand, tată, mamă, un fiu, o fiică, soția lui Hans și

băiețelul lor de cinci ani, muriseră în februarie 1945, într-unul din bombardamentele de la Dresda. Ofițerii din lagărul de prizonieri îl prețuiau pe Hans pentru felul cum îi trata: ca pe niște camarazi în restriște, încercând să le ușureze cât mai mult statutul de prizonieri, cu un medicament, cu o vitamină-două, cu zile de infirmierie sau măcar cu-o vorbă bună.

Nenorocirea care se-abătuse asupra doctorului Weigand îi, întristase pe toți prizonierii din lagăr; americanii și englezii aveau un sentiment de jenă, fiindcă știau ale cui erau avioanele care prefăcuseră Dresda într-un vast morman de moloz. Îi prezentaseră condoleanțe doctorului Weigand, cu sfiala celui care se simte părtaș la o vină. Ca răspuns față de aerul lor stânjenit, Hans Weigand, privindu-i drept în ochi, le spusese cu glas lipsit de patimă, din care fugise parcă și durerea: „Domnilor, nici dumneavoastră, nici eu n-am făcut războiul. Noi doar îl suportăm”, și le strânsese camaraderește mâinile. La sfârșitul războiului, când toate lagărele-și deschiseseră porțile, ofițerii americani stăruiseră pe lângă doctorul Weigand să meargă împreună cu ei în Statele Unite și să ia viața de la-nceput. Și dac-ar fi rămas în Germania, tot de la-nceput ar fi trebuit s-o ia; nu mai avea nici familie, nici casă; rămăsese doar cu un rând de haine, așa cum îl prinsese acel bombardament care-avea să-i schimbe viața. Fără nici o-ncredere-n politica expansionistă a lui Hitler și fără nici un nazist în familie, Hans Weigand n-avea față de nimeni și nici față de sine însuși decât vina de-a se fi conformat ordinelor, ca și aviatorii care distruseseră Dresda. De patru generații, bărbații din familia Weigand erau medici militari, oameni învățați să respecte viața, ierarhiile, familia, valorile culturale și tradițiile catolice. În 1945, Hans Weigand se trezea fără familie, fără nici un bun material și, mai rău, cu tot eșafodajul interior distrus. Viața ajunsese să i se pară un castel din cărți de joc, ieșit din mâna unui scamator de bâlci. De la acel bombardament îi era egal ce se întâmpla cu el. Se uita la propria viață ca la un spectacol oarecare. Dimensiunea propriei dureri îi apăruse doar când o cunoscuse pe Aneta Dragomir. Durerea lui era legată de-o certitudine; durerea ei de-un coșmar, de cel de-a bănui că un om pe care toți îl socoteau scos din viață trăiește undeva, fără ca tu să-l poți aduce din nou în viața ta, care era și viața lui. Aneta se hotărâse să se mărite cu Hans Weigand fiindcă era singurul om față de care putea vorbi deschis, fără să fie considerată nebună, despre neliniștile ei legate de Sandu, despre momentele când îi simțea prezența. Și Hans îi simțea uneori pe-ai lui, din care nu mai rămăsese nici fărâmă, îi simțea aproape, li se-adresa cu glas tare și se mira că nu-i

răspund. Dacă n-ar fi ținut să nu-i mâhnească pe cei câțiva apropiați, Aneta și Hans n-ar fi chemat pe nimeni la căsătoria lor. Grijulii să menajeze sensibilitățile unor oameni care le erau dragi și cărora le erau îndatorați, invitaseră la eveniment pe cei doi aviatori, prin care ajunsese Hans în America, și familia Anetei. Silvia se uita la mamă-sa cu ochii ocrotitori ai cloștii care-și vede puiul crescut mare și emancipat de tutela maternă. Simțea că povara unei mari responsabilități trecea de pe umerii ei de copil pe umerii lui Hans. Până-n acea clipă se socotise total răspunzătoare de viața maică-sii. Cei doi candidați la căsătorie stăteau pierduți în fața funcționarului care-avea să legalizeze legătura dintre ei. Simțind-o cum tremură, Hans o strânsese de braț pe viitoarea lui nevastă și-i șoptise: „curaj!”. „La fel și ție”, îi răspunsese Aneta cu un glas stins, care se străduia să-și înăbușe suspinele.

Celor trei românce transplantate, România li se păruse neașteptat de frumoasă. După obiceiul multor americance de-a-și exprima admirația prin exclamații, Marilena, uitând unde se afla, era toată un „ău!” de surprindere față de ceea ce vedea. „Nu te mai „ăui” așa, soro, că nu ești în America”, îi atrăgea atenția maică-sa, care nu fusese niciodată dispusă și nici predispusă la contaminări mondeno-snoabe. Așa cum, până la patruzeci de ani, în România nu-i ieșise pe gură nici un „vai!” de admirație și de surprindere, nici de când se afla-n America nu-i ieșise nici măcar un „ău!”, la care americancele-și țuguiau buzele asemenea unui cur de găină gata să sloboadă un ou, la fel ca și româncele, din al căror vocabular nu lipsea acel „vai!”, tot atâta de afectat ca și „ăul” suratelor de peste ocean.

„România e un fel de mini-Pământ: are adunate și mare, și câmpii, și dealuri, și munți, iar clădirile ei vechi – vreau să spun biserici, mânăstiri – sunt pe măsura omului și frumos plantate-n peisaj”, fusese de părere Silvia. La Voroneț nu se mai dădea dusă: „Dac-aș putea aș lua biserica asta cu mine. Albastrul ăsta l-am mai văzut la o țesătură străveche… în Uruguay, da, în Uruguay”. Nu se mai sătura să privească bisericuța ca o ciupercă răsărită-ntr-un covor de iarbă. O sorbise prin vizorul camerei de filmat, cu ochiul liber, iar la plecare se lipise de ușa ei cu brațele deschise, ca o răstignită, și șoptise: „Rămâi cu bine, și data viitoare să te găsesc așa cum te las”.

La fiecare peisaj, la fiecare clădire care-i stârnea admirația, Lenuța, cu tonul ei vital și energic, exclama: „Doamne, muream și nu știam ce Țară frumoasă avem!”. Violeta se dovedea un ghid plin de cunoștințe și de

participare; despre fiecare loc pe unde mergeau spunea, pe lângă esențial, multe amănunte anecdotice, pline de savoare; acele amănunte care au darul să se-ntipărească în memoria vizitatorului mai mult decât ceea ce ținea de exactitate. Părinții ei, care o socotiseră, de copil, cam superficială, se uitau acum la Violeta ca o găină care-a clocit un ou de rață. Nu le venea să creadă că Violeta lor, la istoria artei, adică la meseria ei, chiar se pricepea. „Violeto, mamă, n-ai făcut degeaba Facultatea”, rezumase cu mulțumire Mărioara Lascu părerea ei și pe cea a soțului ei despre unica lor fiică. Violeta dăduse din cap aprobator, o sărutare pe maică-sa, în chip de mulțumire că, după o viață, îi descoperiseră, în fine, și părinții ei o calitate.

Spre seară, când se retrăgeau, fie la un hotel, fie la o casă de om, Aneta și Sandu se retrăgeau într-un colț și-și povesteau viața, începând cu ziua când se despărțiseră, în 1944, și până le fusese dat să se revadă. Când îi pomenea câtă disperare îi cutreierase sufletul și pe unde se dusese tot sperând să afle ceva despre el – peste tot unde auzea de vreun prizonier venit în Occident din Rusia – Aneta retrăia cu-atâta intensitate amintirea acelor clipe, încât îi creșteau pulsul și tensiunea, izbucnea în plâns și-și punea, țărănește, amândouă palmele peste gură ca să-și înăbușe suspinele. Sandu se-așeza-n așa fel încât s-o ferească de privirile celorlalți, îi lua mâna și i-o săruta și își spunea în sinea lui; „Nu era mai bine să fi murit eu în Siberia?! Ar fi suferit o singură dată”. „Sandule, de ce n-ai vrut să vii în America?”. „De-asta”. Aneta-și ațintea ochii plânși în ochii de câine pribeag ai lui Sandu, și clătina din cap învinsă. „Patru ani cât mi-a fost dat să-mpart bordeiul cu tușa Suzana a fost cu neputință s-o fac să-mi spună pe nume. Din prima zi până-n ultima, când a pierit, nu m-a scos din „domnule ofițer”. În zilele verii din Cercul Polar – un fel de primăvară timpurie de la noi – aduna crengi pentru iarnă, tot felul de buruieni din care ne făceam iarna o fiertură în loc de ceai, acrișoară și bună la gust, spoia bordeiul și umbla prin pădure după scorburi cu albine, ca s-adune faguri; îi punea într-o oală de pământ, o astupa cu un căpăcel de lemn și-i păstra până la nouă martie, din anul următor, pentru ziua celor patruzeci de mucenici. Atunci, dintr-o făină ca pământul făcea niște colăcei ca niște opturi, storcea miere din faguri peste ei și-i împărțea bucovinenilor din celelalte bordeie, deportați de ruși, ca și ea. „Cât or fi-ndurat bieții mucenici… să le dăm și lor ceva de suflet că mult au mai fost schingiuiți”. Și tușa Suzana-și lua de la gură ca să dea de sufletul altora, mai chinuiți decât ea”. „Cum distruge istoria viața oamenilor… Tu, Sandule, dai ceva de sufletul tușei Suzana?”. „De mucenici, de Paști și de Crăciun fac

pachete cu ce pot și cu ce mă pricep și le duc la un cămin de bătrâne… Ca și când eu aș fi tânăr”. „Cum distruge istoria viața oamenilor…”. „Am o prietenă tânără, adică de vârsta Silviei noastre. Prietenă în sensul pe care-l dădea generația noastră acestui cuvânt, nu ca astăzi, când „prietenă”-nseamnă amantă. E doctoriță prietena asta a mea. Față de tot ce se-ntâmplă, ea-și pune mereu o-ntrebare: „Oare ce o fi-nsemnând viața asta? Oare ce-o fi?”. Aneta închidea ochii, în speranța că vreo străluminare, cât durata unui fulger, avea să-i arate sau măcar să-i sugereze un răspuns la-ntrebarea care-o sâcâia pe doctorița, prietena lui Sandu, întrebare pe care, chiar dacă nu obsesiv, era greu ca omul să nu și-o pună, măcar din când în când în trecerea lui pe Pământ. „Câteva clipe de fericire și, măcar pentru unii, zbucium, neliniște, anxietate, durere, și pentru-atâția nenorocire… Cam asta am băgat eu de seamă”. „După mine, după noi doi, ai mai fost fericită?”. Aneta răspunse prompt și fără ezitare: „Nu”. „Nici când ai născut băieții?”. „Pe Silvia am așteptat-o ca pe-o minune, minunea vieții noastre… Băieții sunt protezele vieții mele și-ale vieții lui Hans. N-au venit pe lume dintr-o pornire năvalnică, ci din datorie și, mai ales, din disperare. Am avut și am și astăzi un sentiment de vinovăție față de ei, cu toate că le-am fost și le sunt o mamă bună, care și-ar da și viața ca să le fie de folos. Ei duc o viață echilibrată și ca profesie – amândoi sunt medici și foarte buni – însurați fiecare cu câte o colegă, are fiecare doi copii. În fine, sunt niște americani cum scrie la carte”. Și iară urma o tăcere în care fiecare se gândea la celălalt și mai ales la el însuși, încercând să-l adune și să se-adune din cioburile în care-i sfărâmase viața.

„Silvia de ce-a rămas singură?”. „De ce? M-am gândit și eu mereu de ce… Cred… cred că ea concepe viața în doi ca o trăire lirică, ceea ce se-ntâmplă mult prea rar. Trăirea asta e-un privilegiu de care se bucură un număr infim de ființe. Cu toată meseria ei pozitivă, cu toată educația ei americană, care numai lirică nu e, cu toată competența ei și cu toată eficiența profesională, în sinea ei, Silvia duce o viață desprinsă de lume”. „Ciudat. Mie mi s-a părut foarte interesată de tot ce vede și chiar însuflețită de ceea ce e frumos, deosebit”. „Ceea ce e frumos, chiar o face să vibreze. Necazurile oamenilor o impresionează; bate mapamondul când e-o nenorocire undeva. Însă pentru ea… – te rog să nu-i spui niciodată ce am să-ți spun acum, fiindcă sunt singurul om căruia i-a spus acest lucru – pentru ea, viața asta nu este decât o antecameră a morții. O simplă pregătire pentru viața de dincolo. Adevărata ei preocupare este ca în clipa când se va-

nfățișa Marelui Necunoscut să nu-i fie rușine de nimic… Știe foarte multă istorie, a citit enorm. Știe istoria României mai bine decât mine… ai să spui că nu-i mare lucru. Soarta pieilor-roșii din America a impresionat-o, a marcat-o și i-a creat o inaderență la tot ce o-nconjoară. Nu se simte legată de nimic. Dac-ai vedea cum trăiește: un pat, o masă, două scaune, o bucătărie fără nimic sofisticat. N-are un tablou, un bibelou. Nimic. Nimic. Iar ca îmbrăcăminte, afară de ce-i pe ea, dacă mai are două-trei haine e mare lucru. Are dulapul gol, iar în frigider… Nu știu cu ce trăiește". „Dacă viața ei de-aici este doar o pregătire pentru cea de dincolo, înseamnă că e credincioasă". „Nu merge la nici o biserică, nu ține de nici o sectă, nu frecventează nici un grup. E convinsă că, după moarte, din noi rămâne o vibrație care, potrivit stării de armonie sau de dizarmonie din clipa morții, ajunge la o anumită înălțime, într-o ierarhie. Așteaptă acest moment fără spaimă, aș spune chiar cu optimism, ca pe o-mplinire". „Se roagă?". „Nu. Socotește că Marele și Atotputernicul ori ne știe, ori nu ne știe. Iar dacă ne știe înseamnă că așa ne-a programat și că n-are rost să-ncerci să duci tratative cu el. Comportamentul ei, aici, pe Pământ, pentru ea înseamnă un punct de onoare față de ea însăși. Nu se consideră îndreptățită să-i ceară nimic lui Dumnezeu… De când a aflat că trăiești și-a făcut o asigurare pe viață și-un cont în bancă. Dacă ea moare înaintea ta, ești singurul ei moștenitor".

Sandu Dragomir simți cum i se duce sângele din vine. „Doamne ferește!", și-și făcu semnul crucii. „Dacă mori tu înaintea ei, lasă totul unui orfelinat din România, la alegerea neamurilor noastre de-aici". „Îmi pare-atât de rău că nu e fericită… că nu duce o viață ca tot omul… știu și eu, așa cum am învățat noi din bătrâni… cu casă, cu copii." „Important este că ei nu-i pare rău după o asemenea viață. Eu sunt singurul om care-i vorbește deschis și căruia ea-i vorbește deschis. Am întrebat-o dacă nu-i pare rău că n-are copii. „Să-mi pară rău că n-am jucat la ruleta rusească? Mamă, sincer, tu ce fericire ai de pe urma mea? Ți-ai făcut datoria față de viață și față de dragostea ta pentru tata. Și-ncolo? Crezi că nu știu că te contrariez cu felul meu de viață, că nu te fac fericită, ca să folosesc un eufemism? De la viață m-am ales și eu cu două foloase: nu mi-e frică de nimic, dar absolut de nimic și nu regret nimic". „Of, Doamne! Câtă amărăciune e-n afirmațiile astea, cât suflet mutilat". „Sandule, și-n „afirmațiile" noastre, după modul cum am conceput noi viața, e mai puțină amărăciune, un suflet mai puțin mutilat? Copilul dragostei noastre, hai să zicem că viața nu ne despărțea,

ne-ar fi făcut fericiți?”. „Dar băieții cu Hans?”. „Niște nemți ordonați, cu mintea bine aranjată pe compartimente și, ferice de ei, fără probleme metafizice… Nu pot spune despre nici un copil de-al meu că este ceea ce mi-am închipuit și mi-am dorit”. „Două femei care nu se cunosc între ele vorbesc despre copii ca despre ruleta rusească: Silvia noastră și prietena mea, doctorița. Asta are două fete”.

În excursie, Marilena stătuse cel mai mult de vorbă și se-apropiase cel mai mult de vară-sa, Violeta. Între ele era o diferență de opt ani, ceea ce, pe vremea când Marilena se aflase în România, însemna mult. O fată de douăzeci de ani, îndrăgostită-moartă, nu se-apuca să-i facă destăinuiri unei copile de doișpe ani, fie ea și verișoară-primară, mai ales pe vremea lor, când adolescenții nu se emancipaseră ca în perioada tuturor libertăților, și mai ales a celei sexuale, așezată pe-același plan cu mâncatul de semințe, ori cu mersul la cinema. Pe-acea vreme, omul, de toate vârstele, se sfia să vorbească și de trupul și de sufletul său ca despre niște obiecte sau ca despre niște fenomene oarecare. Omul credea în taina ființei sale, în zonele din sine care trebuiau cu sfințenie păzite de ochiul și de urechea altuia. Acuma, între două femei, una trecută de șaizeci de ani și alta apropiindu-se de ei, diferența de vârstă nu mai conta. Violeta, cu felul ei franc și plin de bunăvoință, nu se sfiise să-i spună Marilenei că masca aceea, ca de teatru japonez, rezultat al fardului ca o tencuială și părul transformat de fixativ în cască de ev mediu, îi dădeau un aer fals și chiar nesănătos, de parc-ar fi avut ceva de ascuns. Dimineața, nefardată și fără kilul ăla de fixativ în cap, Marilena părea mult mai tânără, mai firească, mai umană. „În lumea de-aceeași condiție cu mine, în America, ăsta-i look-ul care se poartă, gen mumia lui Tutankamon”, spusese Marilena cu un humor de care n-o prea credeai în stare. „Ești fericită, Marilena? Ai fost vreodată fericită?”. „Numai aici, în Țară, cât am iubit pe cine știi. După asta am fost un obiect care s-a comercializat la preț bun”. „Ți-ai înșelat vreodată bărbații?”. „Poate n-ai să mă crezi, dar nu i-am înșelat. Mai întâi, de frică. Nu voiam ca ei să aibă ce să-mi reproșeze… și, la urma urmei, nici nu pot spune că i-ar fi dat cuiva inima brânci spre mine fără vreun interes. Și-acuma, dacă n-aș avea mintea multă, puțină, câtă o am, ușor mi-aș face rost chiar și de-un gigolo de douășcinci-treizeci de ani. Violeta, singurele mele amintiri frumoase au rămas amintirile din România și dragostea cu el”. „Știi că a fost executat?”. „Știu. Știu că nici mormânt n-are, unde să-i aprind o lumânare și să-i pun un buchet de flori”. „Marilena, dacă rămâneai în România, ai fi făcut, probabil,

ani grei de pușcărie”. „Știu. Numai nasul mamei, care-a simțit totdeauna dincotro bate vântul, m-a salvat și m-a făcut mare cucoană-n America, a făcut tot ce-a putut pentru mine, dar…”. „Dar?”. „Dar oricât s-ar osteni o mamă, fericire nu-ți poate da”. „Faptul de-a fi văzut lumea, de-a trăi în lux, frumoasă, plină de bijuterii, de toalete, nu ți-a dat un sentiment… cum să spun, de siguranță de tine, de strălucire, de mulțumire de tine?”. „Până să ai un lucru, ți-nchipui că o să-ți aducă cine-știe-ce fericire; pe urmă, când e-al tău, devine un obiect de inventar și-atâta tot. Nici nu-ți închipui ce repede se-nvață omul cu bogăția. Eu știu că nu-mi sclipește mintea. Am fost o elevă silitoare, o studentă silitoare. Și am o memorie de elefant. Nu sunt vreo inteligență, dar nici atât de proastă ca să fiu fericită doar fiindcă sunt bogată. În America m-am silit să acumulez toate cunoștințele de drept de-al lor, ca să le fiu de folos soților mei; nici primul, nici al doilea n-aveau studii superioare, de fapt, de nici un fel. În mediile pe care le frecventam și pe care le frecventez, eu trec drept o persoană foarte-nvățată! Nici nu e greu. Îndată după război, ca să-ți dau un exemplu, a fost trimis ambasador al României în Statele Unite un profesor universitar, eseist, critic literar. Așa cum se obișnuiește, odată cu scrisorile de acreditare, ambasadorul a prezentat Președintelui Statelor Unite și un scurt istoric al poporului român. La care Președintele Statelor Unite l-a-ntrebat, foarte serios, pe ambasadorul României dacă romanii îi mai persecutau pe localnici”. „Știu povestea chiar de la fiica ambasadorului. A murit, săraca, prin optzeci și ceva”. „Să nu-ți închipui că-n America nu există oameni de mare cultură”. „Nu mi-am închipuit nici o clipă. Dacă te uiți măcar la premiile Nobel și-ți poți face o idee”. „Societatea americană este împărțită pe compartimente ca nici o altă societate. Intelectualii nu se frecventează cu oamenii de afaceri ori cu funcționărimea. Oamenii de afaceri se frecventează între ei și cu politicienii, fiindcă se sprijină unii pe alții. Doar în campaniile prezidențiale un om de afaceri poate sta, la un mare dineu, lângă un profesor de la Harvard, ori lângă o vedetă de la Hollywood. Iar onoarea asta costă mii de dolari, în favoarea candidatului la președinție; așa se strâng, oficial, ceva bani pentru campania lui electorală. Mulți europeni cred că-n America lumea trăiește într-un fel de devălmășie egalitară. În America, fiecare se frecventează cu cine se frecventează, numai pe considerente de poziție socială”. „Adică, financiară?”. „Exact”. „La urma urmei, și la noi, pân-au venit rușii tot așa era, dacă-ți mai aduci aminte. Pot spune că la fel e și-acuma. Numai nomenclatura nu se frecventează – cum nu se frecventa – cu

nimeni. Chiar și ea între ea – foarte rar și numai de mare nevoie. Bărbații se mai duceau la vânătoare, pe cale ierarhică, și-i trăgeau apoi câte un chef. Nevestele nomenclaturiștilor fugeau unele de altele ca dracu' de tămâie. Nu știa fiecare cum s-ascundă ce are. Nu cumva să afle Ceaușescu și, mai ales, nevastă-sa”. „Cât a fost bărbatu-tău în nomenclatură, nu v-ați văzut cu nimeni?”. „Cu două prietene de-ale mele și cu bărbații lor, care n-aveau și n-au nici o legătură cu partidul, cu guvernul, cu nomenclatura. Oameni discreți și care, o dată măcar, nu i-au cerut lui Marcel vreo favoare, vreo intervenție”. „Mergeați la spectacole?”. „Nici gând. Oficialitățile apăreau, și apar și azi, la hai să-i zic o mondenitate, numai în cadru oficial, cum se-ntâmpla la 23 August, ziua capitulării fără condiții a României, ajunsă zi națională tot a României; la câte-un spectacol-mamut, la Sala Palatului. Ceva la care ți se-ntorceau mațele pe dos. Încolo, n-ai favoarea să-i vezi pe „oficiali” decât la televizor. Marcel este printre puținii, dacă n-o fi chiar unicul nomenclaturist – fost, mă rog – care n-a locuit pe vremea funcției în cartierul nomenclaturii”. „În America, oricine are numele în vreun Who's who, nu știe cum să se-arate mai mult în lume, ca să se vorbească despre el. Mulți din Who's who plătesc gazetari să scrie despre ei, orice tâmpenie, numai să-i țină în atenția publică…”. „Și dacă ducea viața asta de cușcă și de rezervație, care erau avantajele nomenclaturii?”. „Locuințe peste nivelul majorității, vile la Snagov, la mare, la munte, păpică adusă acasă de dubița de la Gospodăria de Partid, plecări în străinătate pe banii Statului, conturi prin bănci occidentale, ca bieții ei copii, ai nomenclaturii, să construiască socialismul prin Vest și, mai mult decât orice, sentimentul puterii”. „Aveați și voi conturi în Occident?”. „Nu. Lui Marcel i-a fost frică totdeauna și de umbra lui”. „Și Nona, când s-a măritat, a plecat doar cu lada de șaptezeci de kile, cât dădeau voie legile Statului?”. „De plecat așa a plecat…”. Educată de mamă-sa și-nvățată prin proprie voință să nu insiste asupra unui răspuns pe care interlocutorul nu vrea să ți-l dea, Marilena se făcuse că nu bagă de seamă punctele de suspensie care urmaseră după lada oficială de zestre a nepoatei sale, Nona, transplantată și ea, prin căsătorie, în Statele Unite. „Violeta, după tot ce-mi povestești tu și după cât am văzut și eu în viață, peste tot în lume sunt un fel de… un fel de tipare, de țarcuri din care, fiecare, la nivelul și la categoria lui, nu trebuie să iasă”. În ochii frumoși ai Marilenei, cu pleoapa de sus însoțită de-o discretă linie violet, trecu unda unei mari amărăciuni, aceea pe care o simte omul când mai dă la o parte o foaie din varza care este viața, fiecare foaie înlăturată oferindu-i „surpriza”

unei alte foi, asemenea celei de mai-nainte. „Atâtea fructe frumoase și gustoase au sâmburele amar”, îi trecu prin minte Marilenei. Această observație banalisimă o păstră pentru sine. „Ciudată lighioană e omul; ori de stă iarna la cinci-zece grade-n casă și-nțepenește pe la cozi după o bucățică de salam sau după o pungă de carne tocată, ori de-și face-n casă, iarnă-vară, ce temperatură vrea și poate-avea ziua tot ce-a visat noaptea și-ncă și pe deasupra, tot nu e fericit”, gândea-n sine Violeta. Se-așteptase ca vară-sa, „americanca”, să fie plină de ifose și să-și dea aere, cum face multă lume care socotește banul și reușita supremele valori în viață. Se-așteptase să vadă o „capitalistă” glorioasă, căreia să nu-i ajungi nici cu prăjina la nas, căreia totul în România să-i pută. În locul unei astfel de făpturi, produs tipic al unei societăți de consum, în închipuirea ei, Violeta aflase o femeie care făcea eforturi să-și ascundă ulcerările din suflet, inseparabile de înțelegerea mecanismelor oricărei societăți, sub kile de fard, de fixativ și de bijuterii. „Dar eu, Violeta Suciu, născută Lascu, eu am fost fericită? Am fost doar când și cât am fost îndrăgostită. După ce m-am culcat cu „obiectul” stimulator, fericirea s-a stins ca o flacără bătută de-un vânt puternic. Asta mi-a fost fericirea”.

Silvia și maică-sa, Aneta, se gândeau cum ar fi putut să-ndulcească timpul pe care Sandu Dragomir îl mai avea de petrecut pe Pământ care, pentru el, fusese un tărâm al durerii, de la plecarea pe front, în 1941, și până-n 1989, când le fusese dat să se revadă. „Tată, vino să stai cu mine-n America. Sunt o ființă bizară, ce e drept, dar se poate trăi cu mine sub un acoperiș. Vorbesc puțin, sunt curată și ordonată și mai și lipsesc douășpe-paișpe ore pe zi, la spital, în biblioteci. Iar dacă nu vrei să stai cu mine, îți închiriez o locuință”. „Îți mulțumesc, Silvia. Și maică-ta mi-a propus să mă facă american… Sunt prea bătrân ca să mă mai transplantez. Creanga tânără ușor se-ndoaie; dacă-ncerci să-ndoi creanga uscată, se rupe. E prea târziu pentru mine. Rămân să mor pe vasul care se scufundă”, și Sandu Dragomir își înfipsese privirea lui de câine-al nimănui în ochii albaștri ai fiică-sii, care-i aminteau ochii Anetei, în care i se topise sufletul cu-o jumătate de veac mai înainte. „Cât ai fost în Siberia, ce ți-ai dorit cel mai mult, tată?”. „Of!”. Dintre buzele ofilite ale lui Sandu Dragomir țâșnise un fel de geamăt, ca al unei vietăți scăpate dintr-o capcană. Silvia tresărise. Taică-său închisese ochii și se scuturase de parcă prin trup i-ar fi trecut un curent electric. „Ce mi-am dorit cel mai mult? O cadă cu apă fierbinte din care numai nasul să-mi fi rămas afară. O apă fierbinte care să-mi fi scos frigul

din oase. Un frig stratificat, o rocă de frig în atâția ani de Siberie”. Ținea mereu ochii-nchiși, iar glasul îi era timid și firav: glasul omului care se rușinează de ceea ce-i spune duhovnicului. „Fata mea, când ești redus la treapta cea mai de jos a animalității, numai amărâtul de animal din tine mai dorește câte ceva”. Deschisese ochii și o privise pe Silvia stânjenit; ca vinovatul care singur i se dezvăluie judecătorului. Chipul Silviei arăta înțepenit, ca la o durere crâncenă și neașteptată. „Iartă-mă că te-am întrebat, tată”. „De ce?”. „Fiindcă, dacă nu suntem investigatori, anchetatori de meserie, cred că n-avem dreptul să știm despre altul decât ce vrea el să ne spună”. „Eu puteam să nu-ți spun sau să inventez ceva mai… mai subțire, mai elevat”.

Fără să fie întrebată, Mărioara Lascu se simțise datoare să le explice surorilor și nepoatelor ei americane cum de Sandu Dragomir locuia la subsol chiar și după ce Marcel Suciu, Violeta și Nona, se mutaseră în vila din „Domenii”, cumpărată de la Stela Dobrian și, mai ales, după căsătoria Nonei cu un american, căsătorie în urma căreia Marcel Suciu se pensionase. Mărioara și Grigore Lascu îi propuseseră cumnatului Sandu să locuiască împreună cu ei, dar îi refuzase. Prețuia prea mult condiția lui de om independent, ca s-o schimbe cu un confort la comun, chiar dacă între neamuri.

La-ntoarcerea familiei din excursia prin Țară, o doamnă de la etajul cinci, din blocul în care locuiau Mărioara și Grigore Lascu tocmai căuta cumpărător pentru garsoniera ei dublă. Eventualului amator doamna îi cerea s-o mai lase în locuință până în ianuarie 1990, deci șase luni. Ungând osiile peste tot, Lenuța accelerase încheierea actului prin care-și vedea cumnatul „împroprietărit” cu-o locuință frumoasă, în mijlocul Bucureștilor. Banii – dolarii – aveau să-i fie înmânați la New York fiului doamnei care vindea, în ziua când Sandu avea să se mute în garsonieră. În cazul în care una dintre părți nu respecta contractul, acesta era lovit de nulitate. În contract, suma era trecută în lei, conform legilor românești în vigoare. Chezașă de buna-credință și-a vânzătoarei și-a cumpărătorului era familia Lascu.

La Otopeni, după ce „americancele” își luaseră rămas-bun de la familie, ajunse la trecerea în vamă se mai uitaseră o dată la cei pe care-i lăsau în urmă și le făcuseră semn cu mâna. Aneta se-ntorsese brusc din fața barei care despărțea două lumi și se-aruncase la pieptul lui Sandu. Apoi, fără nici un cuvânt și fără să se mai uite-n urmă, cu chipul scăldat de lacrimi, ținându-și mâna la gură ca să-și înăbușe suspinele, trecuse de vamă. Lenuța,

care de felul ei, în orice împrejurare, găsea o vorbă hazlie menită să schimbe gândul omului amărât, de data asta, făcându-se că n-o vede pe soră-sa își înăbușise un oftat și simțise cum îi trece prin suflet o presimțire, ca o pală rece de vânt, care mătura totul în urma lui. Cu limba își făcu semnul crucii în cerul gurii.

CAPITOLUL DOISPREZECE.

Sânziana Hangan își plimba cățelul – nu-i spunea niciodată „cățea”, din cauza conotației pe care-o avea cuvântul, referindu-se la regnul uman – îl plimba prin covorul de frunze moarte, pe niște străzi lăturalnice față de Bulevard, dintre cele rămase neatinse de urbanismul comunist. Sânziana se oprea ori de câte ori Nera, „cățelul”, avea de mirosit sau de scurmat prin frunze, căutându-și urmele sau înnoindu-le cu un strop, doi, de pipi, dozat în așa fel încât s-o țină tot traseul pe care-l știa pe dinafară. Dacă Nera n-ar fi fost zurbagioaică și nedisciplinată, Sânziana i-ar fi dat drumul din lanț, să se bucure nestingherită de plimbare. Câteva experiențe în care Nera, lăsată liberă, o fugărise pe străzi și pe bulevard printre mașini ore-ntregi până să reușească să-i pună din nou lanțul de zgardă – minunându-se că nu făcuse infarct de-atâta cross și de-atâtea emoții – o hotărâseră pe Sânziana să-i dirijeze „cățelului” plimbarea. Alexandru socotea că numai Sânziana era vinovată de proasta educație a Nerei. În chip de contra-argument, Sânziana își rezuma pledoaria la un singur cuvânt: „genetica”. În privința geneticii n-ar fi cedat nici un dram din convingerile ei și de s-ar fi aflat în fața lui Dumnezeu „marele programator”, care pritocise acest blestem incorigibil în fața oricărei educații.

Nu peste mult timp aveau să se-mplinească patruzeci de ani de când, devenită locuitoare a cartierului, Sânziana Hangan își purtase pașii în toate anotimpurile pe-aceste străzi, pe care-aproape că nu le mai vedea, așa cum ajungi să ignori obiectele din propriul domiciliu și să ți le-amintești doar la nevoie. Viața, viața ei i se păruse importantă Sânzienei Hangan doar cât îi trăiseră bunicii materni și mama. N-ar fi vrut să moară nici pe vremea cât Maria și Ana mai aveau nevoie de existența ei. Bunicii și mama îi muriseră demult. Maria și Ana – una în Germania, alta – în Canada, își vedeau acuma fiecare de familie, câștigându-și existența și dispensându-se de ocrotirea maternă. Anul 1990 ar fi trebuit să-nsemne pentru Sânziana un fel de trâmbiță vestitoare a eliberării. O eliberare tristă – fiindcă nu face nimeni copii ca să-i trimită la 10.000 de kilometri depărtare – tristă, dar echivalentă a unui punct final: acela care marchează achitarea totală a unei datorii. Cine-și trăiește mare parte a vieții pentru alții, când i se iau poverile de pe umeri, nu se simte ușurat, ci descumpănit. Își pierde echilibrul, ca apucat de-o bruscă amețeală. Datoria față de viață și-o făcuse sub toate aspectele firești: își iubise bunicii și mama, perpetuase viața prin doi copii,

străduindu-se pe cât îi stătuse-n puteri să le dea exemplul unei existențe cinstite: respect față de muncă, spirit de dreptate – chiar dacă aceasta umbla cu capul spart pe drum – aspirație către un ideal, îmbogățirea minții și-a sufletului prin tot ceea ce crease frumos omenirea, grija de-a-și aduna amintiri pe care să le prefire, cu drag, tezaur la fel de cuprinzător și pentru bogat și pentru sărac. Atâta cât fetele ei se aflaseră sub oblăduirea maternă, la vârsta lor fragedă, Sânziana își închipuise o bătrânețe pașnică, de bunică, potrivit celor mai bune tradiții est-europene: bunică total absorbită de creșterea nepoților, adică trăind un fel de maternitate târzie, asemănătoare liliacului care mai înflorește o dată în toamnă. Își amintea zâmbetul ei pe jumătate a zeflemea când, cu treizeci de ani în urmă, vedea pe cineva plimbând un câine. Deși născută, crescută la oraș, Sânziana Hangan nu-și smulsese din suflet rădăcina obârșiei țărănești. Pentru țăran, câinele și pisica sunt animale folositoare, ca și boul, ca și calul. În concepția țăranului nu-ncăpea ideea de „agrement” în legătură cu vreun animal. Țăranul își prelingea o parte din sufletul și din trupul lui mult, răbdător, îngânând seara, pe lună, un cântec sau fluierând, luându-se la-ntrecere cu păsările care fuseseră lăsate de Dumnezeu să umple văzduhul cu armonie și să aline sufletul omului.

Anul 1990 însemnase pentru Sânziana întoarcerea lumii pe dos. Nu răsturnase doar un regim social, economic, îi răsturnase toate-așteptările despre propriul popor. Crezuse că fățărnicia și lingăismul – de-a căror carieră, de-a lungul istoriei, n-avea îndoieli – atinseseră totuși apogeul în comunism. Ei, bine, se-nșelase. Despre Titus-Livius Calomfir nu se temuse că avea să rămână de noua căruță. Totuși, ca în octombrie să-l propună, hodoronc-tronc, pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în continuare secretar-general al Partidului, iar a doua zi de Crăciun, pe treptele bisericii Sfântul Elefterie, să declare război comunismului nu și-l închipuise. Cum nu și-o-nchipuise nici pe Luluța Gămulea, provenită dintr-o casă de zece copii, din fundul Moldovei, nelipsită din Partid și din Sindicat, Partid fără de care ar fi păzit vacile până la obștescu-i sfârșit, în loc să devină doctor în biologie, cu stagii de trei ani în Statele Unite ale Americii. Nici pe Luluța Gămulea, devenită brusc anticomunistă, pro-monarhistă și stâlp de nădejde în Piața Universității, „liberă de comunism”, nu și-o închipuise. Cel mai mult o surprinsese pe Sânziana aderența Sidoniei Pușcaș la toți cei care-și întorseseră cojocul brusc și pe care până-n '89 îi socotise ceea ce erau: niște arivişti. Sânziana nu se așteptase la atâta dezbinare la un popor, despre care

ea credea că măcar din ultimii patruzeci de ani ar fi trebuit să-nvețe lecția solidarității. În ianuarie 1990 îl întâlnise pe domnul Cațafani, vechi țărănist, „beneficiar” a șaptesprezece ani de pușcărie și de domiciliu forțat. Sânziana își manifestase față de el tristețea și nedumerirea. Domnul Cațafani o privise duios, cu ochii lui albaștri, neașteptat de vii într-o față de pergament lăptos, și mângâind-o pe obraz îi spusese: „De-abia de-acum începe circul. Mi-e milă de câte-aveți să vedeți”. „Să vedem”, îi replicase Sânziana. „Eu – mai puțin, mulțumesc lui Dumnezeu, voi – mai mult”. Și după o tăcere în care privise cum se-ntinde amărăciunea pe chipul Sânzienei, continuase aproape șoptit, ca și când ar fi rostit o taină dureroasă: „Tuturor au să le treacă ifosele și gărgăunii. De asta are grijă realitatea. Numai că rupturile de natură ideologică dintre oameni nu se mai repară niciodată”. La această ultimă remarcă, Sânziana tresărise. Parcă o sfredelise-n capul pieptului. Pe ea, de Sidi Pușcaș o despărțise ideologia: incapacitatea ei de-a se entuziasma în fața „disidenților” post-decembriști; spre deosebire de efervescența pasională a Sidoniei de-a li se alătura: de-a se alătura unor oameni pe care, până-n decembrie '89, doi bani nu dăduse. „Nici eu nu sunt mai brează. Pe doctorița Silvia Capan, deși profesional am prețuit-o totdeauna, o socoteam o răsfățată, căreia soarta-i dăduse tot ce-și poftise, tipul de om care știe să-și folosească inteligent timpul, preocupat doar de propria persoană și de confortul acesteia”. Pisicile și câinii, care niciodată nu lipsiseră din curtea frumoasă a doctoriței Capan, i se păruseră Sânzienei un moft în plus, într-o viață dusă doar pentru plăcere. Nu-i trecuse niciodată prin minte că, poate, acele vietăți erau singurele de-a căror afecțiune Silvia nu se-ndoia și de care, în ciuda bărbaților frumoși și culanți care-i trecuseră prin viață, avea nevoie pentru sufletul ei. Într-o bună zi, întâlnindu-se la ieșirea din clinică, Silvia Capan și Sânziana Hangan făcuseră o bucată de drum împreună. Cercetându-se la început prudent, în privința „ideologiei”, se dovedise că niciuna, nici alta, nu era de partea cuiva anume, dar antipatizau în mod egal „disidența” post-decembristă cu damfuri elitiste. Brusc, între ele se crease un fluid de simpatie și de curiozitate. Fiecare voia să afle cât mai mult despre cealaltă, simțind nevoia să-și telefoneze, să se vadă, să se mire și să se-ntristeze-mpreună de spectacolul pe care-l dădeau, gratuit și plini de entuziasmul neofitului fățarnic, oameni alături de care-și petrecuseră viața.

Profesorul Haralambie Staicu, vestitul chirurg, se număra printre puținii care nu simulau, cum nu simulase niciodată. Când, în 1990, i se luase șefia

clinicii de chirurgie, motivul principal în lungul șir de motive ale demiterii fusese cel de-al fi îngrijit pe Ceaușescu, ba de una, ba de alta. „Auziți, dom'le, dacă o să-l doară-n cur pe vreunul din domnii ăștia democrați de i-au luat locul lui Ceaușescu nu tot la clinica asta o să vină la vreun profesor să-i bage deștiu-n cur? Ceaușescu la cine voiați să se ducă? La ăla cu cea mai bună reputație la băgatul deștiului. Nu mai aveți nevoie de mine ca șef. Boon. Bisturiu' din mână n-o să mi-l ia nimeni și vă urez să n-aveți nevoie niciunul de el. Rămâneți cu bine, bravi tovarăși care vă domnirăți peste noapte”. Și Staicu se ridicase tacticos și se dusese-n biroul directorial, își luase lucrurile într-o servietă și-i spusese secretarei: „Maricico, vezi că s-ar putea să te dea afară ăștia și pe tine ca colaboraționistă cu prostata „împușcatului”. Eu, fata tatii, îi mai operez pe ăia doi pe care i-am trecut în condică, aștept să-i văd ieșiți din spital, mă pensionez și-mi deschid măcelărie, ca tata și ca bunicu-meu. Al dracu' să fie cin' te minte”. Și Staicu se ținuse de vorbă. Ar mai fi putut să opereze mult și bine, fiind sigur pe ochiul, pe mâna și pe atenția lui… Nu plecase din orgoliu jignit, dar i se făcuse scârbă de toată liota aia de subalterni care, până-n decembrie '89, i-ar fi lins și bombeul, subalterni pentru care se milogise, ca să le fie mai bine. Cum se milogise și pentru aparatură și pentru fiecare bănuț alocat clinicii. Silvia Capan și Sânziana Hangan, două doctorițe pe care nu le-ndatorase cu nimic, erau singurele care nu-l evitau, purtându-se cu el cum se purtaseră până-n decembrie '89.

„Hai, cățel, să trecem pe la „Marile speranțe”.

Încă din copilărie, când îl citea pe Dickens și-i plăcea s-alunece, ca și-acum, pe-aceleași străzi, vătuindu-și pașii – de teama de-a nu le trezi din pacea lor, ca a unui vestigiu al altor vremi – Sânziana botezase o casă, prin fața căreia trecea mereu, „Marile speranțe”. În mintea ei, această casă părea identică celei din cartea romancierului englez: o casă cu ziduri groase, între care viața parcă înțepenise. Gardul care o înconjura, cu stâlpi lați cam de-un metru, înalți cam de doi, terminați în arc domol, între ei înșirându-se bare metalice cu vârf ascuțit, ornate cu vrejuri de fier forjat, din primăvară când învia vița sălbatică și până toamna târziu, părea un covor oriental cu fir lung, în care ți s-ar fi înfundat tălpile, covor cu marginea bizar festonată.

Etajul casei se termina cu un turnuleț, despre care nu puteai ști dacă avea sau nu vreo fereastră, în anotimpurile calde fiind năpădit de viță, iar în timpul iernii, de zăpadă.

În toate anotimpurile, ziua, casa părea cufundată în somn adânc. Numai seara, din tavanuri se revărsa lumina scânteietoare a mii de curcubee, irizată prin ploaia de țurțuri a unor candelabre somptuoase. Ca la atingerea unei baghete magice, casa învia numai pe-ntuneric. Învia doar luminos, fiindcă altminteri, în atâția ani de când Sânziana trecea prin fața ei, o dată nu văzuse ființă intrând între sau ieșind dintre acele ziduri și nici n-auzise vreun zgomot străbătând afară. Sânzienei i se părea nefiresc zgomotul automobilelor care treceau frecvent pe-acolo și nefirești chiar și trecătorii care, aproape ștergându-se de covorul de viță, vorbeau nepăsători, cu glas obișnuit. Cum de nimeni nu simțea că acel loc era atins de-o vrajă? Oameni și mașini păreau să fi nimerit acolo printr-o efracție de care nu erau conștienți. Pătrundeau cu pas obișnuit, vorbeau cu glas obișnuit, luau cu mașina curbe din scurt și cu hârșâitul strident al cauciucului frecat de asfalt, claxonau, cu sau fără motiv, cu totală nepăsare față de misterul care se afla la doi pași, înfășurat, asonorizat de vița sălbatică sau de zăpada care-și asumaseră protejarea „Marilor speranțe”. Câtă durere și câtă bucurie or fi cotropit, de-a lungul timpului, spațiul dintre-acei pereți, care-și păstrau cu-atâta zgârcenie taina? Sânziana știa doar câtă visare și câtă amărăciune purtase ea prin fața „Marilor speranțe”, de la vârsta memoriei și până în clipa când plimba acum „cățelul”. Viața ei se-nfășura ca un ghem în jurul acestei case boierești, clădită probabil pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, când multe case românești procopsite se străduiseră să copieze în mic edificii franțuzești anterioare sau contemporane lor. Sânziana-și asemăna viața cu fazele firești anuale din viața plantei: de la verdele-crud adolescentin, trecând prin verdele-închis, intens, al maturității, îndreptându-se către toamnă, într-o cascadă de culori, de la galbenul palid al paiului de grâu până la castaniul și la ruginiul prevestitor de sfârșit. „Am ajuns și eu la ruginiul prevestitor de sfârșit. Numai că eu, când am să ruginesc de rugina finală, n-am să mai învii în nici o primăvară”. Asta deosebea regnul animal de plantele perene. Cât dor și câtă sete purtase-n suflet și-n trup, mângâind vița asta care i se-nfășura-n adâncul ființei. Dorul și setea adolescenței după trupul și sufletul doctorului Daniel Șerban, cel care-i închisese ochii, în Rusia, lui Gheorghe Hangan, tatăl Sânzienei, dorul și setea după doctorul Gheorghe Vladimirescu, cel care i-o adusese la lumină pe Maria, chirurgul care-i făcuse cezariană, când ea abia-mplinise douăzeci de ani, iubirea profundă, gravă, la vârsta maturității pentru doctorul Murgu. Apoi, sufletul îi intrase într-un fel de hibernare, iar izvoarele iubirii îi secaseră. Nici un

trecător, dintre miile care-și purtau pașii pe lângă „Marile speranțe”, nu bănuia câte lacrimi sorbiseră frunzele viței sălbatice, covorul acela care-o despărțea de indiscreția oamenilor, câte tânguiri de-ale Sânzienei îi fusese dat s-audă.

În ultimii nouă ani se uita cu liniște la „Marile speranțe” și la vița care-o acoperea și-o înconjura. Amintirile nu i se șterseseră, dar se vătuiseră, se chirciseră. Bine spusese cine spusese că suferința bătrânilor n-are nici pe departe intensitatea pe care-o dă aceeași cauză la tinerețe. De vârsta de șaizeci de ani o mai despărțeau niște luni bune. Fidelă concepției țărănești, Sânziana se socotea bătrână de la cincizeci de ani. Își păstrase greutatea și silueta, se-ngrijea, socotind că era o elementară datorie socială să arăți decent, dar interesul pentru viață îi scăzuse odată cu micșorarea capacității de-a suferi. De pe la cinzeci de ani, viața i se părea o locuință tranzitorie, cu chirie. În '90 muriseră, la trei zile unul după altul, doctorii Vladimirescu și Murgu. Se dusese cu flori la fiecare, cu mult înaintea orei la care urma să aibă loc slujba de înmormântare. Le pusese florile la picioare fără să le privească chipul. Și-n gând îi spusese fiecăruia: „Ferice, ferice de cel ce și-a dat ultimul examen”. Nu-i cursese o lacrimă după niciunul. Și cât îi iubise și-i prețuise… Și rămăsese dreaptă și senină lângă fiecare până în momentul când începuse să se-adune lumea în capelă. Atunci plecase agale spre lumea celor vii, care nu-i mai stârnea nici o curiozitate.

Până ce nu-i pusese giulgiul pe față, nici pentru Marina Șerban, de care-o lega o viață, nu-i cursese o lacrimă. Dar când îi spusese-n gând „Drum-bun, tanti Marina”, ca un vulcan demult stins, despre care nimeni n-ar crede că mai e-n stare să răbufnească, lacrimile nu-i curseseră, ci-i țâșniseră, împinse parcă din tot trupul, iar suspinele îi înecaseră răsuflarea. N-o plângea pe Marina Șerban, pe care-o știa sătulă până peste cap de viață, își plângea viața ei, a Sânzienei Hangan, toată viața ei ce-i defila pe dinainte, odată cu scoborârea-n pământ a acelei ființe care-i fusese-atât de dragă.

La șase luni după moartea Marinei Șerban se stinsese și Daniel Șerban. Plecase din București în aceeași zi cu fiii, cu nurorile și cu nepoții lui, veniți pentru înmormântarea Marinei: Mihai, Myriam, fiii și nora lor, Ana, fiica Sânzienei – cu destinația Essen, Germania; Daniel Șerban, împreună cu fiul său, Tudor și cu familia acestuia la Seattle – U. S. A. Cu-o săptămână înainte de-a părăsi lumea cu luminile, Daniel Șerban își adunase bagajul și-l rugase pe Tudor să-i facă rost, cum o ști, de-un loc la vreo cursă de avion, că el voia s-ajungă în România cât mai repede, urmând să facă escală și-n

Germania, la Mihai. În mașină, între Frankfurt și Essen, după ce-i povestise fiului său cel mare cum își petrecuse timpul în Statele Unite, unde se-ntrecuseră toți în a-i face viața cât mai plăcută, i se-adresase fără tranziție: „Mihai, sigur că mi-aș dori să mor în România, dar dacă ar fi să mi se-ntâmple cât sunt la voi, te rog, ca pe Dumnezeu, să mă lași să mor, fără bani cheltuiți cu doctori, fără perfuzii care folosesc la prelungirea agoniei, fără nimic. Am trăit destul, iar de viață de plantă n-am nevoie. Vă rog să mă incinerați, fără slujbă religioasă, fără muzică, fără flori, iar pe cei din America îi anunțați după. Când ai să poți, tu și Sânziana să-mi duceți urna lângă maică-ta. Asta e tot”. Trei zile se-mbăiase, se bărbierise, mâncase normal – puțin, ca toată viața – se plimbase, îi adusese-n fiecare zi flori noră-sii, Myriam, și nu se mai sătura povestindu-le despre America. „Tudor spune că forța acestui popor – a americanilor – stă în perseverența omului obișnuit de-a impune respectarea legilor”. Mihai oftase. Ceva din verva lui taică-său îl ducea cu gândul la comportamentul cuiva care știe că-l așteaptă o bucurie necunoscută celorlalți. Oricât se străduia Mihai să uite dispozițiile testamentare ale lui taică-său, făcute-n drum spre Essen, nu izbutea să nu le simtă, din când în când, ca un ciocan în cap și să nu fie copleșit brusc de-o presimțire. A patra zi, după masa de așa-zis prânz, adică de pe la șase după-amiază, lui Daniel Șerban îi venise amețeală. Ajutat de Mihai își pusese pijamaua și se-așezase-n pat. Myriam pusese mâna pe telefon să cheme „Salvarea”. Spre surprinderea ei, Mihai o oprise. Îi făcuse un semn să iasă din odaie. În camera de-alături, Mihai îi pusese nevesti-sii o mână pe umăr și-i spusese cu glas răgușit și scăzut: „Așa vrea el. Așa m-a rugat”. „Ce?”. „Să-l lăsăm să moară-n pace”. „Dar nu e obligatoriu să moară, poate fi ceva remediabil”. Mihai se-ntorsese-n cameră și trăsese un taburet lângă patul în care stătea întins taică-său, cu fața și cu mâinile albe ca varul, cu ochii închiși, abia respirând. „Tată. M-auzi?”. „Da”. „Cum te, simți? Mai ești amețit?”. „Nu”. „Și ce simți?”. „O sfârșeală, plăcută… ca o apă lină și caldă”. Mihai rămăsese nemișcat, ținându-l pe taică-său de-o mână. Acesta îi îndepărtase ușor mâna. „Iertați-mă că se-ntâmplă în casă la voi… dar și Sânzienei i-o fi destul… Of! A iubit mereu pe cine n-a trebuit”. Mihai simți ultimele cuvinte ale lui taică-său ca pe-o căldare de apă care te trezește dintr-un leșin. O clipă îl străfulgera amintirea dragostei lui neîmpărtășite de Sânziana adolescentă, îndrăgostită de tatăl lui, de Sânziana adultă, căsătorită, apoi divorțată de Tudor, fratele lui. Dar acum trebuia s-alunge toate fantasmele trecutului și să vegheze ceva ce nu se mai putea repeta:

moartea tatălui său. Pe care acesta o simțise cum se-apropia din momentul când insistase să plece cât mai repede-n România. Mihai nu mai spunea nimic, taică-său – nimic. De când stătea așa nu mai știa. Îi înțepeniseră șalele și i se uscaseră ochii de-atâta veghe. Mihai nu văzuse pe nimeni murind. Într-un târziu auzi o șoaptă: „Ce frumoase văluri aveți!”. „Cine, tată?”, îi venise lui Mihai pe buze întrebarea, fără să vrea. Taică-său nu-l mai auzea. „Ce văluri frumoase și ce nori frumoși… da… da…”.

O mână îi căzuse pe lângă trup, cealaltă îi rămăsese pe piept. Asta fusese tot?! Mihai rămăsese nemișcat lângă taică-său. O dată, în copilărie, îl întrebase ce anume considera el, Daniel Șerban, semn mai mare de recunoștință din partea pacienților cărora le redase sănătatea, ori le-mbunătățise cât de cât starea. „Să-l roage pe Dumnezeu să-mi dea o moarte ușoară”. „Mulți trebuie să se fi rugat pentru tine, tată, ca și pentru mama. Știu ei trapiștii de ce, în chip de salut, își spun „moarte ușoară”. Ceva din liniștea pasului spre dincolo părea să fi pus stăpânire și pe Mihai Șerban. Nu-i mai venea să plece de lângă taică-său, care plecase. Myriam îndrăzni, la un moment dat, să intre-n încăperea unde se aflau tatăl și fiul și să-i șoptească lui Mihai: „Vino și ia-ți medicamentele”. Mihai se ridicase, îi pusese o mână pe braț nevesti-sii și-i șoptise: „gata”. Apoi își luase cuminte medicamentele de diabet, acel diabet care i se trăgea din adolescență, de pe când se trezise cântând, cu un grup de colegi, Pe-al nostru steag. Pe vremea lui Dej. Fuseseră toți eliminați din toate școlile din România. Norocul lor fusese un nomenclaturist, pe care-l operase doctorul Daniel Șerban, o somitate în chirurgie. Altminteri, nici Mihai, nici colegii lui, ceilalți „cântăreți”, n-ar fi terminat nici liceul. Nemaivorbind că și blânda sancțiune a eliminării i se datorase tot doctorului Șerban. Altfel, „naționalismul” le-ar fi adus ani buni de pușcărie.

* „Doamne-Dumnezeule, ce timpuri ne-a fost dat să trăim. Și-acum…”, se gândi Sânziana și oftă, timp în care „cățelul” se-nfrupta cu frunze de viță rămase mici și verzi, printre cele cotropite de ruginiul prevestitor al pieirii lor de peste iarnă. În aprilie, Mihai venise pentru câteva zile-n București, trimis de firma germană la care lucra: cu-acest prilej adusese și urna cu cenușa tatălui său pentru a o pune în aceeași criptă în care odihnea Marina Șerban.

Era-ntr-o marți. Se făcuse patru după-amiaza până s-ajungă Mihai și Sânziana la cimitir. Pătruns de disciplina și de legalismul din Germania,

Mihai voise să anunțe autoritățile cimitirului de depunerea urnei, dar la acea oră nu mai găsiseră pe nimeni, fiindcă programul de lucru se terminase.

— Sânziana, de ce nu mi-ai spus că aici nu e permanență?

— Mai întâi, fiindcă n-am știu; și-n al doilea rând, fiindcă nu mi s-a părut necesar. Cheia de la ușa de metal a criptei uite-o, iar scara o pot coborî și eu să pun urna.

— Bine, dar fără să anunțăm? Fără să plătim taxe?

— Și ce vrei tu? Să ne-ntoarcem cu urna acasă? Hai, Mihai, dacă ți-e teamă că te compromiți, lasă-mă pe mine.

Sânziana era-mbrăcată într-un pardesiu bleu-marine și legată la cap cu un voal de-aceeași culoare. Se uita la domnul de lângă ea, șaten închis, cu părul tuns perie, care-ncepea să-ncărunțească. Un domn într-un pardesiu gri, cu-o tăietură de mare casă de modă, cu siluetă elegantă, cu mers suplu. Un bărbat în toată puterea cuvântului, chiar frumos, cu-o privire nemulțumită, șovăielnică și-ncurcată.

— Hai, Mihai, și-i luase din mână valijoara în care se afla ce mai lăsase incinerarea din tatăl lui.

Mihai apucă cealaltă toartă a valizei. „Ce cai de dric ai, nene Dal”, și Sânziana zâmbi pentru sine. În privința domnului stilat de lângă ea, încurcat de parcă urma să comită, fără convingere, o crimă, Sânziana ar fi râs cu gura pân' la urechi, dacă s-ar fi aflat în altă parte și-n altă împrejurare. Când ajunseseră la loc, Sânziana își scosese pardesiul și-l pusese pe-un grilaj, deschisese valiza, scosese urna de oțel inoxidabil pe care erau gravate numele și anii de pe pământ ai lui Daniel Șerban. Fără nici un cuvânt, coborâse scara zisă „de vizitare” și, înainte de-a o pune în fața criptei unde odihnea Marina Șerban, Sânziana strânsese urna la piept. „Nene Dal, îți mai aduci aminte cum m-am aruncat plângând la pieptul tău în Cercului? Și cum mi-ai spus „toate trec, fetița tatii, toate trec”? Câți ani să fi avut pe-atunci? Doișpe? Paișpe? Oricât i-am iubit pe ceilalți doi, pe nimeni n-am iubit cât și cum te-am iubit pe tine. Dacă există o viață de-apoi, când am să plec de-aici, te rog să mă-ntâmpini”.

Mihai Șerban începuse să-și descheie nasturii pardesiului, vrând să coboare și el în criptă. Sânziana-i pusese mâna-n piept și-i spusese cu glas matern: „Destul, pentru astăzi! Te rog!”. Merseseră-agale, ținând mai departe fiecare câte-o cheutoare a valizei. Era încă soare. Se-așezaseră pe o bancă.

— Mihai, când trebuie să-ți iei doctoriile?

— Peste-o oră…

Tăceau, cu valiza între ei, ca un zid al lipsei de comunicare.

— Ultimele cuvinte ale tatei, cât a mai fost conștient, au fost pentru tine.

— Voia s-ajungă-n România cât mai repede; voia să moară acasă și-i părea rău că ne dă nouă bătaie de cap, dar a zis: „I-o fi destul și Sânzienei" și…

— Și?

— Nimic.

— Vrei să nu-i strici post-mortem relațiile cu mine? Cuvintele alea pe care ți le-a spus ție mi le-ar fi spus mie, dac-aș fi fost lângă el atunci. Te rog să mi le spui.

Rugămintea Sânzienei avea un ton ultimativ, ca al omului care face toate eforturile pentru a intra în posesia unui bun care i se cuvine.

— Of! a iubit totdeauna pe cine n-a trebuit", și Mihai ridicase a scuză și-a neputință din umeri.

„Dragostele ăle mici/Priponite-s de uluci. /Dragostele ăle marii/Țin la drumuri ca tâlharii", și-aduse-aminte Sânziana o vorbă populară, pe care-o citise undeva și care-o pusese pe gânduri pe vremea când încă nu aflase ce e dragostea.

Într-un târziu, când parcă uitaseră să mai vorbească, vocea Sânzienei sună moale și plină de regret.

— Dac-ai putea iubi pe cine trebuie… Or fi și unii binecuvântați de Dumnezeu care s-o nimerească.

— Primul eșec în dragoste îți marchează toată viața. Neîmplinirea asta nu se uită niciodată. Durerea amorțește, dar nu se uită… Nici tu pe Tata, nici el pe tine…

— Tu ai fost remușcarea vieții mele.

— Am fost și nu mai sunt?

— Acum suntem bătrâni; viața ne-a tocit, durerile s-au chircit.

— Aș fi vrut să trăiesc și să-mbătrânesc lângă tine.

— Și eu aș fi vrut să pășesc în viață cu dreptul și pe drum drept. Dar n-a fost să fie… Viața asta e numai griji, dureri și păreri de rău… Te rog să mă ierți, Mihai.

— Ferice de ei că rămân aici și vai de noi că plecăm.

Mihai se ridicase primul de pe bancă și-i întinsese o mână Sânzienei ca să se ridice mai ușor. Porniseră apoi ținând fiecare de-un mâner al valizei goale. Aveau aerul unor ființe care uitaseră încotro porniseră și de ce.

— Mihai, trebuie să vii cu Tudor, când puteți și să faceți formele de succesiune, pentru apartament, pentru locurile din cimitir. Vă luați ce credeți din casă, vindeți apartamentul…

— Și eu, și Tudor ne-am gândit să ți-l donăm ție.

— Și eu ce să fac cu el? Cui să-l las? Fetelor mele, ca să le dau bătaie de cap după moarte?

— Poate că Myriam și cu mine, la pensie, o să venim în România, iar pân-atunci să-l folosești tu cum vrei.

— Tu și cu Myriam înapoi în România, printre gunoaie care năpădesc trotuarele, printre grunji de gheață și pe patinoare iarna, voi, în România, după o viață trăită într-o țară unde lingi pe jos de curat ce e? N-ați ști cum să fugiți mai repede.

— Dacă-ți închipui că viața printre străini e-un paradis…

— Paradis – nu. Dar între mocirlă și curățenie e-o diferență, între un trai în care până la chenzină să nu rămâi nici cu bani de tramvai și-un trai îndestulat e-o diferență. Între o țară unde cine poate încalcă legea, fără nici o sancțiune și-o țară unde cetățeanul impune respectarea legii e-o deosebire de ani-lumină…

— Până să ne pensionăm noi și până să revenim în România poate că…

— Poate că ce? îl întrerupsese Sânziana, cu un glas care nu lăsa drept de apel.

— Poate că se normalizează lucrurile și-aici.

— Nu cred că anomalia unei țări, nu de ieri de-alaltăieri, ci de când se știe țara, are șanse să fie-nlocuită de ceea ce, în mod curent, se numește stare normală.

— Totuși, în Țara asta s-a abolit comunismul, a avut loc o revoluție; omul e liber să-și spună părerea, există libertatea cuvântului…

— Libertatea cuvântului nu se mănâncă, nu se bea, nu ține de cald. Presa scrie, radioul și televiziunile vuiesc – ele-aud. Îmi dau seama că e-o putreziciune până-n măduva oaselor, o dezagregare morală, o lipsă de rușine, o nepăsare fără leac de sus și până jos. Niciodată n-am fost mai deprimată decât după '89. Fiindcă am crezut că, odată abolit comunismul, o să ne-arătăm adevărata față. Și dacă asta e-adevărata noastră față, asta pe care-o vedem acum, am dreptul să spun că, după '89, cea mai mare dezamăgire a mea este propriul meu popor.

— Tudor te-a rugat să vii la el în America în '90, de ce n-ai venit?

— Știi ce spunea tanti Marina când o-ntreba cineva de ce nu vine, cu nenea Daniel, definitiv, la voi în Occident?

— Fiindcă socot că n-am dreptul la altă țară decât la a mea”. Nici eu n-am dreptul la altă țară. Nu pun trecutul la socoteală, unde n-a fost război să nu moară careva din neamul lui Dorobanțu și dintr-al lui Hangan, ci pentru că m-am înscris și eu în proverbul bizantin, după care se călăuzește românul, de când se știe: „capul ce se pleacă, sabia nu-l taie”. Nici eu n-am pus libertatea mai presus de viața proprie: n-am ieșit de una singură să urlu împotriva comunismului ori să-mi dau foc. Și eu aveam mamă, aveam copii, ca tot românul. Am tăcut și-am înghițit, tac și-nghit ca tot românul. De-asta n-am plecat și n-am să plec niciodată de-aici. Fiindcă sunt la fel de rea și, eventual, de bună ca tot poporul român.

— În '89 ce-ai făcut?

— Am mers la clinică pe sub gloanțe și cu urechile vâjâind de simulatoare; m-am întors acasă și-am privit „revoluția” la televizor. Alții au pus libertatea mai presus de propria viață și s-au dus pe străzi să dea jos comunismul; unii dintre ei sunt sub pământ, alții – schilozi pe viață, alții – în fruntea bucatelor.

— Pe tine ce te nemulțumește cel mai mult acuma?

— Că „îndărăt tot dăm ca racul”. Economia lui '89 e un vis frumos la care ciiine știe când o să mai ajungem! Economia lui '89! Auzi?

— Tu cum te descurci?

— Dacă fetele nu mi-ar trimite ba una, ba alta, și dac-ar trebui să plătesc chirie sau ar fi fost să cumpăr de la ICRAL apartamentul aș trăi sub limita sărăciei.

— Dar cum de nu plătești chirie?

— Apartamentul în care stau e proprietatea primului meu soț.

— A… Sânziana, există vreo societate serioasă de-asigurări, la care să asigur apartamentul… acum al lui Tudor și-al meu și bunurile din el?

— Nu știu, fiindcă afară de Gallé-ul, dar de la nașa-mare, străbunică-ta, și de cruciulița cu diamante, tot dar de la ea, de la botez, n-aș avea ce să asigur și nici bani de-asigurare. Dar ne putem interesa. Pot să-l întreb chiar pe Alexandru, fostul meu bărbat.

Mihai și Sânziana merseseră-n vizită la Matei Șerban, fost artist decadent în perioada comunismului efervescent, „devenit” apoi ceea ce fusese tot timpul: unul dintre cei mai importanți pictori români ai secolului care se sfârșea. Costana, fosta servitoare, de mult devenită soția lui Matei

Șerban – Costana, pentru care-acesta rămăsese tot „domnu' Matei” – deși trecuse bine de șaptezeci de ani, cu greu acceptase-n casa „lu' domnu' Matei” femeie străină la curățenie. Ca s-o convingă să-și ia un ajutor, Matei o amenințase cu bastonul: „Femeie nebună, ce, vrei să mori ca boul pe brazdă? Tu nu-ți dai seama că dacă mori tu, eu n-apuc nici săptămâna după tine? Mai am lucruri de pus la punct și nu-mi permit să mor acum. Femeie nebună!”.

Atelierul și camerele de locuit luceau de curățenie. Pentru a-și cruța efortul și pentru a evita durerile pe care le simțea la mai fiecare pas, Matei Șerban folosea un cărucior, deși putea umbla. Din aceleași motive, în fața șevaletului își montase un scaun căruia i se putea regla înălțimea. Mâinile subțiri și energice, de la tinerețe și de la maturitate, îi rămăseseră piele și os, încheieturile falangelor îngroșându-i-se de artroze. Tot timpul cât nu se afla în fața șevaletului, strângea în pumni niște bile chinezești, de mărimea unei mingi de ping-pong. „Capul și mâinile să-mi rămână întregi”. Costana o sărutase pe Sânziana, fata răposatei ei verișoare bune, Smaranda, „Măndica”, și-i întinsese cu sfială mâna lui Mihai Șerban, care i-o sărutase ceremonios, apoi o sărutase pe amândoi obrajii. Costana îi condusese în atelier la Matei Șerban. Acesta-i aștepta în cărucior, cu privirea pierdută pe fereastră, spre un platan căruia începeau să-i crească frunzele. Costana dispăruse, ca apoi să apară cu-o tavă mare de alamă ciocănită pe care, în boluri și pe farfurii, se aflau alune, pateuri, saleuri, zacusca, sardele, prăjituri. Pusese tava pe masa din colț a atelierului și dăduse să plece, când vocea de tunet a lui Matei Șerban o făcuse să-nțepenească pe loc:

— Stai aici, unde pleci? Ăștia doi îți sunt nepoți, unde pleci, așa, de nebună?

— Păi, mă gândeam că oți avea de vorbit.

— Păi tocmai de-aia să stai aici, se mai răsti o dată Matei Șerban. Sânziana, știu că m-ai rugat să-ți dau portretul Smarandei și ți-am promis că ți-l dau. L-am pus într-un carton, uite-l colo, răzimat de perete; să-l iei când plecați. Mi-am făcut un testament: cât timp trăiește Costana, ea e stăpână pe tot ce am. Dacă vrea să vândă ceva, s-o facă numai cu avizul Sânzienei, ca să nu fie trasă pe sfoară. După moartea Costanei, toate tablourile din casa mea rămân Muzeului Național din București, cu inventar în regulă. Dacă voi ați fi fost aici, cred că vi le lăsam vouă: ție, lui Tudor și Sânzienei. Acum, Mihai, și tu, Sânziana, alegeți-vă câte un tablou de pe peretele din

față. Tu, Mihai, trebuie să mergi la Patrimoniu și să-i faci formele de scoatere din Țară. Iar pe mine, Sânziana, mă incinerați…

— Domnu' Matei, sunase rugător și alarmat glasul Costanei, creștin ars, când ai cavou la Bellu, Doamne, măiculiță, Doamne…

— Costano, fată, cine mai rămâne după noi? Afară de Sânziana pe nimeni nu mai avem. Să zicem că trăiește o sută de ani și pe urmă? Sânziana, te rog să nu-mi dai nici un faire-part, să nu anunți pe nimeni. La crematoriu, Costana și cu tine și-atât. Și, ca să-i fac un hatâr Costanei, aduceți popă, cor, faceți colivă. Ne-am înțeles? După ce n-o mai fi Costana, casa vă rămâne vouă: ție, Mihai, lui Tudor și Sânzienei. Înțeles?

Sânziana înclinase din cap a aprobare. Se uită apoi adânc în ochii lui Matei Șerban și pentru a-l încredința că avea să-i respecte dorințele și, mai ales, pentru a vedea ce se poate citi în privirea cuiva care se pregătește să părăsească lumea vanităților.

— Omul e bine să lase lucrurile descurcate-n urma lui. Și nu vreau să rămână Costana pradă a cine-știe-ce escroci.

— Domnu' Matei, dumneata ți-nchipui c-aș vinde eu vreun lucru de-al dumitale? De-aș mânca eu ceapă cu mămăligă până-n Ziua de Apoi și n-aș vinde un cap de ață.

— Costano, fată, nu poți să știi ce vremuri au să vină…

— Ce vremuri să mai vie? Că rele sunt de când mă știu pe pământ! Ce necuratu' să mai vie…

— Necuratu' ăsta mereu găsește câte ceva și poc cu pleașca peste noi, mai ales că „tâlhari au fost, tâlhari sunt încă/Și-or fi cât neamul românesc”…

— Cât neamul omenesc”, nene Matei, spuse Mihai, uitându-se cu tristețe-n gol.

— Matei, băiete, bine că i-am văzut și pe comuniștii din echipa auto-intitulată „democrată” și „procapitalistă”, după ăi dintâi, zișii neo-crypto-comuniști – echipa a doua i-a nășit așa – bine că veniră la putere și podoabele ăstealalte. Poporul ăsta nu vrea să priceapă că până n-or muri de moarte bună toți foștii secretari de partid, toți foștii simulanți ai comunismului o s-avem tot comunismul, altfel botezat.

— Nene Matei, i se-adresă Sânziana, cu un zâmbet de zeflemea tristă, ai o viziune idilică asupra viitorului: ți-nchipui că dacă mor ei nu le vin în loc progeniturile, care-au să aibă tot „aceeași înaltă concepție cetățenească” a tăticilor și-a mămicilor care i-au făcut? De-o parte ei, vechilii, de cealaltă –

pălmașii, norodul. Cât tăticii sunt în funcție, odraslele se specializează-n străinătăți; cum dau colțul tăticii, cum și-aduc aminte odraslele că sunt români și vin să ne fericească.

— Ce noroc pe mine că n-o să-i mai apuc și pe-ăștia.

— Din punctul ăsta de vedere sunt și eu foarte liniștită. Îi las moștenire viitorimii.

Sânziana și Matei Șerban se uitară unul la altul cu un zâmbet hâtru, ca și când ar fi fost autorii unei farse cu bătaie lungă, de care doar ei doi urmau să se-amuze.

— Ei, Mihai, cum ne vedeți voi de-acolo, din Nemția, pe noi, ăștia de pe-acilea?

— Unchiule, oficial și nu numai, românii au reputație proastă. Eu evit orice subiect legat de România, fiindcă de la mii de kilometri e nepotrivit și hazardat să te dai cu părerea, indiferent despre cine și despre ce.

După o tăcere. Matei se uită la Sânziana și la Mihai, cu privirea lui de oțel, singurul element viu într-o față uscată ca un pergament, pe care ți-ar fi fost teamă să-l atingi, ca să nu-l vezi crăpând în bucățele, ca niște solzi.

Îi privea cu asprime, de parcă se pregătea să le comunice o sentință.

— Mihai, semeni din ce în ce mai mult cu maică-ta, doar coloritul nu-i al ei. Numai tu, Sânziana, tu nu semeni cu nimeni din neamul tău, dintre cei pe care i-am cunoscut eu. Dar așa cum ești astăzi, te regăsesc pe tine de la toate vârstele.

— Numai eu, nene Matei, nu mă mai regăsesc. De câte ori îmi amintesc viața mea, parcă e-o poveste pe care nu mai știu nici de la cine am auzit-o. Mă simt înstrăinată de mine însămi. Iar în ultimii ani, parcă sunt picată din altă planetă, atât mă nedumerește tot ce văd și tot ce-aud. Dar dumneata vorbeai de fizicul meu.

— Când aud ce impersonal, ce indiferent și-n câtă zeflemea vorbesc românii despre România și eu mă simt un fel de extraterestru. Pentru generația lui Daniel și-a mea, Țara merita să-ți dai viața. Nici lui Daniel, nici mie, nici prin minte nu ne-a trecut să ne ducem la vărul-bun al Coanei-mari și să ne fi oploșit pe la vreun serviciu sedentar. Am mers pe front în Rusia, la rând cu tot românul. Ce să mai vorbesc de Ion Pantazi, care i-a cerut lui taică-său, ministru de Război al lui Antonescu, i-a cerut să-l trimită-n linia-ntâi și-n linia-ntâi l-a trimis. Iar astăzi…

— Astăzi, nene Matei, ne-a cucerit „Coca-cola”, spiritualizarea, complementaritatea…

— Din căruciorul ăsta am tot timpul impresia că stau pe-o grămadă de ruine, că lumea pe care-o știam și-n care-aveam niște repere s-a năruit. Ce bine că sunt bătrân!

— Și mie-mi pare bine că sunt bătrână, nene Matei.

— Dacă tu ești bătrână, eu sunt chiar Matusalem.

— Bătrân ești când viața nu-ți mai spune nimic; nici chef să trăiești nu mai ai, nici măcar curios nu mai ești.

— Îmi pare rău pentru tine, Sânziana.

— Mie nu-mi pare rău de nimic; tot e ceva.

Matei Șerban și Sânziana Hangan se uitară jenați la Costana și la Mihai, dându-și seama că-i excluseseră din conversație, ca și când n-ar fi fost de față. Despărțirea de Matei Șerban fusese la fel de sobră ca și revederea, el nefiind omul care să te-ndemne la efuziuni.

— Să ne vedem cu bine, nene Matei, îi spusese Mihai, strângând mâna pergamentoasă și noduroasă care i se-ntindea.

— Dacă n-o să mă mai vezi, băiete, nici o pagubă n-o să fie. Am trăit și-am răstrăit… și-și însoțise vorbele cu un gest de lehamite.

Mihai îi luase bine seama Costanei. Îmbrăcată orășenește și chiar cu gust, pieptănată cu un coc bogat, tras pe ceafă, cu un chip pe care munca și oboseala unui neam întreg de țărani stăteau întipărite ca niște mărturii geologice, această mătușă a lui, prin alianță, îi inspira admirație și respect.

— Sărut mâna, mătușă Costana, și să ne vedem cu bine; și Mihai îi sărutase respectuos mâna, apoi o mângâiase pe obraz și-o sărutase pe frunte.

— Să dea Dumnezeu, domnu' Mihai, maică, și sănătate dumitale și la întreaga familie.

— Săru' mâna, tușică, îi spusese și Sânziana, strângând-o în brațe ca să știe Costana că nu era singură pe lume.

Mihai și Sânziana mergeau tăcuți, în minte făcând retrospectiva a tot ce văzuseră-n atelierul lui Matei Șerban, o bogăție de culori, de forme, de sentimente și de obsesii. Ciclul intitulat Orbii, o alegorie corespunzând tuturor orbirilor: de la cea fizică la cea morală, din inconștiență ori cu bună-știință, reprezenta partea cea mai stranie a unei opere din care nu lipsise niciodată neobișnuitul, deși toată pictura lui Matei Șerban era figurativă. Costana acoperise aceste tablouri cu-o pânză grena.

— Ce ți-a venit, femeie, să le-acoperi, o-ntrebase Matei Șerban, plin de curiozitate și uitând să mai țipe.

— Domnu' Matei, să nu te superi, da' eu visez urât când îi văz pe ăștia. Iar zâua, parcă mi se pune-un nod în furca chieptului când dau cu ochii de ei.

— Da' de ce, Costano?

— Nu-ș' cum să spui, da' parcă dupe ăștia stă să vie sfârșitul pământului.

— Dac-ai fi-nvățat carte, ajungeai ăl mai mare critic de artă, Costano, tată.

— Ce om admirabil e Costana, rupse Mihai tăcerea. Cine-ar fi avut răbdare să-ndure cincizeci de ani tunetele și fulgerele lui nenea Matei? Și când te gândești că abia de știe să se iscălească. Ce pricepe ea din ce face nenea Matei?

— Pricepe mai mult decât noi amândoi, poate. Pentru mine, relația ei cu Matei Șerban – care-a fost totdeauna platonică – este-o expresie a intuiției populare în fața lucrului excepțional. Oricât ni s-ar părea nouă de ciudat, Costana stă de cincizeci de ani lângă Matei Șerban nu pentru omul Matei Șerban, ci pentru ce iese din mâinile lui. Acum cincizeci de ani, când muncea cu ziua, la curățenie, prin diverse case, cerea mâncarea „la borcan”, ca s-o-mpartă cu „domnu' Matei”. Trecea pe la noi câteva minute, se odihnea pe-un scaun și ne spunea „abia aștept s-ajung acasă și să văd ce-a mai văpsit domnu' Matei pe pânză”.

— Tu crezi că ea-și dă seama de valoarea lui ca artist?

— Sunt absolut sigură. Te-ai gândit vreodată la folclor și la frumusețile pe care le cuprinde? Cine crezi c-a spus prima oară, de exemplu, Zis-a mama că mă scoate de la multe, de la toate.

De la două nu mă poate.

De la mândră, de la moarte, sau dragostele ăle mici priponite-s la uluci.

Dragostele ăle marii țin la drumuri ca tâlharii.

Asemenea observații, din care afli în rezumat istoria lumii și-a sufletului omenesc, le-a spus cândva unul ca și Costana. Și spusele astea au ajuns, din gură-n gură, până-n culegerile de folclor. Oricât de bizar ne-ar părea nouă, celor școliți, omul simplu are intuiția geniului.

— Și intuiția geniului și geniu. Doar că geniul popular e anonim și oral.

— Cred că proverbele, cântecele de jale, de dragoste, de veselie, au premers cu mult scrisul. Până s-ajungă la cunoștința unor oameni culți, care să le consemneze, ele trecuseră prin atâtea minți, încât ne-au ajuns ca niște bijuterii scoase din mână de maestru.

Cu-o seară înaintea plecării lui în Germania, Sânziana îl plimbase pe Mihai, însoțiți de Nera, „cățelul”, pe toate străzile pe care-și plimba ea zilnic amintirile, având ca pretext plimbarea cățelului pe străzi liniștite.

În fața „Marilor speranțe”, Mihai se oprise, cercetase din privire casa, de sus și până jos, mângâiase iedera.

— Myriam botezase casa asta „Castelul pălărierului”.

— Iar eu, „Marile speranțe”.

— Dac-ai ști câtă nefericire am plimbat pe străzile astea, Sânziana.

— Și eu am plimbat tot atâta nefericire…

— Fiecare fibră a mea era bolnavă după tine… M-am însurat cu Myriam fiindcă mă iubea tăcut și răbdător. Am făcut-o ca s-o răsplătesc, ca și când i-aș fi dat o medalie de merit. Mă iubea atât de mult, încât a acceptat să se mărite cu un bărbat care n-o iubea, așa cum m-aș fi-nsurat și eu cu tine, știind bine că nu mă iubeai.

„Ce-a fost verde s-a uscat/Ce-am iubit s-a scuturat”, îi trecu Sânzienei prin minte.

Mergeau tăcuți, fiecare petrecându-și în suflet iubirile moarte. „Plimbarea noastră seamănă cu un convoi sărac după un mort sărac. Recviem pentru iubirile defuncte. Iată un titlu care ne-ar cuprinde și pe noi doi și iubirile noastre trecute. Iubirile mele. Toate trei, dorm la „Bellu”. Eu, iubirea lui Mihai, pășesc vie, alături de el. Dacă ne-ar vedea cineva, ne-ar putea crede un cuplu de-ndrăgostiți de vârsta a treia, iar noi avem numai cenușă-n suflet”.

Îi trezi din gânduri un lătrat al Nerei, care văzuse o pisică traversând strada cu un mers de agent vrând să treacă neobservat.

— De când o ai pe Nera?

— De când a plecat și Maria. După moartea lui Mărinică, fiecare simțeam un gol în suflet, în care ne suna ca o talangă remușcarea. Mai ales mie, care nu-i luasem tigaia din mână, să-i dau cu ea-n cap și să nu-l las să se ducă să „apere” Televiziunea de teroriști. De-atunci, Crăciunul pentru mine e un prohod, nu o sărbătoare. Cât a mai fost Maria-n Țară, ne mai înveselea Smaranda, mă vedeam cu Galea și cu Virgil, cuscrii mei, oameni hazlii, spirituali, trăiau tanti Marina și nenea Dal, îmi mai umpleam sufletul cu câte ceva care mi-l mai alunga pe Mărinică din gând. După ce-au plecat Maria cu Smaranda și cu Mircea, amintirea lui Mărinică m-a copleșit, ca o obsesie. Băteam orașu-n sus și-n jos, fără nici un rost, ca să-mi schimb gândurile, de fapt, gândul, unul singur și chinuitor. Într-o zi m-aștepta-n

stradă Anicuța, mătușa lui Mărinică. Ținea la piept un fular. „Sânziano, maică, m-am gândit să ne luăm și noi un suflet lângă noi. Am vorbit și cu domnu' Sandu și-a zis că bine-am face. Iote ce-am acilea”. Și mi-a întins un ghem negru, pufos. Nu știai unde-i era coada și unde capul; cu ochii albastru închis, ochi de lapte. „Are numai trei săptămâni, da' mă-sa nu vrea să le mai dea să sugă. A luat și doamna Coca, de la cinci, o soră de-a alei noastre”. Ghemotocul negru și pufos avea o panglicuță roșie la gât și mirosea a „Chanel cinq”. Două nopți a dormit la mine-n sân și plângea de ți se rupea inima. Se vedea fără mamă și fără frații ei. Și suferea cumplit. Acum mi se face-atât de dor de ea când era mică, așa cum mi se face dor de fetele mele, tot când erau mici. Fiindcă numai atunci erau ale mele. Fiindcă numai atunci eram de neînlocuit pentru ele. Numai când crești de mic un animal îți dai seama cât de puțin știm despre alte ființe în afară de noi înșine.

— Nici despre noi nu știm mare lucru.

— Iar când aflăm e prea târziu.

— Si jeunesse savait, si vieillesse pouvait”… („*Tinerețea dac-ar ști, bătrânețea de-ar putea”*…)

Nera se răsuci brusc din lanț, ceea ce-i aduse pe Sânziana și pe Mihai față-n față, la o palmă unul de altul. Se priviră o clipă în ochi, uimiți că până atunci merseseră unul lângă altul ca doi orbi. Simți fiecare ca pe-un șuvoi fierbinte unda de tristețe și de regret care-și făcea drum dintr-un suflet în altul printr-o singură privire.

— Sânziană, aș vrea să fac ceva pentru tine, ceva care să-ți aducă o mare bucurie sau măcar să-nsemne o plăcere.

— Dacă ți-aș spune că nu-mi doresc nimic, poate n-ai să mă crezi. Iar de plăcere, ce să-ți spun? Singurul moment al zilei, singurul la care mă gândesc și pe care-l aștept este cel când stau în cadă. În apă caldă, când îmi impun să nu mă gândesc la nimic și când vreau să gust liniștea moale a momentului, mângâierea eliberatoare a apei, un fel de-ntoarcere la lumea acvatică din care ne tragem – întoarcere la viața din pântecele mamei – o tranziție blândă între început și sfârșit… Aș vrea s-ajung la-nțelepciunea de-a primi orice pe lume fără durere, fără emoție… Și asta nu-mi poate da nimeni… Dar îți mulțumesc că te-ai gândit să-mi faci o plăcere, o bucurie… Cel mai important lucru e să te simți liber…

— Și te simți liberă?

— Nu. Deși fetele mele au situații bune, după cum bine știi, viață echilibrată, mă simt îndatorată față de ele și dincolo de moarte. Și mai am și-aici…

— Ce?

— Îi am… pe Nera, pe Anicuța, pe nenea Sandu, pe nenea Matei, pe Costana. Numai Nera și Anicuța nu mă lasă moștenitoare! Nenea Sandu mi-a făcut testament pe apartamentul pe care i l-a cumpărat fiică-sa, chiar în bloc cu mine; după cum ai văzut, și nenea Matei mă lasă moștenitoare…

— De Nera te simți atât de legată?

— Mai mult decât de oameni. Deși Anicuța și nenea Sandu o iubesc ca pe ochii din cap și o plimbăm cu schimbul și-i iubește și ea, și chiar și Alexandru o iubește, eu sunt sufletul ei. Două zile după ce plec la fete oftează și nu mănâncă. Iar când mă-ntorc de la fete, două zile stă numai cu spatele la mine. După aceste două zile de „penalizare” sentimentală, își pune botul pe picioarele mele și nu se mișcă. E un reproș mut, dar și un semn al împăcării. În ziua când mă-ntorc stă lipită de ușă, într-atât funcționează telepatia la animale. Mă simte de la zece mii de kilometri din cer.

— N-am avut niciodată un câine de casă.

— Nici să nu-ți iei. Legătura cu un câine e uneori mai profundă decât legătura cu un om. În ziua când a murit, Ion Barbu și-a scris pe-un petec de hârtie ultimele gânduri de pe acest pământ: „Doamne, dacă diseară n-am să-mi găsesc câinii, în Raiul Tău, n-am nevoie de Raiul Tău”. Când mi-a spus cineva cuvintele astea, le-am socotit fantezie de poet. Abia acum le pricep înțelesul. La ce ne-ar folosi Raiul, dacă n-am întâlni în el nici o ființă pe care-am iubit-o în viața de-aici?

— Ai vrea să existe Raiul?

— Nu. Aș vrea să nu mai existe nimic după.

— N-ai vrea totuși o judecată dreaptă undeva? Un sens al acestei vieți, ca o parte din echilibrul universal?

— M-aș lipsi bucuros de ele. Numai că nu depinde de mine.

— Îți dai seama câtă umilință ar însemna să nu existe nicăieri o dreptate? M-aș simți un nimic, mai nimic decât o râmă.

— Asta și suntem. Ca să ne distrugă e de-ajuns o bacterie. Vreau să nu mai fac nimic după, cum, dacă s-ar putea, aș șterge și ce-a fost înainte. Mi-ajunge prezentul cu infamiile lui. Iar vieții nu-i văd sensul.

— Nu-nseamnă că el nu există.

— Nu-nseamnă. Cu două sentimente majore m-am ales de la viață: cu dezamăgirea și cu sila.

Mihai înghiți de câteva ori în sec, apoi spuse abia șoptit:

— Și eu la fel… La mine mai e și diabetul. Nu trebuie să-ți spun eu ție care sunt pericolele bolii ăsteia.

— Nu.

Reprezentanții firmei se oferiseră să-l conducă pe Mihai la aeroport. Le mulțumise pentru amabilitate, dar avea să-l conducă o rudă. Mihai se uita la tot ce apăruse nou de când fusese la înmormântarea maică-sii; de fapt, atunci nici nu știa ce văzuse. Pornind mai devreme, Sânziana îl dusese și dincolo de Băneasa, unde-și ridicau noii miliardari cartierul rezidențial, zis „francez". Din gardurile de zid masiv, ale fiecărei vile, ai fi ridicat încă două case.

— Ție-ți place cartierul ăsta? o-ntrebase Mihai.

— Îmi plac la nebunie gardurile. Ca la Mafie. Nu cumva să se zărească ce e dincolo de ele. Parcă-i și văd pe „fini" încolonați în fața porților cu celulă fotoelectrica, pregătiți să-i pupe „nașului" mâna. Gardurile astea sunt trăsătura de unire între nomenclatura de partid și nomenclatura banului.

— Ți-ai schimba viața pe-o altă viață? Să zicem pe-a unui miliardar de-ăștia?

— Nu. Fiindcă nu cunosc nici viu, nici mort, pe care să-l invidiez. Singurul schimb ar fi cu o urnă, pe care le-aș ruga pe fetele mele, să mi-o azvârle în Marea Neagră.

— Te leagă ceva anume de marea asta?

— Nici un loc, din câte-am văzut, nu mi-e mai drag decât marea asta.

Sânziana se văzu dansând, la Cazinoul din Vasile Roaită, cu Alexandru Bujor. Fusese prima trezire la viață, la o viață reală, după iubirea ei de adolescentă în care-l devorase în imaginație pe Daniel Șerban, tatăl lui Mihai și-al lui Tudor.

Apoi se văzu pe nisipul de pe plaja aceluiași Vasile Roaită, în brațele lui Pavel Vlas.

— Astă toamnă au trecut să ne vadă Pavel Vlas cu nevasta și cu băieții, care au o bursă la Hamburg.

Sânzienei puțin îi lipsise să nu scape volanul din mână.

— Știu.

— Mă impresionează nevasta lui Pavel: se poartă cu Ana ca și când ar fi copilul ei.

— Iar cu mine ca și când i-aș fi soră.
— De ce nu te-ai măritat cu Pavel?
— Ca să nu-i stric viața…
— Să știi că i-ai rămas ca un spin în inimă.
— Spinii din cununa lui Iisus s-au înmulțit și s-au înfipt în inimile oamenilor, ale unora. Trecutul e trecut.
— Trecutul e viața noastră, Sânziana, și nu-l putem arunca la gunoi, ca pe-un obiect pe care nu-l mai folosim; nu ni-l putem nega, oricât ne-ar indispune.
— Dacă viața nu ne-ar fi obligat pe noi doi să ne vedem, nu s-ar fi așternut praful peste mine?
— Nu știu.
— Eu îmi simt trecutul ca pe-o rană care-a prins coajă. Ceva a pălit, s-a devalorizat. Nu regret nimic, dar nici nu mă felicit pentru nimic. Mă-ntreb mereu care sunt eu cea adevărată: eu, care-am făptuit asta și asta și asta, ori eu, cea care mă judec astăzi ca pe-o străină care-a făptuit ce-am făptuit eu sau care-a gândit ce-am gândit eu?
— Și una și alta. Orice-am face, dacă, să zicem, existența noastră trebuie să dea cifra 7, fie că adunăm pe 3 cu 4, fie că adunăm pe 2 cu 5 și așa mai departe, dacă programarea noastră e 7, șapte rămâne.
— Mihai, n-am făcut nimic la voia-ntâmplării sau din ușurătate. Am făcut-o cu deplină bună-credință. N-am trișat, n-am înșelat. Și, totuși, mă simt atât de străină de mine cea trecută. Ultimii zece ani m-au îndepărtat de oameni la care-am ținut, mi-au schimbat părerea despre oameni pe care i-am prețuit. Și mă simt ca la ocnă, condamnată la mult mai multă silă decât pe vremea comunismului.
— Dacă-ți închipui că-n alte părți e altfel… E-atâta infamie pe lumea asta. Toți trăim schizofrenic: în lumea reală și-n refugiul personal; care ne dă forță să suportăm ceea ce se numește viață socială.
— Mihai, nu mi-am închipuit niciodată că, după comunism, o să urmeze raiul pe pământ, dar nici că lumea avea să devină o cloacă mai puturoasă decât prima. Consider viața care mi-a mai rămas de trăit o condamnare, însoțită de-o dezamăgire inimaginabilă.
— Și eu la fel; eu și pentru ce e aici și pentru ce e dincolo.
Stăteau la un stop. Mihai îi întoarse Sânzienei fața spre el și i se uită cu duioșie părintească în ochi: Sânziana simți un șuvoi de tristețe care-i trecu

din ochi în inimă și în fiecare fibră. Parcă acolo și-atunci îl vedea și-l evalua prima oară pe Mihai Șerban.

În aeroport, Mihai se dusese să-și prezinte biletul și tabloul, cadou de la unchiu-său, însoțit de toate aprobările și de toate ștampilele de la Patrimoniu, în timp ce Sânziana îi păzea valijoara elegantă, singurul lui bagaj.

— Cât ați dat pe Matei Șerban ăsta? îl întrebă pe Mihai vameșul, care se vedea că are idee de obiectele de artă.

— Nimic, domnule.

Vameșul îi zâmbise cu-o ironie înțelegătoare, un fel de: „hai, dom'le, ce, îți bați joc de mine?”.

— Domnule, Matei Șerban e fratele răposatului meu tată, doctorul Daniel Șerban.

— A! Chiar mă miram cum de vi l-a vândut, fiindcă știu de la oameni din branșă că nu vinde nimic.

— Așa e.

— Să-l stăpâniți sănătos și scuzați-mi curiozitatea.

Văzându-l pe Mihai că se-apropia cu tabloul într-o mână, Sânziana se-ndreptase către punctul de frontieră, cel care despărțea România de restul lumii.

Mihai se oprise din drum și rezimase tabloul de-un perete.

Alarmată, cu gândul numai la diabetul lui, din doi pași Sânziana fusese lângă Mihai.

— Ce s-a-ntâmplat?

În chip de răspuns, Mihai îi luase Sânzienei valiza din mână și-o așezase lângă tablou. Ridicându-și privirea, măsurase încet pantofii negri cu un pic de toc, picioarele zvelte în ciorapi gri, pardesiul bleu-marine, ușor evazat, bustul de fetișcană necoaptă, apoi chipul îngust, încremenit ca sub lovitura unei mari emoții; toată viața din făptura pe care-o contempla, se-adunase în ochii căprui cu paiete aurii, dilatați de-ngrijorare. Când se-ndreptase cu totul și-ajunsese față-n față cu Sânziana, Mihai se uitase o clipă în ochii ei, apoi, cu ochii-nchiși o lipise cu toată puterea de trupul lui și-și culcase capul pe umărul ei. Într-un târziu, ca o adiere, simțise o mână caldă pe ceafă și niște degete care-i mângâiau părul aspru. Se desprinsesem unul de altul în același timp. El luase tabloul, ea – valijoara. La graniță, înmânaseră amândoi deodată vameșului cele două obiecte. Mihai trecuse granița fără să se uite în urmă. Deodată lăsase jos tabloul și valiza și-l rugase pe grănicer

să-i dea voie să-i mai spună câteva cuvinte doamnei care-l condusese. Sânziana nu-și revenea din uimire. I se părea că visează. Grănicerul se dăduse la o parte. Sânziana își apropiase capul de Mihai, care-i șoptise la ureche: „Mai spune-mi o dată versurile alea populare”. Tot la ureche îi șoptise și Sânziana:

Zis-a mama că mă scoate de la multe, de la toate.

De la două nu mă poate:

De la mândră, de la moarte.

„Le vreau și pe celelalte”, îi șoptise Mihai. Sânziana oftă din adâncul pieptului:

Dragostele ăle mici priponite-s la uluci.

Dragostele ăle marii țin la drumuri ca tâlharii.

Mihai îi sărutase podul palmei și și-l lipise de obraz. Plecase, în fine, fără să se uite îndărăt. Sânziana îl petrecea printr-o perdea de lacrimi, nemișcată, în fața grănicerului care dădea din cap a nedumerire. În sinea lui se gândea: „Ce-o fi și cu asta, săraca?!”. După ce nu-l mai văzuse pe Mihai, Sânziana se dusese în mașină, dar nu-i venea să plece. Se tot străduia să-și aducă aminte ceva, dar ce? Un loc, un om, o-ntâmplare?

Și deodată se bătuse cu palma peste frunte. „Când te-ai măritat cu Alexandru, ți-amintești, Sânziana, că ți-am spus: „Mamă, nu vă potriviți”. „Și cu cine m-aș fi potrivit?”. „Cu altcineva”. „Cine e-acel altcineva?”. „Acum nu mai are importanță”. Și nu izbutise, cu treizeci și trei de ani în urmă, când se despărțise de Alexandru Bujor, nu izbutise să afle cu cine s-ar fi potrivit ea, Sânziana. Dacă maică-sa, cumva, se gândise la Mihai, și nu la Tudor, așa cum fusese tentată ea să creadă în momentul când se măritase cu Tudor, la patru ani după ce Smaranda Hangan murise? „Oricum, e prea târziu. Ce să mai pritocim amintirile, nemilosul timp care ne face pastrama și trupul și sufletul?”.

* „Nera, cățelul mamei, de când ne-nvârtim noi pe lângă „Marile speranțe”, o viață mi-a trecut prin gând și ieșirea definitivă din scenă a unor oameni de care-am fost legată de când mă știu: cei mai apropiați prieteni ai părinților mei: Daniel și Marina Șerban, Iancu și Marioara Stein”. După moartea Marinei, care căzuse ca un trăsnet asupra tuturor, Iancu și Marioara plecaseră la fiul lor, Gheorghe, în Israel, ca să simtă mai puțin lipsa Marinei. După două luni, Iancu făcuse o afazie. Gheorghe îl internase la clinica al cărei director era. Marioara se instalase în patul de alături de-al lui Iancu și refuzase să mai mănânce. Își ținea tot timpul bărbatul de mână și-i

vorbea cu glas încet, povestindu-i câte-n lună și-n stele. Deși Gheorghe îi spusese că se istovea zadarnic vorbindu-i, fiindcă Iancu nu mai pricepea nimic, Marioara continuase să depene firul amintirilor care-i legau, ca și când amândoi ar fi fost doi bătrânei normali care-și evocau molcom tinerețea. Deși Gheorghe o implorase să mănânce sau măcar să facă niște perfuzii pentru a rămâne-n viață, maică-sa îl refuzase: „Gheorghe, mamă. Viața mea fără Iancu nu mai are nici un rost. Lasă-mă să mor odată cu el". Murise cu două luni înaintea lui, ținându-l de mână și șoptindu-i cu ultimele puteri: „cât de bun ai fost cu mine și cu-ai mei". „Doar nenea Matei, soră-sa, doamna Serafiotti, și Costana au mai rămas din vechea gardă. Mi-e atât de greu fără voi, care v-ați dus. S-a stins cu voi o lume, o concepție de viață, întemeiată pe onoare. Pleava și gunoaiele sunt „valorile" între care pendulează viața noastră, a celor care-am rămas. Doliul pe care-l port în suflet după voi o să-nceteze doar când mi-oi da și eu obștescul sfârșit. Cât parfum vetust într-o simplă sintagmă: „obștescul sfârșit". Amintește – cui îi amintește – de străvechea organizare a oamenilor pe obști. Până am să-mplinesc sintagma asta, sufletul are să-mi fie cernit după voi, după Mama, după Maica, după Taica… iar pe tine, Mărinică, am să te port ca pe-o picătură chinezească a remușcării și dincolo, dacă, spre nefericirea noastră, o mai fi ceva și-acolo".

De câte ori Anicuța și cu Sânziana se duceau la mormântul lui Mărinică, Anicuța șoptea stereotip: „Să fi făcut și tu nuntă, maică, să fi făcut și tu copii, să lași urmă pe pământ". Grija de continuitate a omului simplu rămăsese, poate, unica valoare, unica nădejde a unui popor care altminteri părea să se scufunde în fiecare zi în nisipuri mișcătoare. Și Sânziana pleca de la mormântul lui Mărinică îmbărbătată de speranța că un popor care crescuse odată cu iarba avea să piară doar o dată cu iarba. Vorbele șoptite ale Anicuței o făceau pe Sânziana să-și simtă întreg, viguros, nealterat nucleul de sănătate morală, de integritate și de necontaminare, cel mai valoros element al moștenirii ei genetice. Și-n gând i se-adresa și ea lui Mărinică: „Băiete, noi o să fim mereu lângă tine, noi, ăștia slabi și neînsemnați, ca Anicuța, ca nenea Sandu, ca mine… Să-i lăsăm pe domni să domnească. Pe când le vorbea Iisus apostolilor despre sfârșitul lumii, iar ei îl întrebau: „Și unde vor fi toate astea, Învățătorule?", El le-a răspuns: „Acolo unde e stârvul, acolo vin și corbii". Mărinică, ai murit pentru o bubă care-a spart. Celelalte au să spargă, nu azi, nu mâine, dar au să spargă. Voi ați murit pentru bubele trecute, pentru cele prezente, pentru cele viitoare".

* „De-un singur „bun” inalienabil dispunem toți, bogați ori săraci: de trecut. Prezentul e nesigur; viitorul o-nchipuire, optimistă sau pesimistă. Cum îi e omului firea. Eu prefer să nu-mi închipui în nici un fel viitorul. Cum zicea nenea Iancu, Dumnezeu să-l odihnească: „Sânziană, tată, nu lua acont nici pe necaz, nici pe fericire”. Programarea oricum nu mi-o pot schimba. Hai, cățel, acasă; ce vină ai tu că e-atât de mult trecut în mine!”.

CAPITOLUL TREISPREZECE.

La cererea de vizită în Statele Unite, însoțind invitația fiicei sale, Silvia, Sandu Dragomir obținuse viza americană în martie 1990. Toată lumea s-ar fi așteptat să-l vadă plin de elan, măcar fiindcă urma să cunoască pe viu o lume pe care-o văzuse numai în filme, nemaivorbind că în acea lume îl așteptau singura femeie pe care-o iubise; și cu ea fiica lui și-a ei, familia lui prin alianță, cumnată-sa, Lenuța și nepoată-sa, Marilena, ca și cea de-a doua familie a Anetei: doctorul Weigand și fiii lor. Și, totuși, mai ales cu-o lună de zile înaintea plecării, Sandu Dragomir își simțea inima ca un bolovan. „Nene Sandule, pari deprimat. Te traumatizează atât de mult zece ore de avion, ideea unei lumi necunoscute?”, îl întrebase Sânziana. Văzându-l întunecat de parc-ar fi trebuit să ia înapoi drumul Siberiei. „Am o inimă neagră și grea ca un bolovan. Țin minte momentele din viață când m-am mai simțit la fel: pe frontul ăla din Moldova m-am trezit într-o noapte cu… nici nu știu cum să-i spun, în fine, cu inima asta neagră, și cu un fel de presimțire de ceva rău; apoi, de trei ori în Siberia: când a murit tata, când a murit mama, când a murit mătușa Suzana. Așa și-acum”. Sânziana tăcuse. Și când îi murise ei mama, internată pentru un control de rutină, Sânziana sărise brusc din pat și la patru dimineața era la spital, lângă maică-sa care abia-și dăduse sufletul. Imună la contaminări fizice – nu luase niciodată o boală de la cineva – sufletește Sânziana se molipsea de-amărăciunea și, mai ales, de presimțirile altora. Ceva o punea și pe ea pe gânduri: cu-o lună înainte ca Sandu să plece în America, Aneta îl anunțase că avea să se ducă împreună cu Hans în insulele Bahamas și de-acolo n-avea cum să-i telefoneze. La aeroportul Kennedy îl așteptau Silvia, Lenuța și Marilena, cu niște chipuri care-și dădeau osteneala să exprime firescul cotidian. Sandu înțelesese dintr-o privire. Stătuse locului uitând să le-mbrățișeze ori măcar să le spună: „Bine v-am găsit!”. După un timp, care celor trei femei li se păruse o veșnicie, le-ntrebase: „Când?”. „Acum o lună. Tată, a fost voința ei să nu știi și să nu știe nimeni din Țară până când nu vii tu aici”. „De ce?”. „Fiindcă-i era teamă că dacă afli că ea nu mai e n-aveai să mai vii. Și a vrut tare mult să vii. Ar fi vrut s-o găsești în viață și lucidă însă nu s-a putut. Anul trecut, când am fost noi în România nu mai avea plămânul drept. Doar eu am știut”. Sandu nu mai dădea semne că aude și-nțelege. „Unde ți-e bagajul?”, îl întrebase cumnată-sa, Lenuța. Sandu arătase o valijoară pe care-o ținea-n mână. Lenuța îl luase protector pe după umeri, Silvia-i luase

valijoară din mână, iar Marilena îi condusese la mașina ei. Toate trei femeile aveau aerul unor funcționare de la Asistența socială, care duc un copil la orfelinat. Gesturi blânde, ocrotitoare, menite să-i dea încredere viitorului pensionar în instituția în care-avea să fie primit. Acasă la Silvia, se-așezaseră în jurul unei mese, cum îi invitase cu un gest gazda, într-o tăcere mormântală, pe care Lenuța găsi de cuviință s-o spargă: „Sandule, așa a vrut Dumnezeu”. „Știu”, încuviință Sandu, care se gândise că n-avea rost să-i pedepsești pe alții, ca și când ar fi fost vinovați de nenorocirile tale; iar în cazul dat, să rămână într-o muțenie care celor trei femei ar fi putut să li se pară ostilă. Doctoriță într-un serviciu de terapie intensivă, Silvia avea, pe drept cuvânt, experiența nenorocirii, de unde ajunsese la concluzia că nenorocirea nu trebuie anunțată pe bucățele, modalitate considerată „menajament”, ci totul să fie adus la cunoștință dintr-o dată. În acest fel, cel care primea lovitura avea parte de-un singur șoc. Îi bătea destinatarului o singură dată inima, gata să-i plesnească. De aceea, Silvia îi tăcu semn tatălui ei s-o urmeze în dormitor, invitându-l să se-așeze pe-o berjeră și-i întinse o coală de hârtie neîmpăturită, care odihnise până atunci pe-o noptieră. Sandu își puse ochelarii, luă bine seama odăii în care Silvia îl lăsase singur. Încerca să-și facă un pic de curaj ca să citească ceea ce, fără îndoială, îi scrisese Aneta.

„Sandu al meu drag, Iartă-mă că am plecat din România și că nu te-am așteptat să te-ntorci.

Iartă-mă că, în momentul când am aflat că trăiești și că ai venit înapoi în Țară, n-am lăsat aici totul și să vin lângă tine.

Iartă-mă că n-ai să mă mai găsești în viață când ai s-ajungi aici.

Vreau să știi că eu le-am interzis tuturor să sufle vreun cuvânt despre moartea mea celor din România, fiindcă eram sigură că n-ai mai fi venit în America, știindu-mă plecată din această lume în care singura și marea mea bucurie ai fost tu.

Vreau să fiu incinerată, iar urna mea s-o iei cu tine și unde-ți va fi ție locul de veci să fie și-al meu.

Și te rog, Sandu al meu drag, fă o călătorie prin toate Statele, împreună cu Lenuța, care știe țara asta mai bine decât unii născuți aici. Te rog. E ultima mea dorință.

Dacă mai urmează vreo lume după cea de-aici și dacă acolo e-ngăduit să faci un lucru după propria dorință, am să te-aștept cu mai multă răbdare și cu mai multă credință decât în cea de unde plec.

Rămâi cu bine, Aneta”.

Sandu Dragomir stătea cu ochii pironiți peste literele lungi, subțiri, nițel înclinate spre dreapta. Scrisoarea unei tinere care-și lua rămas-bun de la viață și de la bărbatul iubit. „Sufletul meu, sufletul meu”. Sandu Dragomir se ridică, puse la loc hârtia-testament pe noptiera de unde i-o dăduse fiică-sa, își trecu mâna prin păr și se trezi în fața oglinzii din acea cameră de dormit. Când se văzu în oglindă duse mâna la gură ca să-și înăbușe un țipăt de uimire. În locul sublocotenentului Dragomir, în care-l transpusese scrisoarea Anetei, îl văzu pe Sandu Dragomir cel real, cu obrajii scofâlciți, cu două dungi adânci, de la nas până-n bărbie, acea biată ființă cu privirea de câine-al nimănui, o făptură în care Cercul polar își lăsase urmele de neșters. Închise ochii. Își aminti libelula verzui-aurie din sala de marmură a Cercului Militar și i se lăsă, ca un balsam în suflet, o pace și-o împăcare cum uneori doar marile dureri le aduc, fiindcă dincolo de ele, orice ar veni nu mai are nici o semnificație. „Aneta sufletului meu, acolo nimic nu te mai atinge, nimic nu te mai doare. Eu îți făgăduiesc că am să mă las în voia Domnului, ca păsările cerului. Mă rog doar de pacea sufletului tău”. Alături, cât lipsise el – cât o fi lipsit? – masa se-acoperise de bunătăți, iar cele trei femei stăteau fiecare înțepenită și fără grai, în spatele unui scaun.

„Ia loc, Sandule”, îl invită cumnată-sa, Lenuța, arătându-i locul cu mâna.

Sandu își căută din ochi valijoara, o deschise și scoase din ea un flacon de plastic incolor, plin cu un lichid de culoarea șampaniei. Când îi desfăcu dopul, un miros de piersici umplu încăperea. Sandu turnă în cel mai mic dintre cele trei pahare, din dreptul fiecărui tacâm. Își ridică paharul în dreptul pieptului, zise „Dumnezeu s-o ierte și s-o odihnească” și vărsă trei picături pe mochetă. La fel făcură și cele trei femei. Sandu, învățat cu suferința fizică și sufletească, își admiră în sinea lui fiica: îi dăduse din primul moment cu măciuca-n cap, fiindcă mai greu decât scrisoarea de rămas-bun a Anetei n-avea ce să mai dea peste ființa lui tăbăcită. Senină cu adevărat era doar Silvia, care socotea moartea omului chinuit de boală o izbăvire, cum zice românul: „I-a iertat Dumnezeu”. Iar în moartea subită, Silvia vedea un dar al lui Dumnezeu, în care credea cu tărie și-n ale cărui taine era convinsă că nu trebuie să-ncerci să pătrunzi.

„V-am adus din rachiul de anul trecut. Știu că v-a plăcut. Aneta zicea că-n viața ei n-a băut ceva mai bun”. Sandu Dragomir se găsea dator să pomenească primul numele Anetei, ca pe-un element ce stabilea o

atmosferă normală pentru cele trei femei, dintre care una era fiica lui și-a Anetei.

A doua zi mergeau împreună la doctorul Weigand, unde-l așteptau și cei doi fii ai doctorului și-ai Anetei, împreună cu familiile lor.

Cu doctorul Weigand, Sandu avea multe să-și spună. Amândoi luptaseră-n Rusia, iar Sandu fusese mereu în lagăre cu ofițeri nemți. Așa se făcea că-și perfecționase germana învățată-n liceu și-n Școala de război. Se retrăseseră de la-nceput într-o cameră vorbind nemțește între ei, în timp ce toți ceilalți, alături, vorbeau englezește, ceea ce lui Sandu ar fi trebuit să i se traducă. „Dragă domnule Dragomir, pentru mine e-o mare mâhnire că băieții mei nu știu nemțește, iar pentru Aneta era o mâhnire că nu știu românește; cea mai mare mâhnire a ei a fost că Silvia, care e sută la sută româncă, nu știa deloc românește". „Astea au fost timpurile, domnule doctor. Credeți că eu mi-am închipuit vreodată că am să-nvăț rusește? Dar într-unul din lagăre, unde eram douăzeci de ofițeri români, am cerut comandantului să ne-aducă și nouă ziare și cărți, rusești, bineînțeles. Cum printre noi se afla și-un basarabean, am ajuns să-nvățăm rusa literară. Copiii noștri sunt ai vieții, ai lumii în care trăiesc. Noi, părinții, suntem pentru ei doar un pasager mijloc de lansare la apă. Nu-i o fericire să-ți vezi copiii că nu știu limba lor maternă sau paternă sau pe-amândouă. Dar decât să fi-ndurat cine-știe-ce persecuții în comunism, fiindcă Silvia era fiica mea, iar fiii dumneavoastră, fiindcă erau ai dumneavoastră, mai bine să-i auzim vorbind o limbă care nu-i a noastră, dar e-a lor". „Domnule Dragomir, am să vă arăt acum o cămăruță care era sanctuarul Anetei". „Sanctuarul" era, de fapt, o nișă separată de-o cameră printr-o draperie de fay lilas changeant. Doctorul Weigand se retrăsese, trăgând draperia în urma lui. Pe etajere fixate-n pereți se afla tot trecutul Anetei dinainte de a-l cunoaște pe Sandu și tot ce amintea de viața lor împreună. Fotografiile erau înrămate cu plexiglas și pe față și pe spate, astfel că se putea citi ce era scris pe fiecare fotografie. Pe toate cele care-i înfățișau pe Aneta și pe Sandu, Aneta scrisese: „Noi doi", împrejurarea și data când fusese făcută fotografia. Pe etajera din mijloc era fotografia lor, mire și mireasă, iar în fața ei o cutie minusculă, în al cărei capac de chihlimbar se vedeau două gâze despărțite de ceva care semăna a fragment de ferigă. Sandu se gândi și se răzgândi până să-ndrăznească să deschidă cutia minusculă, căreia începea să-i atribuie o semnificație. Înăuntru era verigheta, în al cărei cerc erau gravate numele lui Sandu și data căsătoriei lor, și, tot în casetă, inelul de logodnă dăruit Anetei,

cu două smaralde tăiate în triunghi, despărțite de trei briante. Sandu le mângâie, le sărută, le puse la loc. Atâția ani de condiție subumană în care trăise, condiție în care unii semeni ai lui trăiau de când veneau pe lume și până mureau, condiție a supraviețuirii animale, împietrise o parte a sufletului de om al lui Sandu Dragomir. Viața, demult nu mai era pentru el decât un spectacol pe care-l privea fără participare. Sandu Dragomir de astăzi nu mai avea capacitatea de-a se bucura a celui de dinainte de-a trece Prutul în '41; dar nici pe-aceea de-a suferi. Își făcu o cruce. Își spuse-n gând „Dumnezeu să vă ocrotească pe cei vii din pozele astea și să vă odihnească pe cei plecați. Aneta mea, pe nimeni pe lume n-am iubit cum te-am iubit pe tine. Îți mulțumesc pentru fericirea pe care mi-ai dat-o, singura în viața mea”. În capătul celălalt al încăperii, doctorul Weigand îl aștepta pe-un fotoliu, lângă o draperie identică perdelei pe care-abia o trăsese Sandu. „Domnule Dragomir, să vă arăt și „sanctuarul” meu”. Și-l condusese îndărătul draperiei. Pe etajera corespunzătoare celei din „sanctuarul” Anetei, pe care se afla fotografia ei și-a lui Sandu, mire și mireasă, în „sanctuarul” doctorului Weigand se afla o fotografic înfățișând întreaga familie Weigand. „E singura mărturie a existenței mele dinainte de-a veni în America. Purtam la mine fotografia asta de când am plecat pe front în Rusia. Din casa noastră n-a rămas decât moloz. Tot trecutul meu e-aici”. Pe etajerele din dreapta, fotografii așezate între plăci de plexiglas înfățișau Dresda de dinaintea războiului. Pe etajerele din stânga erau etalate fotografii înfățișând Dresda de după bombardamentele care schimbaseră viața supraviețuitorilor acelui oraș, ajuns ruină, supraviețuitori printre care se număra doctorul Weigand. „Când intru aici, domnule Dragomir, îmi spun mereu cuvântul biblic „vanitas vanitatum, et omnia vanitas”. De când n-o mai am pe Aneta, vin tot mai des aici și mă desprind tot mai mult de viață când mă uit la acest „muzeu”. „Domnule doctor, paisprezece ani de Cerc polar, zece în lagăre, patru în „domiciliu obligatoriu” își au „muzeul” doar aici”, și Sandu Dragomir își dusese mâna la inimă și la cap. „Ușor ne-am fi putut curma suferințele, fiindcă singura putere pe care-o avem, fiecare dintre noi, e să ne oprim viața când vrem. Un ofițer din armata germană, dar polonez sută la sută, „coleg” de lagăr cu noi, ne-a spus o vorbă care ne-a îndârjit și mai mult în a le arăta rușilor că aveau de-a face cu niște bărbați și nu cu niște cârpe. „Pe noi, polonezii, istoria ne-a făcut de multe ori să umblăm desculți; desculți, dar cu pinteni”. Pintenii ăștia mi-au zornăit în suflet ca o prevestire a judecății din urmă, la care Dumnezeu va chema

popoarele și le va-ntreba cât preț au pus pe demnitate”. Urmă o tăcere lungă. „Domnule Dragomir, e aproape o jumătate de secol de când s-a terminat războiul. Am fost în anii ăștia în multe locuri împreună cu Aneta, cu băieții, cu Silvia. În Germania însă nu și sunt hotărât să nu mă mai duc niciodată”. „Germania a renăscut ca pasărea Phoenix. Este iară o mare forță. S-a uitat că rămăsese praf și cenușă”. „Tocmai”. La acest ultim cuvânt, rostit cu hotărâre și fără drept de apel, doctorul Weigand trase perdeaua propriului sanctuar, invitându-și cu un gest oaspetele să iasă. Acesta se răsuci pe călcâie și își făcu semnul crucii, ferindu-se să-l vadă gazda. „Cumplită-i lumea pentru ceea ce nu te face să uiți”; și Sandu Dragomir oftă din adâncul sufletului. „Domnule Dragomir, Germania mea a murit”. Și doctorul Weigand închise ochii și rămase o clipă nemișcat. Lui Sandu Dragomir i se păru că se află în fața unui mort rămas în poziție verticală, cum văzuse atâția în război, e drept că rezemați fie de pereții tranșeelor, fie de copaci ori de ziduri și chiar sprijiniți în propria armă, într-un echilibru care se năruia la prima atingere.

Fiii Anetei și-ai doctorului Weigand erau exact cum îi descrisese Aneta: echilibrați, integrați în societatea în care trăiau, punându-i lui Sandu Dragomir niște întrebări mai mult de politețe decât din adevărată curiozitate, ceea ce pe acesta nu-l mirase, fiindcă în viață cunoscuse puțini oameni curioși, dincolo de ceea ce-i interesa legat doar de propria persoană. Chiar și relațiile dintre ei și sora lor după mamă, Silvia, i se păruseră formale. De fapt, singurul care voise să-l cunoască de-adevăratelea era doctorul Weigand, în stare să-nțeleagă ce trăise primul soț al Anetei și vrând să-și facă o idee despre omul pe care Aneta îl iubise mai mult decât pe oricine. Dintr-atât cât mai lăsase viața din acel Sandu Dragomir de care-o despărțise războiul pe Aneta, Hans Weigand descoperise o esență nealterată, pentru care merita să iubești un om. Cu toată firea lui circumspectă nemțească, Hans Weigand sobru, bărbătește, aproape milităresște, fraternizase din primul moment cu Sandu Dragomir, care povestea cele mai mari grozăvii fără pic de melodramatism, cu demnitatea pe care-o dovedise și atunci când le trăise.

Lenuța îndeplinise dorința Anetei cu privire la vizita lui Sandu în Statele Unite. Îi organizase o excursie de trei luni, în cele mai bune condiții, cu niște companii de turism pe care Lenuța avusese timp să le verifice de-a lungul anilor și-l însoțise, pentru ca nici un amănunt să nu-i scape turistului. Lenuța închiriase mașini și parcurgeau doar ei doi trasee în afara celor

prevăzute în contractele cu agențiile. Sandu rămânea uimit de ceea ce făcuse mâna omului din acea țară, iar frumusețile dăruite ei de Dumnezeu îi tăiau răsuflarea. Se oprea de multe ori, ofta și ochii lui – care de mult uitaseră să mai plângă – se umpleau de lacrimi. „Câtă frumusețe e pe lumea asta și câtă mârșăvie e-n sufletul oamenilor”, se gândea Sandu Dragomir; și deodată se simțea scuturat de amintirea Siberiei, a mătușii Suzana și-a mucenicilor ei negri ca pământul, stropiți cu miere de albine sălbatice. „Doamne, dac-aș fi murit când am trecut Prutul, n-aș fi văzut frumusețile astea, nici nu le-aș fi bănuit, dar aș fi fost scutit și de suferințele prin care-am trecut. Și sufletul, și trupul meu suferă de boli sechelare, cum zic doctorii”.

Cu toate stăruințele Silviei și-ale cumnată-sii, Lenuța, Sandu Dragomir se-ntorsese-n România, fiindcă acolo se-nțelegea și cu apropiații, și cu străinii dintr-o privire, dintr-un gest, cu toată dezbinarea pe care-o adusese decembrie '89. Se-ntorcea mai îmbogățit cu o țară și cu o valiză de pliante, de monografii, de fotografii și de casete video, ca să-și ordoneze ceea ce-i trecuse prin fața ochilor, cu impresia că văzuse nu un continent, ci altă lume; dar și cu o tristețe și cu un parapon împotriva Yaltei, mai puternice decât la plecarea din București. Din '58, când se-ntorsese din prizonierat, niciodată amintirile din Siberia nu-i răscoliseră mai mult sufletul și nu rupseseră mai violent coaja uitării, bântuindu-i până și visele, decât în Statele Unite, care îi dădeau, prin gigantescul și prin opulența lor, impresia de irealitate, de pură închipuire, a unei lumi create de bagheta unei zâne, la a cărei fantezie, tot dintr-o mișcare de baghetă, putea să dispară. Și, deodată, în fața unei piscine azurii cu valuri și cu apă de 30 de grade, închizând ochii, sub pleoape i se adunau toate privirile câinilor vagabonzi ai Bucureștilor, privirile acelea umile și pline de speranță ale celui fără căpătâi, pentru care orice trecător este un potențial binefăcător, sau măcar înțelegător față de durerea nerostită. „Noi, românii, suntem câinii vagabonzi, cărora Yalta le-a dărâmat casa. La fel de umili și la mila trecătorilor ca și maidanezii-n patru picioare: noi suntem maidanezii Europei, îndreptându-ne umili ochii spre trecătorii importanți ai lumii. Doamne, de ce n-am murit când am trecut Prutul?”. Acest ultim gând îl hotărâse fără vreo ezitare să se-ntoarcă la găurile din trotuar, vechi cunoștințe, la praful și la gunoaiele – parte nelipsită din peisaj – la ceea ce-ajunsese orașul lui de baștină, fost „mic Paris”, viitor nu se știa ce. „În sufletul nostru – mai ales când suntem bătrâni – fiecare ne simțim petic din

gunoiul nostru, înfrățiți cu alte petice din același gunoi”. La șaptezeci de ani să mai începi ce? Să fii o povară în cârca altora, oricât bine ți-ar dori și oricât te-ar iubi? Știa câtă panică este cuprinsă în fiecare schimbare. Nu uita spaima cumnaților și-a nepoților lui prin alianță când, ca o stafie, apăruse-n viața lor, în 1958. Nu mai voia să schimbe nimic în viața lui și nici într-a altora. Orice schimbare era echivalentă cu încercarea de-a muta zidurile unei case, iar în Țara lui se număra printre puținii care nu se mirau de noile apariții și de felul cum își imaculau trecutul, găsindu-se datoare să dea totul cu fundu-n sus. Paisprezece ani de Siberia te scuteau de orice mirare.

Cu șase luni înainte de-a-mplini cincizeci și șapte de ani, Sânziana Hangan se prezentase la Măriuța Petre, contabila șefă a Institutului, cerându-i să-i întocmească dosarul de pensie și rugând-o să păstreze deplină discreție în jurul acestei cereri, adresându-i aceeași rugăminte și bibliotecarei, de la care trebuia să obțină o dovadă scrisă confirmând că doctoriței Hangan nu i se imputa nici o carte din biblioteca instituției. Sânziana Hangan își planificase pensionarea pentru perioada când colegele ei de laborator aveau să fie în concediu. Avea să-și ia rămas bun doar de la contabilă, de la doctorițele Rachieru, Ploscaru și Negoșanu. Și, avea să plece definitiv, dintr-un loc unde lucrase douăzeci și cinci de ani, fără tratația de rigoare și, mai ales, fără părere de rău. Într-atât se-nvrăjbiseră oamenii în ultimii opt ani și-ntr-atât se-nstrăinase de ei, încât număra și orele ce-o despărțeau de ziua când, fără să fie obligată, avea să se pensioneze. Dacă acea zi ar fi avut loc până-n '89, Sânziana ar fi adunat tot Institutul, s-ar fi străduit să ofere o zisă masă de adio, la care ar fi primit elogii și, obligatoriu, un cadou de la colegi și poate s-ar fi vărsat și lacrimi. Noul director, când binevoia, cam o dată pe lună, să-i onoreze cu prezența, abia-i răspundea la bună-ziua; Titus-Livius Calomfir, devenit între timp ambasador și tot între timp – la-ntoarcerea în Țară – director-adjunct, o saluta și el din vârful buzelor. Ca pe una care nu participase la efervescența generală din toamna lui '96 – sceptică nemântuită ce se afla. Să-și fi luat rămas-bun de la colegele care conversau ca pe maidan, ignorând-o, de la Sidi Pușcaș care, ocolind-o, încerca să facă uitată amiciția cu bănuita de neocryptocomunism, deoarece asta nu se entuziasma de nimic din ceea ce, mai ales până-n '96, crescuse tensiunea celor care așteptau „schimbarea” ca pe-o nouă religie, iar pe „Schimbător” ca pe-un al doilea Mesia? De la cine să-și fi luat rămas-bun? Plecând de tot, în perioada concediilor, abia în toamnă aveau să-și dea seama de absența ei, oftând cu toții ușurați că

scăpaseră de-un cui în pantof, de-o ființă care, de opt ani nu scotea o vorbă, cu ochii în microscop și cu nasul în fișe. Sânziana lăsa în urma ei totul pus la punct, un dosar de informații celui care ar fi continuat tema ei de cercetare, și toate fișele și tot materialul bibliografic, aranjate pe teme, cu explicațiile menite să ușureze munca eventualului său succesor. Într-o zi, după ce plecase toată lumea, Sânziana trecuse din laborator în laborator, își amintise toate figurile care populaseră acele încăperi, unele demult plecate pentru totdeauna din lume, privise cu atenție fiecare obiect și o amărăciune coborâse ca un lințoliu în toată ființa ei. Îi țâșniră brusc în minte vorbele pe care le spunea uneori Maica, bunică-sa dinspre mamă: „Am o inimă neagră ca pământul”; și-și punea o mână peste gură, cum face țăranul când e bântuit de presimțiri rele sau de gânduri amare. Sânziana se uita la aceste laboratoare ca la o parte a vieții ei, în care se bucurase, muncise, petrecuse momente plăcute, locuri în care domnise o fraternitate din priviri, din gesturi – în mod bizar, atâta cât ținuse comunismul. Și, deodată, se ivise o dușmănie și-o încrâncenare între oameni, ca și când cine-știe-ce-ar fi avut de-mpărțit. Aceiași învârtiți de până-n '89 erau și-nvârtiții de după '89, cu deosebirea că acum se bucurau de adulația colegilor, pentru unicul merit de-a-și fi-ntors cojocul. Și-n acest fel, Sânzienei Hangan viața de după '89 i se părea mai urâtă, mai insalubră decât cea de dinainte. Oamenii îi apăreau deodată mult mai hidoși decât și-i închipuise. Laboratoarele Institutului i se păruseră nu doar o parte a vieții ei, dar și o lespede ca de mormânt peste această viață. Plecase agale, aruncând din stradă o ultimă privire peste clădirea căreia douăzeci și doi de ani îi călcase pragul; și, ca să-și mai alunge amărăciunea din suflet, o luase încet pe străzi lăturalnice, spre-a întâlni cât mai puțină lume, evitând să se uite și la maidanezii a căror tristețe și speranță din priviri, pe zi ce trecea, i se păreau tot mai greu de-ndurat. Ochii ăștia o urmăreau ca o veșnică remușcare, ca o veșnică învinuire adusă oamenilor de ființe pe care-ar fi trebuit să le ocrotească. „E-atâta durere pe lume și o suport din ce în ce mai greu. O simt ca pe-o vină personală”. Sânziana oftă adânc. Alexandru remarcase acest oftat care devenea din ce în ce mai des. „Ce corăbii ți s-au mai înecat?”, o-ntreba el. „Probabil că e o insuficiență respiratorie”, o trecuse Sânziana pe calea medicinei.

În cutia de scrisori o aștepta un bilet de la Alexandru. „Te rog sună-mă imediat cum ajungi acasă”. Deși n-avea nici un chef, Sânziana îi telefonă fostului ei prim soț. Dana Liveanu, a doua fostă nevastă a lui Alexandru

Bujor, mama fiului său, venise din Germania, ca să vândă apartamentul proprietate a părinților ei, în care-l lăsase pe Alexandru să locuiască și după divorț. Pe vremea comunismului, părinții Danei divorțaseră de formă, pentru a-și păstra fiecare câte-un apartament. Tatăl Danei murise în 1990, deci apartamentul lui – cel în care locuia Alexandru Bujor – îi revenea ei în exclusivitate.

„De ce nu cumperi tu apartamentul? N-ai destui bani?”, îl întrebase Sânziana. „Nu mă interesează la nici un preț. Să-și bată capul să și-l vândă ea, mă-sa. Nici o pereche de pantofi nu se vinde bătând din palme, darmite o casă, plus lucrurile din ea”. Din vorbele lui Alexandru Bujor izbea o ură stătută și dospită ani de zile. Sânziana îl recunoscu pe de-a-ntregul pe Alexandru Bujor din tinerețe, cel care scria la răboj și-o vorbă-n doi peri, darămite o ofensă care-i marcase viața. Pentru Sânziana, perspectiva acestei vânzări-cumpărări suna ca o amenințare. Proprietar al apartamentului locuit de Sânziana, Alexandru putea oricând să revendice orice încăpere, sau chiar mai multe, în care să se instaleze. Perspectiva asta n-o bucura deloc pe Sânziana. Ajunsese cu fostul ei prim soţ la relații civilizate, amicale chiar, mai ales după ce le plecase fata, Maria, în străinătate. Maria îi telefona într-o miercuri maică-sii, în alta lui taică-său. Fiecare îi comunica celuilalt ce vorbise cu fiica lor comună. Pe urmă, Alexandru era, cum zicea Sânziana, „în recuperări” față de ea. Încerca să dreagă busuiocul unei despărțiri de care el era vinovat și de pe urma căreia cel mai mult suferise Maria. Îi aducea Sânzienei obiecte exorbitant de scumpe, cum fusese haina de nurci pe care ea i-o dusese Mariei, rochii unicat de pe la case de modă, însă și finețuri de-ale gurii, la care Sânziana, cu pensia ei, nici cu gândul nu gândea: saumon fumé, icre negre, icre de Manciuria, icre de păstrugă, filet de șalău, morun, nisetru. Fără să fie lacomă, nici pofticioasă, finețurile astea alimentare o bucurau mai mult decât toaletele, cadou de la Alexandru, urmate totdeauna de-o invitație la un concert sau la o premieră la vreun teatru. Alexandru Bujor era din specia celor care nu-și ascund bunăstarea, ci, dimpotrivă, și-ar afișa-o și pe garduri, îi plăcuse totdeauna să stârnească invidie, iar după '89 – mai mult decât oricând. Hulei, pe drept și pe nedrept, îi plăcea să-i răspundă cu nepăsare și cu opulență. O vorbă nu scrisese în vreo publicație pentru a se disculpa ori pentru a face pe victima, așa cum era ultima modă, moda post-decembristă, pe care el o numea „de aur de clanță”. Unii, care în '90 nu-i dădeau bună-ziua, pe urmă-i făceau temenele ca să-i publice. De toate astea, prea puțin îi păsa acum Sânzienei; era cu

gândul doar la ce urmări avea să aibă vânzarea apartamentului ce-i aparținea Danei Liveanu. „La urma urmei, Alexandre, l-ai cumpăra pentru băiatul tău”. „De ce să i-l cumpăr eu și să nu i-l dea mă-sa direct? Dac-ar avea nevoie de bani să-i facă băiatului o situație sau să-și asigure ei o bătrânețe aș înțelege-o. Dar când ești nevasta unuia dintre ăi mai bogați diamantari din lume, pe care l-a jumulit și-l jumulește ca pe-o gâscă și când i-a făcut lui fiu-său, mă rog, lui fiu-meu, trei case pân-acum, ce contează la ea niște zeci de mii de dolari? O face doar de-a dracului”. „Recunoaște, Alexandre, că tot de-al dracului, nu cumperi nici tu casa”, îi spusese Sânziana pe-un ton de glumă. „Da, tot de-al dracului”, răspunsese Alexandru apăsat, pe-un ton care ignora gluma. „Nu te gândești la ce-nseamnă un mutat dintr-o casă în care stai de treizeci de ani?”. „Afară de cărți – pe care-am să le triez – și de haine, în casa aia nimic nu-i al meu”. Sânziana dăduse din umeri și nu mai scosese o vorbă. Adusese argumentele care-ar fi putut să-l îndemne pe Alexandru spre tratative cu Dana Liveanu – încercând, de fapt, să-și apere propria poziție în această situație, care pe ea o dezavantaja cel mai mult. Alexandru era în toate drepturile să se-ntoarcă în apartamentul propriu, iar ea, deși își vedea liniștea și independența pierdute, n-avea nici un temei legal să protesteze. După o tăcere în care fiecare își făcuse socotelile, cu glas hotărât Alexandru îi spuse: „Mă mut cu tine”. Inevitabilul avea să se producă. Sânziana, după ce-nghiți de câteva ori în sec, de parcă i s-ar fi uscat limba, îi spuse cu glas blând și sincer: „Alexandre, m-am dezvățat să mai locuiesc cu cineva. După ce au plecat copiii-n Canada mi-a fost tare greu, dar când mă duc la ei, deși se poartă impecabil cu mine – și ei și cuscrii – abia aștept să mă-ntorc la singurătatea mea și la Nera”. „Apartamentul e mare și bine-mpărțit. Putem trăi ca doi colocatari civilizați care-și menajează reciproc liniștea și tabieturile”.

După treizeci de ani, Sânziana Hangan și Alexandru Bujor trăiau din nou sub același acoperiș. La-nceput, făcuseră menaj separat. De câte ori însă unul avea ceva bun îi oferea celuilalt. În cele din urmă, Alexandru se hotărâse s-o invite permanent pe Sânziana la masă și să plătească el întreținerea casei. Discuțiile erau totdeauna pricinuite de Nera; deși Alexandru o iubea, iar Nera îl iubea de-asemenea, prin lătratul ei la cele mai nepotrivite ore îl enerva; iar vina era totdeauna dată pe seama Sânzienei, care nu știuse s-o educe. Drept care, Nera ori stătea în camera Sânzienei și ascultau amândouă muzică simfonică, ori umblau pe străzi, iar când se vedeau acasă cădeau moarte, într-un somn adânc. Alexandru hotărâse că în

toamnă, în acel anotimp care-n Canada se numește „vară indiană”, aveau să meargă împreună la fiica lor, Maria.

La multe s-ar fi așteptat Sânziana în viață, dar că avea să-și petreacă bătrânețea alături de Alexandru Bujor nu, și nici, iarăși, că după căderea comunismului avea să-și țină gura mai strânsă decât în acele vremi; că după '90 aveai să fii stampilat mai abitir decât în toiul luptei de clasă; că aveai să rupi, din „divergențe ideologice”, relații de peste treizeci de ani cu oameni pe care-i prețuiseși, așa ceva nu-și închipuise.

„Nu mi-am închipuit, dar măcar nu mă mir. Înseamnă că n-am trăit degeaba-n comunism, de vreme ce, la anumite reeditări ale sale, nu mă minunez ca alții. Ce văd am mai văzut și-am să mai văd. Ca și când „capitalismul” n-ar fi făcut tot de oameni! Ieri te supuneai unora și trebuia să-i și aplauzi; azi e la fel, doar figurile s-au schimbat. Nu s-au schimbat: și-au pus altă mască. „Eliberarea spirituală a omului!”. Vai de ea de eliberare! Societatea, de sub orice regim, e ca discurile cu șanțuri ciobite: acul se plimbă pe-un singur șanț. Ieri simulam ca să nu-i supărăm pe unii, azi simulăm ca să nu-i supărăm pe „imaculații” momentului. Simulăm până murim. Îmi spun tot mai des o vorbă a doctorului Florin Chirițescu, Dumnezeu să-l ierte, mi-o spun spre a-mi înviora singura speranță, speranța sfârșitului: „Las' că murim noi”. Câtă dreptate ați avut, domnule doctor. E singura perspectivă cu-adevărat luminoasă care ne-așteaptă. De-atâta simulare, de-atâta spirit de dominare și de-atâta obediență care ne-nconjoară, am ajuns într-o permanentă stare de greață fizică. Sânziana Hangan, lasă, n-o să mai fie cât a fost. Curaj la tras mai departe sania pe uscat… Uite pentru ce-ai murit tu, Mărinică!”. La această amintire obsedantă îi venea să ia o mitralieră și să tragă, și să tragă până i-ar fi luat mâinile foc. Amintirea acelui băiat trezea în Sânziana Hangan revolta adunată de-a lungul unei vieți, exacerbată după 1989. „Uite pentru ce-ai murit tu, Mărinică!”.

CAPITOLUL PAISPREZECE.

Preoteasa Rahila Opriş, bunica dinspre mama a pictoriței Sabina Josan, întreagă la trup și la minte, la cei nouăzeci și șase de ani ai ei, deși la curent cu tot ce mișca în lume, prin intermediul unui aparat de radio nemțesc de calitate și-al unui televizor color, daruri de la fiică-sa, Verona, și de la Sabina, nepoată-sa, cum nu mai avea demult primprejur oameni de-aceeași vârstă cu ea, se abținea să le povestească celor mult mai tineri viața ei – o viață, căreia aceștia nu-i fuseseră martori – ori să-și spună deschis părerea despre unul și despre altul. Își povestea ei înseși în fiecare zi propria viață. Se vedea copilă în casa îndestulată în care se născuse, apoi la Ursuline, unde părinții ei avuseseră ambiția să-și dea fiica, unicul lor copil, pentru ca – având carte și încă nemțească – fata să poată ridica ochii cât mai sus. La cincisprezece ani, când terminase și cele patru clase de liceu, câte se făceau la maicile catolice, se și măritase. La primul ei bal, pusese ochii pe ca tânărul viitor preot Opriş. Părinții, și cei ai fetei și cei ai băiatului, se bucuraseră că nu-și căsătoreau copiii numai din interes, fiindcă pentru a o spune pe-a dreaptă, și familia Opriş se bucura de zestrea viitoarei nurori și familia Sbenghe se bucura să-și mărite fata cu un preot. Cu domnul părinte, Rahila dusese o viață pe care și-ar fi dorit-o orice femeie: în dragoste, în blândețe și-n înțelegere. Gândul celor doi soți era doar cum să-i fie mai plăcut unul celuilalt. Și parcă erau gemeni în felul cum se purtau cu oamenii, în felul cum își crescuseră copiii hărăziți de Cel de sus, pe Liviu și pe Verona, frumoși, sănătoși, ageri la minte, cu mare drag de-nvățătură. Le dăduse Domnul și-un ginere bun. De nimic în viață n-avusese a se plânge doamna preoteasă; până-n acea zi când fuseseră uciși domnul părinte și Liviu. După mai bine de-o jumătate de veac, preoteasa încă se minuna cum de nu murise pe loc în clipa în care-nțelesese că cei doi fuseseră omorâți, cum de nu murise, cum de nu-și pierduse mințile. De la patruzeci de ani, când oamenii îi răpiseră două dintre cele trei ființe pentru care trăise cu drag, Rahila își dusese zilele: fiindcă-nvățase de copil că nu se află pe lume păcat mai mare decât să-ți iei singur viața; și fiindcă aștepta un semn de la Dumnezeu întru pedeapsa ucigașilor. Și îl primise: când singurul fiu al unuia dintre ucigașii preotului Opriş și-ai lui Liviu Opriş își pierduse unicul copil, înecat.

Atâta cât îi trăiseră părinții și socrii avea cu cine vorbi despre cei uciși. Cu străinii nu vorbea. Ucigașii erau mari și tari și după 1945. Nu se temea

pentru viața ei, ci pentru a fiică-sii, a ginerelui și-a nepoatei. Preoteasa era sigură că ginerele ei făcuse pușcărie tot din pricina acelora. De când, ieșit din pușcărie, ginerele ei fusese găsit cu capul despicat de trup pe linia unui tramvai, la București, preoteasa arunca asupra fiică-sii o privire plină de bănuieli: nu făcuse ceva, nu spusese ceva prin care să-și îndemne bărbatul să se despartă de viață? Sau tot aceia tocmiseră pe cineva să-l împingă pe Josan sub roțile tramvaiului? De nepoată-sa, de Sabina, se depărtase când pricepuse că fata nu era din același aluat cu ea, cu preoteasa. De când avea televizor și o văzuse pe nepoată-sa defilând cu brațele încărcate de flori, ca venind de la cununie, în suita unui domn frumos, care râvnea la nu-știu-ce prin politică, socotise că nepoată-sa nu se purta după cuviință. Iar când se tot vorbea de vizitele ei la Budapesta, urmate de discursuri în care nepoata vorbea plină de convingere de acțiunile diversioniste ale românilor din Cluj, care făceau niște săpături pentru a scoate la iveală ruine romane, preoteasa închisese televizorul și se dusese drept la fotografia care o înfățișa pe ea Rahila, pe domnul părinte, pe Liviu și pe Verona, elevi de liceu. „Cum vă-ți întoarce voi în țarină, acolo unde v-or fi azvârlit aceia, când o auziți pe nepoata voastră ce rostește. Ca o viitură, ca o venetică. Doamne, multe am mai răbdat de la străini! Nu credeam să-i aud pe-ai mei vorbind ca ei”.

Fiică-sa și nepoată-sa îi instalaseră preotesei telefon. Dacă nu voise-n ruptul capului să se mute la București, măcar prin telefon o puteau auzi în fiecare zi. Când o-ntrebau fiică-sa „ce faci, mamă?” și nepoată-sa, cu glasul ei cântat „cum o duci, bună?”, le răspundea invariabil: „cu voia Domnului, bine”. „La televizor te uiți?”. „Din ziua cu săpăturile de la Cluj… nu mă mai uit”. Întrebarea i-o pusese nepoată-sa. Cu-o voce schimbată aceasta o întrebase: „De ce, bună?”. „Ca să nu-mi otrăvesc sufletul. Omul bătrân trebuie să se pregătească pentru acel drum, să-și pregătească plecarea în pace, fără otravă-n sine, pe care să o ducă-n cea lume… Așa, dragul bunii”. Nu mai asculta radioul, nu se mai uita la televizor. Dacă nu i-ar fi fost rușine de lume – fiindcă toată viața socotise rușinos să-ți vorbești neamul – i-ar fi rugat pe vecinii care-o ajutau și-o iubeau ca pe bunica lor, i-ar fi rugat s-o-ngroape fără să-i cheme nici fiica, nici nepoata la-nmormântare.

Verona, după ce fusese asigurată de maică-sa că se simțea mai bine ca oricând, plecase și ea cu „ăi tineri” într-o excursie în Grecia, cu prilejul unei expoziții a Sabinei la Atena. La această veste, preotesei parcă i se luase o piatră de pe inimă. „Acum, acum trebuie”. Se dusese la preotul care slujea la cea mai apropiată biserică. Voia să se spovedească și să se-mpărtășească.

„De când nu v-ați mai spovedit, doamnă preoteasă?”. „De cincizeci și șapte de ani”. „De ce?”. „Am avut mare tulburare-n suflet. Acum nu vreau să plec din lume fără a vă spune, cum se cuvine unei creștine, că nu pot să uit și nici să iert”. „Dar Mântuitorul a zis să-i iertăm aproapelui nostru de șapte ori câte șapte”. „Știu, domnule părinte. Dar eu n-am putut. Și n-am să pot nici în puținul cât mi-a mai rămas de călcat prin țarină”. „Încercați, să iertați, vă rog eu”. „Aș vrea, dar nu pot. Domnule părinte, nu cer iertarea păcatelor, că aceea doar Dumnezeu o dă sau n-o dă, la dreapta Lui judecată. Am venit să mă mărturisesc, pentru ca să pot primi Sfânta împărtășanie”. Preotul îi dăduse cuminecătura și o binecuvântase. Ca și când și-ar fi mărturisit propriul păcat și ar fi cerut îndurare, preotul îngenunchease în fața ușilor împărătești și i se-adresase lui Dumnezeu cu glas șoptit: „Doamne, cum să uiți și cum să ierți așa ceva”, și gândul lui se-ndreptă spre cei doi uciși în 1940. De la biserică, preoteasa Rahila se oprise la vecini. „Dragii nanei, Verona și Sabina-s plecate în Grecia. Dacă o fi să mor cât lipsesc ele – și lipsesc trei săptămâni – vă rog să nu le căutați, ci să mă-ngropați voi”. „Ce vorbă-i asta, doamnă preoteasă? Că sunteți verde ca bradul”. „Iaca, o vorbă ca oricare alta. Vă las și scris către ele că asta mi-a fost voia. Aveți aici și-un C. E. C. la purtător pentru cheltuieli. Simplu, cum se cuvine la una ca mine, pe care-a uitat Domnul s-o mai ia la sine”.

Orice nelegiuire făcută de mai mulți, până la urmă se află. Așa aflase preoteasa Rahila Opriș că înainte de a-i împușca, aceia îi târâseră pe preotul Opriș și pe fiul său, Liviu, cu forța, prin prundișul râului, legați cu mâinile la spate. Fiecare ucigaș trăgea de câte un picior victima și până ce preotului și fiului său le mai rămăsese carne pe față nu-i împușcaseră. Asta nu putea ierta și uita preoteasa Rahila Opriș. Ucigașii aceștia, ca atâția alții, repede intraseră-n Securitate și schingiuiseră și alți oameni la Sighet și la Gherla. În afară de unul dintre ucigași, Garbay, care-și pierduse feciorul înecat, ceilalți trăiseră și muriseră liniștiți, în belșug, și cu tot neamul lângă ei. Doar despre unul povestea nevastă-sa că urla-n somn și sărea-n sus în miez de noapte. Preoteasa, cu toată durerea ei fără alinare, se străduise să trăiască-n rând cu lumea: să-și aibă grijă de gospodărie și să nu lase curtea fără flori, din primăvară până dădea bruma. Cum trecea vremea unora, cum răsădea altele, iar trandafirii ei erau știuți de tot orașul. Doi, cu floarea prelungă și roșie ca sângele, străjuiau mormântul în care ar fi trebuit să-și doarmă somnul de veci Liviu și părintele Opriș. De peste o jumătate de veac, la mormântul gol ardea candelă, se aprindeau în fiecare zi lumânări,

de primăvara până târziu în toamnă se schimbau mereu florile, iar la căderea brumei locul era acoperit cu crengi de brad. Preoteasa făcuse de mult testament vecinilor pentru mormânt.

Erau oameni tineri, cu frica lui Dumnezeu, aveau copii, avea cine să-i aprindă și ei o lumânare. Se purtase cu ei ca și când i-ar fi fost rudele cele mai apropiate, iar ei n-o lăsau singură la nici o sărbătoare; și nu era zi să nu treacă s-o-ntrebe de sănătate și dac-avea nevoie de ceva. Preoteasa își încuia seara ușa pe dinăuntru, scotea cheia din broască și-o punea pe măsuța din antreu. Vecinii aveau cheie pentru-acea ușă, încât de i s-ar fi întâmplat ceva să nu fi fost nevoie de vreun meșter în descuiat lacăte și broaște și nici de spart ușa. De la optzeci de ani, nu mai ținuse nici câine, nici pisică. Nu voia să rămână de ea și să sufere. Numai cine n-a avut câine și pisică la casa lui nu știe câtă durere le pricinuiește acestora moartea stăpânului. Preoteasa Rahila își aducea aminte fiecare ființă de la casa părinților ei și de la propria casă. Pe toate le iubise și le ocrotise, cum își iubise și-și ocrotise familia. Câinele și pisica, și la părinții ei și la casa proprie, mureau înaintea stăpânilor. Când era la părinți și vara luau mesele sub bolta de viță din spatele casei, câinele se-apropia și poftind la bucatele stăpânilor îi curgeau bale. „Câinele ăsta n-a mâncat?”, întreba tatăl Rahilei. „A mâncat, da' poftește și el, că e și el suflet de om”, și mama Rahilei îi strecura câinelui o bucățică din farfuria ei.

De când se spovedise și se-mpărtășise cu gând de drum lung, preoteasa, micșorată de ani, dar dreaptă, cu pas apăsat, ca și când ar fi vrut să-și măsoare curtea, o trecuse din margine în margine, oprindu-se la fiecare pom, la fiecare floare, le mângâiase cu ochii și cu mâinile, vrând să ia din ele ceva cu sine, măcar un strop din dragostea pe care le-o dăruise. „Dragilor, învățați-vă să trăiți fără mine”.

Fiică-sii, Verona, îi lăsase o scrisoare, în care-o ruga să vândă vecinilor, la orice preț, casa, fiindcă față de nimeni nu se simțea mai îndatorată. Dacă nu s-ar fi gândit la ce-avea să zică lumea, preoteasa le-ar fi făcut testament vecinilor și pe casă. Verona în nici un caz n-ar fi atacat testamentul și nici nu s-ar fi supărat pe maică-sa. Dar ce-ar fi zis lumea: „să ai tu copii și să-ți lași averea la străini? Înseamnă că tare trebuie să te mai fi supărat copiii”. Verona fusese totdeauna o fiică bună, căreia-i păsase de maică-sa și n-avea nici o vină că Sabina, fiică-sa, voia să trăiască bine și să fie-n fruntea bucatelor sub orice stăpânire. Și totuși avea o vină; ar fi putut s-o tragă de mânecă pe fiică-sa și să-i aducă aminte din ce neam se trage și cum îi

muriseră-n '40 bunicul și unchiul. Dacă tot dădea lecții de morală pe la televizii. Și nici lațele alea-n ochi, glasul miorlăit și boticul de fetișcană nu se mai potriveau cu ditamai muierea, trecută bine de cincizeci de ani. Vorbele-atât de „cald internaționaliste” ale nepoată-sii erau sare pe rană pentru bunică-sa, Rahila. Doamne, de ce mi-oi fi dat atâtea zile?”. Și amintindu-și de convorbirile nepoată-sii cu fel de fel, care mai de care mai căzut pe spate de admirație în fața unui asemenea caracter de stâncă, preotesei Rahila i se tăcea un dor sfâșietor de moarte și înălța rugă spre Domnul s-o ia la Sine, iar la pusul ei în pământ să nu se afle nepoată-sa.

După împărtășanie nu-i mai era nici foame, nici sete. Două seri la rând se-mbrăcase cu hainele de moarte și se-ntinsese în pat cu grijă, să nu le mototolească. Dimineața, dându-și seama că se afla tot pe Pământ, oftase. A treia seară, la fel îmbrăcată, pe lângă rugăciunile ei obișnuite li se-adresase părintelui Opriș și lui Liviu: „Domnule părinte, și tu Liviuț al mamei, rugați-vă Domnului Dumnezeu și lui Iisus, care a pătimit ca și voi, rugați-vă să-mi facă trecerea ușoară. Fiindcă oricât ai fi trăit, tot ți-e frică. Rugați-vă pentru mine, roaba lui Dumnezeu, Rahila”. Rugăciunea îi fusese primită. A doua zi, când îi adusese laptele, vecina o găsise întinsă în pat, senină, ținând în mâna dreaptă fotografia care înfățișa familia preotului Opriș în august 1934.

Grigore Nicolaescu, dezamăgit de eșecul lui în politică, în fața cuiva care nu-i ajungea nici la degetul mic, își adusese aminte că alta-i era menirea: critica plastică, eseistica. În calitate de eseist putea spune că se năpustise cu-o ură elegant ambalată asupra unor valori ale românului, pe care el, Grigore Nicolaescu, le socotea poncife răsuflate. Nici pictura unor clasici nu era cine-știe-ce, ca de pildă cea a lui Nicolae Grigorescu, prea conjuncturală uneori – ca în Atacul de la Grivița – prea aservită țărănismului, idilică și edulcorată, fără aspirație spre universal. Prea cantonat în românism, ca și Eminescu, de altminteri: pe cine să intereseze poezii ca Scrisoarea a III-a sau Doina, al cărei conținut nu ne recomanda în nici un caz intrării în Uniunea Europeană! De unde și până unde Miorița și Meșterul Manole – embleme ale spiritualității românului, și exemple ale zisei spiritualități de dat în manualele școlare, mai ales adresându-se unor vârste la care sentimentul morții nu are nici o valoare? Referindu-se tot la embleme ruginite, nedemne de dat exemplu școlarilor, lui Grigore Nicolaescu nu-i scăpase nici monologul lui Ștefan cel Mare din Apus de soare: nu dai exemplu spusele unui autocrat. Pe-un ton academic, măsurat,

cu-o voce mică și rârâită, în care doar urechea experimentată percepea persiflarea, marele intelectual – care era de-adevăratelea Grigore Nicolaescu, din punct de vedere al cunoștințelor – mototolea și prezenta ca bune de azvârlit la coș exact acele elemente ale sufletului românesc în fața cărora se-nchinaseră oameni ai unor generații trecute, măcar tot atât de intelectuali cât Grigore Nicolaescu. Într-o seară, când Sânziana îl asculta consternată, debitându-și la o televiziune opiniile, în fața unui conlocutor care-i cânta în strună, Alexandru Bujor trecuse prin hol: „Văd că-l asculți pe marele intelectual în tranziție și faci o mutră ca de parastas”. „Tu crezi că el crede ce spune?”. „Crede pe dracu'. Tâmpit doar nu e, dar a văzut că așa merge vânzarea pe piață. Să fii „european de nicăieri”. Și mai are tupeul să spună că românii n-au avut modele. Că și ăi mai mari intelectuali au supralicitat în lichelism pe vremea comunismului. Parcă numai pe vremea comunismului! Dar el acum ce face, băga-l-aș…”. Vocea lui Alexandru Bujor suna ca o spadă care șfichiuia aerul pentru a-mprăștia otravă. Oricum, nu mai multă decât glasul mic și academic al „intelectualului în tranziție”, glas din care simțeai voluptatea celui care, după o lungă tăcere, izbutește, în fine, să dea drumul la ceea ce zăgăzuise cu chin.

Nici urmă de regret în terfelirea unor esențe. Nici urmă din regretul celui care descoperă sincer că s-a-nșelat și c-a luat alama goarnei drept aur de 24 de carate. O voluptate a terfelirii sub faldurile spiritului critic, spirit căruia nu-i șade bine entuziasmul, mai ales pentru te-miri-ce-și-mai-nimic. Ceva de om pizmaș, ros de-o insatisfacție știută numai de el. De când aflase că un analist politic, ins cu voce la fel de înfundată ca și mintea, ceruse unui post de televiziune pentru o apariție 1.000 de dolari și ăia îi dăduseră, Grigore Nicolaescu își negocia aparițiile fără să lase din preț. Dorința de trai bun căzuse asupra lui ca o boală. Voia să-și răzbune toți anii talciocului pentru câte o carte, în timp ce casele tovarășilor se umpleau cu opere de valoare luate la metru. Pătrunsese și-n el gustul ușurimii și-al ușurătății. Atâția ani aplecat asupra atâtor cărți pentru-a scrie alte cărți se răsculau acum în el. Tinerețea trecuse, în care singura satisfacție îi fusese vanitatea de a-și impune opinia și de-a o impune și pe-a Adrianei Andrei, de-a alcătui împreună un cuplu temut intelectual. Acum descoperea cât de ușor și de bine plătit se făcea ascultat mult mai mult decât fusese vreodată citit – de pe ecranele televizoarelor, în conversații cu invitați, pe care el îi impunea, conversații alimentate din cunoștințele acumulate în anii de secetă. Căpătase gustul mâncării și-al băuturii alese. Ochii protuberanți, ca ai

cățeilor din rasa apsa-lhaso, atât de-asemănători cu-ai Sabinei Josan, sclipeau acum dintr-un obraz rotund, iar peste pantaloni i se-arăta o anume rotunjime pe care altădată o socotise un semn al mitocanului, dat de trai bun. Dar nu-i păsa. El nu era Sabina Josan, care se cântărea și se măsura zilnic, alarmându-se și la un sfert de kilogram în plus, muncind pentru menținerea siluetei cam cât pentru profesie și pentru rolul ei de eminență-cenușie în viața politică. Ea era protejata-protectoare, prin lucrăturile căreia Marișescu ocupa un loc ce, dacă era pe alese, oricum i s-ar fi cuvenit de zece ori mai mult lui Grigore Nicolaescu, din partea celor de pe-aceeași parte a baricadei pe care se aflau ei trei. Sabinei Josan îi „datora” Grigore Nicolaescu măcar cincizeci la sută din înfrângere. Antipatia dintre ei doi avea mare vechime. Secretara de redacție de la publicația unde Grigore Nicolaescu făcea legea încă de pe vremea comunismului – femeie cu experiență, cu fler și cu bun-simț – văzând cum Nicolaescu îi stă ca un os în gât Sabinei Josan, îl întrebase într-o zi pe-un ton matern: „Grigore, nu cumva asta a vrut să se culce cu tine, iar tu te-ai prefăcut că nu pricepi?”. Nicolaescu tresărise; fiindcă nu se lăudase niciodată cu femeile care-i trecuseră prin pat ori îi dăduseră semn că le-ar fi dat inima brânci la așa ceva; îi răspunsese bătrânei lui secretare, făcându-se că-și scormonește prin memorie: „Nu-mi aduc aminte” și dăduse dubitativ din cap. „Mai gândește-te”, îi răspunsese bătrâna doamnă, care pricepuse că nimerise cu degetul drept peste punctul nevralgic. După cuvintele spuse la vernisajul unei expoziții colective de pictură, printre participanți numărându-se și Sabina Josan – pe vremea tinereții, când el era în plină ascensiune – pictorii îi mulțumiseră pentru aprecieri și-i strânseseră mâna; Sabina se-apropiase de el, îl privise în ochi foarte grăitor și pentru a întări cele transmise prin „oglinzile sufletului”, fără nici un cuvânt îl sărutase aproape de gură, o singură dată, lipindu-se toată de el. Grigore Nicolaescu era pe-acea vreme îndrăgostit de Adriana Andrei, care nu-i făcuse nici un fel de avans… și care se lăsa greu cucerită. După acel vernisaj, ori de câte ori se afla în prezența Sabinei Josan, Grigore Nicolaescu se purta ca și când n-ar fi priceput semnificația manifestării ei de-atunci. Fără să se fi socotit mare cunoscător al psihologiei feminine, Grigore Nicolaescu băgase de seamă vitriolul pe care-l lăsa în sufletul femeilor refuzul celor care le ignoră ofranda. Femeia poartă pică unui bărbat mai mult pentru ceea ce-ar fi putut să fie și n-a fost, decât pentru ceea ce-a fost și-a dezamăgit-o. E drept că și antipatia lui Grigore Nicolaescu față de Sabina Josan crescuse o dată cu

vremea. Și nu atât pentru comportamentul ei de copiliță întârziată, ori pentru modul cum o ignorase pe Adriana Andrei, cât pentru faptul că amândoi își doreau același lucru: puterea. Frecventarea cercului de-un comunism special, cerc pe care și-l crease „conul Petruț" – tovarășul ministru Petru Grigorescu – îi adusese pe Grigore Nicolaescu și pe Sabina Josan în situația de-a-și masca antipatia reciprocă, dându-și seama că erau cultivați, împreună cu alți câțiva intelectuali, în vederea împrospătării cadrelor, în cazul unei eventuale schimbări de regim. Schimbarea aceasta îi adusese din nou față-n față, amândoi jucând mai departe comedia cordialității. Sabina Josan, elevă fidelă și veche a „conului Petruț", îl lucrase-n foi de viță pe Grigore Nicolaescu, îndreptând tot aburul propulsor spre Virgil Marișescu, bărbat frumos și cu cârlig la muieri, cum îl caracterizase un coleg de coaliție. Grigore Nicolaescu trecuse printr-o gravă stare de amărăciune și de orgoliu rănit când văzuse ce puțin preț se pune pe intelectualitate în politică. Își amintea, fără ca asta să-l consoleze, dezolarea lui Eminescu, pe vremea când scria la „Timpul": în Cameră, doar doi oameni vorbeau corect și logic: Maiorescu și Kogălniceanu. Lumea era impresionată mai ales de aspectul fizic al unui candidat, de parcă l-ar fi ales de prăsilă, de „jocul lui de scenă", de felul cum își dădea ochii peste cap și mai ales de promisiunile abracadabrante pe care le făcea, promisiuni cărora dacă el, emițătorul, le dădea crezare, însemna că stătea slăbuț la categoria glagorie.

Grigore Nicolaescu era nemulțumit de obtuzitatea și de samsarlâcul lumii politice, de capacitatea de selecție populară orientată doar intuitiv, nemulțumit de sine însuși, fiindcă-și dădea seama că nu mai avea nici forța fizică, nici răbdarea benedictină de-a duce la bun-sfârșit ceea ce proiectase a fi opera vieții lui: o istorie a civilizației, în care accentul să cadă pe valoarea artei. Era sigur că n-avea s-o mai scrie niciodată, fiindcă nu se număra printre cei care se autopăcălesc spunându-și: „să termin urgențele de săptămâna asta și m-apuc de treabă". Conștient că el, cel proiectat la tinerețe, n-avea să se-mplinească niciodată, acceptase linia minimei rezistențe: cea a traiului bun și-a iubirilor pasagere, adică a impulsurilor carnale de moment. Eliberarea de-un regim dictatorial îl înrobise pe Grigore Nicolaescu propriei persoane: îi adusese o sete nesățioasă de putere, de vedetism și – ca ultimă concesie față de vremurile noi – o mare poftă de trai bun și mai puțin muncit. Ca și mulți alții, Grigore Nicolaescu se hrănea în

capitalism din osânza intelectuală acumulată pe vremea „deșertului cultural” din comunism.

Sabina Josan, care nu ignora viața femeilor celebre, auzise fără dar și poate de Ninon de Lenclos, seducătoare și la optzeci de ani. Asta se petrecuse însă în alte vremuri, când se punea mai mare preţ pe spirit, pe farmecul conversației și nu la sfârșitul secolului douăzeci, sfârșit în care se vorbea de sex și de acțiunile acestuia ca de mersul la plimbare sau la cinema. Încă din '90, Sabina Josan presimțea că-și juca ultima carte a feminității. Venise momentul să pună în aplicare învățăturile pe care, cu generozitate, i le oferise „conul Petruț”. Trebuia să-și exercite capacitățile intelectuale; să-și impună punctele de vedere și să joace rolul imaculării, a personajului care-a plutit, cu aripi diafane, pe deasupra comunismului; să se prezinte publicului fără pic de jenă pentru vreun amănunt al trecutului; așa cum se cuvine unui adevărat agent de influență. Sub aripa ocrotitoare a acestei imaculări – îmboldită și de preferințele exteriorului pentru acest personaj – îl oploșise pe Virgil Marișescu, rivalul lui Grigore Nicolaescu. Marișescu – fără să-și fi dovedit vreo scăpărare de geniu în vreun domeniu oarecare – știa la perfecție cum se cucerește o femeie. La cincizeci de ani ai Sabinei Josan, când se cunoscuseră, ea arăta la față ca de patruzeci, iar la corp, minus ridurile de pe gât, avea supleţea și carnația unei femei de treizeci de ani. Făcea plăcere unui bărbat să-i meargă alături și să-l recomande lumii ca pe-un străluminător care-avea să facă minuni, la concurență cu Iisus și cu sfinții Lui la un loc. Apariția fizică a Sabinei Josan, impecabil îmbrăcată, îi dădea lui Virgil Marișescu o stare de confort. Flatat era însă de renumele ei de pictoriță și de eseistă, cu opera cunoscută în toată Europa, ca și în cele două Americi, prin albume, prin culegeri de eseuri pline de pozele ei, prin expozițiile cărora abia le mai făcea față. Oricât de încrezător în farmecul propriu și oricât de bună părere ar fi ajuns să aibă despre sine, prin adulația unei creme intelectuale și a snobimii aferente, ca și a umflării cu țeava din partea unor forțe exterioare, interesate în alegerea lui, Marișescu știa prea bine cât îi datora Sabinei Josan. Ajuns în locul râvnit, știind, din alte împrejurări ale vieții, cât de grea povară este recunoștința, îi oferise îngeresei lui păzitoare tot ce l-ar fi măgulit acesteia orgoliul. Doar că ea – din proprie inițiativă, ori sfătuită la rându-i de vreun sobor de îngeri – nu acceptase nici un onor oferit de fostul ci protejat. Preferase un loc mai la umbră, în acel cenușiu bine gândit și bine-amenajat, unde se trăgeau toate sforile. În vremea asta își terminase construcția vilei

de la Snagov și se pregătea de ridicarea alteia într-o poiană de munte. Construcția asta, în acel loc anume, se dovedise că ținea de bunăvoința unui sas emigrat în Germania. Sabina, cu aprobarea primăriei locale, pusese și temelia vilei, când, deodată, înștiințat de rudele rămase în România, sasul se prezentase cu actul de proprietate a terenului și o poftise pe Sabina să-i golească rapid locul de materialele de construcție, dacă nu voia s-ajungă în fața Justiției. Sasul nu se-nvoise să-i cedeze terenul la nici un preț. Nici curtea autorităților române, în favoarea Sabinei Josan, ale cărei merite, inclusiv pe cel față de-o persoană atât de importantă ca Virgil Marișescu, i le enumeraseră sasului, nu reușiseră să-l înduplece. „Dacă doamna asta e o persoană atât de importantă, are tot interesul să se poarte corect”, le răspunsese el autorităților, salutându-le cu două degete duse la șapcă și-ntorcându-le spatele. Sabina găsise un alt loc pe care posesorul, văzând-o la strâmtoare, îi ceruse cât dracu' pe tat-su, iar ea, resemnată, îi plătise până la ultimul cent – nimic nu se mai vindea pe lei – vrând să evite gura unei părți a presei care n-o prea avea la inimă.

Vincențiu Velisar continua, și după 1989, să fie socotit, înainte de orice, soțul Sabinei Josan: un prinț-consort plin de atenții față de regină, ținându-i trena oriunde era nevoie și de-un soț care să legitimeze atâta inocență ce apăsa pe umerii reginei. Se abținuse să-i atragă atenția Sabinei asupra mediocrității lui Virgil Marișescu – Țuțu – și-asupra decepțiilor pe care-acesta avea să i le pricinuiască, prin lipsa lui de consistență și prin umblatul după o căciulă prea mare pentru capul său. Dar cu mintea lui așezată, Vincențiu își dăduse ușor seama că pentru Sabina importantă era atingerea obiectivului: victoria lui Marișescu. În privința urmărilor: văzând și făcând.

Doamna Verona Josan era nemulțumită de „prestația” ginerelui ei în actuala conjunctură. Acesta-și vedea tacticos de cursurile de la „Belle Arte”, în timp ce toată lumea umbla să-și schimbe condiția, să se ridice, să pună mâna pe-un post și nu să-și lase doar nevasta să ducă-n spinare tot greul atâtor fundații, a atâtor alianțe. După o viață de om, Vincențiu îi apărea soacră-sii ca un trântor profitor de pe urma nevestei. Închisese totdeauna ochii la tot ce făcuse Sabina, fiindcă se complăcea în situația de bebeluș protejat, pentru care altul bătea la toate ușile spre a-i asigura o viață liniștită și confortabilă. Velisar se prefăcea că nu vede ostilitatea soacră-sii. O singură dată îi dăduse o replică semnificativă. Pe când Sabina mergea cu protejatul ei protector, Virgil Marișescu, în propagandă electorală prin locuri publice, unde posturile de televiziune îi filmau ca pe-un cuplu ieșit de

la starea civilă, ea – toată un zâmbet, iar brațele pline de flori, Verona Josan, partizană a aparențelor de bună-cuviință, găsise cu cale să-și mustre ginerele: „De ce nu te duci și tu cu ei?”. „Trei am fi prea mulți”, îi răspunsese Vincențiu, privind-o semnificativ; ceea ce nu-i stătea în obicei, el de felul lui păstrând aerul absent al omului care nici nu vede cum se scurge viața pe lângă dânsul.

Venise curând vremea când Virgil Marișescu o dezamăgise pe Sabina, ceea ce pentru ea nu era o surpriză. Dar fiindcă dezamăgirea nu numai că era la modă ci și recomandabilă, din punct de vedere al prudenței acoperitoare, se-arătase dezamăgită și înșelată în puritatea ei angelică. Politica, înainte de orice, este o artă a prudenței: îți tratezi prietenul de azi ca și când mâine ți-ar deveni dușman, iar dușmanul ca și când a doua zi avea să-ți devină prieten. Ce e-n gușă și-n căpușă nu este un principiu care să aibă vreo legătură cu politica. Politica funcționează potrivit serviciilor secrete: nimeni nu spune nimănui tot ce știe; fiecare-și păstrează măcar un as în mânecă, pentru cazul când cineva ar vrea să-l dea-n gât. Singura manifestare fără nici o reținere a Sabinei Josan fusese cea internaționalistă și pro-minoritară, fiind ea sigură că, în epoca globalizării, asemenea elanuri aveau cea mai bună cotă și te scuteau de-a recurge vreodată la așii din mânecă. Vremea statelor-națiuni – ca de-alde românii – trecuse. Și-n nici un caz „îngustul” naționalism al săracilor nu-ți atrăgea nici invitații pe la simpozioane stereotipe, de bătut apa-n piuă, dar încântătoare prin călătorii pe banii babacăi și aducătoare de noi relații. Sabina Josan era un om de-o mare consecvență: nu precupețea nimic pentru-a trăi bine și pentru-a se pune-n valoare.

Nimeni nu era mai important pe lume decât ea însăși. Din timpul său le dădea altora prisosul. Cântărea timpul – singura valoare care nu se vindea și nu se cumpăra la nici o bursă – cu-o balanță riguroasă, folosindu-l pentru instruirea ei, pentru arta ei, pentru silueta ei. Și totul în scopul de a-i fi mereu bine, de-a cădea mereu în picioare. Iar cum orice medalie are un revers, asemenea aspirație nu-ngăduia întotdeauna alegerea mijloacelor. Analizându-se pe sine, Sabina găsea că viața ei fusese închinată esteticii, fără să fi fost întru totul estetică, acest cuvânt conținând și etica.

Tablourile sale din ultima vreme erau toate non-figurative și nu pentru că o cerință majoră interioară o-ndemna spre non-figurativ, ci pentru că non-figurativul era ambiguu. Aici, mulți văd, puțini cunosc și mai ales se fac a cunoaște și a inventa înțelesuri pe care omul sincer nu le pricepe nici dacă

și-ar face creierul felii. Sabina trebuia însă, pe lângă toate manifestările ei internaționalisto-civice, să nu abdice de la pictură care, hăt demult, atrăsese atenția asupra dânsei.

Aceia care-o știau de când se știau pe ei înșiși, aceia care, fără să vrea, îi cunoscuseră evoluția și o judecau fără părtinire, fiindcă n-avuseseră niciodată nimic de împărțit cu ea, se-ntrebau: dacă n-ar fi fost Yalta, Sabina Josan ar fi fost aceeași? Ei înșiși ar fi fost aceiași? Omul care n-a cunoscut spaima, care nu știe ce-nseamnă să-ți înghețe sângele-n vine de groază, îl putea judeca pe cel care mai mult înspăimântat își trăise viața?

Ca persoană publică, oricând și oriunde, nimic nu este mai ușor decât să-ți erodezi imaginea. Și mai cu seamă când vrei să fii ubicuu precum bunul Dumnezeu, deci să te știe o lume-ntreagă.

După '90, pe-o căldură toridă, se stinsese din viață marele pictor Gelu Grigoraș. Neavând familie, de înmormântarea lui se ocupaseră colegii de breaslă. Sabina Josan știa că Grigoraș n-o avusese deloc la inimă, dar se găsise datoare să-i facă mortului la căpătâi un elogiu din partea breslei și dintr-a ei personal. Pentru ea, „viața era greu de închipuit fără Gelu Grigoraș”. Modul cum găsiseră colegii mai tineri să se-mbrace în acea împrejurare era nonconformist, dar Sabina bătuse recordul: își adunase părul într-o crizantemă artificială neagră, drept în creștet, purta o bluză neagră cu floricele albe, fustă albă, sandale gen șlapi, care-i puneau în valoare labele fine și pedichiura impecabilă. În convoi își luase mersul săltat de ieduță, distribuind zâmbete în dreapta și-n stânga.

Sânziana Hangan îl cunoscuse pe Gelu Grigoraș la Matei Șerban, care-o rugase să ducă un buchet de flori la sicriul răposatului: acesta-i fusese discipolul preferat. Dând cu ochii de Sabina Josan, al cărei discurs ținut cu-o voce plângăreață și sincopată contrasta atât de frapant cu ținuta vestimentară a îndureratei făpturi, pentru prima oară în viață, Sânziana uitase că se afla la trecerea din lume a unui om și privise ca la un spectacol, trecând în revistă fiecare participant și judecându-l cât de bine juca rolul în piesă. Unii dintre ei își dăduseră coate și se priviseră semnificativ, în timp ce Sabina își expunea admirația și durerea pentru cel plecat. „Câtă dreptate ai, nene Matei, că vrei să fii petrecut la crematoriu doar de mătușă-mea și de mine”, își spusese Sânziana, luându-și în gând rămas-bun de la Gelu Grigoraș, despre care se putea spune că-și închinase toată viața numai picturii. „Unde și-or fi lăsat simțul ceremonialului confrații omului ăstuia

care intră-n pământ? De unde-o fi apărut specia asta de „zombi”? Doamne, Dumnezeule, vai de capul nostru!”.

Thomas Becket, la tinerețe, fusese companionul de destrăbălări al prietenului său Henric al II-lea Plantagenet. Ajuns arhiepiscop de Canterbury și mare-cancelar al Angliei, Becket își luase rolul în serios, ceea ce-i și adusese ruptura cu vechiul prieten regal, care-i ordonase asasinarea.

„Ai noștri, când devin persoane publice oare de ce nu-și onorează rolul pe care și l-au asumat?”. Acest gând i-l stârnise Sânzienei Hangan ținuta Sabinei Josan la înmormântarea lui Gelu Grigoraș; Sabina, rostitoare de discursuri funebre. „O fi socotind că varza aia creață și franjurată din creștet este semn de doliu? Dacă femeia asta, care este cineva prin talent, prin cultură, are asemenea găuri în minte, ce să mai zicem de țoapele cinstite? Chiar atât de rebeli să fie hormonii la oameni? De dragul de-a se-ntineri să nu se mai gândească omul deloc la efectul pe care-l produce asupra altora? Bietul Grigoraș, se răsucește-n groapă”.

Doamna Verona Josan, mergând la Satu Mare, ca să-și reglementeze drepturile succesorale după moartea maică-sii, făcuse o viroză cu 40 de grade și cu sufocări, ceea ce-l determinase pe medicul care-o consultase s-o interneze la spital.

Anunțată de vecinii răposatei preotese, Sabina Josan venise val-vârtej să vadă ce se-ntâmplă cu mamă-sa. Bătuse direct la ușa directorului, care-o primise politicos și-i explicase că o tratau pe bolnavă cu toată atenția, dar în limitele posibilităților, „atâtea câte ne acordă sau mai degrabă nu ne acordă Guvernul. Mai mult de-atât…”. „Puteați s-o trimiteți cu-o ambulanță la Cluj”. „Nu cred că ar fi fost prudent, încercăm și noi ce putem. Nu e dânsa unicul caz cu-aceste simptome”. „Și de ce mai stă cu-o persoană în rezervă?”. „Fiindcă și persoana aceea e bolnavă și nu pot s-o dau afară de dragul altui pacient”. „Știți cine sunt eu?”, îi sărise țandăra Sabinei Josan față de placiditatea medicului. „Nu știu, doamnă”, zisese și-acela de-al dracului, știind foarte bine a cui mamă era pacienta lui, Verona Josan. Sabina plecase trântindu-i doctorului ușa.

Somitățile consultate la București telefonic, o sfătuiseră să nu-și mute mama din spital, indicându-i un tratament pentru care-i trimiseseră și medicamentele necesare. Asistenta-șefă a directorului, în timp ce buchisea într-un registru, participase, fără să vrea, la convorbirea dintre șeful ei și Sabina. Cum șeful nu-i ceruse să nu povestească ce-auzise, asistenta umpluse spitalul de replica șefului față de marea personalitate venită „de la

centru”. Aceeași asistentă – făcând pe revoltata față de „grosolănia” șefului ei, care se prefăcuse că nu cunoaște o personalitate cunoscută de toată Țara – „în mare taină” îi reprodusese și doamnei Verona Josan scena aceea „penibilă”. Jenată de purtarea fie-sii și mai ales convinsă că istoria nu trăsese cortina, ceea ce impunea oricând prudență în comportament, doamna Verona Josan găsise cu cale să se scuze față de doctor: „Așa e când li se urcă unora la cap”. Doctorul se-aplecase confidențial spre pacientă și-i șoptise: „Fiți liniștită, doamnă, s-au văzut cazuri și de scroafe suite-n copac. Dumneavoastră să fiți sănătoasă!”.

La un an după această întâmplare, încă se mai chicotea pe seama Sabinei Josan, ori de câte ori venea vorba despre ea în acel spital din Satu Mare. Dar, deși se aflaseră suflete bune care să-i spună ce impresie de neșters lăsase-n orașul de baștină al mamă-sii, ea-și văzuse mai departe de ceea ce considera menirea ei de elită intelectuală. Cu două gărzi de corp alături, nu lipsea de la nici o manifestare unde putea fi văzută, intervievată, filmată. Se dorea prezentă peste tot. Simțea o neliniște-n trup și-n cap, ca o pișcătură de streche: voia mai mult decât oricând să se știe că există, să-i afle lumea părerile, să și le impună cu glasul inocent, copilăresc și sincopat, să lupte fără preget pentru „europenismul” ei, să și-l pună-n valoare dintr-o Țară care-i servise de trambulină și care, de fapt, nici n-ar prea fi meritat-o. Venise vremea ca „învățăturile conului Petruț către fiii săi” să-și arate roadele. Ciracii lui trebuiau să fie prima putere în Stat: oficialitățile să le fie subordonate și îndatorate lor; și nu invers. Grigore Nicolaescu încălcase acest principiu; voise, cum s-ar spune, s-ajungă „oficial”. Sabina Josan făcuse tot ce-i stătuse în putere pentru a-i sancționa dezertarea din sânul directorilor de conștiință care-aveau sarcini mult mai subtile decât politicienii declarați, dar și pentru a-și răzbuna ulcerările pe care Grigore Nicolaescu i le pricinuise de-a lungul anilor, cu indiferența lui. Când își justifica față de ea însăși lucrăturile împotriva lui Nicolaescu, Sabina trecea ca vântul peste acest ultim motiv, care, dacă ar fi fost sinceră, ar fi recunoscut că atârnase cel mai greu la căderea lui Nicolaescu și la ascensiunea lui „Țuțu”. Elevii conului Petruț erau destinați să alcătuiască nucleul care să-i aglutineze pe toți cei dispuși să devină Mecca și Medina noii ideologii. Astfel fusese captat pianistul Mihnea Dobrotă în noul monolit propagator de idei. Mihnea Dobrotă nu-l văzuse pe „conul Petruț” decât la mesele maestrei sale Stela Dobrian, când îl tratase politicos și-atât; iar acest atât numai pentru a nu o contraria pe cea mai iubită profesoară a

lui. Altminteri, „conul Petruț” i se păruse o persoană suficientă, iar povestea ascensiunii lui în Partidul Comunist i-l făcuse și mai antipatic. Nici pentru Sabina Josan nu simțea o simpatie debordantă, însă răsturnarea din '89 presupunea niște alianțe. Ele erau posibile cu oameni care-aveau aceleași idei ori simulau că le-ar fi avut; oricum, cu unii care să alcătuiască un for ideologic temut de Putere, mentor al Opoziției și director al părerii exterioare despre România, în acest joc al trasului de sfori, de dragul de-a reprezenta alfa și omega ideologiei, pentru „școala conului Petruț” și pentru afiliații ei, România se dovedea a cincea roată la căruță. Ei erau importanți; erau trecători și trebuia să-și fructifice condiția de efemeride; România avea timp să mai aștepte. Puterea era organizată după aceleași principii: ce-i în mână nu-i minciună, acum ori niciodată. Și, din punctul de vedere al Puterii, România avea timp s-aștepte. Și în condițiile globalizării care se-anunța și „ăia” aveau să aibă nevoie de agenți de influență. Dintre aglutinații din jurul nucleului creat de „conul Petruț”, monomaniac de felul său, Mihnea Dobrotă, ignorând totul în afară de propria persoană, era chiar convins de ceea ce debita. El chiar credea în reanimarea defunctei monarhii, în timp ce restul „aglutinaților” îi dădeau doar cu gura pentru a le face-n necaz neo-crypto etc. comuniștilor care se ridicau, în privința restaurației, cam la toată populația; excluzând, evident, copiii de țâță. Când unul dintre directorii de conștiințe ai „dreptei” (false) emisese ideea că patronii din Occident au discuții cu sindicatele în scopul de-a chibzui cum să-și împartă bogăția, până și aglutinații zâmbiseră pe sub mustață; numai Mihnea Dobrotă crezuse neabătut în virtuțile cristice ale patronilor occidentali. Sub imobilitatea asta mintală, despre care cu greu ai fi putut spune dacă era sinceră ori simulată, Mihnea Dobrotă își administra cu spor viața. Cânta parcă-n dușmănie, ca și când n-ar fi cântat și pe vremea comuniștilor, ci ar fi ieșit de la ocnă odată cu decembrie '89. Nici măcar nu se mai preocupa dacă stilul său de interpretare se potrivea cu toți compozitorii, știut fiind că fiecare mare instrumentist excelează într-un anumit gen de compoziție, aparținând unei anumite exprimări sufletești, chiar unei anumite concepții tehnice.

Cântase, de exemplu, Imperialul; fusese ovaționat de public. Numai Stela Dobrian nu se-arătase deloc entuziasmată, ceea ce-l întristase profund. Cum ea nu-i spusese nici un cuvânt, nu-l răbdase inima să n-o întrebe ce părere avusese despre interpretarea lui.

— Băiete, ovațiile țineau de politică, nu de interpretare. Ce-am ascultat eu n-a fost nici Beethoven, nici Imperialul. Orchestra nu era la înălțime – știam că e mediocră și că nici un dirijor nu face din rahat bici; concertul a fost zgomotos și cântat în dușmănie. Atât. Fără strălucire, fără măreție. Cântă tu Mozart, Chopin, Schumann, Schubert, la care nu te-ntrece nimeni. Dacă nu vibrează fiecare fibră la unison cu fiecare notă, cu fiecare pauză dintr-un autor, lasă-te păgubaș.

Afară de pianiștii străini programați prin contracte, nici un pianist român nu mai apuca să cânte nimic. Mihnea Dobrotă cânta tot. Cum unii, în jurul vârstei de cincizeci de ani își iau amante de douăzeci, vrând să trăiască o a doua tinerețe, închipuindu-și că vârsta lor plus vârsta partenerei împărțite la doi dădeau ceva cât se poate de echilibrat, cum unii, pe la aceeași vârstă, devin de-o avariție sordidă, Mihnea Dobrotă devenise de-o lăcomie profesională care, în ciuda firii lui bizare, îi nedumerea și pe unii care-l cunoșteau de când făcea castele de nisip cu lopățica. După ce-și văzuse fostul student „maghiar” cu-o bursă la Boston, renunțase la calitatea de profesor invitat și chiar la cea de profesor titular.

Fiul lui, mare iubitor de muzică, refuzând să cânte însă la vreun instrument, era pasionat de informatică, de crearea de programe de calculator, de folosirea unor resorturi teoretice ale minții lui complicate, dar cu sertare – model de ordine și de limpezime. Fără nici o intervenție paternă, obținuse o bursă în Statele Unite. Îi părea că-și rupe inima-n două despărțindu-se de maică-sa, pentru care-avea nu doar iubirea copilului pentru o mamă de-o dăruire desăvârșită, ființă bună și îngăduitoare, față de care nu-și ascunsese niciodată nici un gând. Pe lângă dragostea firească față de-o asemenea mamă, în el se trezea totodată o milă sfâșietoare pentru ființa care trăise o viață în umbra bărbatului ei, inhibându-și personalitatea, pentru a nu-i ieși lui din voie, pentru a nu-l contraria, pentru a-i crea o atmosferă de ascultare fără nici un protest, mergând numai în vârful degetelor, ca o tolerată în propria casă. Băiatul se-ntreba dacă extazul maică-sii față de tatăl lui fusese totdeauna o stare fără nici un bruiaj. Fusese extazul anahoretului căruia i se-arată Dumnezeu sau un clișeu pe care, o dată adoptat, maică-sa hotărâse să nu-l abandoneze? Bunul ei simț, orientarea în viața practică, aprecierile asupra oamenilor îl făceau pe băiat să creadă că extazul de la-nceput – dacă extaz fusese – devenise demult simplă aparență, care însă îi convenea de minune marelui artist, căruia îi plăcea să fie adulat; mai cu seamă că nevastă-sa îi urmase imediat Fiorelei – marea lui iubire – care nu

se sfia să-i spună tot ce credea despre el și despre oricine, păsându-i prea puțin că-l scotea din țâțâni pe marele artist, care-i administra pe loc o corecție corporală. Mihnea Dobrotă nu suporta ca în prezența lui să se mănânce biscuiți, mere, pere, struguri, iritându-l zgomotul pe care toate astea îl produc la mestecat. Fiorela crănțănea în fața lui, fără să vrea neapărat să-l irite, ci pentru că uita de la o dată la alta intoleranțele lui Mihnea. Alb de mânie, cu-o voce prevestitoare de catastrofe, el izbucnea de fiecare dată:

— Știi că nu suport să mănânci așa ceva în prezența mea. Știi că mă scoate din sărite.

— Du-te, dragă și te caută, că de-aia există psihiatri, îi replica plină de calm Fiorela, îi întorcea spatele și se ducea la bucătărie să mănânce mai departe, râzând pe-nfundate.

Fiorela nu cunoștea extazul. Nu i se-arătase niciodată Dumnezeu, iar talentul îl judeca rece, entuziasmul nefăcând parte din calitățile ei.

Pentru Mihnea Dobrotă, nevastă-sa – mai mult decât o ființă, o femeie – însemna un climat: liniște, echilibru și admirație. Din partea ei, Mihnea nu aștepta vorbe: întreaga ei ființă era un extaz, o admirație transformată-n muțenie plină de umilință, așa cum zdrobit și umilit trebuie să se simtă cel pe care-l învrednicește Dumnezeu arătându-i-se.

Soția lui Mihnea Dobrotă, om cu structură modestă, fără ifose, nu se simțea deloc aurită de gloria soțului ei. Nu vorbea despre el la slujbă, nu se fălea. Mândria ei, neafișată, păstrată doar în suflet, era copilul. În el investise tot ce știa, tot ce credea că trebuie trecut din generație-n generație: milă, înțelegere, generozitate, ca entități pentru care lumea își justifica mersul mai departe. Și era sigură că băiatul – tăcut, în ochii căruia surprindea uneori tăișul unei priviri critice și dezaprobatoare chiar la adresa propriului tată – făcea tot ce făcea, adică tăcea și-și înghițea părerile, numai de dragul ei. Fără vorbe, între ei doi se stabilise o conspirație a supușilor față de-un despot plin de calități, care însă – ca toți despoții – nu trebuia contrazis, nu trebuia contrariat. Chiar și mersul prin casă, al mamei și-al fiului, era cu pași mărunți, de gheișă, pentru a se face cât mai puțin auziți. Când cei doi ieșeau în stradă, abia după câțiva metri își luau pasul normal și nu acel pas temător al celui care trece ori prin teren minat, ori calcă pe ouă.

— Fiule, să brăzdezi lumea, să ne răzbuni pe noi care-am stat lipiți pământului, cum ne-a comandat Partidul, îi spusese Mihnea Dobrotă băiatului său, când împreună cu doamna Dobrotă îl condusese la aeroport.

Băiatul își sărutase tatăl, fără să-i spună nici un cuvânt. Pe umărul maică-sii își culcase obrazul, iar cu mâna stângă îi mângâiase obrazul ca un orb care încearcă să-și imagineze ceea ce nu-i este dat să vadă.

Acestei ființe simțea că, plin plecarea lui, îi face o mare nedreptate.

În fiecare zi le scria prin e-mail. Sâmbăta, când știa că maică-sa era la bucătărie, o chema câteva minute la telefon.

— Puiul mamei, dac-ai ști ce-nseamnă să te-aud. E mail-ul e ceva… ceva impersonal.

Mihnea Dobrotă era într-o efervescență rară pentru firea lui posacă. Socotea plecarea fiului său în America mai mult decât o victorie personală, mai ales de când se lămurise că România nu era destinată s-ajungă o țară de rangul unu. Politicienii se mulțumeau să fie chioru-n țara orbilor, idealurile lor urcând până la genunchiul broaștei.

Nu se-ntâmpla nimic important în viața politică a Țării ca posturile de radio și de televiziune să nu-i ceară părerea lui Mihnea Dobrotă. Tonul lui devenise mult mai așezat, mai puțin incisiv și exaltat. Față de darul pe care i-l dăduse Dumnezeu, civismul și alte isme i se păreau minore. „Fiecare la instrumentele lui. Restul n-are importanță, fiindcă lumea n-o s-o schimb eu. Mi-e silă de ea, dar alta n-avem. Ce mi-a spus maestra mea despre Imperial a fost ca un duș cu apă rece”.

Era o zi de toamnă, cu un soare cernut printr-o perdea lăptoasă și tremurată, care cădea pe covoare de frunze desprinse de copaci, de viață, sortite putreziciunii.

Sânziana Hangan pornise cu Nera pe străzi lăturalnice, pe unde știa că nu sunt câini vagabonzi cărora „cățelul” ei, țanțoș, cu zgardă și cu lanț, să le stârnească invidia și agresivitatea – manifestări indubitabile ale luptei de clasă. Nera se oprea la fiecare copac, la fiecare roată de automobil staționat pe trotuar, la fiecare zid unde alt confrate își însemnase trecerea cu câțiva stropi din bășica udului, și își lăsa și ea „însemnele”. Sânziana o lăsa-n voia ei: „E plimbarea ei, nu a mea. Opririle astea ale ei sunt echivalente cu-ale mele pe la vitrine”. Încet-încet ajunseseră în parcul miniatural din fața Ateneului. Sânziana se-așezase pe-o bancă, iar Nerei îi dăduse drumul cu lanț cu tot. Prudentă, Nera începuse inspectarea fiecărei bănci și-a gardului, neamestecându-se nici cu cei câțiva câini de rasă, veniți acolo cu stăpânii, și nici cu grupul de vagabonzi așezați în cerc lângă un boschet. Acestora din urmă, dacă vreun confrate cu zgardă le făcea avansuri, se uitau mai întâi în ochii unuia dintre ei, evident șeful, și rămâneau mai departe lipiți pământului, transmițându-i, tot din ochi, celui de rasă, că nu li se dădea voie să fraternizeze cu cei din clasele de sus. De când o avea pe Nera, Sânziana învățase despre câini cât altfel n-ar fi aflat într-o viață. Peste tot sunt coduri de comportament. Mai stricte chiar decât la oameni. De multe ori, Sânziana trecea de miezul-nopții cu ochii și cu urechile ciulite la „Planeta animalelor”, singurul post de televiziune care-o interesa, o deconecta, îi abătea atenția de la mizeria dureroasă din jur: de la familii întregi care dormeau pe cartoane, acoperite cu niște zdrențe, prin stații de metrou, de la aurolaci, de la pensionari ajunși cerșetori, de la câinii vagabonzi, emblemă a mizeriei generale, în care, sfidător, se-nălțau – ca peste-un mormânt al națiunii – clădiri somptuoase de bănci, vile de-mbogățiți ai revoluției.

„Să le dea Dumnezeu sănătate celor de la „Animal Planet”. Ne mai picură liniște-n suflet, fiindcă ne arată că mai sunt și umanoizi pentru care viața este sacră”. Cu privirea o urmărea pe Nera, ale cărei acțiuni erau adesea imprevizibile, iar în minte îi răsărise brusc ultima vizită la fetele ei și, cu-aceeași ocazie, la Tudor și la familia lui, așa cum îi promisese Okăi, la înmormântarea Marinei Șerban. Deși acum amândouă fetele Sânzienei se aflau la Toronto, chiar în același imobil, Mihai și Myriam, cuscrii ei din partea Anei, o invitau, ca ori la dus ori la-ntors din America, să se oprească și la dânșii. Maria nu-și adusese sora, cumnatul și nepoata lângă ea numai

pentru a spori numărul canadienilor cu încă trei emigranți, ci fiindcă voia să joace rolul de soră-mamă, ocrotitoare și responsabilă, față de Ana și de familia ei și pentru a-mplini un gând nemărturisit al Sânzienei: de-a-și ști amândouă fetele la un loc. Socrii Mariei, Virgil și Galea, erau bucuroși să-și vadă familia prin alianță crescută și excesul de autoritate și de organizare al nurorii lor, revărsat și asupra altora nu doar plouând asupra propriei case și-a componenților ei. Galea, prin prezența „nepoatei" din Germania, Ingrid, geamănă astrală cu Smaranda, nepoata lor adevărată, mai căpăta o elevă la limba rusă. Smaranda vorbea la fel de bine englezește, românește și rusește, fără ca specificul fonetic al vreuneia dintre cele trei limbi să se simtă în celelalte. Se hotărâse, fără îndemnul nimănui să-nvețe franceza, italiana și spaniola, rând pe rând. Ingrid, ai cărei bunici, având, ca și părinții, slujbă, nu se putuseră ocupa numai de ea, crescută prin creșe, prin grădinițe, știa în mod firesc nemțește, și ca aproape toți nemții tinerelor generații, englezește. Românește înțelegea, dar nu se-ncumeta să scoată nici un cuvânt în limba pe care-o vorbeau părinții și bunicii ei. Smaranda și Virgil își puseseră-n gând, răbdători și cu tact, s-o-nvețe românește și izbutiseră s-o facă să vorbească româna pe care o vorbesc șvabii și sașii din România: cu-același accent, cu fraze, evident traduse din nemțește. Sânziana se abținea să nu râdă când o auzea vorbind românește, gândindu-se la efortul bietului copil de-a învăța o limbă atât de grea și nevrând s-o descurajeze. În primul moment îi venea să râdă, apoi i se lăsa o pâclă amară în suflet: „Ce s-a ales din neamul lui Hangan și-al lui Dorobanțu: cetățeni ai lumii! Bine că v-a strâns Dumnezeu la vreme să nu-i mai apucați și pe cetățenii ăștia". Toți se purtau impecabil cu ea: afectuoși, neștiind unde s-o mai plimbe, ce să-i mai arate, ce să-i mai ofere de mâncare, de-mbrăcat. Lipsea însă firescul dintre oamenii care-și duc împreună viața de zi cu zi. Sânziana se simțea un musafir răsfățat, față de care ai de plătit o obligație. Era sigură că după plecarea ei, fără să și-o mărturisească, toți răsuflau ușurați, așa cum răsufla și ea, de parcă ar fi scăpat de-o povară. Ea aparținea unei lumi, familia ei – altei lumi. Ei se-ndepărtaseră, firesc, de ceea ce lăsaseră în urmă, ea nu se-apropiase de noua lor lume, de noul lor stil de viață. Dor i se făcea de fetele ei de pe vremea când erau mici; niște boțuri de carne doar ale ei. De când erau ființe independente, dotate cu aripi proprii, îi făcea plăcere să le vadă, să le-audă, însă dorul sfâșietor care-o apuca la Facultate între orele de alăptat ale Mariei și, mai târziu, la spital, între aceleași ore, privind-o pe Ana, dorința animalică de-a le strânge la piept și de-a simți cum se scurge

viața din ea în acele ființe necuvântătoare, prin șuvoiul de lapte care-o lega de ele, acel dor și-acea pornire animalică se stinseseră. Analizându-și viața bob cu bob, Sânziana Hangan își dădea scama că ființa cea mai importantă din viața ei fusese maică-sa. De ea o despărțise doar moartea. De fiicele ei, pe Sânziana o despărțise viața. La orice nevoie – Doamne ferește! – fetele ei ar fi luat-o la ele. Și totuși, Sânziana simțea și liniștea, dar și-ngrijorarea omului singur pe lume. Știindu-le la rostul lor, nu se mai simțea obligată să trăiască spre a le fi de folos. Problema asta o rezolvaseră miile de kilometri ce le despărțeau pe fiice de mamă.

Oka, cea de-a treia nevastă a lui Tudor și fetița lor, Melinda, i se păruseră fascinante prin liniștea pe care o radiau în jur, liniște pornită din interiorul lor, nu doar din faptul că vorbeau numai strictul necesar. Melinda îi luase bine seama Sânzienei, i se uitase adânc în ochi și, cu-o mișcare lină, își culcase capul pe-o parte în poala ei și continuase s-o privească doar cu un ochi, ca păsările. Fără nici o expresie de tandrețe, fix, ca și când i-ar fi făcut un transfer de energie. Într-o zi o întrebase pe Sânziana, când erau numai ele două într-o cameră: „Ziziana, tu ai fost totdeauna albă?”. Sânziana fusese atât de surprinsă de-ntrebare încât abia bâiguise un „da”, fără convingere, ca omul care fabrică pe loc o minciună. „Eu nu cred. Demult de tot ai fost piele-roșie”, îi spusese Melinda, cu aerul ei sever, uitându-i-se drept în ochi, cu-o privire care parcă descompunea în microelemente obiectul privit. „Cine dintre noi poate ști ce-a fost odată, cândva?”, se-ntrebase Sânziana și pentru ea și pentru a nu o dezamăgi pe Melinda. „Unii dintre noi știm”. „Eu nu știu, Melinda. Mă știu doar de când sunt albă, „față palidă”. „Da, dar eu te știu mai dinainte de-a fi albă. Într-o noapte ai să te visezi cum erai atunci”. La ultimul cuvânt intrase Tudor în cameră. Din privirea Melindei înțelesese că ceea ce vorbiseră ele două nu trebuia să știe nimeni. Iar Sânziana își ținuse promisiunea făcută printr-o lăsare a pleoapelor, semn că înțelegerea dintre ele două era pecetluită. Fiind de față Sânziana, Tudor, Oka, Șerban și nevastă-sa, Lidia, venise vorba despre deosebirile dintre rasele de oameni. Sânziana o-ntrebase pe Oka ce credea că-i deosebește esențial pe albi de pieile-roșii. „Albii vorbesc mult mai mult decât noi. Noi ne transmitem mult mai mult pe calea gândului, prin priviri, prin gesturi abia schițate”. „Ce ne-am face noi, albii fără vorbăria care ne caracterizează: cum ne-ar mai promite politicienii marea cu sarea, în discursuri sforăitoare?”, se-ntrebase Șerban. „Aceeași informație pe care albii o transmit într-un număr de cuvinte, noi o transmitem într-un număr

cam de patru ori mai mic. La noi se transmite doar esența și, de cele mai multe ori, printr-un gest, printr-o privire; ele rezumă „oratoria noastră”. Un semn din bărbie sau o privire poruncesc: „înainte”, „înapoi”, „gata” ori „pe ei!”. Noi ducem un permanent dialog interior cu natura, cu spiritele, cu înaltul Spirit, echivalentul lui Dumnezeu la monoteiști”. După ce le spusese toate astea, cam cât ar fi vorbit ea într-o săptămână, Oka nu mai scosese un cuvânt. Ceea ce spuneau albii despre albi pe Sânziana n-o interesa.

Ea rumega în tăcere cuvintele rostite de Oka. Din visarea asta la comunicarea cu natura, cu spiritele și cu înaltul Spirit o scosese Șerban, care-i șoptise că avea ceva de vorbit numai cu ea. Trecuseră amândoi alături, într-un salonaș. „Ziziana, după cum vezi, m-am însurat”. „Îmi place foarte mult Lidia: e calmă, caldă și discretă”. „Nu ți se pare că seamănă cu cineva cunoscut?”. „Ba da, însă nu știu cu cine”. „Cu tine, Ziziana. Când am văzut-o prima oară, ochii ei cu paiete aurii și privirea lor mi te-au amintit izbitor pe tine, încât, întinzându-i mâna, am uitat să-i spun cum mă cheamă. Când am văzut că e româncă mi s-a părut că am tras lozul cel mare. Știi cum zicea bunica Marina: „Doamne, să te-nsori sau să te măriți cu cineva și să nu te poți certa cu persoana în limba ta – ce blestem!”. Am așteptat să vii în America, în vizită la tata, ca să ne botezi fetița. I-am pus numele Ziziana. Cu numele ăsta te port în suflet de când te știu”. Și Sânziana Hangan o botezase pe tânăra Ziziana Șerban, care avusese șaizeci de centimetri lungime și patru kilograme trei sute la naștere, iar în următoarele trei luni, până la botez, crescuse ca din apă, că abia o ținuse nașă-sa-n brațe până s-o vadă creștinată. „Pentru Șerban ești ființa cea mai importantă din viața lui, fiindcă zece ani i-ai fost mamă și fiindcă n-ai făcut nici o deosebire între el și fetele tale”, îi spusese Lidia, și adăugase: „E mai apropiat de tine decât de mama lui adevărată. E drept că este și o mare diferență de calitate între voi două”. La ultima frază a Lidiei, Sânziana zâmbise amar, amintindu-și cât suferise Tudor când îl lăsase Irina pentru doctorul Iordache. Cât investise Tudor în agreabila superficialitate a Irinei!

La plecarea din casa lui Tudor, Melinda îi strecurase Sânzienei în mână o pietricică plată, colorată în nuanțe de castaniu și de sangvin, care, privită dintr-o parte, părea să-nfățișeze un chip înconjurat de pene. Oka îi dăduse un semn de carte din piele de bizon, pe care era scrisă în engleză traducerea unei rugăciuni a pieilor-roșii. „Înalte Spirit, fă ca atunci când mă voi înfățișa ție să n-am de ce să mă rușinez” erau ultimele cuvinte ale rugăciunii. Tudor

îi dăruise un inel cu un smarald și cu un citrin, într-o montură veche, de-o mare delicatețe. „Te rog să-l porți”. „Îți promit”.

În parcul miniatural din fața Ateneului, Sânziana Hangan își privea inelele de la cei doi foști soți ai ei, cufundându-și pe rând privirea în culorile calde ale smaraldului și-ale citrinului și în sclipirea tăioasă a briantului blanc-bleu de două carate, care împodobea inelul cadou de la Alexandru de ziua ei. Tresări la hârșcâitul roților unei mașini, zgomot obișnuit când i se izbesc roțile de-un obstacol ori la o frânare bruscă. Deodată, câinii vagabonzi de lângă boschet săriseră-n sus și porniseră-n goană spre locul de unde venise zgomotul. Nera alergă și ea spre Sânziana, i se-așeză-n față, o privi întrebător și se porni după câinii vagabonzi. Sânziana sări ca din pușcă, apucă lanțul Nerei și se lăsă dusă de ea, în goana mare. În mijlocul străzii, câinii vagabonzi erau roată pe lângă un vagabond ca și ei, izbit de mașina care făcuse zgomotul mai înainte. Îl lingeau, îi suflau în bot și din când în când înălțau capetele și se uitau în jur ca și când ar fi cerut ajutor. Sânziana își dădu seama din primul moment că amărâtul era mort. Ochii îi erau deschiși spre cer, gura căscată. Într-un târziu, câinii care-ncercaseră să-și readucă semenul la viață pricepuseră că semenul lor murise. Rămăseseră nemișcați, roată în jurul lui, ținându-și capetele drepte, ca într-un priveghi plin de demnitate. Apoi, toți deodată îl împinseseră cu botul, din mijlocul străzii până la marginea trotuarului. După aceea se-aliniaseră pe trotuar culcați, cu botul pe labe, veghindu-l mai departe pe cel mort. Nera se-așezase și ea cu capul pe labe, la picioarele Sânzienei și oftase prelung. Sânziana stătea răzimată de zidul Ateneului și lacrimile îi curgeau de pe față pe fular și pe reverele pardesiului. Deodată, Nera își puse capul pe pantofii ei și oftă încă o dată. Sânziana era lipită de zid nu mai știa de când. Nu mai avea lacrimi, dar negura, pâcla și deznădejdea din suflet crescuseră o dată cu secarea lacrimilor. Închise ochii și se văzu copil, în apartamentul unde locuise cu mamă-sa, până ce fuseseră evacuate și duse în Cercului. Când o familie cu patru copii încercase să intre cu forța peste ele, fiindcă n-aveau unde să locuiască, după ce Smaranda, mama Sânzienei, cu vorbă bună izbutise să-i facă pe amărâții ăia de oameni să renunțe și să se ducă de unde veniseră, se-ncuiase-n baie și printre sughițuri de plâns spunea ca o litanie: „Doamne, de ce ne-ai mai făcut? Doamne…”. „Doamne, de ce?”, se-adresă și Sânziana divinității. Fără reproș, dar așteptând parcă un răspuns. „Doamne, ori schimbă lumea, ori schimbă-ne pe noi, ca să pricepem și noi ceva. Ce sens o avea oare lumea?”, se-ntreba obsesiv

Sânziana. „Eu una nu-l pricep… Măcar de n-ar mai fi și altceva după moarte… Hai, cățel, să mergem acasă”. Nera trăgea de lanț spre câinele mort, spre cei care-l privegheau. „Hai acasă, mamă, că nimic și nimeni nu-l mai pot învia”. Câinii, mai mult decât oricare vietate crescută la casa omului, simt boala, amărăciunea, durerea stăpânului, a oricărei ființe apropiate. Nera mergea la pas în stânga Sânzienei, fără să mai miroase și fără să mai stropească ziduri și copaci. Doar din când în când ridica ochii spre Sânziana, căutându-i privirea. „Da, Nera, cățelul mamei, mi-e sufletul ca pământul, fiindcă lumea e din ce în ce mai urâtă”.

Fără să-i pese de ceea ce ar fi putut crede cei care-ar fi auzit-o, Sânziana vorbea cu Nera și-n casă și pe stradă, așa cum ar fi vorbit cu un om.

Seara era invitată, împreună cu Sandu Dragomir, la doamnele Stela Dobrian și Nușa Beldiman. Și-avea un chef! Dar buna-creștere o obliga să nu mâhnească două persoane pe care le prețuia și care mai aveau și vârsta pe care-o aveau, nici spunându-le adevărul, nici inventând vreun pretext pentru care să-și decomande invitația.

Înainte de-a se duce la ea în apartament sunase la ușa lui Sandu Dragomir. Prezența lui o liniștea totdeauna fiindcă o făcea să-și spună: „Uită-te la omul ăsta care-a răbdat paisprezece ani de Cerc polar, uită-te cât e de senin, de echilibrat. Gândește-te la viața lui sfărâmată și nu mai fi atât de nefericită pentru că lumea este imperfectă”. Și-o amintea și pe draga ei prietenă și fostă soacră, Marina Șerban, care-i spusese ca pe-o taină: „Sânziana, când văd câtă nenorocire e pe lumea asta, mi-e rușine să spun că eu sufăr pentru imperfecțiunea ei”.

În fața ușii lui Sandu Dragomir, Sânziana își trecu mâna prin păr, își potrivi reverele pardesiului, ca și când acolo s-ar fi aflat sediul amărăciunii din ființa ei. Se pregăti chiar să arboreze un zâmbet, ca să n-o vadă Sandu ca pe-o scăpată dintr-un naufragiu. Își interzicea să-l întristeze pe-acest om.

Sandu le primi ca de obicei, cu-o sclipire de bucurie-n ochii lui copleșiți pe viață de umilința din ochii câinilor de pripas.

— Au venit fetele.

Așa spunea de fiecare dată când le vedea, ca și când s-ar fi adresat unui interlocutor nevăzut.

— Am trecut să te vedem, nene Sandule. Stăm câteva minute și pe urmă am să mă-mbrac și să mă duc la doamna Dobrian, ca s-o ajut pe doamna Beldiman la pusul mesei. Dumneata ce-ai mai făcut?

— Am fost azi-dimineață la piață, la Crângași. Mi s-a făcut poftă de-o ciorbă de burtă și burtă mai bună decât acolo nu e nicăieri. Fac mâine o ciorbă și vă invit la mine la masă.

Între timp, Nera se lungise pe canapeaua din holul lui Sandu Dragomir, pe care-o socotea proprietatea ei. Nera pusese stăpânire tot pe-o canapea din hol și-n apartamentul Sânzienei, ceea ce-l făcea pe Alexandru Bujor să spună invariabil, de câte ori o vedea acolo întinsă cât era de lungă, vădit pentru a nu mai lăsa loc nimănui: „Cățeaua asta în alt loc decât pe canapea nu poate să șadă?”. „Consideră că asta e proprietatea ei”. „Ia uite, a dracului! Ia dă-te jos, domnișoară”. Nera, fără să-și ridice capul de pe canapea, îi arunca lui Bujor o privire de ființă lezată în drepturile ei, iar dacă domnul insista, îi adresa și-un mârâit rău-prevestitor. Sandu Dragomir ar fi fost în stare să stea și-n stradă, numai câinele să fie fericit.

— Sânziana, astăzi în metrou, spre Crângași, mi-am amintit încă o dată o vorbă a lui Zola: „Dacă un măgar trăiește mai mult în sânul unei familii de oameni, măgarul începe să semene cu familia și familia cu măgarul”.

— Avea dreptate. Am observat lucrul ăsta chiar și la animalele noastre de experiment. După un timp, fiecare parcă e frate cu cel care experimentează asupra lui.

— Astăzi, din stația de la Gara de Nord s-au urcat în vagonul în care eram eu un câine și-o cățelușă. Au mers alături de la un capăt la altul al vagonului aproape gol. Cerșeau. Ea se uita la călătorii din dreapta, el la cei din stânga. Niște gospodine s-au scuzat față de ei: „N-are mama ce să vă dea. Abia acum mă duc la piață”. La stația Basarab au coborât demni, fără să scoată un sunet. Am cumpărat din piață parizer. Speram să-i întâlnesc la întoarcere. Dar n-au mai venit. Am dat parizerul maidanezilor de lângă biserică. N-am să mai plec niciodată de-acasă fără ceva de mâncare la mine.

Pe chipul Sânzienei încremenise o durere despre care n-ai fi știut să spui dacă era fizică ori sufletească.

— Milă mi-e de oameni: de amărâții de aurolaci, de familii întregi care dorm prin gurile de metrou, de bătrâni ca mine, care au muncit o viață și-acum cerșesc din ochi bani de-o pâine sau de câteva aspirine. De toți mi-e milă, dar de câinii vagabonzi mi se rupe sufletul.

— Ei sunt emblema neamului nostru, nene Sandule. Victimele comunismului, cei cărora li s-au dărâmat casele; stăpânii au fost nevoiți să-i lase-n stradă. Și nu s-a găsit nimeni să se gândească să-i castreze la vreme. Și nouă ni s-au dărâmat rânduielile. Și noi am ajuns câinii maidanezi ai

Europei. Problema se pune: să fim exterminați sau castrați, problema reală, nu ce dau din trâmbiță politicienii.

Pe chipul Sânzienei se vedeau amărăciunea și deznădejdea omului care-a aflat că suferă de-o boală incurabilă.

— Sânziana, ce-ai pățit?

— Nimic special; ce pățesc în fiecare zi: adică trăiesc. Trăiesc într-o lume dementă, care-și caută cu lumânarea sfârșitul, lumea în general, România în special, prin aleșii ei, fie că vin de la dreapta, fie că vin de la stânga.

— Nu te necăji pentru ce nu poți îndrepta. În Siberia, visul meu era să mai am o dată un acoperiș deasupra capului, într-o casă de cărămidă și să-mi mai fie odată cald. Dacă n-ar fi Silvia, mă-ntreb cum aș supraviețui.

— Iar eu, dacă n-ar fi Alexandru Bujor și fetele mele, ar trebui să-mi găsesc de lucru, fiindcă oricât de modest aș trăi, tot nu mi-ar ajunge pensia. Medic-primar, doctor în științe…

— De vreme ce-avem norocul ăsta, cu fetele noastre, de ce să ne-amărâm, de ce să nu ne bucurăm de fiecare clipă?

— Nene Sandule, față de dumneata nici n-ar trebui să-ndrăznesc să deschid gura și să mă plâng de ceva, dar ce să fac dacă ai rămas singurul om căruia să mă spovedesc?

Sânziana se uita în gol ca după ceva pierdut pentru totdeauna.

— Ce să fac dacă viața mi se pare-atât de urâtă? Nu mi se pare: este. Ce să fac dacă neamul din care mă trag se degradează văzând cu ochii? Dacă „aleșii" noștri te umplu de scârbă? Dacă am avut naivitatea să cred că după '89 avea să fie altfel decât pân-atunci? Dacă toți și toate sunt mult mai hidoși decât înainte? Când vezi opulența unor mișei clădită peste-o mie de morminte? Când noul internaționalism și bravii săi corifei terfelesc tot ce e românesc, pentru a întrona kitch-ul, „spiritualizarea" granițelor, federalizarea, terfelesc sufletul și memoria unui popor?

— Sânziana, fata mea, așa a fost totdeauna. Și-am supraviețuit.

— Nu credeam să retrăiesc comunismul în formă „democratică", adică efortul de deznaționalizare, când nici scuza tancurilor rusești n-o mai avem. Mi-e silă de-atâta conformism.

— Așa a fost mereu. Și-așa o să fie.

— Nene Sandule, privită din afară pot să par o ființă de invidiat: două fete-n străinătate, cu situație bună – da; un fost bărbat plin de bani, din care-i dă și ei cât ar vrea – numai că eu nu-i cer – da. „Și-atunci, asta ce mai

vrea?”, ar putea să spună oricine. Aș fi vrut s-apuc și eu să trăiesc într-o lume corectă, un an măcar. Nu mi-l pot scoate din suflet pe Mărinică și pe toți naivii care-au murit degeaba.

— Crezi că a fost undeva-n lume vreodată vreo schimbare și să nu moară niște creduli, niște idealiști?

— Știu, nene Sandule, dar asta nu-mi mută gândul de la Mărinică. El este remușcarea pe care-am s-o duc cu mine și pe lumea cealaltă. Și dacă l-aș fi omorât eu și nu m-aș simți mai vinovată. Grea povară e viața…

— Când am aflat că Aneta a murit, am simțit o sfâșiere pe care-o mai simțisem o dată în viață: când nu s-a mai întors mătușa Suzana, „la noi, în Siberia”. Silvia m-a luat de mână și mi-a șoptit cu-o voce caldă și calmă: „Tată, mama a plecat atât de senină. În ultimele clipe ne-a spus: „Sper să las remușcările aici pe pământ. Sper să fie liniște acolo unde mă duc. Dacă există Dumnezeu, îmi face un mare bine că pune capăt unei suferințe de-o viață”. Eu eram acea suferință. Și eu m-am simțit vinovat: vinovat că trăiam și că-i umbrisem Anetei toată viața. Să nu crezi că pe mine nu mă dor cele o mie de morminte și că nu mă umplu de scârbă cei care și-au făcut din ele scară a parvenirii. Dar am văzut atâtea în viață, sublimul și mârșăvia din om, că nu mă mai mir; măcar atât.

— Fără să fi „beneficiat” eu de patru ani de front și de paisprezece de Siberie, nici eu nu mă mai mir, dar nu pot să nu mă-ntristez. Am așteptat altceva după căderea comunismului: coeziune a nației noastre, luptă pentru ceva mai bun, nu lupta asta de mafioți, de jefuitori și de cuțitari. Și cel mai trist lucru: instituțiile Statului, în loc să le dea la cap, se fac părtașe cu ei la jaf și la crimă. Nenorocirea cea mai mare este discreditarea Statului în fața cetățeanului, care nu mai are cui să se plângă.

— Se vede că n-ai trăit între cel două războaie ca să știi ce „înalte” pilde a dat clasa politică românească de când este ea. Crezi că-ntâmplător a răsărit tocmai la noi Caragiale?

— Așa spune și doamna Stela Dobrian. Iar doamna Nușa Beldiman mi-a povestit câteva „panamale” interbelice de mai mare dragul.

— Jafuri sunt peste tot în lume și corupția instituțiilor de-asemenea, numai că în țările în care și omul modest poate să ducă o viață civilizată, el nu stă cu ochii țaglă pe tagma jefuitorilor.

— Știu, nene Sandule, numai că la noi jefuitorii nu se gândesc și la omul modest, ci doar la conturile lor din străinătate. Iar ne-am împărțit în „noi și ei”, la fel ca pe vremea împușcatului și-a predecesorului său.

Sânziana se uită la ceas.

— Mă duc să-mi pun un deux-pièces ți pe urmă trec drumul să așez masa cu doamna Nușa.

— O să dăm iară ochii cu elitele. Te rog să-ți păstrezi firea.

— Sper să n-auzim cine-știe-ce prăpăstii, că am și-așa un chef de vizită și de viață-n general…

Musafirii sosiseră la ora fixată, fiindcă în atâția ani de zile de când îi călcau pragul, învățaseră că printre intoleranțele majore ale Stelei Dobrian se număra lipsa de punctualitate.

La păhărelul de whisky, de vermut sau de șampanie, care însoțea semințele și sărățelele aperitive, în mod firesc, gazdele și musafirii se-ntrebau cum le mai mergea și ce mai făceau.

Sânziana îi trecu pe toți în revistă: erau cei dinaintea Crăciunului 1989, minus tovarășul Petru Grigorescu, „conul Petruț”, mutat la Domnul de la-nceputul lui 1990; minus partenera de-atunci a lui Grigore Nicolaescu, înlocuită de-o blondă cu ochi de-un albastru intens, cu figură vioaie, îmbrăcată decent, „bătrână” cam de douăzeci și cinci de ani și care-i sorbea maturului ei amorez fiecare cuvânt. Violeta și Marcel Suciu, neschimbați de când nu se mai văzuse cu ei Sânziana, adică de la „Imperialul” cântat de Mihnea Dobrotă. Mihnea Dobrotă cu nevastă-sa, pe care Sânziana tot de-atunci n-o mai văzuse. Doamna Dobrotă slăbise între timp cel puțin zece kilograme, care nu păreau pierdute în urma unei cure voite, judecând după fața suptă și îmbătrânită nefiresc pentru vârsta ei, ceea ce trăda fie o boală, fie o mare amărăciune.

Sabina Josan, cu un corp de fată de douăzeci de ani, dar cu destule riduri și gușițe pe la gât, cu-aceeași pieptănătură ca-n junețe, gen cățel… Și Vincențiu Velisar, la fel de-nalt, de suplu și de absent ca de obicei, ins peste care parcă nu trecuseră anii.

Stela Dobrian era un om constant în relațiile ei sociale. Grigore Nicolaescu și partenerele lui de viață, ca și cuplul Josan-Velisar fuseseră „înfiați” de ea, mai întâi pentru a-i face plăcere lui Petruț Grigorescu, acesta nedezicându-se de prietenia cu Stela Dobrian, persoană prea puțin pe gustul comunismului în perioada sa violentă – a pușcăriilor pline și a Canalului – apoi pentru valoarea lor intelectuală. Violeta Suciu era fiica unor prieteni de-o viață și nici ea, nici soțul ei, Marcel – cu toată ascensiunea lui pe calea Partidului – nu o ocoliseră niciodată. Mihnea Dobrotă era „copilul” ei de suflet, cel mai strălucit dintre pianiștii pe care-i formase, elev care-o

venerase toată viața și căruia-i ierta bizareriile de gândire și de comportament. Nevasta lui Mihnea i se părea o adevărată „mutantă” în privința răbdării și-a tactului față de soțul ei; o ființă discretă căreia nu-i plăcea să se etaleze în nici un fel, un spirit fin și logic.

Sandu Dragomir, în afară de faptul că aparținea prin alianță unei familii de prieteni – cumnat cu Mărioara și cu Griguță Lascu – era pentru Stela Dobrian un model de resemnare în fața sorții și de demnitate în asumarea ei. Un supraviețuitor a ceea ce fusese cândva sufletul unui popor nepervertit de ocupanți, de auto-ocupanți și de teroare.

Sânziana Hangan îi era dragă Stelei Dobrian pentru calitățile ei de medic, pentru spiritul ei de dreptate și pentru imunitatea ei la mode. Cu toate că în comportament și în vocabular Sânziana Hangan era o intelectuală, vâna țărănească i se păstrase în judecățile tranșante la care se putea răspunde numai cu „da” ori cu „nu”.

— Ce vă face băiatul? îi întrebă Nușa Beldiman pe soții Dobrotă.

Doamna Dobrotă schiță un zâmbet timid și ridică ușor din umeri, ca omul care nu se-ncumetă să dea un răspuns.

— Foarte bine, excepțional. Bursier la Columbia University și de-acolo cu Dumnezeu înainte, și-n orice caz, niciodată înapoi în România. Ne putem considera fericiți – și arătă spre nevastă-sa care tăcea, cu ochii-n pământ – că l-am văzut scăpat de-aici, unde nu mai e nici o speranță. Socotesc plecarea lui drept realizarea mea cea mai importantă.

— Maestre Mihnea Dobrotă, eu am două fete, amândouă stabilite-n Canada, realizate, cum se spune, și care n-au să se mai întoarcă niciodată-n România, unde într-adevăr nu mai e nici o speranță. Spre deosebire de dumneavoastră, eu nu sunt fericită că mi-au plecat copiii și socotesc plecarea lor cel mai mare eșec al vieții mele. Și mama mea și eu am avut ocazia să plecăm. Și vă rog să mă credeți că nici ea, Dumnezeu s-o odihnească, nici eu n-am sperat măcar o clipă că aveam să supraviețuim comunismului.

— Stimată doamnă, credeți că e bine să rămânem așa, încremeniți în proiect, să nu ne orientăm deloc pragmatic, să nu ne gândim la binele copiilor noștri, la viitorul care deschide și șterge frontiere, la o societate nouă pe care ne-o promite globalizarea?

— Maestre, eu n-am plecat, fiindcă am socotit că având o țară n-o părăsești nici fiindcă e bolnavă, nici fiindcă e săracă. Din două neamuri de țărani din care mă trag, n-a fost luptă, n-a fost război în care să nu moară

cineva pentru Țara asta, bună-rea cum este. În războiul trecut au murit tatăl meu și doi frați ai mamei. Pentru Țara asta, nu pentru alta. Știu că pare patetic și demodat ce vă spun eu. Vă repet: nu sunt fericită că mi-au plecat fetele și nici de la federalizare, urmată de globalizare, nu aștept nimic bun. Iar o mamă nu face și nu crește copii ca să-i trimită la zece mii de kilometri depărtare.

— Și de ce sunteți atât de neîncrezătoare în noua față a lumii, cea care se pregătește? De ce sunteți atât de speriată și de federalizare și de globalizare, două procese firești ale lumii contemporane? i se-adresă cu-o ironie plină de compătimire Grigore Nicolaescu.

— Fiindcă sunt sătulă de experimentele de laborator care se vor aplicate asupra oamenilor. Nu s-ar putea ca aceia care ni le propun să le încerce mai întâi pe propria piele și abia după să le impună altora? Ce poate fi lumea asta nouă decât un experiment care să vrea să te șteargă, și din popor să te transforme în populație? Exact ca și comunismul. Altminteri, de ce atâta sârg în demolarea a tot ce e național?

— Adică? întrebă tot Grigore Nicolaescu, pe-un ton suav.

— Iar Eminescu xenofob, iar mari poezii populare devalorizate, în ce scop?

— Doamnă, o privire critică asupra a tot ce considerăm național este obligatorie. A venit momentul să ne-o exprimăm. De asta nu sunt vinovate nici eventuala federalizare, nici globalizarea.

— Mă-ntreb de ce nu și-or fi exprimând englezii o privire critică asupra lui Shakespeare, de pildă? Pregătindu-se și ei de federalizare și de globalizare.

— Doar n-o să-l comparăm pe Shakespeare cu Eminescu? Totuși… își dădu cu părerea Sabina Josan.

— Cunoașteți vreun român pe care să i-l opuneți lui Eminescu? întrebă Marcel Suciu.

— Ăsta nu e un argument. Faptul că nu avem valori universale nu ne poate opri să le privim critic pe cele naționale, spuse tot Sabina Josan.

— Parcă ne mândrim că Brâncuși ar fi o valoare universală, nu? își dădu cu părerea Marcel Suciu.

— Mă rog, cu-o floare nu se face primăvară. Și, oricâte valori am fi dat lumii, nimic n-are dreptul să ne-mpiedice să privim critic trecutul, continuă Sabina Josan pe tonul ei sincopat, care voia să pară cât mai inocent.

— Numai trecutul? Dar prezentul ce cusur are? și-n glasul lui Marcel Suciu sună ceva perfid, avocățesc, iar în privire îi sclipi un zâmbet ironic. V-ați închipuit vreodată că după moartea dumneavoastră au să vină unii și au să vă conteste, mă rog, să vă privească și pe dumneavoastră critic, nu numai estetic, dar și etic?

— Adică? întrebă cu nedumerire Sabina Josan.

— Adică pentru că faceți după '90 încoace pe victimele comunismului, când, slavă Domnului, n-ați trecut nici pe la Gherla, nici pe la Aiud, ci pe toate meridianele Globului; ați cântat, ați pictat, ați condus reviste de cultură.

— Dragă Marcel, te rog lasă discuția asta fără nici un rost, încercă Violeta să abată firul conversației, urmărit cu mare interes de cele două gazde care-și râdeau în sinea lor și păreau să spună din ochii cărora nu le pierise vioiciunea: „Încaieră-i, drace”. Din '89 își mai schimbaseră părerile mondene. Pân-atunci ar fi tăiat scurt orice discuție în contradictoriu iscată între invitații lor. Acum, abia așteptau să-i vadă că se-mpung. Mai toți oamenii sunt amatori de cancanuri și de uitat pe gaura cheii, numai că unii își înfrânează această pornire. La vârsta lor, cele două bătrâne doamne socoteau că venise vremea să elimine acea tentă de ipocrizie socială, necesară ighemoniconului care trebuia păstrat în societate.

— Domnule Suciu, poate dumneavoastră acolo, la C. C., nu vă-nchipuiați cu câte spaime pictam, scriam, cântam, conduceam reviste de cultură, îi replică Sabina Josan, uitând să-și mai sincopeze ingenuu elementele frazei și să-și țuguieze botișorul ușor asimetric.

— Ba ne-nchipuiam și ne prea-nchipuiam. Dumneavoastră, artiștii, erați doar sucursalele spaimei, noi eram centrala. Noi eram o arsură de gradul trei față de una de gradul unu – dumneavoastră. Nouă ne țâțâiau izmenele mai rău decât dumneavoastră, fiindcă noi eram obligați să-i vedem zilnic și să fim mereu pe cai, spre a le-ndeplini dorințele, chiar dacă ni se păreau aberante, fiindcă vă asigur că nu eram toți tâmpiți.

— Și de ce nu v-ați dat demisia dacă erați atât de oropsiți? întrebă cu glas suav Grigore Nicolaescu, rulând r-îurile.

— Din același motive din care nu v-ați dat-o dumneavoastră de la „Belle Arte” și de la gazeta pe care-o conduceați și-o conduceți.

— Reprezentau singurul meu mod de-a supraviețui.

— Și pentru mine, înalta magistratură și membria din C. C., la fel. Nici dumneavoastră cei de-aici n-ați ieșit cu vreo rogojină aprinsă-n cap să

strigați „Jos Dej!”. Sau „Jos Ceaușescu!” și „Jos comunismul!”. Nici eu.

— Dumneavoastră n-aveați chiar nici un motiv, observă Sabina Josan, fără pic de indulgență și fără ingenuități de jună-primă.

— Într-adevăr, doamnă, chiar nici un motiv. Eu sunt un produs al comunismului. Fără acel regim aş fi fost și azi ciurdar, adică aş fi păzit vacile satului, ca tata, ca bunicul, ca străbunicul, din neamul Sucilor de lângă Șimleul Silvaniei. Regimul comunist m-a ridicat la tot ce oferea el mai înalt, așa cum v-ați ridicat dumneavoastră astăzi. Că doar reprezentați oracolele post-decembriste în gura cărora se uită o Țară-ntreagă: dați verdicte, săltați pe cine vă place, îngropați pe cine nu vă place: dacă e viu îl îngropați o dată, dacă e mort – a doua oară.

— Am îngropat pe cine merita și săltăm pe cine merită, ripostă Sabina Josan, în măsura în care ceea ce facem noi se poate numi „îngropat” ori „săltat”.

— Doamnă, în privința celor pe care-i îngropați am mai putea sta de vorbă, dar în privința celor pe care-i ridicați, să vă fie de cap.

Lui Marcel Suciu puțin îi păsa de privirile dezaprobatoare și disperate prin care Violeta încerca să-l oprească.

— Pe cine săltați, doamnă? Pe călăii ideologici din vremea lui Dej și pe odraslele lor, pe comuniștii mediocri de rangul trei, pe toți cei care brusc și-au întors cojocul după '89? Ca și când comunismul în România ar fi început cu Ceaușescu, nu cu Dej, când pictați dumneavoastră muncitorime și peisaje industriale peste care pluteau vaporos steaguri cu mutra lui Lenin și mai vaporoasă. Dihotomia asta, doamnă, vă arată cât sunteți de oportuniști.

— Marcele, te rog, i se-adresă Violeta exasperată.

— Domnule Suciu, mie ani de zile nu mi s-a dat voie să răspund nici unei solicitări la vreun concert în străinătate. Viața unui solist, viața artistică, nu se suprapune obligatoriu celei biologice. Vă dați seama ce monstruozitate a comis regimul ceaușist împotriva mea?

— Îmi dau perfect seama.

— Și-atunci cum ne puteți dumneavoastră numi pe noi oportuniști? Repet: dumneavoastră.

— Vă numesc fiindcă sunteți. Ca și mine. Năpăstuiți cum ați fost toți, cântând numai pentru români, scriind, pictând, compunând pentru români, n-ați ieșit în stradă să strigați „jos comunismul!”, cum n-am ieșit nici eu, privilegiatul. În străinătate, slavă Domnului, ați fost cu toții; eu și nevastă-mea, eu fiind mare C. C.-ist, n-am fost decât după 1990. Eu am fost

oportunist când, văzând că se clatină barca, mi-am lăsat fata să se mărite-n America și-n felul ăsta să fiu eliminat din C. C. Sunt în continuare oportunist, fiind co-proprietarul unor întreprinderi, cu niște foști tovarăși, azi mari capitaliști. Dumneavoastră sunteți oportuniști fiindcă ați sărit brusc în barca noului internaționalism pro-occidental, făcându-vă că nu băgați de seamă că poartă aceeași marcă de fabricație, ca și cel proletar. V-ați transformat în agenți de influență ai noii ideologii. Și, pe deasupra, pentru a vă dovedi „sentimentalismul național" v-ați considerat obligați – unii dintre dumneavoastră – să cântați osanale monarhiei.

— Domnule, își înăspri Mihnea Dobrotă tonul, credeți că monarhiștii de azi sunt oportuniști? Cum vă-nchipuiți așa ceva?

— Domnule Dobrotă, cum să nu-mi închipui, dacă oameni cu mintea dumneavoastră, cu marile date intelectuale pe care le-aveți, îmi vorbiți, la sfârșitul anului 2000 de rege ca de „unsul lui Dumnezeu"? Ce preferați să vă socotesc: naivi, scrântiți întru Domnul sau oportuniști?

— Cum poate fi răstălmăcită o părere sinceră, un sentiment cinstit.

— Domnule Dobrotă, monarhia e o formă de guvernământ. Că cineva o preferă, cu toți eventualii ei oligofreni ori tarați lăsați moștenitori la tron, îl privește. Dar să nu mi se pretindă să și cred că un monarh este „unsul lui Dumnezeu"; cel mai credincios să fii și-așa ceva nu poți accepta.

— Dumneavoastră, ca exponent al marxismului ateu, nu credeți, ei bine, eu cred în „unsul lui Dumnezeu".

— Domnule Dobrotă, marxismul nu e nici sifilis, nici blenoragie, deci aruncându-mi cu el în cap nu mă simt deloc ofensat: marxismul este pur și simplu o concluzie economică privind un sistem social. În privința ateismului, cu mine însă n-ați nimerit-o. Țăranii nu sunt atei, iar eu sunt țăran; țăran școlit, dar țăran. Cred în Dumnezeu și-n soartă.

— Și-atunci cum de-ați simulat atâta vreme și-atât de bine și de productiv ateismul? îl întrebă Mihnea Dobrotă cu lehamite-n glas.

— La fel ca și dumneavoastră. Niciunul dintre cei prezenți nu v-ați strofocat în nici un fel ca, de pildă, să nu fie dărâmate niște biserici – victime ale sistematizării; n-ați ieșit cu nici o jalbă-n proțap pe la stăpânire ca să protestați împotriva ateismului.

— Dar noi eram și-așa suspectați și urmăriți, asta ne mai trebuia? spuse dintr-o suflare Sabina Josan.

— Doamnă, instinctul de conservare care v-a călăuzit pe dumneavoastră m-a călăuzit și pe mine. Vedeam că e rău, dar voiam să-mi păstrez

avantajele.

— Articolele pentru care Sabina Josan a fost interzisă în presă numai instinct de conservare nu dovedeau, se găsi dator Grigore Nicolaescu s-o apere pe Sabina Josan, care-i era dragă mai ceva decât sarea-n ochi.

— Domnule Nicolaescu, nu vreau să-i fac procese post factum doamnei Sabina Josan, dar, să mă ierte, dacă n-ar fi avut la spate propta pe care-o avea, iar propta o proptă atât de importantă, încât Ceaușescu nici pe dinainte nu-i trecea persoanei proptitoare, oare doamna Sabina Josan și-ar fi abandonat instinctul firesc de conservare și ar mai fi publicat acele articole? Este o simplă întrebare. Iar interdicția domniei-sale a ținut trei luni, după care i-a apărut un album retrospectiv și i s-a oferit o călătorie în Belgia. Asta pentru împrospătarea memoriei. Domnilor, n-ați refuzat nimic din ceea ce v-a oferit comunismul: vi se cuvenea. Și eu am socotit că mi se cuvenea. Spre deosebire de alți membri C. C., ajunși azi lideri democrați de opinie, eu am bunul-simț să nu încerc să-mi refac trecutul. Am profitat de pe urma comunismului fără să fi crezut în el, profit de pe urma capitalismului în care „cred” cât am crezut și-n comunism. Suntem toți modele de pragmatism, că tot circulă vorba asta care înlocuiește oportunismul.

Sabina Josan îl ascultase pe Marcel Suciu cu aerul omului pe care nu-l privește ceea ce-aude. Nu găsi de cuviință să-i dea vreo replică, nevrând să-l provoace; din postul pe care-l avusese, Marcel Suciu știa și laptele pe care-l supsese ea, Sabina Josan. Observase demult că oamenii sunt sclavii vorbelor pe care le spun și stăpânii celor nerostite. Așa că, la tot ce-i fusese dat să audă, afișă o indiferență demnă.

— Mihnea dragă, i se-adresă doamna Stela Dobrian fostului ei elev, după opinia ta ce crezi că urmărește globalizarea asta despre care se face-atâta tam-tam? Despre federalizare nu e nevoie să-mi spui că mă duce mintea.

— Doamnă, e o egalizare a modului de trai pe întreg globul. Ștergerea diferențelor între zone, între țări.

Stela Dobrian ridică dubitativ din umeri și zâmbi ironic.

— Adică ăia din Biafra au să trăiască la fel cu ăi de la New York! Băiete, folosind o vorbă românească: să i-o spună lu' mutu, globaliștii ăștia ai cui or fi.

— Nu trebuie să fii mare vrăjitor ca să știi ai cui sunt, își ieși din muțenie Sandu Dragomir, cu un glas de om dezamăgit și-nfrânt de evidență.

— Ai cui, Sandule? întrebă pe-un ton plin de vioiciune Stela Dobrian.

— Ai marii finanțe, care nu mai vrea să-mpartă lumea cu nimeni, ci vrea s-o stăpânească toată.

— Doamnă, globalizarea e-un proiect care vrea să reglementeze viața întregii lumi, care aspiră la ștergerea diferențelor dintre oameni, veni și Grigore Nicolaescu în sprijinul lui Mihnea Dobrotă spre-a o lămuri suplimentar pe Stela Dobrian, ignorând spusele lui Sandu Dragomir.

— Un plan, așa, de dragul omenirii! Și cine sunt samaritenii ăștia milostivi, heruvimii ăștia cu trei rânduri de aripi, care vor binele omenirii, doar de dragul omenirii? De fapt, care vor să-i facă bine, dacă pricep eu, cu de-a sila. Ce, omenirea e cretină? Singură nu știe ce-i trebuie? Și ăștia vor să cred eu că ne fac pe noi egali cu barosanii care joacă omenirea pe degete și experimentează pe oameni mai rău decât pe șobolani? Haida-de!

— Nimic nu e mai greu de acceptat decât noul, interveni cu vocea lui blândă Vincențiu Velisar. Când a-nceput mecanizarea în Anglia, țesătoarele distrugeau războaiele mecanice de țesut fiindcă se și vedeau concediate. Noul este greu de acceptat. Există un imobilism în fiecare dintre noi, greu de urnit.

— Dragă Vincențiu, i se-adresă pe-un ton matern Stela Dobrian, nimeni nu contestă imobilismul de care vorbești dumneata, anumite poncife și moșteniri, ca și obiceiuri și concepții care ni se inculcă sau pe care ni le creăm singuri. Dar sunt și lucruri, fenomene care nu le deranjează numai pe astea; astea se pot modifica în fața evidenței sau cu forța; ele însă contravin logicii. Ea nu poate fi păcălită conjunctural. În locul unor raționamente corecte ne putem preface înfocați adepți ai unor sofisme. Dar logica, sfânta și simpla logică, le respinge.

— Doamnă, i se-adresă plină de deferență Sabina Josan, cel mai greu de acceptat, potrivit poncifelor din noi, cum spuneați dumneavoastră, este să acceptăm că niște forțe internaționaliste fac un plan dezinteresat pentru binele omenirii.

— Dragă Sabina, diferența de vârstă dintre mine și dumneata m-a făcut să văd mai mult decât dumneata. Până la anișorii ăștia ai mei n-am pomenit nici o acțiune internaționalistă, mai ales de anvergură, care să nu pornească din interes. De n-ar fi să ne gândim decât la Cruciade care, vezi Doamne, erau purtate pentru eliberarea Locurilor sfinte de sub păgâni!

— Doamnă, dar lucrurile s-au schimbat, mentalitățile au evoluat, spuse blând, ca pentru debili mintal Sabina Josan.

— Au evoluat pe dracu'! Mai uită-te prin istorie și-ai să vezi că orice se schimbă, dar firea omului nici atâtica. Se auresc pilulele, dar peștele ăl mare o să-l înghită veșnic pe ăl mic. Pricep și eu cum vine treaba: întâi îi federalizezi pe ăi mărunți și vulnerabili, invocând Drepturile omului și-ale minorităților; cum e-o disensiune undeva o amplifici. Pentru ca apoi să realizezi piftia omogenizată și globalizantă.

— Doamnă, ăsta e mersul istoriei, spre-o anumită uniformizare de trai, urmând unei unificări de concepții. Ieșirea din mentalitatea strâmtă a granițelor, a statelor naționale, o emancipare pe plan spiritual spre universalitate, ieșirea din provincialism, își expuse calm și profesional crezul Grigore Nicolaescu.

— Adică le dăm dracului de țări, copiii îi facem în eprubetă sau și mai bine: facem clone. Ce ne mai trebuie țări, părinți, ființe produse pe cale naturală? Mulțumesc lui Dumnezeu că „fericirea” asta n-o s-o mai apuc!

— Doamnă, nu ne putem împotrivi mersului firesc al istoriei, spuse calm și aproape duios Vincențiu Velisar.

— Firesc? Ăsta-i firesc la dumneavoastră? sună ca o trâmbiță vocea Nușei Beldiman, ca pe vremea când tremurau lămpile-n tavanul tribunalelor în care-și ținea ea pledoariile. Între cele două războaie mondiale, un poet francez spunea: „Cele trei orori sunt: patria, familia, religia”. Nici nu-și închipuia el că o să fie Ioan Botezătorul globalizării. Până acum, Franța nu s-a speriat de spusele lui: continuă să fie stat național, să aibă familii, să calce prin biserici. Globalizarea asta vrea s-o termine cu patriile; familiile și religia le mai păstrează de decor, religia adevărată fiind azi banul.

— Dacă înțeleg eu bine, interveni Sandu Dragomir, Statele naționale ar incomoda cel mai mult globalizarea.

— Ăsta e mersul istoriei, Sandule, ce dracu' nu-nțelegi, îi răspunse pe-un ton de zeflemea Stela Dobrian. Suntem depășiți, nu-nțelegem comandamentele societății moderne. Noi am rămas de căruță; adică, la idealurile naționale. Dar dacă nu mai e voie, nu mai e voie.

— Un lucru îl înțeleg foarte bine: că poporul nostru și-a greșit toată istoria. În loc să stea cu mâinile în sân și să-i lase pe barbari, bine ospătați și odihniți, s-o ia oblu spre Apus, a luptat ca nărodul pentru neatârnare și pentru a alcătui un Stat național. Iar în al doilea război mondial, Antonescu, în loc să lase Țara ocupată fie de nemți, fie de ruși, s-a apucat să lupte pentru reîntregirea ei. Dacă ne lăsa ocupați, ar fi devenit erou al globalizării,

cu statui în piețele publice, nu criminal de război, cum s-a primit ordin să fie declarat.

— Dumneavoastră nu-l considerați criminal de război? îl întrebă Grigore Nicolaescu.

— Nu.

— Și ce folos a adus României? întrebă Sabina Josan.

— Folosul de-a nu fi devenit gubernie sovietică. Dar ce importanță mai are, dacă tot suntem destinați să devenim număr de locuitori și să nu mai fim popor?

— Astea sunt exagerări; se va șterge, evident, câte ceva din specificul național, dar nu-nseamnă că nu vom mai fi un popor, încercă Mihnea Dobrotă să-mpace și capra și varza.

— Maestre Dobrotă, eu unul, chiar pentru ce-a ajuns astăzi România și tot regret din suflet că n-am murit când a ordonat generalul „Ostași, treceți, Prutul!”.

— Nene Sandule, n-ai mai fi văzut America, încercă Sânziana Hangan să-ndulcească atmosfera.

— M-aș fi lipsit cu dragă inimă. Aș fi renunțat și la amândouă Americile contra patru ani de front și paisprezece de Siberie, iar azi, pentru ceea ce văd și aud, regret mai mult decât oricând că n-am murit în '41.

Din acel moment, Sandu Dragomir se scufundă în muțenia lui obișnuită, ori de câte ori nu se afla în prezența Sânzienei și a Anicuței, singurele conlocutoare față de care vocabularul lui depășea formulele de salut, „da”-ul și „nu”-ul.

— Dacă așa e porunca, ne globalizăm; ce nu facem noi la poruncă, azvârli cu lehamite Marcel Suciu; și chiar fără poruncă, numai de dragul de-a le fi pe plac Înaltelor Porți. Ne facem preș „anticipativ”.

— Aici nu e vorba de poruncă, e vorba de necesitatea unei epoci, spuse Grigore Nicolaescu.

Se-ngrășase, ochii îi rămăseseră la fel de proeminenți și de ironici, gura însă ajunsese lamă de cuțit.

— Și-n pregătire, luăm tot ce e național în derâdere: ce Mioriță, ce Meșter Manole, ce Eminescu, ce domnitori români? Manuale „alternative” – două rânduri de domnitor, două pagini pentru vedete de televiziune și pentru vedete civice. Doamnelor și domnilor, trebuie să recunosc smerit că terenul e bine pregătit, stratul de băligar e afânat, numai bun de primit răsadul.

Și Marcel Suciu trase-un gât de vermut, apoi își umplu gura cu alune, cu aerul sastisit al omului căruia puțin îi pasă de ceea ce urma să mai audă.

În liniștea jenantă care se lăsase, deodată țâșni vocea de contra-alto a Sânzienei Hangan.

— Când eram eu în școala primară, Stalin împlinea șaptezeci de ani. Tuturor copiilor ni se spusese să-i scriem tovarășului Stalin, urmând ca scrisorile cele mai frumoase să-i fie trimise și mai întâi citite la noi, la radio. Eu îi scrisesem o scrisoare din toată inima, fiindcă luam de bun tot ce ni se spunea la școală: Stalin – părintele copiilor din lumea întreagă, Stalin – corifeu al clasei muncitoare, apărător al păcii, zdrobitor al hidrei capitaliste etcetera. Dezamăgirea mea era imensă când vedeam că scrisoarea mea, scrisă din tot sufletul, nu era citită la radio. Mama, văduvă de război, fiică de chiaburi, devenită din profesoară de limbi clasice dactilografă la „Cauciucul”, date noi afară din casă și ajunse într-o mansardă în centru, numai prin bunăvoința unei funcționare de la Spațiul locativ, văduvă de război și ea, mama n-avea curajul să-mi spună cine era, de fapt, „tovarășul Stalin”. Crezând că eu n-am s-aud, mama i-a citit scrisoarea mea către Stalin colocatarei noastre, Marilena Gavrilovici, fiică de general mort la Odesa, o ființă de-o mare inteligență, de-o imensă capacitate de muncă și de-un optimism demn și de admirat și de invidiat. Marilenei i s-a lungit fața și, cu-o tristețe care nu-i stătea în fire, i-a șoptit mamei: „E tragic, doamnă Hangan, e tragic”.

Toți o priveau nedumeriți pe Sânziana Hangan. Nu pricepeau de ce evoca, fără nici un apropo la ceea ce se vorbise până atunci, amintirea asta din copilărie.

— Dragă Sabina Josan, maestre Dobrotă, și dumneavoastră, domnilor profesori Grigore Nicolaescu și Vincențiu Velisar, dacă dumneavoastră predicați ideile astea internaționalisto-federalisto-globaliste, ca pe niște clișee la modă și care vă pun bine cu niște forțe internaționale și interioare – nu naționale – vă încadrați într-un conformism perfect, bine jucat și productiv, dacă însă credeți ce spuneți – atunci e tragic.

Fără să le aștepte reacțiile continuă:

— Sunt cu totul de acord cu domnul profesor Grigore Nicolaescu în privința faptului că poliția n-are ce căuta în artă, însă nu pot accepta tipărirea unor poezii care în nici o țară din lumea asta n-ar fi ajuns la publicul larg, în reviste literare. Și nici să ia apărarea unor manuale de română și de istorie, care sunt o batjocură la adresa unui popor. Vă citesc

una dintre cele două poezii ai căror autori sunt apărați și de domnul profesor Grigore Nicolaescu, v-o citesc în chip de mostră a efectelor antinaționalismului „elevat”.

— Țâța țării – muc și sfârc. Ăsta-i titlul. Textul, n-aveți cum vedea, e scris cu litere mici, chiar și-nceputul versurilor: i-auzi, ia, fă, țaramea, japiță și jagardea, buci babane, craci de comă ca ai mă-tii, maicaromă, de-o cordi neadecebal di pi gios și di pi cal; șiraka maia radnaia bifoimati – vorba aia, patrie de trei manele, hoit hohar, mișto mamele tăvălite prin stambule pe parai și pe pițule: să te fuk I ca pe fufe prin dabăl iu și și-n tufe; să-mi bag un pied de plai fix într-a ta bouch de rai, că, fă, altă gură n-ai; să-ți cac brazda și s-o piș în cruciș și-n curmeziș ca să-ți fac aliș-veriș; să ți-o dau little la muie mapatri cum alta nu e; să ți-o bag și să ți-o trag, sacru și natal meleag vaterland de dorșidrag.

Stela Dobrian, Nușa Beldiman și doamna Dobrotă încremeniseră. Celorlalți nu le pica deloc bine această lectură. Privea în gol fiecare, uitând să-și arunce ocheade complice sau ironice la adresa Sânzienei.

— După cum ați auzit, nimic nu scapă nebatjocorit: Țară, țăran, poezie populară. Frumos, nu?

Sânziana strânse tacticos paginile de gazetă în care apăruseră cele două capodopere ale internaționalismului de tip nou și le vârî în geantă.

Stela Dobrian, căreia îi tremura gușa de enervare, se luă mai întâi cu mâinile de cap, îl clătină ca omul izbit de-o durere bruscă și fără nici un comentariu spuse: „Poftiți la masă”. În afară de clinchetul tacâmurilor la atingerea farfuriei nu se mai auzi nici un sunet tot timpul cât se mâncă.

Stela Dobrian se ridică în picioare pentru a închina primul pahar de vin și spuse cu glas care părea să implore pronia divină: „Pentru însănătoșirea mintală a poporului român”.

— Să v-audă Dumnezeu! deschise gura doamna Dobrotă, pentru prima oară în seara aceea, spre surprinderea tuturor, uitându-se fix în ochii soțului ei.

Sânziana o ajută pe Nușa Beldiman să strângă masa. Așezând cu grijă farfuriile „Meissen” într-un lighean mare de plastic, urmând ca a doua zi să le spele Anicuța, învățată cu scumpeturile încă de pe vremea când era fată-n casă, o copilă abia, la conacul bunicilor Violetei Suciu, fostă Lascu.

— Doamnă Dobrian, doamnă Beldiman, am venit să vă mulțumesc și să-mi iau rămas-bun. La ora asta scot cățelul la plimbare. Noapte bună tuturor.

— Așteaptă-mă că vin și eu cu tine, să plimbăm cățelul și bunătățile pe care ni le-au oferit doamnele gazde, spuse Sandu Dragomir, ducându-și un deget spre pântec.

Își luă ceremonios rămas-bun de la gazde și de la invitate, înclinându-se când le sărută mâna și strânse bărbătește mâna domnilor. Lui Mihnea Dobrotă îi șopti: „Maestre, pe noi dezbinarea ne va desființa, nu străinii”.

În stradă, Sandu Dragomir îi puse Sânzienei mâna pe braț:

— Vrei să rămâi singură? Să ți-o aduc pe Nera?

— Da, nene Sandule, te rog.

Nera îi luă bine seama celei care, deși o-mpărțea și cu Sandu Dragomir și cu Anicuța, era prima ei iubire. I se păru că stăpână-sa emana iară efluvii de tristețe. Nici în mintea ei, spectacolul de pe strada care mărginea Ateneul nu se ștersese. Ar îi vrut să-l vegheze și ea pe semenul ei mort. Oftară amândouă deodată. Sânziana se lăsă în voia Nerei. O purtă pe câteva străzi mici lăturalnice, unde-și avea lăsate însemnele olfactive și până la urmă o duse pe stăpână-sa la „Marile speranțe”. Sânziana scoase gazetele cu cele două poezii anticipative, pe care le citise la masa doamnei Stela Dobrian, le puse pe marginea de beton a gardului și se-așeză peste ele. O cuprinse o moleșeală ca o pre-anestezie. Băuse la masa doamnei Dobrian vreo cincizeci de mililitri de șampanie și cam tot atâta vin. Prin starea asta, între somn și trezie, un gând prindea contur, iar apoi dispărea, până când i se păru că îl vede scris pe-o coală de hârtie: „Ferice de tine, Mărinică, ferice de tine. Nu mai poți fi dezamăgit. Trebuia să vin cu tine și cu Anicuța să apărăm „Televiziunea-n primejdie”. Ce cacealma!”.

Și brusc Sânziana adormi. Se văzu în fața unui cort din piei de animal, pe marginea unei ape curgătoare. Se ducea la apă să spele o copaie de lemn. Imaginea din apă îi arăta o femeie piele-roșie, în floarea vârstei, cu două coade groase negre atârnându-i pe piept, cu-o pană prinsă-n creștet. În spatele ei venea un bărbat, și el piele-roșie. Îl vedea în apă cum o mângâia cu privirea. Stătea neclintită și-l aștepta. El o prindea de umeri și-i șoptea: „Știi că nu se poate”. Ea îi apuca mâna, i-o săruta și nu spunea nici un cuvânt. Simțea cum i se scurg lacrimile în piepții cămășii. În sine își spune: „Știu, știu, dar la nimic nu folosește”.

Sânziana se trezi din visul ei ciudat. Nera stătea culcată pe trotuar, cu botul peste pantofii stăpânei.

— Cățelul mamei, ai visat și tu în vremea asta?

Cine era bărbatul din vis? Da, îl știa. Dar când și unde-l mai văzuse? Deodată îi fulgerară prin minte cuvintele ciudate ale Melindei, fetița lui Tudor Șerban și-a Okăi. „Tu ai fost totdeauna albă? Eu te știu și când erai piele-roșie. Ai să te vezi o dată și cum ai fost atunci”. „Între-atâtea minuni câte sunt în cer și pe pământ, eu de ce n-aș fi fost și piele-roșie?”. Gândul ăsta o făcu să se uite la viața pe care-o trăia în prezent, ca la o trecere neimportantă spre ce, nu știa, dar poate că nu spre ceva mai rău decât îi fusese dat în viața de-acuma.

„S-au perindat atâtea puteri pe lume, atâtea civilizații; toate au pierit ori au decăzut. Permite-mi, cățel, să-ți spun un vers dintr-un poet care și el trebuie să suporte „rigorile” democrației, cum le-a suportat și pe-ale comunismului; examenul critic care să-l micșoreze, dar cu tot ți-l spun: „Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi”. Să-l lăsăm pe poet în seama exigențelor critico-democratice, să lăsăm lumea pe post de etern cobai și să ne vedem cătinel de drum și de viața noastră măruntă. Să ne bem lăpticul de seară și să mulțumim lui Dumnezeu că vaca Petruței este imună la sindromul mondial al omului nebun, de la care s-au contaminat și vacile. Săracele vaci! Hai, cățel, mamă, „în cercul nostru strâmt”. Norocul nu e de noi. Ia să ne uităm nițel la stele: uite Carul Mare; într-o parte a oiștii e Steaua Polară, steaua emisferei noastre; și lumi… puzderie de lumi. Aici, pe Pământ, lumea bunicilor și-a părinților mei a murit. Au ucis-o ismele – iasmele aduse de „neagra străinătate” și de lașitatea noastră, a noastră, a tuturor. Ne e frică să împlinim una dintre fericirile creștine: „Fericiți cei ce mor pentru dreptate”. Au murit totuși atâția pentru dreptate, dar lumea nu s-a-ndreptat. Vom trăi în strâmbătate, cum am trăit mereu. Cățel, fiindcă cine ne-a trimis aici încă nu ne-a chemat la Sine, trebuie să trăim și să ne străduim ca la întâlnirea cu Marele Spirit să nu ne fie rușine. Și să știi că aș vrea să fim și dincolo împreună”.

Nera, obișnuită ca stăpâna ei să-i vorbească tare în casă și la plimbare-o privea totuși nedumerită: niciodată nu-i ținuse un discurs atât de lung. Ridica din când în când capul de pe picioarele Sânzienei, i se uita în ochi și-și culca din nou capul peste pantofii ei.

— Hai, mamă, acasă, hai să ne bem lăpticul că te-am amețit. Sănătate să fie. Altminteri, cum zicea Maica Simina Dorobanțu „N-a fost niciodată să nu fie cumva”. Iar acum ca și altădată. Hai să ne bem lăpticul… „Trandafirii mor, visurile mint”…

SFÂRȘIT